VOLUME 02. ISSUE 01
JANUARY 2025

"CONFERENCE OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES IN SCIENTIFIC INNOVATIVE RESEARCH"

-Applied sciences
-Chemical sciences
-Biological sciences
-Geography sciences
-Physical sciences
-Medical sciences
-Ecological sciences
-Pedagogical sciences
-Psychological sciences
-Mathematical sciences

Research Science and Innovation House

www.universalpublishings.com

«**CONFERENCE OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES IN SCIENTIFIC INNOVATIVE RESEARCH**» ilmiy konferensiyasi

30.01.2025-yil.

Ushbu to‘plamda «**CONFERENCE OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES IN SCIENTIFIC INNOVATIVE RESEARCH**» ilmiy konferensiyasi 2025 yil 2-soni 1-qismiga qabul qilingan maqolalar nashr etilgan.

Jurnal tarkibidagi barcha maqolalarga **DOI** unikal raqami biriktirilib, **Zenodo, Open Aire, Google Scholar** xalqaro ilmiy bazalarida indekslandi.

OAK tomonidan dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan jurnallar ro‘yxatidagi milliy jurnallarda chiqarilgan maqolalar sifatida rasman tan olinadi.

Asos: O‘zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiyasi komissiyasining dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxati 3-sahifasi. – Toshkent: 2019. – 160 b.

Konferensiya materiallaridan professor-o‘qituvchilar, mustaqil izlanuvchilar, doktarantlar, magistrantlar, talabalar, litsey-kollejlar va maktab o‘qituvchilari, ilmiy xodimlar hamda barcha ilm-fanga qiziquvchilar foydalanishlari mumkin. Eslatma! Konferensiya materiallari to‘plamiga kiritilgan ilmiy maqolalardagi raqamlar, hisobotlar, ma’lumotlar haqqoniyligiga va keltirilgan iqtiboslar to‘g‘riligiga mualliflar shaxsan javobgardirlar.

“RESEARCH SCIENCE AND INNOVATION HOUSE” MCHJ

TAHRIRIYAT

Bosh muharrir, Matsaidova Sayyora Xudayberganovna, Urganch davlat universiteti, Geografiya kafedrasi, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent

Mas’ul kotib: Sobirov Javoxir Xayrulla o‘g‘li O‘zbekiston Milliy universiteti 1-bosqich magistranti

Nashrga tayyorlovchi: Eshqorayev Samariddin Sadridin o‘g‘li Termiz muhandislik-texnologiya instituti talabasi.

TAHRIR KENGASHI A’ZOLARI

1. **Rahimov Rahimboy Atajanovich,** Urganch davlat universiteti professori, Texnika fanlari doktori, Rossiya tabiiy fanlar akademiyasining Akademigi.
2. **Isayev Sabirjan Xusanbayevich**, “Toshkent irrigatsiya va qishloq xo‘jaligini mexanizatsiyalash muxandislari instituti” milliy tadqiqot universiteti, Irrigatsiya va melioratsiya kafedrasi, qishloq xo‘jaligi fanlari doktori, professor.
3. **Matyakubov Baxtiyar Shamratovich**, “Toshkent irrigasiya va qishloq xo‘jaligini mexanizasiyalash muxandislari instituti” milliy tadqiqot universiteti, “Irrigasiya va melioratsiya” kafedrasi professori, qishloq xo‘jaligi fanlari doktori, professor.
4. **Norboyeva Umida Toshtemirovna,** Buxoro davlat universiteti, Ekologiya va geografiya kafedrasi professori, DSc (Biologiya fanlari), professor.
5. **Matsaidova Sayyora Xudayberganovna**, Urganch davlat universiteti, Tabiiy va qishloq xo‘jaligi fanlari fakulteti, Geografiya kafedrasi, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent.
6. **Xamroyev Muxtor Ozodovich**, Urganch davlat universiteti, Geografiya kafedrasi, Geografiya fanlari nomzodi, dotsent.
7. **Matchanov Otabek Jumanazarovich** Urganch Davlat Universiteti, Texnika fakulteti Geodeziya, Kartografiya, kafedrasi Dotsenti. Yo‘nalish - Tabiiy Geografiya.
8. **Djumaniyazava Muhayyo Xusinovna**, Urganch davlat Universiteti Pedagogika fakulteti Pedagogika va psixologiya kafedrasi dotsenti, psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD).

9. **Djumayev Mamanazar Irgashevich** Pedagogika fanlari nomzodi, professor Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti Boshlang‘ich ta’limda matematika va uni o‘qitish metodikasi kafedrasi , professori p.f.n.

10. **Qandov Bahodir Mirzaevich** Falsafa fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) Chirchiq davlat pedagogika universiteti gumanitar fanlar fakulteti milliy g‘oya, ma’naviyat asoslari va huquq ta’limi kafedrasi PhD, dotsenti.

11. **Samandarov Ergash Iskandarovich**, Urganch davlat universiteti Tabiiy va qishloq xo‘jaligi fanlari fakulteti Ekologiya va xayot faoliyati xavfsizligi kafedrasi, qishloq xo‘jaligi fanlari nomzodi, dosent.

12. **Egamov Baxtiyor Nurmetovich**, Urganch davlat universiteti, “Iqtisodiyot” kafedrasi dotsenti, iqtisod fanlari nomzodi.

13. **Rajabov Alibek Xushnudbekovich**, Urganch davlat universiteti, Iqtisodiyot kafedrasi, iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD).

14. **Babajanova Sanabar Yuldashbayevna,** Urganch davlat universiteti Tabiiy va qishloq xo‘jaligi fanlari fakulteti “Ekologiya va hayot faoliyati xavfsizligi” kafedrasi,qishloq xo‘jalik fanlari bo‘yicha falsafa doktori-PhD.,dotsent.

15. **Masharipov Adamboy Atanazarovich,** Urganch davlat universiteti Tabiiy va qishloq xo‘jaligi fanlari fakulteti “Ekologiya va hayot faoliyati xavfsizligi” kafedrasi dotsenti.

16. **Ismoilova Himoyat Matnazarovna**, Urganch davlat universiteti, Kimyo kafedrasi, kimyo fanlari falsafa doktori (PhD), dotsent.

17. **Ismayilova Intizar**, Urganch davlat Universiteti Tabiiy va qishloq xo‘jaligi fanlari fakulteti Biologiya kafedrasi, qishloq xo‘jaligi fanlari nomzodi, dotsent.

18. **Razakova Rayxan Saylaubekovna** Urganch davlat universiteti Pedagogika fakulteti Pedagogika va psixologiya kafedrasi dotsenti, psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori, PhD.

19. **Ataullayev Zokir Maxsudovich**, Urganch davlat universiteti, kimyo kafedrasi, pedagogika fanlari falsafa doktori (PhD), kimyo kafedrasi dotsenti.

20. **Raximova Xolisxon Maksudovna**, Urganch davlat universiteti, Biologiya kafedrasi, biologiya fanlari falsafa doktori (PhD) , dotsent.

Master is as great as your father

Ismailova Tozagul, a student of
Koshkopir district specialized school (Koshkopir IM) belonging to the
Agency of Specialized Educational Institutions, is a heroine.

I. Introduction

The intricate dynamics between a master and their apprentice can often be understood through the lens of familial relationships, particularly that of father and son. This essay, titled Master is as Great as Your Father, explores how pedantic training and mentorship often replicate the formative influences of paternal guidance. Within various cultural narratives, the virtues, expectations, and legacies transmitted from fathers to sons are mirrored in the apprenticeship model, revealing an inherent connection between authority and affection. This correlation underscores not only the transmission of technical skills but also the embodied values and ethical frameworks that the master imparts, fostering both professional and personal development. By examining the significance of this relationship, the essay seeks to elucidate how the effectiveness of a master is often contingent upon their capacity to inspire and nurture, thereby elevating their apprentices potential in a manner reminiscent of paternal commitment and influence.

A. Explanation of the central theme and its significance

The relationship between master and father emerges as a central theme in various literary works, encapsulating the complex interplay of authority, legacy, and identity. This dynamic not only shapes individual character development but also serves as a microcosm for broader societal constructs, reflecting how personal lineage informs ones role within a community. The importance of this theme is particularly evident in the poignant reconnection between Odysseus and Laertes in the *Odyssey*, where themes of duty, love, and mortality converge, underscoring the cyclical nature of familial bonds and the inevitability of generational succession (Sels et al., 2013). Similarly, in Shakespeares *Henry IV*, the interplay of legal authority and paternal models suggests that a rulers legitimacy is intertwined with his paternal virtues, implying that the moral grounding of a king is as critical as his political power (Raffield et al., 2010). Thus, the examination of this theme reveals profound insights into the human condition and the responsibilities inherent in the roles of master and father.

B. Overview of the relationship between mastery and paternal influence

The intricate relationship between mastery and paternal influence is rooted in the dynamics of authority and identity formation, wherein paternal figures often serve as the primary models for aspirational mastery. This relationship is underscored by the

notion that early interactions with paternal figures can significantly shape an individuals pursuit of skill and competence. Research indicates that individuals frequently adopt the attitudes and behaviors exhibited by their fathers, which can lead to the internalization of mastery not merely as personal achievement but as a familial mandate (Cosey et al., 2016). Additionally, this paternal influence manifests in the reinforcement of traditional roles, where expectations imposed by fathers delineate the pathways toward mastery, often limiting or directing aspirations within gendered parameters (McCool et al., 2023). Consequently, the interplay between mastery and paternal guidance illustrates how foundational relationships can profoundly impact personal and professional trajectories, thus affirming the adage that the capacity for mastery is intrinsically linked to paternal legacies.

II. Historical Context of Mastery

The historical context of mastery is deeply intertwined with power dynamics and social hierarchies that have shaped various cultures throughout history. This connection is particularly evident in the examination of pedagogical methods, where the roles of master and student reflect broader societal structures. Drawing from raciolinguistic perspectives, as discussed in the literature, the co-naturalization of race and language is pivotal to understanding how mastery has been delineated and enforced, often to the detriment of marginalized groups ((Jonathan Rosa et al., 2017)). Such structures reveal that mastery is not solely a reflection of individual capability but is also a product of historical antecedents rooted in colonialism and social stratification. Furthermore, acknowledging the resilience shown by those who transcend these oppressive conditions enriches our understanding of mastery, suggesting that it can also emerge in the face of adversity, highlighting the complex interplay between societal norms and personal agency ((Steven M. Southwick et al., 2014)).

A. Evolution of the concept of mastery in various cultures

The evolution of mastery across cultures reveals profound insights into intergenerational relationships, particularly in patriarchal societies where paternal authority often shapes conceptions of competency and success. In the context of Turkish-German families, a significant divergence in gender-role values has emerged, manifesting particularly among the second generation. Research indicates that while daughters increasingly gravitate towards egalitarian ideals, sons frequently replicate the conservative values of their fathers, indicating a persistent adherence to established patriarchal norms ((Idema et al., 2009)). This dynamic illustrates how mastery is not merely an individual achievement but is inextricably linked to familial and cultural legacies, where fathers serve as both figures of authority and models of mastery. Consequently, the tension between modern egalitarian aspirations and traditional values underscores a complex negotiation of identity among succeeding generations, revealing

how mastery evolves as a reflection of broader socio-cultural transformations ((Stroeken et al., 2008)).

B. The role of paternal figures in shaping notions of success and mastery

The influence of paternal figures is pivotal in the formation of success and mastery, particularly in domains traditionally dominated by men, such as business and science. Research has demonstrated that supportive father-daughter relationships significantly contribute to the development of skills necessary for achieving leadership roles in these fields. For instance, a case study involving ten women in prominent educational administrative positions in San Diego revealed that their fathers exhibited encouragement and acceptance of their career aspirations, thereby fostering confidence and academic success during their formative years (Skordas et al., 1988). This nurturing dynamic not only propelled these women toward professional mastery but also underscores the broader societal implications of paternal involvement in shaping gender roles in achievement-oriented environments. Ultimately, these findings illustrate that the fathers role transcends mere provision, positioning him as a crucial architect of success, reflecting the adage that Master is as great as your father.

III. Psychological Perspectives on Mastery and Fatherhood

Understanding the intricate relationship between fatherhood and psychological mastery illuminates the complexities of parental influence on child development. The notion of mastery, often linked to a fathers ego development, plays a significant role in shaping a childs emotional and behavioral outcomes. As highlighted by research, fathers exhibiting higher levels of self-esteem and better marital adjustment tend to foster more adaptive and resilient behaviors in their offspring, regardless of whether those children have previously experienced behavioral difficulties(Gordon et al., 2015). Furthermore, an examination of media representations of fatherhood, particularly through platforms like Destiny Man magazine, reveals how socio-economic dynamics and constructs of masculinity influence perceptions of parenting in contemporary contexts(Leopeng et al., 2016). This interplay underscores the importance of fathers as not merely authority figures but as complex agents of socio-emotional development, thereby asserting the enduring impact of paternal mastery on future generations.

A. The impact of paternal relationships on self-efficacy and achievement

The influence of paternal relationships on self-efficacy and achievement is pivotal, shaping the developmental trajectories of children into adulthood. Research consistently highlights the differentiated roles of mothers and fathers in parenting, where paternal involvement is particularly crucial during adolescence, a period marked by comprehensive psychological and emotional development (Lenz, 2001). Notably, the absence of positive paternal engagement has been linked to diminished self-efficacy and academic achievement (Steinberg, 2014). For instance, evidence indicates that parental styles, specifically authoritative parenting, correlate positively with

psychological outcomes such as self-efficacy, while neglectful or authoritarian styles often yield adverse effects (Zarrett & Eccles, 2006). Additionally, helicopter parenting, predominantly linked to maternal behaviors, has been shown to negatively impact self-efficacy in emerging adults, underscoring the nuanced dynamics of paternal influence (cite14). This synthesis of research reveals that a supportive paternal relationship significantly contributes to fostering resilience and achievement, validating the assertion that Master is as great as your father.

B. Psychological theories linking father figures to mastery in personal and professional domains

The relationship between father figures and mastery in both personal and professional domains can be elucidated through various psychological theories, particularly the concepts of generativity and authoritative parenting. Research indicates that an authoritative parenting style, characterized by warmth and responsiveness, significantly enhances a childs intrinsic motivation, which is crucial for achieving mastery (cite15). This supportive environment fosters psychological growth and self-enhancement, allowing individuals to excel in their respective fields (cite16). Moreover, as individuals mature, the internalization of values and skills imparted by father figures becomes instrumental in shaping their identities and professional trajectories. Erikson's model further underscores this dynamic by positing that generativity—often imparted by fathers—involves contributing to the development of others, which directly correlates with personal satisfaction and professional success. Thus, the psychological frameworks surrounding father figures clearly illustrate their pivotal role in facilitating mastery across life's domains.

IV. Case Studies of Mastery and Fatherly Influence

The intricate dynamics between mastery and fatherly influence can be elucidated through various case studies that reveal the transformative impact of paternal figures in different contexts. For instance, the narratives presented in video games like *The Last of Us* and *The Walking Dead* disrupt traditional patriarchal frameworks, illustrating how alternative representations of fatherhood can redefine notions of strength and protection (Brooks et al., 2021). These games exemplify how paternal mentorship transcends conventional gender roles, fostering emotional connections that challenge the hegemonic definitions of masculinity. Furthermore, the theological implications surrounding fatherhood, as examined in ecclesiastical studies, highlight Gods profound concern for the fatherless and the critical role churches can play in addressing this demographics needs (Croy et al., 2015). By aligning pastoral outreach with divine compassion, such frameworks not only reshape community engagement but also affirm the broader cultural narratives that demonstrate mastery as fundamentally intertwined with paternal mentorship, thereby echoing the thesis that Master is as great as your father.

A. Analysis of notable figures whose success is attributed to paternal guidance

The profound influence of paternal guidance on the trajectory of notable figures success underscores a critical dimension of socialization and personal development. Historical accounts frequently reveal that many accomplished individuals, from political leaders to entrepreneurs, often cite their fathers as pivotal in shaping their ambitions and values. For instance, Kohns (1979) exploration of family dynamics illustrates how varying parental values—particularly in social class contexts—affect childrens persistence and motivation, asserting that middle-class fathers typically encourage self-direction over conformity in their offspring. This assertion finds resonance in the narratives of figures like Thomas Edison, whose father's unwavering belief in his inventive spirit instilled a sense of confidence that propelled his groundbreaking work; similarly, the mentorship offered by paternal figures emerges as a common thread linking the successes of other luminaries. Ultimately, the assertion that master is as great as your father encapsulates the enduring legacy of paternal guidance in fostering achievement (Mokrova et al., 2008)(Klinteberg et al., 1959).

B. Comparative study of individuals with and without paternal support in their mastery journey

The comparative study of individuals with and without paternal support reveals significant variables influencing mastery journeys, underscoring the profound impact of paternal involvement on personal agency. Individuals who experience robust paternal support often exhibit higher levels of mastery, characterized by a sense of control over their life circumstances, aligning with findings that link early-life factors such as perceived parental psychological control and support to later mastery outcomes ((Harkness et al., 2021)). Conversely, the absence of paternal guidance can lead to diminished mastery, as evidenced by the psychological challenges and reduced self-efficacy that these individuals frequently encounter. Furthermore, narratives surrounding fatherhood often reflect deeper cultural and social dynamics that shape these experiences, as explored by Chen's examination of paternal narratives in adoption, demonstrating how stereotypes and societal expectations influence the paternal role and, consequently, the mastery trajectory of individuals ((Chen et al., 2014)). This comparative lens ultimately illuminates the critical connection between paternal support and the development of mastery across the lifespan.

V. Conclusion

In conclusion, the exploration of paternity within the context of Master is as great as your father reveals a complex interplay between individual identity and familial legacy. This essay emphasizes that father figures not only shape personal values and societal roles but also reflect cultural anxieties, much akin to the representations found in Hawthornes works, especially regarding the absent father figure and its implications

for American identity (Riehl et al., 2012). Furthermore, the comparative frameworks used to analyze both traditional and contemporary paternal models illuminate the nuanced ways these relationships influence perceptions of mastery and authority. These relationships serve as pivotal determinants in the construction of selfhood, suggesting that the legacies of fatherhood, whether positive or negative, verify the assertion that ones mastery in life is intrinsically linked to paternal influences. Ultimately, this inquiry underscores the timeless relevance of paternal dynamics, advocating for a more profound understanding of their impact on personal and societal narratives.

A. Summary of key findings and their implications

The exploration of fatherhood in contemporary society reveals significant insights into the evolving role of fathers, particularly in demanding contexts such as coaching. Research indicates that contemporary fathers often grapple with conflicting pressures to fulfill both family and professional responsibilities, resulting in heightened levels of work-family conflict (Bianchi et al., 2006; Galinsky et al., 2011). The profound implications of this study underscore the necessity for sport organizations to develop robust support systems that can alleviate such tensions. Notably, fathers often rely on their partners for emotional and logistical support, highlighting the potential for collaborative familial strategies to mitigate stress (Graham & Dixon, 2014). Furthermore, understanding the psychological impact on fathers—such as guilt and anxiety due to their childs altered life trajectory—opens new avenues for research (cite26). Overall, the findings call for a reframing of traditional masculinity in coaching, advocating for systemic support that acknowledges both professional and paternal identities.

B. Reflection on the enduring legacy of paternal influence in the pursuit of mastery

The enduring legacy of paternal influence in the pursuit of mastery reveals a complex interplay of expectations, aspirations, and formative experiences that shape individuals throughout their lives. Fathers, as primary figures of authority and representation, often embody the archetypal standards against which mastery is measured, instilling values such as perseverance, discipline, and ambition. This paternal legacy transcends mere familial bonds, infiltrating the broader societal constructs that define success and competency. The transmission of skills and knowledge from father to child not only fosters technical mastery but also reinforces the psychological frameworks that underpin personal achievement. Furthermore, the emotional climate established by paternal relationships can significantly impact self-efficacy, encouraging or hindering an individuals pursuit of excellence. Consequently, an exploration of these dynamics underscores the assertion that ones perception of mastery is intricately linked to paternal influence, illustrating that the journey toward greatness often mirrors the lessons imparted by ones father.

References

- Riehl, Robin Vella (2012). "Scarlet Letter's unstable American father". https://core.ac.uk/download/10644908.pdf
- Chohan, Muhammad Babar (2016). "Roads investment and economic growth : similarity or divergence between developed and developing countries : a thesis presented in partial fulfilment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy in Planning at Massey University, Manawatū, New Zealand". 'Massey University'. https://core.ac.uk/download/148644604.pdf
- Graham, Jeffrey Alexander (2015). "In search of understanding : examining the life role management approach of fathers who are coaches". https://core.ac.uk/download/211353065.pdf
- A Craig, A Dickson, A Dickson, A Fraley, A Mukai, AL Osteraker, CH Christiansen, et al. (2016). "Five fathers' experience of an adult son sustaining a cervical spinal cord injury: an Interpretative Phenomenological Analysis". 'Springer Science and Business Media LLC'. https://core.ac.uk/download/42136099.pdf
- Sels, Nadia (2013). "The untold death of Laertes: revaluating Odysseus's meeting with his father". 'Brill'. https://core.ac.uk/download/55801186.pdf
- Raffield, Paul (2010). "The ancient constitution, common law and the Idyll of Albion: law and lawyers in Henry IV, Parts 1 and 2". 'University of California Press'. https://core.ac.uk/download/46767.pdf
- Chen, Fu-jen (2014). "About Paternal Voices in Adoption Narratives". 'Purdue University (bepress)'. https://core.ac.uk/download/19908324.pdf
- Harkness, Frances Helen (2021). "Mastery in early old age: life course influences and its association with physical capability in the MRC National Survey of Health and Development". UCL (University College London). https://core.ac.uk/download/428359384.pdf
- Kauser, Rubina (2017). "Perceived Parenting Styles and Juvenile Delinquency in Pakistan". Philipps-Universität Marburg. https://core.ac.uk/download/161981472.pdf
- Kim, Jineui (2018). "Comparing Mothers' and Fathers' Helicopter Parenting as Predictors of Self-Efficacy Among Emerging Adults in College". ScholarWorks@CWU. https://core.ac.uk/download/215343199.pdf
- Jonathan Rosa, Nelson Flores (2017). "Unsettling race and language: Toward a raciolinguistic perspective". 46. pp. 621-647. https://doi.org/10.1017/s0047404517000562
- Steven M. Southwick, George A. Bonanno, Ann S. Masten, Catherine Panter-Brick, Rachel Yehuda (2014). "Resilience definitions, theory, and challenges: interdisciplinary perspectives". 5. https://doi.org/10.3402/ejpt.v5.25338

- Lyons, Logan Kateryna (2020). "“What Makes ‘em Tick?” The Impact of Parenting Style and Parent-Initiated Motivational Climate on Student Athletes’ Motivation Orientation in the Context of Intercollegiate Athletics". DigitalCommons@USU. https://core.ac.uk/download/300056408.pdf
- Michael G. Clark (6051464) (2007). "Growth and generativity among men in middle and later career". https://core.ac.uk/download/288358695.pdf
- Cosey, Felicia (2016). "FATHER OF ALL DESTRUCTION: THE ROLE OF THE WHITE FATHER IN CONTEMPORARY POST-APOCALYPTIC CINEMA". UKnowledge. https://core.ac.uk/download/232569236.pdf
- McCool, Julia (2023). "The Impact of Emma: Destroying Stereotypes through Nuanced Characters in Text and Film". Knowledge Box. https://core.ac.uk/download/599481667.pdf
- Brooks, Sarah Mortazavi (2021). "Rescripting Father-Daughter Dynamics: New Masculinities and Relational Possibilities in Post-Apocalyptic Video Games". ODU Digital Commons. https://core.ac.uk/download/477735966.pdf
- Croy, Dwight David (2015). "God\u27s Focus on the Fatherless: A Lens to Inform Spiritual Impact in the Local Church". Digital Commons @ George Fox University. https://digitalcommons.georgefox.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1094&context=dmin
- Mokrova, Irina L., NC DOCKS at The University of North Carolina at Greensboro (2008). "The relations between social class, maternal values of self-direction and conformity, and child persistence.". https://core.ac.uk/download/149229250.pdf
- Klinteberg, Vera Barrad af. (1959). "An exploratory study of ten latency age delinquent children and their school problems". Boston University. https://open.bu.edu/bitstream/2144/21013/1/Klinteberg_Vera_1959_web.pdf
- Idema, Hanna, Phalet, Karen (2009). "Transmission of gender-role values in Turkish-German migrant families: the role of gender, intergenerational and intercultural relations". 'Deutsche Zeitschrift Fur Sportmedizin/German Journal of Sports Medicine'. https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/document/5806/1/ssoar-zff-2007-h_1-idema_et_al-transmission_of_gender-role_values_in.pdf
- Stroeken, Koenraad (2008). "Believed belief: science/religion versus Sukuma magic". https://core.ac.uk/download/55836071.pdf
- Skordas, Marilyn Ann, EdD (1988). "The Impact of the Father/Daughter Relationship on Women in Educational Administrative Leadership Positions". Digital USD. https://core.ac.uk/download/477679562.pdf

- Cosey, Felicia (2016). "FATHER OF ALL DESTRUCTION: THE ROLE OF THE WHITE FATHER IN CONTEMPORARY POST-APOCALYPTIC CINEMA". UKnowledge. https://core.ac.uk/download/232569236.pdf
- Gordon, Nathalie (2015). "Developmental and personality differences between two groups of fathers". https://core.ac.uk/download/39675281.pdf
- Leopeng, Bertrand (2016). "Discourses of destiny: a multimodal analysis of 2014 issues of Destiny Man magazine". https://core.ac.uk/download/188775935.pdf

Research Science and Innovation House

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA SAN’AT MARKAZLARI ORQALI IJODKORLIK QOBILIYATLARINI SHAKILLANTIRISH (KATTA GURUHLAR MISOLIDA)

Xudoyberdiyeva Feruza

Jizzax davlat pedagogika universiteti stajyor o’qituvchisi

Qulmurodova Zarnigor

JDPU Maktabgacha ta’lim yo’nalishi 1-kurs talabasi

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada Maktabgacha ta’lim tizimini takomillashtirish yo’llari, maktabgacha ta’lim tashkilotida markazlar faoliyati, san’at markazi orqali maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodkorlik qobiliyatini shakillantirish usullari haqida so’z borgan.

KALIT SO‘ZLAR: maktabgacha ta’lim, san’at markazi, pedagog, innovatsiya, faoliyat, takomillashtirish, texnologiya, malaka, jarayon, zamonaviy, rivojlanish, usullar.

АННОТАЦИЯ: В данной статье говорится о путях совершенствования системы дошкольного образования, деятельности центров по организации дошкольного образования, методах формирования творческих способностей детей дошкольного возраста через центр творчества

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: дошкольное образование, центр искусств, педагог, инновация, деятельность, образование, технология, компетентность, процесс, современный, техника, методы.

ABSTRACT: This article talks about the ways to improve the preschool education system, the activity of centers in the organization of preschool education, the methods of forming creativity in preschool children through the art center.

KEYWORDS: preschool education, art center, pedagogue, innovation, activity, improvement, technology, competence, process, modern, development, methods

KIRISH

Bugungi kunda ta‘lim sohasida turli xususiyatdagi, yo’nalishdagi va ahamiyatdagi nihoyatda ko’p innovatsiyalar mavjud, katta yoki kichik ko’lamli davlat islohotlari o’tkaziladi, ta‘limning tashkil etilishiga, mazmuniga, uslubiyotiga, texnologiyasiga yangiliklar kiritiladi. Maktabgacha ta‘lim jarayonida innovatsion pedagogik texnologiya bu bolalarni vositalar yordamida ta‘lim materiallarini o’rganish orqali nutqini rivojlantirish, o’z fikrk erkin bayon eta olish, o’zaro muloqot, tevarak-atrof bilan tanishish jarayonini yangicha talqin etishdir. Zamonaviy maktabgacha ta‘lim tashkilotlari – bola o’z rivojlanishi uchun eng ahamiyatli sohalarda va jihatlarda kattalar va tengdoshlar bilan keng hissiy-amaliy o’zaro muomala tajribasini oladigan joydir, maktabgacha ta‘lim muassasalarida bola o’z ehtiyojlari, qobiliyatlari va imkoniyatlariga muvofiq holda individual rivojlanishiga bo’lgan huquqini shu jarayon uchun tashkiliy-pedagogik sharoitlar yaratilgan holda amalga oshiradi; pedagog o_zining kasbiy va shaxsiyat fazilatlarini rivojlantiradi, rahbar, bolalar va pedagoglar faoliyatining muvaffaqiyatli bo_lishini ta‘minlaydi.

ASOSIY QISIM

“Ilk qadam” davlat o’quv dasturi asosida maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida quyidagi rivojlanish markazlari faoliyati yuritilishi nazarda tutiladi:

- Qurilish va konstruksiyalash markazi
- Syujet-rolli o_yinlar va dramalashtirish markazi
- Til va nutq
- Ilm-fan va tabiat markazi
- San‘at markazi

Rivojlanish markazlari bolalarga o’zlarining shaxsiy ko’nikmalari va qiziqishlaridan kelib chiqqan holda ta‘lim-tarbiya jarayonini mustaqil individuallashtirish imkoniyatini beradi. Tarbiyachi-pedagoglar rivojlanish

Research Science and Innovation House

markazlarida bolalarning yordamchilari rolini o’ynaydilar, mashg’ulotlar olib boriladigan joyda imkoniyatlar kengligini ta‘min etadilar va har bir bola individual rivojlanishi darajasini egallay olgan xolda faoliyat turlarini rejalashtiradilar. Kun tartibi turli mashg’ulot turlarini o’zida qamrab olishi lozim: kichik guruhlarda birgalikda va tarbiyachi hamkorligida yakka tartibda (individual) yoki mustaqil (ular tomonidan tanlagan mashg’ulotlarga vaqt ajratish kerak, chunki bolalar ongli tanlab olishni o’rganadilar, o’z qiziqish va qobiliyatlarini amalga oshiradilar). Bolalarning o’z tanlovlarini amalga - oshirishi, muammolarni hal etishi, atrofdagi kishilar bilan birgalikda harakat qilishi, indivdual maqsad qo’yishi va unga erishishni bilishlari lozim. Faollik markazlarini tashkil etish va rahbarlik guruhlardagi markazlar shunday tarzda yaratilishi kerakki, u bolaga mustaqil tanlash imkonini bersin.

Rivojlantiruvchi markazlarni tashkil qilishdan ko`zlangan maqsad bola o`sishini kuchli ta`minlash, samarali ta`lim berish, maktabga jalb etish va shunga mos shart-sharoit yaratish hisoblanadi. Maktabgacha ta`limda rivojlantiruvchi markazlar ta`lim, rivojlantiruvchi, o`qitish, rag`batlantiruvchi, uyushgan , kommunikativ kabi o`z tizimini yuksaltiruvchi funksiyalarni bajarishi kerak.Bu funksiyalar eng muhimi bola mustaqilligini, erkin fikrlash, bolalar va kattalar orasidagi o`zaro munosabatlar jarayonini rivojlantirish ustida ishlashni talab etadi. Bunday markazlarda markazlarning o`zaro dizayni, estetikasi, bolalar uchun jozibali, qiziqish uyg`otadigan bo`lishi kerak. Jihozlar ham bola yoshiga mos, xavfsiz, didaktik talablarga mos holda tashkil etilishi lozim

San’at markazi o’z ichiga asosan rasm, applikatsiya, loy ishini oladi. Markazlarning asosiy maqsadi bolalarda ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish, ularni go’zallik bilan oshno qilish, mayda qo’l matorikasini rivojlantirish orqali nutqni rivojlantirish. Bola ranglarni tanlashga, ularni o’z o’rnida ishlatishga o’rganadi. Tevarak atrofdagi narsalarni ranglar orqali anglaydi, ular orqali tushunadi. Bu

markazda origami usulida qurish-yasash ishlari ham olib borilishi mumkun. Markazdagi barcha faoliyatni baravar qo’yish maqsadga muvofiq. Masalan “uycha” mavzusini bola xoxlasin aplikatsiya usulida, xoxlasin rasm chizish orqali, yoki loydan uy qursin. Markazda bola uchun shunday imkoniyat yaratish kerakki u bekor qolmasin. Biri bo’lmasa ikkinchisidan foydalansin. Markazga taklif etilayotganda har gal “ Bugun san’at markazimizda manabu mavzuda ishlaymiz” – deb eslatish lozim. San’at markazi bolalar uchun eng qiziq markaz hisoblanadi. Chunki ular bu markazda mustaqil faoliyat olib borishadi. Maktabgacha ta'limni standartlashtirish sharoitida maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga alohida ahamiyat beriladi. Ko'pchilik samarali vosita bolalarning ijodiy fikrlash va tasavvurlarini rivojlantirish uchun samarali faoliyat quyidagilarga yordam beradi: - cheksiz fikrlash qobiliyatini rivojlantirish; - ijodiy faoliyatga tayyorlik; - o'z faoliyatining ijodiy mahsulotlarini yaratish qobiliyati; - dunyoga estetik munosabatni shakllantirish. Maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish uchun quyidagilar zarur: shart-sharoitlarni yaratish: Ijodkorlik uchun zarur materiallarni tayyorlash va ular bilan o'ynash uchun vaqt topish. Bolada tashabbus ko'rsatish istagini uyg'otish, uning atrofidagi dunyoga qiziqishni rivojlantirish. Kutilmagan g'oyalar va yechimlarga sabrli bo'lish. Bolani ijodiy izlanish jarayonida qo'llab-quvvatlash. Birgalikda samarali faoliyatga va badiiy materiallar bilan tajriba o'tkazishga qiziqish bildiring. San‘at markazi bolalarning o’z ijodiy qobiliyatlarini sinovdan o’tkazish va amalga oshirishga rag’batlantiradi, ularga yangi materiallar bilan tanishishdan qoniqish olish imkoniyatlarini beradi, bolalarning sezish qobiliyatini boyitadi. Bu yerda bo’yoq, qog’oz, qaychi, bo’rchalar, qalamlar, gazlama bo’laklari va kesish hamda yelimlash uchun turli qiyqimlar mavjud. Shuningdek, tabiiy materiallar – yog’och, barg, qum-tuproqni ham qo’shib qo’yish foydadan xoli emas. Markazdagi mashg’ulotlar ijodiy qobiliyat, so’z orqali va so’zsiz muloqot, umumiy va nozik harakatlanish, aqliy

qobiliyatni rivojlantirishga yo’naltirilgan. Pedagoglarning vazifasi – bolalarning muloqotga kirishishga bo’lgan qiziquvchanligini rag’batlantiruvchi muhitni yaratish va bolalarning o’zgaruvchan ehtiyojlariga qarab, o’z vaqtida kerakli sharoitlarni moslashtirgan xamda ularni kuzatishdan iborat. Individual yoki kichik guruhlar uchun topshiriqlar ota-onalar bilan suhbatlashgandan so’ng, qaysidir ko'nikmalarga alohida e‘tibor berish uchun ishlab chiqiladi.

Mantiqiy o’yin: Raqamli moychechak Kerak bo’ladigan jihozlar: A4 formatdagi oq qog’oz, flamaster, rangli stiker qalamchalari. Oq qog’ozga flamaster orqali moychechak tanasini chizib olamiz va o’rtasiga istaganizcha sonlarni yozamiz. Alohida rangli stiker qalamchalariga shu sonlarni biron belgilar yordamida joylashtiramiz. Farzandingizdan aynan shu rangli stikerlar orqali moychechak yaproqlarini shakllantirishini so’rang (belgilar va sonlar mos kelgan holda)

Rasm chizamiz: Barmoqlarimiz bilan chizamiz. Kerak bo’ladigan jihozlar: A4 formatdagi oq qog’oz, rangli bo’yoqlar, flamaster. Kerakli rang tanlanib uni barmoqlarimizga botiramiz va qog’ozga bosib tushiramiz. Tayyor shakllarga flamaster yordamida ishlov beramiz. Har bir tarbiyalanuvchining ishlari ularning ko’zi tushadigan joyga ilib quyiladi. Bolalar har safar o’zlari tayyorlagan ishni ko’rib xursand bo’ladilar va keyingi mashg’ulotlar jarayonida ham turtki bo’ladi. Shu asosda ularning ijodkorlik qobiliyatlari shakillanadi.

XULOSA

Maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida tashkil etiladigan rivojlanish markazlaridagi jarayonlar bolalarning doimiy ravishda yangi bilimlarni o`zlashtirishga, mustahkamlashga yordam beradi. Bolalarni o`z bilimini mustaqil ravishda to`ldirib borish, kechayotgan yangilanish jarayonlariga munosib moslashib borishga o`rgatish rivojlanish markazlarining asosiy maqsadidir. Maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida olib boriladigan rivojlantiruvchi markaz faoliyatlarida bolalarga - muammolarni yecha

olish,- ijodiy, tafakkur va ixtirochilik imkoniyatlarini namoyon etish, odamlar, jamiyat, mamlakat, atrof-olam haqidagi g`amxo`rlik qilish kabilar o`rgatib boriladi. Oqilona tashkil etilgan sog`lom ijtimoiy-ma‘naviy muhit bolalarda izlanishga bo`lgan muhabbatlarini rivojlantiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYAOTLAR

1.”Ilk qadam” davlat o’quv dasturi. -T.: 2022 yil.

2. Sodiqova SH.A. Maktabgacha ta‘limda markazlar faoliyati va uslubiyoti. T.: 2022yil.

3. O‗Q.Tolipov, M.Usmonboyeva. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari.-T.: «Fan»2006 yil, 298b.

4. Egamnazarova Sh. M. ―Tarbiyaviy ishlar metodikasi‖ Ilim ziyo T.: 2016y.

5. X.Meliyev, O.Jamoliddinova, K.Rizqulova. Tarbiyachining kasbiy kompanenti va mahorati. T : 2021-yil

6. Sh. Sodiqova Maktabgacha pedagogika Toshkent 2019 y

7. G‟.I.Muxamedov Pedagogik ta'lim innovatsion klasteri: ehtiyoj, zarurat, natija Xalq so‟zi 15.02.2019

8. Xodjamqulov U.N. Pedagogik ta‟lim innovatsion klasteri (O‟zbekiston ta’lim tizimi misolida) Academic research in educational sciences 1/4 2020 537-547-bet

Research Science and Innovation House

Maktabgacha ta’ lim tashkilotlarida raqamli texnologiyalardan foydalanib ta’lim tarbiya jarayonlarini tashkil etish

JDPU maktabgacha va boshlang‘ich yo‘nalishlarda masofaviy ta’lim fakulteti Maktabgacha ta’lim yo’nalishi 1- kurs talabasi Xazratova Tursinoy. maktabgacha va boshlang‘ich yo‘nalishlarda masofaviy ta’lim kafedrasi stajyor o‘qituvchisi Xamzayeva N

Annotatsiya: Ushbu maqola maktabgacha ta’ lim tashkilotlarida raqamli texnologiyalardan foydalanib ta’lim tarbiya jarayonini tashkil etish va uning ta’lim tarbiya jarayiniga samarali tasiri haqida bo’lib, maktabgacha ta’lim tashkiloti tarbiyachilari uchun qo’llanma bo’lib xizmat qiladi.

Annotation: This article is about the organization of the educational process using digital technologies in preschool educational organizations and its effective impact on the educational process, and serves as a guide for educators of preschool educational organizations.

Аннотация: Данная статья посвящена организации образовательного процесса с использованием цифровых технологий в дошкольных образовательных организациях и ее эффективному влиянию на образовательный процесс и служит руководством для воспитателей дошкольных образовательных организаций.

Kalit so‘zlar: raqamli texnologiya, ta’lim tarbiya, rivojlanish, bolalar, kompyuter, monitor, televizor.

Ключевые слова: цифровые технологии, образование, развитие, дети, компьютер, монитор, телевидение.

Key words:digital technology, education, development, children, computer, monitor, television.

KIRISH. “Har bir soha raqamli texnologiyalar bilan hamohang bo‘lmasa, mamlakat rivojlanmaydi” — deya takidlab o’tganlar davlatimiz raxbari

SH.Mirziyoyev. Prezident bu tizim rahbarlarning ongi va mas’uliyatini o‘zgartirganini ta’kidlab, hujjatlar integratsiyasi va sifatini yaxshilash, ijro intizomi nazoratini kuchaytirish bo‘yicha ko‘rsatmalar berdi. Raqamli texnologiyalar hayotimizga shunchalik singib ketdiki, bugungi kunda nafaqat kundalik faoliyatimiz, balki ijtimoiy-iqtisodiy sohalar rivojini ham ularsiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Bugungi kunda raqamli texnologiyalar shiddat bilan rivojlanib boryapti va har bir sohada zamon bilan hamqadam odimlashni taqozo etadi. Hozirgi kunda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) iboralari kundalik turmushda eng ko‘p qo‘llaniladigan tushunchalar desak mubolag‘a bo‘lmaydi. Chunki hayotning qaysi sohasini olmaylik, qanday amallarni bajarmaylik, albatta, AKT bilan ish ko‘ramiz. Zamonaviy AKTdan foydalanish, axborot almashish, ularni uzatish, o‘zlashtirish inson faoliyatining asosiy negizini tashkil etadi. Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari imkoniyatlari juda keng tizim bo‘lib, unga ma’lum bo‘lgan kompyuter, multimedia vositalari, kompyuter tarmoqlari, Internet kabi tushunchalardan tashqari qator yangi tushunchalar ham kiradi. Bularga axborot tizimlari, axborot tizimlarini boshqarish, axborotlarni uzatish tizimlari, ma’lumotlar ombori, ma’lumotlar omborini boshqarish tizimlari, bilimlar ombori kabilar misol bo‘lishi mumkin. “XXI asr - axborotlashtirish asri”da ta’lim sohasiga elektron ta’limni joriy etish, har bir ta’lim muassasasida: - o‘qitish va o‘qish jarayonining; - ta’lim muassasasi boshqarilishining; - ta’lim muassasasi bo‘linmalarining; -ta’lim muassasasi faoliyati muhitining axborotlashtirilishini talab qiladi. Axborot texnologiyasining maqsadi – inson tomonidan tahlil qilish va uning asosida qandaydir xatti-harakatni bajarish bo‘yicha qaror qabul qilish uchun axborot ishlab chiqarish. Zamonaviy axborot texnologiyalarining ta’lim jarayonlariga joriy etilishi:

- talabaga kasbiy bilimlarni egallashiga;

- o‘rganilayotgan hodisa va jarayonlarni modellashtirish orqali fan sohasini chuqur o‘zlashtirilishiga;

- o‘quv faoliyatining xilma-xil tashkil etilishi hisobiga talabaning mustaqil faoliyati sohasining kengayishiga;

- interaktiv muloqot imkoniyatlarining joriy etilishi asosida o‘qitish jarayonini individuallashtirish va differensiyalashtirishga;

- sun’iy intellekt tizimi imkoniyatlaridan foydalanish orqali talabaning o‘quv materiallarini o‘zlashtirish strategiyasini egallashiga;

- axborot jamiyati a’zosi sifatida unda axborot madaniyatining shakllanishiga;

- o‘rganilayotgan jarayon va hodisalarni kompyuter texnologiyalari vositasida taqdim etish, talabalarda fan asoslariga qiziqishni va faollikni oshirishga olib kelishi bilan muhim ahamiyat kasb etadi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, ushbu ta’lim vositasining didaktik imkoniyatlariga ob’ektning tabiiy jihatlari, texnik va texnologik fazilatlari, o‘quv va tarbiyaviy jarayonida didaktik maqsadlarda qo‘llanilishi mumkin bo‘lgan aspektlari sifatida qaralishi mumkin. AKTning tasniflanishiga mos ravishda didaktik imkoniyatlarini uchta guruhga ajratish mumkin:

1. O‘quv ma’lumotlarini taqdim etish.
2. O‘quv ma’lumotlarini uzatish.
3. O‘quv jarayonini tashkil etish.

O‘quv ma’lumotlarini taqdim etish va AKTlarning didaktik imkoniyatlari: - axborotlarni ta’limga oid elektron resurslar orqali matn, grafika, audio, video, animatsion formatda ko‘rsatish va uzatish; - qiziqtiruvchi ma’lumotlarni taqdim etish imkoniyati; - qabul qilingan bilimlar asosida ko‘nikmalarni mustahkamlash va ko‘nikmalarni amalda qo‘llash imkoniyati; - o‘quv, o‘quv-uslubiy, ilmiy axborotlarni tayyorlash, tartibga solish va ishlov berish; - axborotni saqlash va yig‘ish; - axborotni tizimlashtirish. O‘quv ma’lumotlarini uzatish AKTlarning didaktik imkoniyatlari: - axborot-kommunikatsiya texnologiyalari yordamida axborotlarni turli shakllarda tarqatish; - ma’lumotlardan keng foydalanishni ta’minlash; - qiziqtiruvchi ma’lumotlarni olish uchun biron-bir elektron ma’lumotlar bankiga va maqsadli o‘quv ma’lumotlar bazalariga ulanish imkoniyati; - turli xil axborot tashuvchi vositalardan ma’lumotlarni yuklash; - kurs o‘qituvchisi bilan muloqotni tashkil etish; - bir vaqtning o‘zida ko‘p sonli o‘quvchilarga xabarlarni yuborish; - o‘qituvchi va talabalar o‘rtasida asinxron ma’lumot almashish (matn, grafik, audio). - konsultatsiyalar, nazorat qilish va hokazolarni tashkil etish imkoniyati. Ta'limni axborotlashtirishning markaziy masalalaridan biri o‘quvchilarning axborot-kommunikatsiya kompetentsiyasini shakllantirishdir. Raqamli texnologiyalarni innovatsion joriy etish orqali o‘qitish amaliyotini barcha bosqichlarda o‘zgartirish an’anaviy ta’limning sezilarli yaxshilanishiga va sifat jihatidan yangi natijalarni shakllantirishga, har bir talaba salohiyatini rivojlantirishga olib kelishi mumkin. Aynan mana shunday transformatsiyalar ta’limning raqamli transformatsiyasining ajralmas qismi

hisoblanadi. Shunday qilib, raqamli texnologiyalardan foydalanish va ulardan o‘quv jarayonida faol foydalanish jadal sur'atlar bilan kengayib borayotganiga qaramay, ular bilan to‘yingan muhitda murakkab muammolarni muvaffaqiyatli hal qila oladiganlar soni o‘qitilganlarning faqat kichik qismini tashkil etadi, ammo so‘nggi paytlarda yillar davomida ularning soni ortib bormoqda.Ta’lim tizimi ishini shunday o‘zgartirish kerakki, ta’lim muassasalari bitiruvchilarining umumiy savodxonligi va nostandart masalalarni yechish qobiliyati zamonaviy intellektual kompyuter tizimlarinikidan yuqori bo‘lsin. O‘qituvchilar o‘quvchilarga o‘z ta'limini qo‘llab-quvvatlash uchun texnologiyadan qanday qilib to‘g'ri foydalanishni, o‘quv maqsadlari uchun ushbu texnologik vositalar va qurilmalar bilan qanday o‘zaro aloqada bo‘lishni ko‘rsatishlari kerak, shunda bunday bitiruvchilar soni ko‘payadi va yangi raqamli bo‘linish torayadi. Ta’lim jarayonida raqamli texnologiyalardan foydalanish quyidagi natijalarga olib keladi:

- berilayotgan materialni chuqur va mukammal o‘zlashtirish imkoniyati va uni ta’lim oluvchi xotirasida uzoq muddat saqlanishi va zarur bo‘lganda amaliyotga qo‘llash darajasi ortadi;

- axborotni turli shaklda (matn, video, ovoz, grafika, animatsiya ,...) berilishi ta’lim oluvchilarni diqqatini tortadi va ularni fanga qiziqishini uyg‘otadi;

- kompyuter “nazoratchi” funksiyasini bajarib ta’lim oluvchining didaktik topshiriqlar, test savollari, muammoli vaziyatlarga bergan javoblarini, ya’ni o‘zlashtirganlik darajasini aniqlab natijalarini monitorda ko‘rsatadi;

- dars jarayonida ta’lim oluvchilar faoliyatini boshqaruvchi vosita bo‘lib xizmat qiladi va bajarilishi lozim bo‘lgan topshiriqlar soni keskin ortadi, buning natijasida egallanishi lozim bo‘lgan bilimlar hajmining oshishiga olib keladi;

- o‘quv mashg‘ulotining tarkibiy tuzilishini modifikatsiyalash, ya’ni o‘qituvchi tomonidan bajarilayotgan ko‘pgina tashkiliy ishlarni kompyuter texnikasi yordamida amalga oshirilib vaqt tanqisligi muammosi kamayadi;

- Ta’lim oluvchi faol ishtirokchiga aylanib, mustaqil ta’lim olish imkoniyati sohalari kengayadi va o‘qituvchi bilan erkin hamda teng muloqotga kirisha oladigan hamkorga aylanadi. Maktabgacha ta'lim muassasasi va uning tashqarisida kengaytirilgan ta'lim berishda, jumladan bolalarning nutqidagi kamchiliklarni korreksiyalashda texnologiyalarning imkoniyatlari har qanday vaqtda va istalgan vaqtda qo'llab - quvvatlanishi va rag'batlantirilishi mumkin. Bolalarning taraqqiyotini baholash va kuzatishga yordam beradigan ta'limga yanada yaxlit yondashuv sanaladi.

Raqamli texnologiyalardan foydalanib, turli xil raqamli yechimlar bo'lishi mumkin. Tarbiyachi va bola o'rtasidagi hamkorlikni rivojlantirish, o'quv jarayonini o'zgartirish, bolalar nutqi va tilini tuzatish uchun raqamli texnologiyalardan foydalanish maktabgacha ta'lim muassasasida ishlash o'quv jarayonida ta'limni, ma'lum ko'nikma va malakalarni egallashni rag'batlantiradi. Texnologiya bolalarga bilim olishga yordam beradimi, degan savol tug'iladi? MTM larda texnologiya orqali bunga qanday erishish mumkinligi haqidagi savolli muloqot va hamkorlik, meta-kompetentsiyalar va ijodkorlikka asoslanadi. Raqamli texnologiyalar yordamida rivojlanishi mumkin bo'lgan bolalarning nutqidagi kamchiliklarni bartaraf etishda turli dasturlar yoki raqamli o‘yinlardan foydalaniladi. Tengdoshlari, shuningdek, bolalar uchun mos dasturiy ta'minotga ega maktabgacha ta'lim muassasalarida nutq va tilni tuzatish ishlarida texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari, albatta, yaratilishi kerak. Pedagogik texnologiyani loyihalashtirishda bolaning individual hamda yosh xususiyatlari, uning tayyorgarlik darajasi hisobga olinishi muhim ahamiyat kasb etadi. Jumladan, MTTlarda nutq o`stirish mashg`ulotini olib borishda pedagogik texnologiyalardan foydalanish, olib borilayotgan mashg’ulotlarni, berilayotgan bilimlarni tushunarli va soda yetkazish yo’llarini loyihalashtirilgan pedago gik texnologiyalar asosida tashkil etish muhimdir. Buning uchun avvalo, tarbiyachi berilayotgan mazmunga mos metod, shakl, texnik jihozlar, o’yinlar hamda kutiladigan natijani oldindan rejalashtirmog’i lozim. Ma‘lumki, bugungi kunda bolalar “texnika asri”da ulg’aymoqdalar. Bolalarning talabi bo’yicha mashg’ulotlarni loyihalashtirmoq juda muhimdir. Ayniqsa, ular uchun qiziqarli tarzda tayyorlangan multimedia dasturlarining mavzuga moslarini tizimli modulini yaratish, soddadan murakkabga, izchil, ketma-ket tashkil etish, har bir mashg’ulotga doir multimedialarni qo’llash tarbiyachidan ijodkorlik, izlanish hamda mas‘uliyat bilan har bir mashg_ulotga yondashishni talab etadi. Albatta bunda, pedagogning diqqat markazida o`zining maksimal imkoniyatlarini ishga solib bilim olishga intilayotgan, yangi tajribasinovlarni qabul qila oladigan va hayotning har xil holatlarida mustaqil, ongli va mas‘uliyat bilan qaror qabul qilishga qodir bo_lgan butun bir bola shaxsi turmog’i lozim. Bolaga ijtimoiy normalar asosida bilim beruvchi an‘ anaviy pedagogik texnologiyalardan farqli o’laroq bolaga yo’naltirilgan ta‘lim texnologiyasida yuqorida qayd qilingan yo’nalish(sifat)larni bola tomonidan zabt etilishi tarbiyaning asosiy maqsadi qilib qo’yiladi.

Foydalanilgan adabiyot ro‘yxati.

1. Yuldashev U., Mamarajabov M., Tursunov S. Pedagogik Web-dizayn. O‘quv qo‘llanma – T.: “Voris”, 2013.
2. Aripov M., Fayziyeva M., Dottoyev S. Web-texnologiyalar. O‘quv qo‘llanma. – T.; “Faylasuflar jamiyati”, 2013
3. Boboyorova G. Bolalarni maktabga tayyorlashda interfaol metodlardan foydalanish
4. Ismoilov Qahramon. (2023). ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBURNING VALIY ZOTLARGA MUNOSABATI. INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCES WITH HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS, 1(11.02), 345–347. Retrieved from https://www.myscience.uz/index.php/issue/article/view/228

Research Science and Innovation House

Maktabgacha yoshdagi bolalarni milliy o’yinlar orqali sog’lom qilib tarbiyalash

JDPU maktabgacha va boshlang‘ich yo‘nalishlarda masofaviy ta’lim kafedrasi stajyor o‘qituvchisi Xamzayeva N

Annotatsiya: Ushbu maqola maktabgacha yoshdagi bolalarni milliy o’yinlarimiz orqali jismoniy, aqliy, ahloqiy tarbiyalashi haqida yoritilgan bo’lib, maktabgacha ta’lim tashkilotlari pedagoglari uchun mo’ljallangan. Milliy o’yinlarimiz haqida ham ma’lumotlar berilgan.

Annotation: This article describes the physical, mental, and moral education of preschool children through our national games, and is intended for pedagogues of preschool educational organizations. Information about our national games is also provided.

Аннотация: В данной статье описано физическое, умственное и нравственное воспитание дошкольников посредством наших национальных игр и адресовано педагогам дошкольных образовательных организаций. Также представлена информация о наших национальных играх.

Kalit so‘zlar: milliy o’yinlar, jismoniy, aqliy, axloqiy, rivojlanish, bolalar, maktabgacha yosh.

Ключевые слова: национальные игры, физические, умственные, нравственные, развитие, дети, дошкольный возраст.

Key words: national games, physical, mental, moral, development, children, preschool age.

Research Science and Innovation House

KIRISH.

Prezidentimiz. “Qaysi sohani olmaylik, biz zamonaviy etuk kadrlarni tarbiyalamasdan turib biron-bir o‘zgarishga, farovon hayotga erisha olmaymiz.

Bunday kadrlarni, millatning sog‘lom genofondini tayyorlash, avvalo, maktabgacha ta’lim tizimidan boshlanadi ” deb aytgan gaplari maktabgacha talim tashkilotlarida asos bo‘lib xizmat qilmoqda.“Bola dunyoga kelganidan boshlab, unda aynan maktabgacha bo‘lgan yoshda aqliy faollik oshadi, axloqiyestetik va jismoniy hislatlar shakllanadi. Shu bois ham kelgusi yillarda maktabgacha ta’lim sohasini rivojlantirish borasidagi strategik maqsadimiz–ijtimoiy ahvolidan qat’i nazar, bog‘cha yoshidagi har bir bolani ushbu ta’lim yo‘nalishi bilan to‘liq qamrab olish uchun zarur sharoitlarni yaratishdan iborat”. Ushbu maqsadlarni ro‘yobga chiqarish maqsadida 2017- yilda O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta’lim vazirligi tashkil etildi. Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida xalq o‘yinlari bolalarning jismonan barkamol bo‘lishiga xizmat qiladi. Xalq o‘yinlari bolaning jamiyatga qo‘shilishi, o‘ziga baho bera olishida asosiy vosita bo‘lgan. O‘yinlar gadjetlarga ko‘chgani sabab yaqin kelajakda milliy o‘yinlarning tarixga aylanish ehtimoli yo‘q emas. Ko‘klam kelishi bilan yerlar, qir-adirlar taniga issiqlik yuguradi. Bunday paytda qish bo‘yi uyga berkingan bolalar azaldan ko‘chalarga chiqib o‘yinlar o‘ynashgan. Biroq oxirgi o‘n yillikda bolalar o‘ynagan xalq o‘yinlari gadjetlarga ko‘chdi va ulardagi jismoniy faollik asta-sekin pasayib boryapti. Alisher Navoiy nomidagi til va adabiyot instituti filologiya fakulteti folklor bo‘limi rahbari Shomirza Turdimovning aytishicha, milliy o‘yinlarning ko‘pi 2010 yildan keyin deyarli o‘ynalmay qo‘ygan va ular kompyuter, telefonlarga ko‘chgan. Uning fikricha, milliy o‘yinlarning bolani jamiyatga qo‘shishdagi o‘rnini hech nima bilan to‘ldirib bo‘lmaydi. «O‘yinlar – bolaning ham aqlan, ham jismonan rivojlanishiga yordam beradi. O‘yin bolani jamiyatga aralashtiradi. Uning jamiyatdagi o‘rnini topishiga sababchi bo‘ladi. Chunki o‘yinda bola o‘yinboshi bo‘ladi, ishtirokchi bo‘ladi, unga jamiyat, dunyo haqida bilim beradi. Eng qizig‘i bu bilimlar bolaga majburan emas, unga zavq uyg‘otib o‘rgatiladi. Bizning xalq pedagogikamiz mohiyati ham shundan iborat», deydi u. Gadjetlardagi o‘yinlar tasavvurni, aqlni charxlashi mumkin, lekin kompyuter o‘yinlari deyarli harakatsiz o‘yinlardir. U yerda bola faqat kuzatish bilan band bo‘ladi. Shomirza Turdimov kompyuter o‘yinlariga ma’lum miqdorda insonni harakatga keltiradigan, uni faollashtiradigan shartlarni qo‘shish, o‘ylab topish kerakligini aytadi. Shunda eski o‘yinlarning mohiyatini saqlab qolib, yangilash mumkin. «Hech narsa yangidan paydo bo‘lgan emas. Bugun yaratilayotgan kompyuter o‘yinlarining asosi ham o‘yin qayerdan kelayotgan bo‘lsa, o‘sha xalqning folklori, adabiyoti, san’atiga tayanadi. Biz faqat iste’molchi bo‘lishimiz kerak emas. Bizning ham san’atimiz, folklorimiz bor. Shularni kompyuter o‘yinlariga qo‘shish kerak», deydi

u. O‘zbekiston hududida tarixan juda ko‘p milliy bolalar o‘yinlari bo‘lgan va ular avloddan avlodga o‘tib kelgan. «Oq terakmi-ko‘k terak», «Berkinmachoq», «Oshiq», «Boychechak», «Xola-xola», «Qorxat», «Ko‘pkari» kabi o‘yinlar ro‘yxatini mingga yetkazish mumkin. «O‘zbek xalq milliy o‘yinlari» kitobi muallifi Ro‘ziqul Mustafoqulov ana shunday milliy bolalar o‘yinlarining yuzdan ortig‘ini yig‘gan. Ulardan qachonlardir keng tarqalgan va hozir kam o‘ynaladigan bir nechtasiga misol keltiramiz.

Sichqon va mushuk

O‘yinning asosiy tarkibida 10 nafar va undan ortiq bola qatnashishi mumkin. Bolalar qo‘l ushlashib doira hosil qiladi. Ular orasidan biri sichqon va yana biri mushuk sifatida tanlanadi.Bolalar aylana hosil qilib, bir-birlarining qo‘llarini zanjirsimon ushlab turishadi. Mushuk sichqonni davra aylantirib quvadi. Sichqon bolalar orasidan doira ichiga ham kirib ketishi mumkin. Mushuk uchun bunday imkoniyat yo‘q. Mushukni kiritmaslik uchun bolalar qo‘lini pasaytirib, uning yo‘lini to‘sishadi. Mushuk sichqonni quvib yetsa, ikkisi o‘rin almashadi.

Arqon tortish

O‘yinni o‘tkazish paytida o‘rtaga hakam tayinlanadi. Ikkala guruh o‘yinchilari bir-birlari bilan yuzma-yuz turadilar. O‘rtada ko‘ndalang chiziq chiziladi. Arqonning ham o‘rtasiga qizil ip bog‘lab qo‘yishadi. Qaysi guruh a’zolari bellashuvchilarni chegara chizig‘idan olib o‘tsa, o‘yin to‘xtatiladi va g‘oliblik e’lon qilinadi.

Dim-dim

Bu o‘yinda bolalar gapirmay jim turishadi. O‘yinchilardan chidamlilik, kuchlilik va iroda talab etiladi. Bolalar 2 guruhga bo‘linib, ularga bir nafar boshchi saylashadi. Boshchilar qaysi guruh g‘olib bo‘lsa, biror shart bajarishiga kelishishadi. Shundan keyin guldur-gup deyiladi va hech kim gapirmasligi kerak. Bir guruh raqib guruhni gapirtirish uchun turli harakatlar bajaradi. Kimdir balandlikdan sakraydi, kimdir o‘zini suvga tashlaydi. Qaysi guruh bolalari birinchi gapirsa, o‘sha guruh mag‘lub hisoblanadi.

Xalq o‘yinlari maktabgacha yoshdagi bolalarda botirlik, epchillik, tezkorlik, muvozan’atni saqlash, qaddi-qomatni shakllantirish kabi jismoniy sifatlarini rivojlantirishda juda samarali rol o‘ynaydi. Shuningdek, maktabgacha ta’lim muassasalarida milliy harakatli o‘yinlar orqali bolalarni mashq qildirish quyidagi ijobiy aqliy sifatlarni rivojlantirishda muhim ahamiyatga egadir. Odob-axloq, topqirlik, ong osti rivoji, xotira, diqqatning rivojlanishi kabi xislatlarni sayqal toptirishda va albatta sog‘liqni mustahkamlashda samarali vosita bo‘lib kelmoqda. Xalq o‘yinlari bolaga barcha sohalarda ijobiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin:masalan jismoni, intellektual hissiy va kommunikativ. Xalq o‘yinlari bolalar salomatligiga foyda keltiradi, yurak qon tomir , nafas olish tizimini yaxshilaydi mushaklarini va suyaklarini mustahkamlaydi. Yuqoridagi fikr-mulohazalardan kelib chiqib, shuni ta’kidlash mumkinki, maktabgacha ta’lim yoshidagi bolalarning yetuk shaxs sifatida rivojlanishi, hayotiy bilim va ko‘nikmalarining shakllanishida xalq o‘yinlar alohida o‘rin egallaydi. Insoniyatning har tomonlama rivojlanishining umumiy tizimida bola tarbiyasi muhim o‘rin tutadi. Maktabgacha yoshdan boshlab salomatlik, jismoniy rivojlanish asoslari qo‘yiladi,vosita ko‘nikmalari shakllanadi, jismoniy fazilatlarni tarbiyalash uchun poydevor yaratiladi. Maktabgacha yoshdagi bolalar ketma-ket rivojlanib, jismoniy tarbiya bilan katta zavq bilan shug‘ullanadilar. Ular, ayniqsa, xalq o‘yinlariga qiziqishi katta. Xalq an’analari tadqiqotchisi V. M. Grigoryevning so‘zlariga ko‘ra, “Xalq o‘yinlarining alohida ahamiyati shundaki, unda bola o‘z-o‘zini tarbiyalash qobiliyatini namoyish etadi. U ataylab qabul qilingan rol qoidasi talab qiladigan tarzda harakat qiladi. Bundan tashqari, o‘yinda o‘zini tutish qoidalariga rioya qilgan holda, bola xohlagan narsasidan voz kechishi, o‘zini tutishi, xohlaganicha harakat qilmasligi mumkin”degan edi. Bola o‘yin davomida tengqurlari bilan do‘stlashadi. Y.A. Komenskiy o‘yinga quvnoq bolalik va bolani uyg‘un rivojlanish sharti sifatida qarar ekan, kattalarga bolalar o‘yinlariga e’tiborli munosabatda bo‘lishni, ularga oqilona rahbarlik qilishni masalahat bergan edi. O‘zbekiston Respublikasining mashhur yozuvchisi Oybek o‘zining “Bolalik” qissasida xalq milliy sporti turlaridan bo‘lgan “uloq o‘yini” ni juda yaxshi bayon qiladi: “Uloq” xalqning qadimiy o‘yini hisoblanadi . Milliy xalq o‘yinlarining vujudga kelishi hamda taraqqiy etishi o‘sha davrlarda kishilarning kuchli, chidamli, chaqqon va shijoatli bo‘lishi zamon talabi bo‘lib kelgan. Milliy xalq o‘yinlari asrlar o‘tishi bilan murakkablashib, maxsus sport turiga aylangan. O‘yin – maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarning asosiy faoliyatidir. Rossiyalik pedagog A.S.Makarenko aytganidek, o‘yin bola uchun bilish manba’idir. O‘yin

jarayonida bolalar egallay bilishlari qiyin bo‘lgan bilim va ko‘nikmalarni osongina o‘zlashtirib oladilar, narsalarning o‘ziga xos xususiyatlarini bilib oladilar. Ular tevarak-atrofdagi ko‘rgan narsalarini o‘yinda ifodalash orqali turli harakatlarni bajaradilar, ya’ni yuradilar, yuguradilar, sakraydilar, o‘rmalaydilar, biron buyumni irg‘itadilar. Natijada ularning qaddi-qomati, muskullari va sezgi organlari rivojlanadi, organizmining hayot faoliyati yanada yaxshilanadi. O‘yinda bolaning irodasi, o‘z harakatlarini o‘yin qoidasiga bo‘ysundira- olish ko‘nikmasi o‘sadi, u o‘zini qo‘pol hatti-harakatlar qilishdan tiyadi, zarur bo‘lganda chaqqon harakat qilishga o‘rganadi, oqibatda unda jismoniy sifatlar tarkib topadi. O‘zbek xalq madaniyatining tarkibiy qismi hisoblangan o‘zbek xalq harakatli o‘yinlari jismoniy madaniyat, yosh avlodni tarbiyalash va sog‘lom turmush tarzini shakllantirishda alohida o‘rin tutadi. O‘zbek xalq o‘yinlari tarixida birinchi marta milliy o‘yin namunalarining bayon etilishi, ulaming ta’rifi-tavsifi qomusiy allomalardan biri Mahmud Qoshg‘ariy qalamiga mansubdir. Harakatli o‘yinlar inson faoliyatini ta’minlovchi mazmunga egadir. Buni eng qadimgi ajdodlarimiz ham yaxshi bilishgan va kundalik turmushda ular bilan shug‘ullanishg amal qilishgan. Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida milliy xalq o‘yinlari maktabgacha yoshdagi bolalarga o‘zgacha xushnudlik ulashadi, ularning kayfiyatiga ijobiy ta’sir etadi. Bolalar orasida qo‘llana oladigan va bolalar zavq bilan o’ynaydigan o‘yinlar: 1.Arqon tortish. Bu o‘yin bolalarda tez harakat qilishni, chaqqonlikni, sabr-toqatlik bilan harakat qilishni tarbiyalaydi. O‘yin ko‘proq jamoa bo‘lib harakat qilish, chidamlilik malakalarini oshirishga yordam beradi. 2.Oq terakmi, ko‘k terak. O‘yin tez yugurishni, diqqatni, sezgirlikni rivojlantirishga yordam beradi. O‘yin bolalarni ahil bo‘lib harakat qilishga, tezda to‘g‘ri yo‘nalishni olishga o‘rgatadi. O‘yinni o‘ziga xos harakati tez yugurish va zanjjirni uzish. 3.Tapur-tupir qaldirg‘och. Katta yosh guruh bolalari uchun. O‘yin bolalarda sezgirlik, idrok qilish, eshitish va qabul qilish, chidamkorlik, kuch, tezkorlik, qayishqoqlikni rivojlantirishga yordam beradi. O‘yinni o‘ziga xos harakati sekin va aniq yurishdir. 4.Echki bolalar. O‘rta yosh guruh bolalari uchun. O‘yin bolalarda diqqat, sezgirlik malakalarini tarbiyalaydi. O‘yin bolalarda chaqqonlik, tezlik, chidamlilik, koordinatsiya harakatlarini rivojlantiradi. O‘yinning asosiy harakati yugurish hisoblanadi. 5. Qidirib top kichik yosh guruh bolalari uchun. O‘yin bolalarda diqqat-e’tibomi, sezgirlik qobilyatlarini tarbiyalaydi. Bolalar bog‘chalarida bolalar turli yosh guruhlariga bo‘linib, ulari kichik, o‘rta va katta guhurlar deb aytishga odatlanilgan. Chunki bolalarning jismoniy holati, o‘sish darajasi, harakat malakalari va umuman, tana a’zolaridagi funksiyalar vazifalari tarbiya

jarayonlarini belgilaydi. Shunga asosan, jismoniy tarbiyani tashkil qilishda guruhlardagi amaliy harakatlar bir-biridan tubdan farq qiladi. Kichik guruhda mazmuni va qoidasiga ko‘ra sodda bo‘lgan mazmunli va mazmunsiz harakatli o‘yinlar tashkil etiladi. Bu o‘yinlarda barcha bolalar bir xil rol yoki harakat topshirig‘ini tarbiyachining bevosita ishtirokida (barcha bolalar – qushchalar, tarbiyachi – ona qush bo‘ladi) bajaradilar. 3 yoshli bolalar asta-sekin yakka holda rollarni bajarishga o‘rgatib boriladi (barcha bolalar qushlar, bitta yoki ikkita bola avtomobil bo‘ladi). O‘rta guruhda eng oddiy musobaqa usulidagi o‘yinlarni yakka tarzda ham, jamoa tarzda ham o‘tkazish mumkin Katta guruhda bolalar uchun harakatli o‘yinlar o‘z mazmuni, qoidalari, rollarning miqdori, topshirishni jamoa musobaqasiga joriy etishga ko‘ra murakkablashtiriladi. Maktabga tayyorlov guruhi bolalari birmuncha murakkab harakatli o‘yinlar, shuningdek jamoa musobaqalaridan iborat jamoa o‘yinlarni, o‘yin estafetasi, sport o‘yinlarini o‘ynaydilar. Bularning hammasi chaqqonlik, tezkorlik, chidamlilikni rivojlanishi, harakat ko‘nikmalrining takomillashuviga, axloqiy-irodaviy sifatlarni tarbiyalashga yordam beradi. Milliy xalq o‘yinlari maktabgacha yoshdagi bolalarga o‘zgacha xushnudlik ulashadi, ularning kayfiyatiga ijobiy ta’sir etadi. U bolalarning jismoniy, aqliy, axloqiy rivojlanishida, kuchli, chaqqon, topqir, farosatli, mard insonlar bo‘lib kamol topishida katta ahamiyat kasb etadi. Mustaqil yurtimiz kelajagi buyuk bo‘lishi eng avvalo farzandalari salomatligiga bog‘liq sog‘lom yurt qudratli va boy bo‘ladi. O‘yin faoliyatida diqqatni, idrokni rivojlantirish, ilgari hosil qilingan tasavvur, tushunchalar, mo‘ljal olish singari xususiyatlarni yana ham aniqlashtirish uchun qulay shart-sharoitlar yaratiladi; o‘yinlar ijodiy tasavvurni, xotirani, fikrlashni, tafakkur faoliyatini yana ham rivojlantirishga yordam beradi. Shunday qilib harakatli o‘yinlar bolaning aqliy rivojlanishiga xizmat qiladi. Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, maktabgacha ta’lim tashkilotlarida o‘yin texnologiyalaridan foydalanish orqali bolalarga yangi bilimlar, tushunchalar berib boriladi. Xalq o‘yinlarida bolaning har tomonlama rivojlanishi, psixologik, bilish jarayonlari, sensor madaniyati, nutq faoliyati, aqliy qobiliyatlari takomillashadi. O‘yin faqat bilish jarayonlarini takomillashtirib qolmay, balki bolaning xulq - atvoriga ham ijobiy ta'sir ko‘rsatadi. O‘yin faoliyati tufayli bola nafaqat jismoniy balki ruhiy tomondan ham rivojlanadi. O‘yin tufayli bola baquvvat, sog‘lom, bo‘lib rivojlansa, o‘yin faoliyatini tabiat qo‘ynida tashkil etish esa bolaning estetik rivojlanishi, dunyoqarashini kengayishi, tabiatni his qilish, sezish kabilarni hisiyotlari rivojlantiradi. Maktabgacha tarbiya muassasalari sharoitida bolalarning harakat faoliyatini

rivojlantirishning yoshga bog‘liq xususiyatlari o‘tkazilgan tajribalar orqali aniqlandi va nazariy jihatdan asoslab berildi. Maktabgacha tarbiya muassasalari sharoitida jismoniy tarbiya mashg‘ulotlarida harakatli o‘yinlarni qo‘llash bolalarning harakat imkoniyatlarini, jismoniy tayyorgarligini rivojlantirishga yordam beradi, shuningdek, ularning kichik maktab yoshi davriga o‘tish uchun tayyorgarligi sifatini oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro`yxati:

1. Bolalar maktabgacha ta`lim tashkilotsida o‘tkaziladigan harakatli o‘yinlar F.Xo‘jayev 13 bet

2. Milliy va harakatli o'yinlar. Darslik. / T.S. Usmanxodjayev

3. Bazhenova OV. Bolalar uchun hissiy-irodaviy rivojlanishni o'rgatish. SanktPeterburg: Rech; 2010. p. 192

4. Milliy harakatli o’yinlar . Darslik. H.A.Meliyev .

5.http://elibrary.namdu.uz/75%20Спорт/Milliy%20va%20harakatli%20oyinlar.%20 Usmonxodjayev%20T.S.pdf

6. https://aniq.uz/uz/yangiliklar/sunggi-5-yilda-maktabgacha-talim-sohasida-olibborilgan-islohotlar-va-ularning-natijalar 7. https://darakchi.uz/oz/35964

Research Science and Innovation House

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING MATEMATIK TASAVVURLARINI SHAKLLANTIRISHNING ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARI

JDPU stajyor o’qituvchisi
XUDOYBERDIYEVA FERUZA G’ANISHER QIZI

ANNOTATSIYA. Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarning matematik bilimlarini shakillantirish, ularda matematikaga oid boshlang’ich tushunchalarni hosil qilishda zamonaviy texnalogiyalardan foydalanish borasida tushunchalar berib boriladi.

KALIT SO’ZLAR: texnologiya, maktabgacha ta’lim, yosh davr, matematik bilim, ko’nikma, malaka, faoliyat, tushuncha, tasavvur, ta’lim, tarbiya

АННОТАЦИЯ. В данной статье даны идеи об использовании современных технологий в формировании математических знаний дошкольников, в формировании у них основных представлений о математике.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: технология, дошкольное образование, молодежь, математические знания, умения, компетентность, активность, понимание, воображение, образование, воспитание

ANNOTATION. In this article, ideas are given about the use of modern technologies in forming the mathematical knowledge of preschool children, in forming their basic concepts of mathematics.

KEY WORDS: technology, preschool education, youth, mathematical knowledge, skills, competence, activity, understanding, imagination, education, uupbringing

KIRISH

Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalar uchun matematik tasavvurlarni shakllantirish — bu nafaqat matematik bilimlar, balki bolalarning analitik fikrlash, mantiqiy izlanish va muammolarni hal qilish qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun matematik tushunchalar, ularning o‘zini o‘zi anglash jarayonida juda muhim ahamiyatga ega. Shuning uchun matematik tasavvurlarni shakllantirishda yangi pedagogik texnologiyalarni qo‘llash bolalarning umumiy rivojlanishini ta'minlaydi. Matematik tasavvurlarni shakllantirish bolalarda

mantiqiy fikrlash va tahlil qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Bolalar sonlarni, shakllarni, miqdorlarni, o‘lchovlarni va vaqt tushunchalarini o‘rganish orqali ularning tafakkuri tizimli, tartibli va aniq bo‘lishi osonlashadi. Masalan, "katta-kichik", "uzun-qisqa", "yirik-kichik" kabi qarama-qarshi tushunchalar bolalarga atrof-muhitni tartib bilan tushunish imkonini beradi.

ASOSIY QISM

Maktabgacha yoshdagi bolalar matematik tasavvurlarni turli xil amaliy faoliyatlar orqali o‘zlashtiradilar. Bu yoshdagi bolalarning matematik tushunchalari:

- **Sonlar**: Bolalar sonlarni o‘rganishga, hisoblashni boshlashga qiziqadilar. Ularning matematik dunyo tasavvuri raqamlar bilan shakllanadi.
- **Ranglar va shakllar**: Geometrik shakllar va ranglar orqali bolalar atrof-muhitni va uning tuzilishini tushunadilar. Bu mashqlar bolalarning vizual va analitik qobiliyatlarini rivojlantiradi.
- **Kenglik va miqdor**: Kichik va katta, uzun va qisqa, og‘ir va engil kabi qarama-qarshi tushunchalarni o‘zlashtirish.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar bolalar uchun matematik tushunchalarni shakllantirishda samarali vosita sifatida xizmat qiladi. Bular quyidagilardan iborat:

a) O‘yin texnologiyalari

Bolalar o‘yin orqali o‘rganishni yaxshi ko‘radilar. Matematik o‘yinlar bolalarga matematik tushunchalarni o‘zlashtirishda qulay va samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi. O‘yinlar bolalarga muammolarni hal qilishda yordam beradi va mantiqiy fikrlashni rivojlantiradi. Masalan:

- **Sonlar o‘yinlari**: Bolalar raqamlarni tanish va ularga asoslangan o‘yinlarni o‘ynashadi. Misol uchun, raqamlarni to‘g‘ri joylashtirish, o‘yin-kartochkalar yordamida yig‘ish va ayirishni o‘rganish.
- **Geometrik shakllar o‘yinlari**: Bolalar shakllarni tanish va ulardan turli rasm va konstruktsiyalarni yasashda qatnashishadi.

Research Science and Innovation House

b) Interaktiv texnologiyalar

Texnologiyaning rivojlanishi bilan, kompyuterlar va mobil qurilmalarda ishlash imkoniyatlari kengaydi. Interaktiv ta'lim vositalari yordamida bolalar o‘rganish jarayonini yanada qiziqarli va samarali o‘tishadi.

- **Multimediali dasturlar**: Mobil ilovalar va kompyuter dasturlari orqali bolalar matematik tushunchalarni vizual ravishda ko‘rishlari mumkin. Bu dasturlar bolalarga sonlar, shakllar va ranglar bilan o‘ynash imkoniyatini beradi.
- **Elektron ta'lim platformalari**: Bolalar uchun maxsus ishlab chiqilgan onlayn ta'lim platformalari, interaktiv darslar va mashqlar orqali matematik tasavvurlarni shakllantirish mumkin.

c) Ta'limda dasturiy ta'minot va robototexnika

Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun o‘rganishni yanada qiziqarli qilish maqsadida, dasturiy ta'minotlar va robototexnika qo‘llaniladi. Bu texnologiyalar bolalarga nafaqat matematik tushunchalarni o‘rgatadi, balki mantiqiy fikrlash va muammolarni hal qilish qobiliyatlarini ham rivojlantiradi. Misol uchun, robototexnika orqali bolalar geometrik shakllarni yaratish va hisoblashlar orqali dasturlashning asoslarini o‘rganishlari mumkin.

d) Vizual va amaliy texnologiyalar

- **Ko‘rgazmali materiallar**: Geometrik shakllar va raqamlar bilan ko‘rgazmalar, plakatlar va kartochkalar orqali bolalar matematik tushunchalarni yaxshiroq anglaydilar.
- **Konstruktorlar va modellash**: Bolalar turli shakllar va strukturalarni yig‘ish orqali matematik tushunchalarni o‘zlashtiradilar. Bu usul bolalarning qo‘llarini ishlatib, amaliy ko‘nikmalarni rivojlantiradi.

Innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo‘llash bolalar uchun matematik tushunchalarni qiziqarli va oson o‘zlashtirish imkoniyatini yaratadi. Ularning orasida quyidagi texnologiyalar mavjud:

a) Mintaqaviy o‘qitish texnologiyalari. Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun matematik tasavvurlarni shakllantirishda mintaqaviy o‘qitish texnologiyalari qo‘llaniladi. Bu texnologiya bolalarning mintaqaviy va xalqaro darajadagi matematik tushunchalarini o‘zlashtirishga yordam beradi. O‘qitish jarayonida bolalar o‘zlarining mintaqaviy an'analari, madaniyati va qadriyatlari bilan tanishib, matematik tushunchalarni o‘zlashtirishadi.

b) Loyiha asosida ta'lim.Loyiha asosida ta'lim usuli orqali bolalar matematik masalalarni real hayotdagi vazifalar orqali hal qilishadi. Bu usul bolalarning ijodkorlik va mustaqillik qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

c) Kognitiv texnologiyalar. Kognitiv texnologiyalar bolalarning eslab qolish, e'tibor va tasavvur qilish kabi qobiliyatlarini rivojlantirishda yordam beradi. Bu texnologiyalar orqali bolalar matematik masalalarni yechish jarayonida murakkab fikrlash qobiliyatlarini rivojlantiradilar.

XULOSA

Maktabgacha yoshdagi bolalarning matematik tasavvurlarini shakllantirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llashning o‘ta muhim ahamiyati bor. Bu texnologiyalar bolalarning matematik bilimlarini kengaytirish, mantiqiy fikrlashlarini rivojlantirish va umumiy rivojlanishga yordam beradi. Zamonaviy texnologiyalarni ta'lim jarayoniga joriy qilish bolalar uchun nafaqat samarali, balki qiziqarli o‘rganish imkoniyatini yaratadi. Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun matematik tasavvurlarni shakllantirish juda muhim jarayon bo‘lib, bu nafaqat matematik bilimlarni o‘rganishga, balki bolalarning mantiqiy fikrlash, tahlil qilish, muammolarni hal qilish va amaliy ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Maktabgacha ta'lim davri — bu bolalar ongining shakllanayotgan, tafakkur va aqliy qobiliyatlarining rivojlanishiga ta'sir etadigan eng muhim davr hisoblanadi. Shuning uchun matematik tasavvurlarni shakllantirish, o‘z navbatida, bolalarning umumiy rivojlanishi, intellektual va ijodiy salohiyatining oshishiga katta hissa qo‘shadi.

Research Science and Innovation House

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Xudoyberdiyev, X. (2020). Maktabgacha ta'limda zamonaviy pedagogik texnologiyalar.
2. Sharipova, F. (2018). Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun matematik ta'lim usullari.
3. Tashkent, D. (2021). Ta'lim texnologiyalari: nazariy asoslar va amaliyot.
4. N.U.Bekboeva, U.S.Aliyeva Elementar matematik tushunchalarni rivojlantirish bo’yicha ta’lim mazmuni. “Maktabgacha ta’lim ” jurnali №12, Toshkent 2000 y.
5. N.U.Bekboeva, Z.I.Ibrohimova, H.I.Qosimova “Maktabgacha yoshdagi bolalarda matematik tasavvurlarni shakllantirish” Toshkent. O’qituvchi. 1995 yil.
6. M.E.Jumayev “Bolalarda matematik tushunchalarni rivojlantirish nazariyasi va metodikasi” Toshkent. Ilm ziyo. 2010 yil
7. www.pedagog.uz
8. www.ziyonet.uz

Research Science and Innovation House

Erkaklik va ayollik stereotiplarining shaxsning professionallik darajasiga ta’siri

Kabulova Saboxat Baxadirovna Phd Ma’mun unversiteti o’qituvchisi

Rustamova Dinara Sherzodovna psixologiya yo’nalishi talabasi.

Annotatsiya

Ushbu maqolada, jahon miqyosidagi va O‘zbekistondagi erkaklik va ayollik stereotiplari va ularning kasbiy rivojlanishdagi ta’siri tahlil qilinadi.

Kalit so’zlar

Gender stereotiplari, maskulinlik va femininlik, kasbiy muvaffaqiyat, aqliy qobiliyati (IQ)

Jahon miqyosida va O‘zbekistonda gender stereotiplari ko‘plab ijtimoiy va iqtisodiy jarayonlarga ta’sir ko‘rsatib, shaxslarning professional rivojlanishiga o‘z ta’sirini o‘tkazmoqda. Erkaklik va ayollik haqidagi stereotiplar, kasb tanlashdan tortib, rahbarlik lavozimlariga tayinlashgacha bo‘lgan jarayonlarda shaxslarning muvaffaqiyatiga zamin yaratadi. Gender stereotiplari odatda jamiyatda qadimgi ijtimoiy rollar, mehnat taqsimoti va madaniy qarashlarga asoslanadi. Ularning kasbiy sohadagi ta’siri, ayniqsa, ayollar va erkaklar uchun qarorlar qabul qilishda, rivojlanishning turli bosqichlarida namoyon bo‘ladi. Ushbu maqolada, jahon miqyosidagi va O‘zbekistondagi erkaklik va ayollik stereotiplari va ularning kasbiy rivojlanishdagi ta’siri tahlil qilinadi.

Dunyo miqyosida erkaklik va ayollik stereotiplari shaxslarning kasbiy muvaffaqiyatiga ta’sirini o‘rganishga qaratilgan ko‘plab ilmiy tadqiqotlar mavjud. Gender stereotiplari, ayniqsa, professional muhitda erkak va ayol ishchilarga qarshi ikki xil yondashuvni yaratadi. Bunday stereotiplar ko‘pincha erkaklarni rahbarlik lavozimlariga mos deb bilsa, ayollarni ko‘proq yordamchi rollarga tayinlashadi. Jahon miqyosida olib borilgan tadqiqotlar, gender tengligini ta’minlash va stereotiplarga qarshi kurashish zaruratini ta’kidlaydi. Nazariy tahlillarimizga ko‘ra, ushbu muammo ilmiy psixologiyada keng o‘rganilgan. XIX asrda erkak va ayol xususiyatlari qat’iy

ravishda bir-birini istisno qiladi, deb hisoblangan va me’yordan og‘ishning har qanday ko‘rinishi patologiya va (yoki) unga nisbatan qadam (moyillik) sifatida qabul qilingan. Keyinchalik bunday «qattiq me’yorlashtirish» talabi o‘z o‘rnini erkak-ayol xususiyatlarining doimiyligi g‘oyasiga bo‘shatib berdi. Shu zaylda, XX asrning 30-60 yillarida psixologlar tomonidan shaxsning «aqliy qobiliyati (IQ)», «hissiyoti (EQ)», «qiziqishi» va hokazolar kontekstida «erkaklik» va «ayollik»ni (maskulinlik va femininlik) o‘lchash imkonini beradigan bir nechta maxsus diagnostik usullarni ishlab chiqishgan. [1]

Keyingi tadqiqotlardan ma’lum bo‘lishicha, barcha aqliy xususiyatlar «erkak» va «ayol»ga jinsiga qutblanmagan. Bundan tashqari, aql, hissiyot, qiziqish va boshqa shaxs xususiyatlarini aniqlashga qaratilgan turli xil o‘lchov vositalar yordamida olingan natijalar prinsipial jihatdan bir-biriga to‘g‘ri kelmagan. Masalan, ba’zi ko‘rsatkichlarda juda maskulin bo‘lgan shaxs boshqalarda juda nazokatli (feminin) bo‘lishi ham mumkin. Shu asosda, erkak-ayollik xususiyatlari davomiyligi (kontinuumi) g‘oyasi rivojlantirildi hamda uning doirasida individlar erkaklik va ayollik darajasi bo‘yicha farqlanishi farazi ilgari surildi.

1974-yilda ana shu davrning asosiy tartib-taomillariga muvofiq ravishda maskulinlik va femininlik ta’rifiga nisbatan yangicha yondashuv S. Bem [2] tomonidan ishlab chiqilgan. Erkak va ayollik fazilatlarini o‘rgangan o‘zidan oldingi barcha tadqiqotchilardan farqli o‘laroq, S. Bem, bu xususiyatlarni aniqlash(tanlash)ni jamiyat a’zolari ixtiyoriga qoldirgan. Xususan, u o‘z tadqiqotlarida ikkala jins vakillaridan tashkil topgan talabalarni ikki guruhga ajratib, zamonaviy erkak va (yoki) ayol uchun qanchalik zarurligi nuqtai-nazaridan kelib chiqqan holda 400 ta shaxsga xos insoniy sifatlarni baholab berishni taklif etadi. Bunday ekspert baholash natijalariga ko‘ra, 20 ta erkakcha, 20 ta ayoliy va 20 ta oraliq (neytral) sifatlar (erkaklar va ayollarga teng darajada) tanlab olingan. Tanlangan sifatlarning yarmi ijobiy, qolgan yarmi esa salbiy bo‘lgan [2; 176–196-betlar].

Eagly va Carli (2007) o‘zlarining tadqiqotida, erkaklar rahbar sifatida yuqori baholanadi, chunki ularning xulq-atvorlari ko‘pincha rahbarlik sifatlariga mos keladi, deb ta’kidlagan. Ularning fikricha, ayollar rahbarlik rolini egallashda o‘z xulq-atvorlarini o‘zgartirishga majbur bo‘lgan, bu esa ayollarga nisbatan qarashlarda ijobiy stereotiplar yaratishga yordam beradi. Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, ayollar va erkaklar

o‘rtasidagi stereotipik farqlar shaxslarning kasbiy rivojlanishiga qarshi to‘siq bo‘ladi.[3]

O‘zbekiston olimlari tomonidan gender stereotiplari va ularning kasbiy sohadagi ta’siri bo‘yicha olib borilgan tadqiqotlar ham xuddi shunday muammolarni ko‘rsatadi.

Xolmirzaeva M. o‘zining “O‘zbekistonda gender tengligi va kasbiy muvaffaqiyat” mavzusidagi tadqiqotida gender stereotiplari va ularning kasbiy o‘sishga ta’sirini tahlil qilgan. U gender stereotiplari orqali erkaklar va ayollar uchun kasbiy o‘sishdagi to‘siqlarni aniqladi. Tadqiqotda ayollarning rahbarlik lavozimlariga tayinlanmasligi va erkaklarning yuqori lavozimlarga tayinlanishiga odatlangan stereotipik qarashlar mavjudligi ta’kidlangan. U, shuningdek, gender stereotiplari jamiyatdagi qadimgi normallarga asoslanganligini va bu normallarni o‘zgartirish zarurligini bildirgan.[4]

Ayollik stereotiplari yumshoqlik, hamdardlik, parvarishlash va muvozanatlilik kabi fazilatlarni o‘z ichiga oladi. Ayollar ko‘pincha yordamchi, sevgi va g’amxo‘rlik beradigan, mehmondo‘st va hamkorlikka asoslangan rollarga mos keladi deb hisoblanadi. Bu stereotiplar ayollarning kasbiy sohalarda qanday muvaffaqiyatga erishishlarini cheklaydi. Ayollar ko‘pincha rahbarlik lavozimlariga erisha olmaydilar, chunki ular “ayollik fazilatlari” bilan bog‘lanadi va bu fazilatlar rahbarlik uchun yetarli deb hisoblanmaydi.

Saidova N. “Gender stereotiplari va kasbiy o‘sish: O‘zbekistonda tadqiqotlar” nomli ilmiy ishida, gender stereotiplari va ularga qarshi kurashish usullarini o‘rganadi. [5] U gender stereotiplari jamiyatdagi ijtimoiy normallarni o‘zgartirishga qaratilgan chora-tadbirlarni ko‘rsatadi. Ayollarning ko‘proq yordamchi va xizmat ko‘rsatuvchi rollarda ishlashga yo‘naltirilishi va erkaklar uchun yuqori lavozimlarning ochiqligi tadqiqotda ta’kidlangan. U, shuningdek, gender tengligi masalasida davlat va xususiy sektor tomonidan amalga oshirilishi kerak bo‘lgan amaliy qadamlarni ko‘rsatgan.

Shodmonov Z. o‘zining “Erkak va ayollik stereotiplari: Kasbiy muvaffaqiyatga ta’sir” mavzusidagi tadqiqotida, erkak va ayollarning kasbiy muvaffaqiyatga ta’sirini o‘rganib, gender stereotiplari natijasida ayollarning rahbarlik lavozimlariga tayinlanmasligini va erkaklarning yuqori darajadagi lavozimlarga o‘tishidagi ustunlikni ko‘rsatgan. Tadqiqotda, bu stereotiplarga qarshi kurashish va gender tengligini

ta’minlash uchun jamiyatda keng tarqatilishi kerak bo‘lgan chora-tadbirlar belgilangan.[6]

Xulosa

Jahon va O‘zbekistondagi tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, erkaklik va ayollik stereotiplari kasbiy rivojlanishda shaxslarning muvaffaqiyatiga ta’sir qiladi. O‘zbekiston olimlarining ishlariga ko‘ra, gender stereotiplari ko‘proq ayollarga ta’sir qilmoqda, ularni ko‘proq yordamchi rollarga yo‘naltiradi va rahbarlik lavozimlariga ko‘tarilishni cheklaydi. Jahon miqyosida olib borilgan tadqiqotlar esa gender tengligini ta’minlash uchun ta’lim tizimida o‘zgarishlar, jamoatchilik targ‘iboti va psixologik yordamni taqdim etish zaruratini ko‘rsatmoqda.

Gender stereotiplari bilan kurashish va ularni bartaraf etish jamiyatda kasbiy muvaffaqiyatga erishishda barcha shaxslar uchun teng imkoniyatlar yaratish uchun zarurdir. Jamiyatda gender tengligini ta’minlash va stereotiplarga qarshi kurashish har bir mamlakatning ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanishida muhim rol o‘ynaydi.

O’zbek olimlari gender stereotiplari va ularning kasbiy rivojlanishga ta’sirini o‘rganishda ko‘plab amaliy takliflar berishgan. Ular o‘z tadqiqotlarida gender stereotiplari bilan kurashish uchun quyidagi yo‘llarni ta’kidlagan:

1. Gender stereotiplari bilan kurashishning samarali usullaridan biri ta’lim tizimida genderga teng yondashuvni joriy etishdir. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatdiki, ta’lim muassasalarida erkak va ayol talabalar uchun teng imkoniyatlar yaratish, ularning kasbiy muvaffaqiyatga erishish imkoniyatlarini oshiradi.

2. Kasbiy rivojlanish uchun qo‘llab-quvvatlash: Gender stereotiplariga qarshi kurashishda, shaxslarning kasbiy rivojlanishlarini qo‘llab-quvvatlash zarur. Ayollarga rahbarlik lavozimlariga ko‘tarilish uchun zarur bilim va ko‘nikmalarni berish muhimdir.

3. Jamoatchilik va media vositalari orqali targ‘ibot: Gender stereotiplari haqida ommaviy axborot vositalarida kengaytirilgan targ‘ibot ishlari olib borish, ijtimoiy normallarni o‘zgartirishga yordam beradi.

4. Stereotiplarga qarshi psixologik yondashuv: Gender stereotiplari ta’sirida qolgan shaxslar uchun psixologik yordam va maslahatlar taqdim etish, ularning kasbiy muvaffaqiyatga erishishda o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshirishga yordam beradi.

Foydalanilgan Adabiyotlar

1. Kabulova, S. B. (2024). A Person of Stereotypes of Masculinity and Femininity Impact on Professionalism: Theoretical-Practical Interpretation. https://doi.org/10.5281/zenodo.10876415

2.Sandra Bem. The Lenses of Gender. Yale University Press, 1984. P. 176–196.

3.Eagly, A. H., & Carli, L. L. (2007). Women and the Labyrinth of Leadership. Harvard Business Review.

4. Xolmirzaeva, M. (2018). O’zbekistonda gender tengligi va kasbiy muvaffaqiyat. O’zbekiston Fanlar Akademiyasi nashriyoti.

5. Saidova, N. (2016). Gender stereotiplari va kasbiy o‘sish: O’zbekistonda tadqiqotlar. Tashkent State University Publishing.

6. Shodmonov, Z. (2020). Erkak va ayollik stereotiplari: Kasbiy muvaffaqiyatga ta’sir. Journal of Social Studies, 34(2), 45-52.

Research Science and Innovation House

Sharq mutafakkirlari asarlarida oilaviy shajara va kasb tanlash masalalari

Kabulova Saboxat Baxadirovna PhD Ma’mun unversiteti o’qituvchisi
Xudaynazarova Dilnura Sirojiddin qizi Ma’mun unversiteti psixologiya yo’nalishi talabasi

Annotatsiya

Mazkur maqolada Sharq mutafakkirlarining oilaviy shajara va kasb tanlash masalalariga oid qarashlari, ularning zamonaviy jamiyatdagi ahamiyati va amaliy xulosalar batafsil tahlil qilinadi.

Kalit so’zlar: shajara,oilaviy shajara, irsiyat, shajarai sayyid, nasabnoma

Sharq mutafakkirlari inson ma’naviy kamolotining asosiy omillari bo‘lgan oilaviy qadriyatlar, shajara va kasb tanlash masalalariga alohida e’tibor qaratganlar. Ular oilani jamiyatning ma’naviy va ijtimoiy barqarorligini ta’minlovchi asosiy institut sifatida ko‘rib, shajara orqali ajdodlar merosini saqlash va uni keyingi avlodlarga yetkazishning ahamiyatini ta’kidlaganlar. Mutafakkirlarning kasb tanlash borasidagi fikrlari esa shaxsning qobiliyatlari, jamiyatdagi o‘rni va mehnatning halolligiga asoslangan.

Sharq falsafasida shajara tushunchasi inson o‘zligini anglash va ajdodlar qadriyatlarini davom ettirishning muhim vositasi sifatida qaralgan. Shajara orqali nafaqat oilaning biologik kelib chiqishi, balki uning ma’naviy merosi ham avlodlarga yetkaziladi. Bizningcha, «Kim aslida kim?» – degan savolga psixologik yondashuv orqali javob topadigan bo‘lsak, asosiy e’tiborni «oilaviy shajara», «nasabnoma va sulolalar tarixi»ga qaratish maqsadga muvofiq sanaladi. Bir qator tarixchi, sotsiolog, antropolog olimlarning e’tirof etishlaricha, kishilik jamiyati paydo bo‘libdi-ki o‘ziga to‘q, badavlat shaxslar (hukmdorlar, o‘zini yuqori yoki oliy tabaqaga mansub deb hisoblaganlar) avlod-ajdodlari to‘g‘risida ma’lumot qoldirish, ya’ni sulola tarixini yaratishga harakat qilganlar. Bizningcha, psixologik qonuniyatlarga ko‘ra, ajdodlari va ularga daxldor ma’lumotlarni yodda (aniq) xotirlash kishidan yuqori darajadagi intellektual salohiyat (IQ)ni taqozo etadi. Qaysidir voris avlodning aqliy salohiyatdagi mavjud nuqsoni, o‘z navbatida, ajdodlarga tegishli ma’lumotlarni avloddan-avlodga to‘g‘ridan-to‘g‘ri yetkazishda noaniqliklarni keltirib chiqaradi. Shu bois ham, shajaraga ehtiyoj sezishlikning asosiy sabablaridan biri sifatida ushbu omil asos bo‘lishi mumkin.

Darhaqiqat, shajaraning o‘zi nima? «Shajara [1] – arabcha «daraxt» degan ma’noni anglatib, kishilarning kelib chiqishi, ajdodlari va qon-qarindoshlik aloqalari majmuidir» [1; 677-bet].

O.E. Hayitov [2] tadqiqotlarida, «O‘zbekiston hududidagi mavjud shajaralarni quyidagi uch guruh ko‘rinishida turkumlagan:

1) «ijtimoiy-diniy shajaralar» (davrlar o‘tishi bilan qo‘lga kiritilgan yoki ijtimoiy-biologik ta’sirlar natijasida o‘zidan-o‘zi a’zo bo‘lib qolgan maqomlar avloddan-avlodga to‘g‘ridan-to‘g‘ri o‘tadigan bo‘ldi va oila a’zosining ijtimoiy holatiga nisbat berish chog‘ida yoziladigan maqom darajasiga ko‘tarilgan hamda tarixda «shajarai sayyid» nomini olgan shajaralar);

2) «urug‘ shajaralar» (turkiy qavmlarning kelib chiqishi bilan bog‘liq ko‘rinishda shakllangan shajaralar (masalan, o‘zbeklar shajarasi)) [3; 52–83-betlar];

3) «oilaviy shajaralar» (bugungi kunda o‘zining «yetti avlodi» va (yoki) «yetti pushti»ni bilib qo‘yish va tiklash maqsadida yuzaga kelgan hamda «oilalar shajarasi» yoki «avlodlar (sulola) shajarasi» va nasabnomalari ko‘rinishida namoyon bo‘ladigan shajaralar» [2; 128 b.].

Forobiy oilaviy shajaraning inson ma’naviy barkamolligini ta’minlashdagi ahamiyatini alohida ta’kidlagan. U o‘zining “Fozil odamlar shahri” asarida yozadi:

“Oila – bu kichik jamiyatdir. Agar oila a’zolari o‘rtasida uyg‘unlik va ahillik bo‘lsa, bu butun jamiyatga tarqaladi. Shajara esa oila va jamiyatni birlashtiruvchi ramzdir.” [4; 45-46-betlar].

Alisher Navoiy oilaviy qadriyatlarning yosh avlod tarbiyasidagi ahamiyatini o‘zining “Mahbub ul-Qulub” asarida ta’kidlagan. U shunday yozadi:

“Ajdodlarning ezgu ishlari, fazilatlari va hunarlari shajara orqali avlodlarga yetkaziladi. Bu esa insonning kelajakda to‘g‘ri yo‘l tanlashiga yordam beradi.” [5;123-125-betlar].

Ibn Sinoning fikricha, shajara irsiy omillarni o‘rganish va avlodlarga ilmiy-nazariy merosni yetkazish vositasidir. U “Tib qonunlari” asarida shunday yozadi:

“Insonning sog‘lig‘i va qobiliyatlari ajdodlaridan meros bo‘lib keladi. Shajara orqali bu irsiyatni o‘rganib, kelajakda undan to‘g‘ri foydalanish mumkin.” [Ibn Sino, 6; 67-68-betlar].

Sharq mutafakkirlari oilaviy shajara va kasb tanlashni inson hayotidagi eng muhim masalalar qatoriga qo‘shganlar. Ularning qarashlari bugungi jamiyatda yoshlarni tarbiyalash, ularga to‘g‘ri yo‘l ko‘rsatish va ma’naviy qadriyatlarni

mustahkamlash uchun dolzarbdir. Shajara orqali ajdodlar merosini o‘rganish va kasb tanlashda inson qobiliyatlariga e’tibor qaratish zamonaviy ta’lim-tarbiya tizimi uchun ham muhim saboqlarni beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi. 9-jild. To‘ychi hofiz – Sharshara. – Toshkent: «O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi» Davlat ilmiy nashriyoti, 2004. – 677-bet.
2. Hayitov O.E., Umarova N.Sh. Yoshlarda professional o‘sishga intilishni rivojlantirishning nazariy-amaliy asoslari (shajaralar negizi misolida): monografiya [Text] / O.Hayitov, N.Umarova; mas’ul muharrir V.M. Karimova. – Toshkent: «Turon-iqbol», 2011. – 128 b.
3.Jabborov I. O‘zbek xalq etnografiyasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 1994. – 311 b
4. Forobiy, Abu Nasr. Fozil odamlar shahri. Toshkent: Fan, 1993. 45-47-betlar.
5. Navoiy, Alisher. Mahbub ul-Qulub. Toshkent: O‘zbekiston, 1972. 123-128-betlar.
5. Ibn Sino. Tib qonunlari. Toshkent: Fan, 1995. 67-69-betlar.

Research Science and Innovation House

Mahalliy budjet daromadlarini kengaytirishning me’yoriy-huquqiy asoslari

Zikirov Samandar Usmonovich
Termiz davlat universiteti magistratura bosqichi talabasi

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 iyundagi «Mahalliy budjetlarni shakllantirishda mahalliy davlat hokimiyati organlarining budjet vakolatlarini kengaytirish chora-tadbirlari to‘g‘risida» PF-5075-sonli Farmoni ijrosini ta’minlash hamda mahalliy budjetlarning daromad bazasini kengaytirish va xarajatlarini maqbullashtirishda ularning manfaatdorligini oshirishni ta’minlaydigan mahalliy davlat hokimiyati organlarining budjet vakolatlari va majburiyatlarini belgilashning zamonaviy mexanizmlarini joriy etish maqsadida:

- mahalliy budjetlar parametrlarining budjet to‘g‘risidagi qonun hujjatlari, belgilangan normativlar hamda mazkur qaror asosida shakllantirilishi va ijro qilinishini monitoring qilish[1] ;
- budjet tashkilotlari va budjet mablag‘lari oluvchilarning xarajatlar smetasi, shtatlar jadvalini sifatli tuzilishi hamda uning ijrosi bo‘yicha nazoratni ta’minlash;
- mahalliy budjetlarda aylanma kassa mablag‘larining saqlanishi, daromadlar prognozining oshirib bajarilishi va erkin qoldiq mablag‘lari miqdorlarining to‘g‘ri aniqlanishi ustidan monitoring qilish;
- mahalliy budjetlar ijrosi to‘g‘risidagi moliyaviy hisobotlarni normativ-huquqiy hujjatlarda belgilangan tartibda va muddatlarda Xalq deputatlari Kengashi va yuqori moliya organiga taqdim etilishini ta’minlash;
- mahalliy budjetlar hisobidan budjet tashkilotlari tomonidan amalga oshiriladigan davlat xaridlarini, shu jumladan, e’lonlar berish muddatlari belgilanishi hamda to‘g‘ridan-to‘g‘ri shartnomalar tuzilishi maqsadga muvofiqligini nazorat qilish.

Budjet tizimining har qaysi bo‘g‘iniga biriktirilgan soliqlar o‘ziga xos iqtisodiy mazmunga va umumiy davlat budjeti daromadlarini shakllantirishda alohida ahamiyatga egadir. Ularni budjet daromadlaridagi salmog‘i nuqtai nazardan tarkibiy isloh qilish davlat tomonidan olib borilayotgan budjet-soliq siyosatiga va iqtisodiyotni

[1] O`zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to`plami, 2017 y., 24-son, 491-modda; Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 05.04.2018 y., 06/18/5398/1004-son.

davlat tomonidan tartibga solishning instrumenti sifatida soliqlardan foydalanish darajasiga bog‘liqdir.

Davlat budjeti daromadlari tarkibida asosiy salmoqni bilvosita va bevosita soliqlar tashkil qilmoqda. Agar soliqlarni davlat budjeti tizimi bo‘g‘inlari o‘rtasida taqsimlanishi nuqtai nazardan ko‘rib o‘tadigan bo‘lsak yuqoridagi bilvosita va bevosita soliqlarning asosiy qismi umumdavlat soliqlari va yig‘imlari hisobiga to‘g‘ri kelayotganligini kuzatishimiz mumkin. Demak, soliqqa tortish tizimi daromadlarni Respublika darajasida markazlashtirish yuqoriligicha qolayotganligini va shu bilan birga budjet ixtiyoridagi moliyaviy resurslarni «quyidan yuqoriga» qarab moliyaviy oqimlari bilan birgalikda moliyaviy tenglashtirish siyosatini amalga oshirish maqsadidagi «yuqoridan quyiga» yo‘naltirilgan moliyaviy resurslar oqimlari ham sezilarli bo‘layotganligi tabiiy hol hisoblanadi. Daromadlarni markazlashtirishga ta’sir etuvchi omil hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishidagi tafovut va shunga asoslangan holda davlat ijtimoiy xizmatlarini hududlar kesimida tenglashtirish siyosatining ko‘lamiga bog‘liqdir.

Mahalliy budjetlar daromadlari manbalarini oshishi hisobidan, hududlarda barcha sohalarda qilinadigan xarajatlarni moliyaviy qo‘llab-quvvatlashdagi moliyaviy manbalar hisoblanadi[2] . Biriktirilgan daromadlar – budjet huquqining sub’ektiga tegishli mablag‘lar, ya’ni budjetga to‘laligicha yoki qat’iy o‘rnatilgan ulushda doimiy ravishda kelib tushadigan mablag‘lardir.

«Mahalliy budjetlarni daromadlarini oshirish barcha soliq turlari tushishi hamda mahalliy budjetlar moliyaviy resuslari salmog‘ining o‘sishi ularning moliyaviy mustaqilligining asosiy omillaridan biri hisoblanadi»[3] . «Shuningdek mahalliy budjetlarda daromadlarini oshirish hamda ijtimoiy iqtisodiy siyosatini samarali ijrosini ta’minlashda mahalliy soliqlar va yig‘imlar bir hil ta’sir darajasiga ega bo‘lishi kerak»[4] .

Bundan tashqari «Vazirlar Mahkamasining e’lon qilingan 29.06.2017 yildagi 445-son qarorida mahalliy budjetlarning daromad bazasini kengaytirish rezervlarini aniqlashning batafsil mexanizmlari mustahkamlangan»[5] . «Shu maqsadlarda tumanlar

[2] http://elibrary.ru/item.asp?id=23215211
[3] http://elibrary.ru/item.asp?id=23215211
[4] http://elibrary.ru/item.asp?id=23215211
[5] https://www.norma.uz/qonunchilikda_yangi/mahalliy_byudjet_daromadlari_qanday_oshiriladi

moliya va soliq organlari 5 ta asosiy yo‘nalish bo‘yicha o‘zaro hamkorlikda ish olib boradi»[6] .

1. Jismoniy shaxslarning mol-mulk solig‘i va jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig‘i to‘lovchilarni va tushumlarni to‘liq qamrab olish.

Buning uchun soliq organlari va moliya bo‘limi xodimlari har bir ish kunida 25 tadan kam bo‘lmagan ob’ektlarni borib ko‘radi. Fuqarolarning aniqlangan hisobga olinmagan ob’ektlari va yer uchastkalari to‘g‘risidagi ma’lumotlar keyinchalik hisobga qo‘yish uchun “Ergeodezkadastr” davlat qo‘mitasi organlariga uzatiladi. Shakllantirilgan qarzdorlar ro‘yxati soliq qarzlarini undirishda ko‘mak ko‘rsatish uchun ish beruvchilarga yoki ularning yuqori turuvchi organlariga yuboriladi»[7] .

2. Yakka tartibdagi tadbirkorlardan to‘lovlar tushushi ustidan nazorat doirasida:

- soliq organlarida hisobga qo‘yilmagan yollangan xodimlarni aniqlaydilar va ularni hisobga qo‘yishni ta’minlaydilar;
- faoliyatini vaqtincha to‘xtatgan yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan noqonuniy tadbirkorlik faoliyati bilan shug‘ullanishning mavjudligi yuzasidan ularni kuzatadilar va to‘xtatib turgan tadbirkorlik faoliyatini qayta tiklash yuzasidan ko‘maklashadilar;
- soliqqa oid huquqbuzarliklarning oldini olish maqsadida yirik miqdordagi pul aylanmalarini amalga oshirayotgan yakka tartibdagi tadbirkorlarning faoliyatini tahlil qiladilar;
- rasmiy ro‘yxatdan o‘tgan faoliyat turiga mos kelmaydigan faoliyat bilan shug‘ullanuvchi yakka tartibdagi tadbirkorlarni aniqlaydilar va ularga nisbatan qonunchilikda belgilangan ta’sir choralarini ko‘radilar;
- jami yillik daromadlari to‘g‘risidagi deklaratsiyani belgilangan muddatlarda organlarga taqdim etmagan, shuningdek ushbu daromadlari to‘g‘risidagi deklaratsiya bo‘yicha hisoblangan JShDS summalarini to‘lamagan jismoniy shaxslarning ro‘yxatini shakllantiradi hamda soliq qarzini undirish va aybdor shaxslarni javobgarlikka tortish choralarini ko‘radi.

3. Investitsiya loyihalarini, Mahalliylashtirish dasturi doirasidagi loyihalarni amalga oshirish hisobidan tushumlarni oshirish.

[6] https://www.norma.uz/uz/kalendar_nalogoplatelshchika/qonunchilikda_yangi/nhh_loyihalari/kompaniya_yangiliklari/parlament_habarlari/bonus_va_aksiyalar/bonus_va_aksiyalar?page=217&limit=28

[7] https://www.norma.uz/qonunchilikda_yangi/mahalliy_byudjet_daromadlari_qanday_oshiriladi

Bu vazifani bajarish uchun xodimlar har kuni o‘rtacha 2 ta ob’ektni o‘rganishlariga to‘g‘ri keladi. Investitsiya loyihalari va mahalliylashtirish loyihalarining bajarilmayotganligi, ortda qolayotganligi sabablarini o‘rganadilar va o‘rganish yakunlari bo‘yicha tuman (shahar) hokimining birinchi o‘rinbosariga aniq takliflar kiritadilar. U loyiha tashabbuskorlari, banklar, moliya bo‘limlari, iqtisodiyot va hududlarni kompleks rivojlantirish bo‘limlari bilan birgalikda aniqlashtirilgan»[8] tarmoq jadvallarining bajarilishi, shuningdek tegishli quvvatlarning ishga tushirilishi ustidan ta’sirchan monitoring o‘rnatadi.

4. Faoliyat ko‘rsatmayotgan korxonalarning faoliyatini tiklash hamda past rentabelli va zarar ko‘rib ishlayotgan korxonalarning moliyaviy ahvolini yaxshilash.

Soliq organi xodimlari faoliyat ko‘rsatmayotgan korxonalarga boradilar va o‘rganadilar hamda mazkur korxonalarning ro‘yxatini tuzadilar, ularning faoliyati bo‘yicha materiallarni yig‘adilar. Keyinchalik aniqlangan mulkdorlarga nisbatan tegishli choralar ko‘riladi. Tegishli tadbirkorlik sub’ektlarining moliyaviy hisobotlarini tahlil qilish yakunlari bo‘yicha past rentabelli va zarar ko‘rib ishlayotgan korxonalarning ro‘yxati tuziladi.

Tuman (shahar) hokimining birinchi o‘rinbosari ushbu tashkilotlarning muassislari va rahbariyati, shuningdek boshqa manfaatdor tashkilotlar bilan birgalikda ularni moliyaviy sog‘lomlashtirish choralarini ko‘radi.

5. Debitorlik va kreditorlik qarzlarning o‘sishini qisqartirish va mahalliy budjetlarga tushumlarni oshirishni ta’minlash ishlarini olib borish doirasida amalga oshirish.

Bu yo‘nalishda moliya bo‘limi va DSI har kuni:

- xo‘jalik yurituvchi sub’ektlarning debitorlik va kreditorlik qarzlari holatini tahlil qiladi va ularni qisqartirish bo‘yicha amaliy choralar ko‘radi;
- Davlat budjeti va davlat maqsadli jamg‘armalari oldidagi qarzlarni qisqartirish ishlarini amalga oshiradi»[9] ;

Hududlarga daromadlar bo‘yicha vakolatlarni berish iqtisodiyotni modernizatsiyalash va yangilash sharoitida aholi turmush farovonligini oshirish bilan bog‘liq hududiy iqtisodiyot taraqqiyotini ta’minlash, hududlarni obodonlashtirish

[8] https://www.norma.uz/qonunchilikda_yangi/mahalliy_byudjet_daromadlari_qanday_oshiriladi

[9] https://www.norma.uz/qonunchilikda_yangi/mahalliy_byudjet_daromadlari_qanday_oshiriladi

hamda aholining ijtimoiy va maishiy ehtiyojlarini qondirish kabi mahalliy davlat hokimiyati funktsiya va vazifalarining kengayib borayotganligini bilan asoslanadi. Mahalliy budjet daromadlari bir tomondan ishlab chiqarish jarayonining ishtirokchilari o‘rtasida yalpi ichki mahsulot qiymatini taqsimlash natijasi hisoblansa, ikkinchi tomondan mahalliy ahamiyatga ega pul jamg‘armasini shakllantirishga xizmat qiluvchi qiymatdir.

«Respublikamizda hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish borasida olib borilayotgan iqtisodiy islohotlarning samarali tashkil etilishi aksariyat hollarda davlat budjeti va uning daromadlari barqarorligiga bog‘liq bo‘ladi»[10] . Ayniqsa bu borada mahalliy budjetlar o‘z hududida turli yo‘nalishdagi vazifalarini hal qilish uchun yetarli bo‘lgan moliyaviy mablag‘ga ega bo‘lishlari lozim.

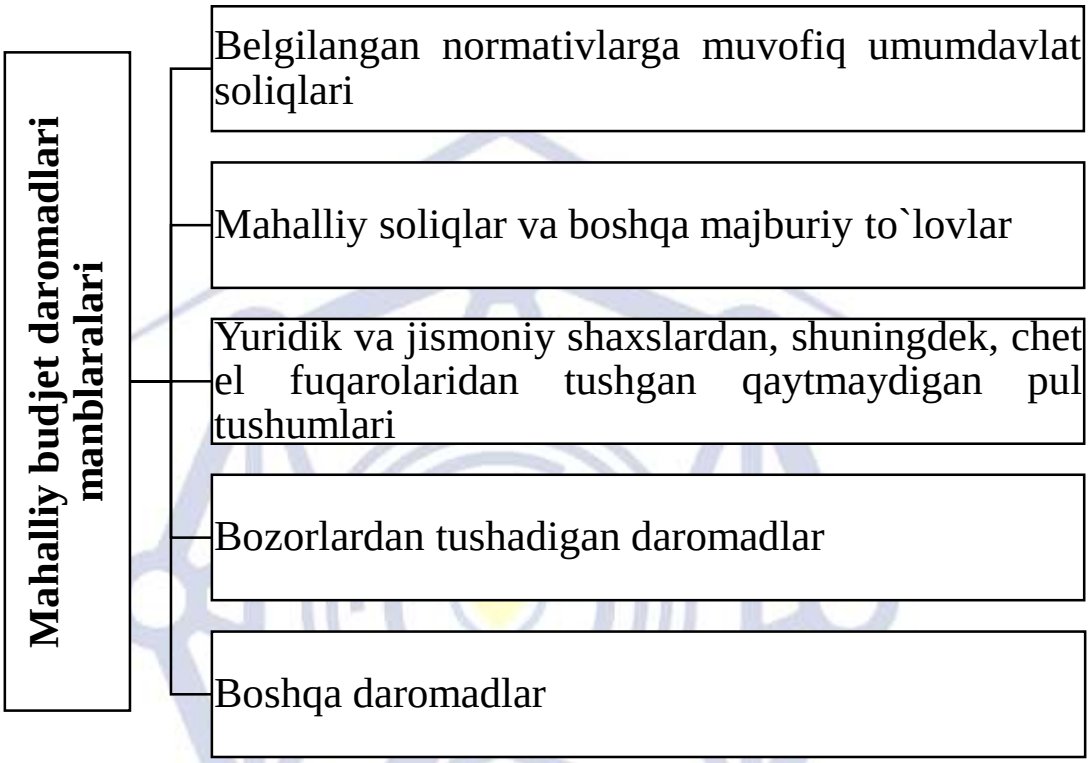
Shunga ko‘ra, mahalliy budjetlar daromadlarini shakllantirish va tushumlari barqarorligini ta’minlash zaruratining mavjudligi, hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan qo‘llab quvvatlashda soliqlarning amal qilishini taqozo etadi. Mahalliy budjetlarning o‘z daromadlari asosiy qismini soliqlar tashkil etgani holda, ular tarkibida yer solig‘i o‘zining o‘rni va roli bilan ajralib turadi.

Research Science and Innovation House

[10] http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31489498&mode=ppage=2

1.3.1-rasm

Mahalliy budjet daromadlari manbalari[11]

Yuqoridagilar bilan birgalikda Qoraqalpog‘iston Respublikasi Jo‘qorg‘i Kengesi, xalq deputatlari viloyatlar va Toshkent shahar Kengashlariga hududlarning va faoliyat amalga oshiriladigan joyning xususiyatlarini hisobga olgan holda soliq stavkalariga 0,7 dan 1,3 gacha bo‘lgan kamaytiruvchi va oshiruvchi koeffitsiyentlar belgilash huquqi berilgan (Qonun,2019). Bugungi kunda jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig‘ini hisoblash va imtiyozlarni qo‘llash borasida yuqorida qayd etilgan tartiblar bilan bog‘liq bir qator muammo va kamchiliklar mavjud bo‘lib, jumladan ular qatoriga quyidagilarni kiritish mumkin:

Birinchidan, tumanlar markazidagi mavjud infratuzilma bilan qishloq aholi punktlaridagi infratuzilma bir-biridan keskin farq qilsada qonunchilikda yakka tartibda uy-joy qurishga beriladigan yerlar uchun fuqarolardan undiriladigan yer solig‘ining stavkalari tuman markazlari hisoblangan posyolkalar va qishloq aholi punktlari uchun bir xilda belgilangan.

[11] Muallif ishlanmasi

Ikkinchidan, yer uchastkalaridan foydalanish huquqini ro‘yxatga oluvchi davlat organlari tomonidan dehqon xo‘jaliklari yerlarida o‘tkazilgan bonitirovka (tuproq bonitetini aniqlash) ishlari hamda shahar va tuman markazlarining ma’muriy chegarasidan boshlab qishloq joylarda dehqon xo‘jaligini yuritish hamda jamoa bog‘dorchiligi va polizchiligi bilan shug‘ullanish uchun ajratilgan yer uchastkalarigacha bo‘lgan masofa haqidagi ma’lumotlarni soliq organlariga tizimli ravishda taqdim etilmasligi soliq stavkalariga nisbatan belgilangan koeffitsiyentlarni qo‘llash imkoniyatini cheklab qo‘ymoqda. Natijada ushbu holat mahalliy budjetlarning daromadlar barqarorligiga va soliq tushumlariga o‘zining salbiy ta’sirini ko‘rsatmoqda.

Uchinchidan, yer solig‘ini hisoblashda hududlarning va faoliyat amalga oshiriladigan joyning xususiyatlarini hisobga olgan holda Qoraqalpog‘iston Respublikasi Jo‘qorg‘i Kengesi, xalq deputatlari viloyatlar va Toshkent shahar Kengashlari belgilangan soliq stavkalariga tegishli tarzda kamaytiruvchi va oshiruvchi koeffitsiyentlar (0,7-1,3) belgilash tartibining mavjud emasligi, mazkur me’yorning amalda ishlamasligiga (samarasizligiga) sabab bo‘lmoqda.

To‘rtinchidan, dehqon xo‘jaligini yuritish hamda jamoa bog‘dorchiligi va polizchiligi bilan shug‘ullanish uchun ajratilgan yerlardan (ayniqsa sug‘oriladigan yerlardan) daromad olish maqsadida foydalaniladigan bo‘lsada, ushbu yerlardan undiriladigan yer solig‘i stavkalari miqdori uy-joy qurishga beriladigan yerlar uchun belgilangan stavkalar miqdoridan ancha kichik miqdorda belgilangan. Aslida dehqon xo‘jaligini yuritish hamda jamoa bog‘dorchiligi va polizchiligi bilan shug‘ullanish uchun ajratilgan sug‘oriladigan yerlarga nisbatan soliqning stavkasi yuqoriroq bo‘lishi lozim.

Research Science and Innovation House

Bo‘lg‘usi o’qituvchilar sotsial intellektini rivojlantirishning pedagogik-psixologik mehanizmi

Xudaybergenova Nodira Ziyadullayevna
UrDU 241- guruh psixologiya
magistranti talabasi

Annotatsiya: Ushbu tezisda bol'g‘usi o‘qituvchilarning sotsial intellektini rivojlantirishning pedagogik-psixologik mexanizmlari haqida ma'lumot beradi. Sotsial intellekt, shaxsning boshqalar bilan samarali muloqot qilish, ijtimoiy vaziyatlarni tushunish va boshqarish qobiliyatidir. O‘qituvchilar uchun bu qobiliyat juda muhim, chunki ular o‘z talabalariga nafaqat bilim berish, balki ularning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishiga ham ta'sir ko‘rsatadilar. Tezisda sotsial intellektni rivojlantirishda qo‘llaniladigan pedagogik usullar va psixologik texnikalar keltiriladi. Shuningdek, bol'g‘usi o‘qituvchilarni tayyorlash jarayonida sotsial intellektning ahamiyati, uning pedagogik faoliyatga ta'siri va talabalarning psixologik holatiga bo‘lgan munosabati haqida fikrlar bildiriladi. O‘qituvchilarning sotsial intellektini oshirish uchun muayyan treninglar, seminarlar va amaliy mashg‘ulotlar o‘tkazish taklif etiladi. Shuni ta'kidlash kerakki, sotsial intellektni rivojlantirish nafaqat o‘qituvchilarning professional malakasini oshirishga yordam beradi, balki ularning shaxsiy hayotida ham ijtimoiy munosabatlarni yaxshilashga xizmat qiladi. Ushbu tadqiqot natijalari kelajakda o‘qituvchilar tayyorlash dasturlarida e'tiborga olinishi zarur.

Kalit so‘zlar: bolg‘usi o‘qituvchi, sotsial intellekt, pedagogik mexanizm, psixologik texnikalar, ta'lim jarayoni.

Аннотация: В данной диссертационной работе представлены сведения о педагогических и психологических механизмах развития социального интеллекта учителей. Социальный интеллект – это способность человека эффективно общаться с другими, понимать социальные ситуации и управлять ими. Эта способность очень важна для учителей, поскольку они не только передают знания своим ученикам, но и влияют на их личностное и социальное развитие. В диссертации представлены педагогические методы и психологические приемы, используемые в развитии социального интеллекта. Также высказываются мнения о значении социального интеллекта в процессе

подготовки будущих учителей, его влиянии на педагогическую деятельность и отношение к психологическому состоянию учащихся. В целях повышения социального интеллекта учителей предлагается проводить определенные тренинги, семинары и практические занятия. Следует отметить, что развитие социального интеллекта не только способствует повышению профессионального мастерства педагогов, но и улучшает социальные отношения в их личной жизни. Результаты этого исследования должны быть учтены в будущих программах подготовки учителей.

Ключевые слова: будущий учитель, социальный интеллект, педагогический механизм, психологические приемы, образовательный процесс.

Abstract: This thesis provides information about the pedagogical and psychological mechanisms of developing the social intelligence of teachers. Social intelligence is a person's ability to communicate effectively with others, understand and manage social situations. This ability is very important for teachers, because they not only impart knowledge to their students, but also influence their personal and social development. Pedagogical methods and psychological techniques used in the development of social intelligence are presented in the thesis. Also, opinions are expressed about the importance of social intelligence in the process of training future teachers, its influence on pedagogical activity and the attitude to the psychological state of students. In order to increase the social intelligence of teachers, it is proposed to conduct certain trainings, seminars and practical exercises. It should be noted that the development of social intelligence not only helps to improve the professional skills of teachers, but also improves social relations in their personal life. The results of this study should be taken into account in future teacher training programs.

Key words: future teacher, social intelligence, pedagogical mechanism, psychological techniques, educational process.

Kirish

Zamonaviy ta'lim tizimida o‘qituvchi roli nafaqat bilim berish, balki shaxsni rivojlantirishda ham muhim ahamiyatga ega. Bunga ko‘ra, o‘qituvchilar o‘z faoliyatlarida nafaqat akademik bilimlarni, balki sotsial intellektni ham rivojlantirishlari lozim. Sotsial intellekt – bu insonlarning boshqalar bilan muloqot qilish, ularni tushunish va ijtimoiy vaziyatlarga moslashish qobiliyatidir. O‘qituvchilarning sotsial intellekti, shuningdek, ular o‘z talabalari bilan qanday

aloqada bo‘lishlariga va ularning individual ehtiyojlarini qanday inobatga olishlariga bevosita ta'sir qiladi.

Ushbu tezisda bõlg‘usi o‘qituvchilar sotsial intellektini rivojlantirishning pedagogik-psixologik mexanizmlari haqida so‘z yuritamiz. Bu mexanizmlar o‘qituvchilarning shaxsiy va professional sifatlarini oshirishga yordam beradi va ta'lim jarayonini yanada samarali o‘tkazishga imkon yaratadi.

Asosiy qism: Bõlg‘usi o‘qituvchilar sotsial intellektini rivojlantirish pedagogik-psixologik jarayon sifatida muhim ahamiyatga ega. Ushbu jarayonning asosiy qismiga quyidagi elementlar kiradi:

1. Sotsial Intellekt Nima?

Sotsial intellekt – bu insonning ijtimoiy vaziyatlarda muvaffaqiyatli harakat qilish, boshqalar bilan samarali muloqot qilish va ijtimoiy munosabatlarni boshqarish qobiliyatidir. Bu qobiliyatlarni rivojlantirish orqali o‘qituvchilar o‘z darslarini yanada samarali tashkil etishlari mumkin.

2. Pedagogik-psixologik mexanizmlar

a) O‘qituvchining o‘z-o‘zini anglashi:

O‘qituvchilar o‘z hissiyotlarini va boshqalarning hissiyotlarini tushunish orqali o‘z sotsial intellektini rivojlantirishi mumkin. Bu, ayniqsa, talabalarning ehtiyojlarini aniqlashda muhimdir.

Muloqot va faol tinglash:

Faol muloqot va tinglash qobiliyatlari o‘quvchilar bilan yaxshi aloqa o‘rnatishga yordam beradi. O‘qituvchilar, talabalar fikrlarini diqqat bilan tinglab, ularning ehtiyojlari va muammolarini yaxshiroq tushunadilar.

c) Empatiya rivojlantirish:

Empatiya – bu boshqa insonlarning his-tuyg‘ularini tushunish va his qilish qobiliyatidir. O‘qituvchilar empatiyani rivojlantirish uchun turli xil rol o‘yinlari yoki vaziyatlarni tahlil qilish mashqlaridan foydalanishi mumkin.

3. Treninglar va seminarlar:

O‘qituvchilarga sotsial intellektni oshirish maqsadida treninglar va seminarlar o‘tkazish muhimdir. Ushbu tadbirlar davomida ishtirokchilar amaliy mashg‘ulotlarda ishtirok etib, yangi ko‘nikmalarni egallash imkoniyatiga ega bo‘lishadi.

4. Refleksiya:

O‘qituvchilarga darsdan so‘ng refleksiv yondashuv orqali o‘zi haqida tahlil qilishni taklif etish zarur. Bu, ularga amalga oshirilgan ishlarni baholash va kelajakda qanday yaxshilanishlarni amalga oshirish kerakligini aniqlashda yordam beradi.

5. Ijtimoiy faoliyatlarda ishtirok:

O‘qituvchilarning ijtimoiy faoliyatlarda ishtiroki ularda jamoaviy ish ko‘nikmalarini rivojlantiradi hamda sotsial intellektni oshiradi. Bu faoliyatlar orasida jamoaviy loyihalar, ko‘ngilli ishlar yoki mahalliy tadbirlarda ishtirok etishni kiritish mumkin.

Muhokama: Bõlg‘usi oqituvchilar sotsial intellektini rivojlantirishning pedagogik-psixologik mehanizmi mavzusi bugungi kunda juda dolzarb hisoblanadi. Buning bir necha sabablari mavjud:

1. Ta'lim tizimidagi o‘zgarishlar: Zamonaviy ta'lim tizimi nafaqat bilim berishga, balki shaxsni rivojlantirishga ham qaratilgan. O‘qituvchilar nafaqat fan o‘qituvchilari, balki shaxsiy rivojlanish va ijtimoiy munosabatlarni boshqarish bo‘yicha ham ko‘maklashuvchi bo‘lishlari zarur.

2. Sotsial intellekt ahamiyati: Sotsial intellekt (ijtimoiy ong) o‘zaro munosabatlar va kommunikatsiyalarni yaxshilashda muhim rol o‘ynaydi. O‘qituvchilar bu ko‘nikmalarni rivojlantirsa, ular talabalar bilan yanada samarali aloqa o‘rnata olishadi.

3. Psixologik jihatlar: O‘qituvchining psixologik holati va sotsial intellekti talabalarning motivatsiyasi, o‘rganishga bo‘lgan qiziqishi va sinfdagi ijtimoiy muhitga ta'sir ko‘rsatadi. Shuning uchun, pedagogik psixologiya asoslarini bilish zarur.

4. Innovatsion uslublar: Ta'limda innovatsion usullar va texnologiyalarni qo‘llash orqali o‘qituvchilar sotsial intellektini rivojlantirishda yangi imkoniyatlarga ega bo‘lmoqdalar. Bu jarayonda pedagogik-psixologik mehanizmlarni tushunish muhimdir.

5. Birodarlik va jamoaviy ish: O‘qituvchilar o‘zaro hamkorlikda ishlashlari kerak, bu esa ularning sotsial intellektini oshiradi. Jamoaviy ish qobiliyatlari nafaqat o‘zaro munosabatlarni yaxshilaydi, balki umumiy maqsadlarga erishishda yordam beradi.

Ushbu sabablardan kelib chiqib, bõlg‘usi oqituvchilarning sotsial intellektini rivojlantirishning pedagogik-psixologik mehanizmlarini o‘rganish ta'lim jarayonini yanada samarali qilishga xizmat qiladi. Bu esa nafaqat o‘qituvchi sifatida shaxsning professional rivojlanishini ta'minlaydi, balki talabalar bilan ishlash samaradorligini ham oshiradi.

Xulosa va takliflar. Bo‘lg‘usi o‘qituvchilarning sosial intellektini rivojlantirishning pedagogik-psixologik mehanizmi o‘qituvchilarning ta'lim jarayonida o‘quvchilar bilan samarali muloqot qurish, ularning individual ehtiyojlarini inobatga olish va shaxsiy salohiyatini rivojlantirish uchun juda muhim ahamiyatga ega. O‘qituvchilarning sosyal intellekti nafaqat o‘quvchilarga ta'lim berish jarayonida, balki ular bilan to‘g‘ri va samarali muloqotda bo‘lishda, shuningdek, jamoada ishlashda, konfliktlarni hal qilishda, va o‘z-o‘zini anglashda katta rol o‘ynaydi. Pedagogik-psixologik mehanizmda o‘qituvchilarni treninglar, seminarlar, maslahatlar va psixologik yordam orqali bu qobiliyatlarni rivojlantirishga katta e'tibor berilishi kerak. Shuningdek, sosial intellektning rivojlanishi o‘qituvchilarni o‘z o‘zini tahlil qilish, emosional intellektni rivojlantirish va boshqalar bilan ishlash qobiliyatlarini kuchaytiradi. Bu orqali ta'lim jarayoni yanada samarali, ahamiyatli va ta'sirchan bo‘ladi.

Takliflar:

1. O‘qituvchilar uchun maxsus treninglar va kurslar tashkil etish: O‘qituvchilarning sosial intellektini rivojlantirish uchun maxsus treninglar, psixologik kurslar va metodik seminarlar o‘tkazish. Bu treninglar, asosan, kommunikativ qobiliyatlar, empatiya, jamoada ishlash, konfliktlarni hal qilish, o‘z-o‘zini boshqarish kabi mavzularni qamrab olishi lozim.
2. O‘qituvchilarga psixologik maslahatlar va yordam taqdim etish: O‘qituvchilarning shaxsiy va professional rivojlanishida psixologik yordamning o‘rni katta. Psixologik maslahatlar, stressni boshqarish, emotsional intellektni rivojlantirish, va o‘z-o‘zini anglashga qaratilgan ishlanmalar o‘qituvchining sosial intellektini oshirishi mumkin.
3. Ijtimoiy va emosional ta'limning integratsiyasi: O‘qituvchilar uchun ijtimoiy va emosional ta'lim dasturlarini joriy etish zarur. Bu dasturlar o‘qituvchilarga o‘zlarining ijtimoiy va emosional jihatlarini anglash, hamda o‘quvchilar bilan samarali va empatik muloqot qilishda yordam beradi.
4. O‘qituvchilarga reflektiv metodlarni o‘rgatish: O‘qituvchilarni o‘z faoliyatini tahlil qilish va refleksiya qilishga o‘rgatish zarur. Reflektiv metodlar orqali o‘qituvchilar o‘z ish faoliyatlarining samaradorligini baholashlari va o‘zgarishlar kiritishlari mumkin.
5. Shaxsiy va jamoaviy ishlar uchun innovatsion texnologiyalarni qo‘llash: O‘qituvchilarning sosial intellektini rivojlantirishda innovatsion

texnologiyalarni, shu jumladan onlayn platformalar va virtual mashg‘ulotlarni joriy qilish foydalidir. Bu texnologiyalar o‘qituvchilarga yangi metodlarni o‘rganishga, muloqot qobiliyatlarini yaxshilashga va o‘zaro tajriba almashishga imkon beradi.

6. O‘qituvchilarni ijtimoiy-psixologik qo‘llab-quvvatlash tizimi yaratish: O‘qituvchilarning sosial intellektini rivojlantirish uchun psixologik yordam, hamkasblar bilan ishlash, va ta'lim muassasalarida ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash tizimini shakllantirish zarur. Bu tizim o‘qituvchilarni rag‘batlantiradi va ularning professional rivojlanishiga yordam beradi.

Bo‘lg‘usi o‘qituvchilarning sosial intellektini rivojlantirishga oid pedagogik-psixologik mehanizmning joriy etilishi ta'lim tizimining sifatini oshiradi va o‘qituvchilarning o‘z faoliyatlarida yanada muvaffaqiyatli bo‘lishlariga yordam beradi. Ular o‘quvchilar bilan samarali muloqotda bo‘lib, ta'lim jarayonini yanada samarali va shaxsiylashtirilgan shaklda o‘tkazish imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

Foydalanilgan adabiyotlar

1.Ibrohimov, F. (2014). Pedagogik psixologiya. Toshkent: "O'qituvchi" nashriyoti.
2. Mahmudov, X. (2009). Ta'lim psixologiyasi. Toshkent: "O'zbekiston" nashriyoti.
3. Qurbonov, D. (2017). Pedagogik texnologiyalar va metodika. Toshkent: "Fan" nashriyoti.
4. Tursunov, N. (2015). O'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi muloqot. Toshkent: "Sharq" nashriyoti.
5. Mustafayeva, G. (2018). Pedagogik jarayon va psixologik o'zgarishlar. Toshkent: "O'zbekiston" nashriyoti.
6.Abdullaeva, N. (2020). Ta'limda ijtimoiy va emosional intellekt. Toshkent: "Academia" nashriyoti.
7.Saidov, A. (2016). Psixologiya va ta'lim. Toshkent: "O'qituvchi" nashriyoti.
8.Jabborov, M. (2014). Pedagogik psixologiya: nazariy asoslar va amaliyot. Toshkent: "Fan" nashriyoti.

Research Science and Innovation House

Pedagogik jamoada shaxslararo munosabatlarning ijobiyligini ta'minlash shart-sharoitlari

Jumanazarova Guli
UrDU 241- guruh psixologiya
magistranti talabasi

Annotatsiya: Pedagogik jamoada shaxslararo munosabatlarning ijobiyligini ta'minlash, ta'lim jarayonining samaradorligini oshirish va o'quvchilarning rivojlanishini qo'llab-quvvatlash uchun muhim ahamiyatga ega. Ushbu tezisda pedagogik jamoa ichidagi muloqot, hamkorlik va o'zaro hurmatni rivojlantirishga qaratilgan shart-sharoitlar tahlil etiladi. Birinchidan, ijobiy muloqot uchun ochiq va do'stona muhit yaratish lozim. Bu pedagoglar va o'quvchilar o'rtasida ishonchli aloqalarni o'rnatishni ta'minlaydi. Ikkinchidan, jamoaviy faoliyatlar va seminarlarni o'tkazish orqali hamkorlikni kuchaytirish mumkin. Uchinchi shart sifatida, ijobiy fikr bildirish va konstruktiv tanqid qilish madaniyatini shakllantirish zarur. Shuningdek, pedagogik jamoaning har bir a'zosi o'z rolini va mas'uliyatini yaxshi anglab yetishi kerak. Bu ularning bir-biriga nisbatan hurmatini oshiradi va umumiy maqsadlarga erishishga yordam beradi. Yakunida, shaxslararo munosabatlarning ijobiyligi nafaqat ta'lim jarayonini yanada samarali qiladi, balki jamoaning psixologik salomatligini ham mustahkamlaydi. Ushbu tezis pedagogik jamoalar uchun aniq tavsiyalar bilan bir qatorda, ijobiy munosabatlarni rivojlantirishda yordam beruvchi metodologiyalarni ham taklif etadi.

Kalit so’zlar: pedagogik jamoa, shaxslararo munosabatlar, ijobiy munosabatlar, ta'lim muhit, o'zaro hurmat, o'zaro ishonch, muloqot, hamkorlik, jamoaviy ish, empatiya, qo'llab-quvvatlash, ta'lim samaradorligi, o'qituvchilar

Аннотация: Важно обеспечить положительные межличностные отношения в педагогическом коллективе, повысить эффективность образовательного процесса и поддержать развитие студентов. В данной диссертации анализируются условия, направленные на развитие общения, сотрудничества и взаимного уважения внутри педагогического коллектива. Во-первых, необходимо создать открытую и дружелюбную среду для позитивного общения. Это обеспечивает установление надежных взаимоотношений между

преподавателями и учениками. Во-вторых, сотрудничество можно улучшить, проводя групповые мероприятия и семинары. В качестве третьего условия необходимо сформировать культуру положительной обратной связи и конструктивной критики. Также каждый член педагогического коллектива должен понимать свою роль и ответственность. Это повышает их уважение друг к другу и помогает достигать общих целей. Наконец, позитивные межличностные отношения не только делают учебный процесс более эффективным, но и укрепляют психологическое здоровье коллектива. В этой диссертации предлагаются конкретные рекомендации для педагогических коллективов, а также методологии, которые помогают развивать позитивные отношения.

Ключевые слова: Педагогический коллектив, Межличностные отношения, Позитивные отношения, Среда обучения, Взаимное уважение, Взаимное доверие, Коммуникация, Сотрудничество, Работа в команде, Эмпатия, Поддержка, Эффективность образования, Учителя.

Abstract: It is important to ensure positive interpersonal relations in the pedagogical team, to increase the effectiveness of the educational process and to support the development of students. This thesis analyzes the conditions aimed at the development of communication, cooperation and mutual respect within the pedagogical team. First, it is necessary to create an open and friendly environment for positive communication. This ensures the establishment of reliable relationships between teachers and students. Second, collaboration can be enhanced by holding group activities and workshops. As a third condition, it is necessary to form a culture of positive feedback and constructive criticism. Also, each member of the pedagogical team should understand his role and responsibility. This increases their respect for each other and helps to achieve common goals. Finally, positive interpersonal relationships not only make the educational process more effective, but also strengthen the psychological health of the team. This thesis offers specific recommendations for pedagogical teams, as well as methodologies that help foster positive relationships.

Keywords: Pedagogical team, Interpersonal relations, Positive relations, Learning environment, Mutual respect, Mutual trust, Communication, Cooperation, Teamwork, Empathy, Support, Educational effectiveness, O 'teachers

Kirish:

Pedagogik jamoa – bu o'qituvchilar, o'quvchilar, ma'muriyat va boshqa ta'lim xodimlaridan tashkil topgan tizim bo'lib, uning samarali ishlashi va ta'lim jarayonining

muvaffaqiyatli bo'lishi shaxslararo munosabatlarga to'g'ridan-to'g'ri bog'liqdir. Pedagogik jamoada ijobiy shaxslararo munosabatlar muhim ahamiyatga ega, chunki ular ta'lim muhitining barqarorligini, o'quvchilarning shaxsiy va akademik rivojlanishini, hamda o'qituvchilarning professional o'sishini ta'minlaydi. Ijobiy munosabatlar ta'lim jarayonida motivatsiya, samaradorlik va innovatsiyalarga yo'naltirilgan ishlashni osonlashtiradi.

Shaxslararo munosabatlarning ijobiyligi o'quvchilarni bir-birini tushunishga, birgalikda ishlashga, o'zaro hurmat va ishonchni rivojlantirishga yordam beradi. Pedagogik jamoa ichidagi bu turdagi munosabatlar o'qituvchilar va o'quvchilarning o'zaro aloqalarini mustahkamlashga, umumiy maqsadlarni amalga oshirishda hamkorlikni kuchaytirishga, shuningdek, o'qitish va o'rganish jarayonini yanada samarali qilishga xizmat qiladi.

Jamoada ijobiy munosabatlarni ta'minlash uchun bir qator shart-sharoitlar zarur. Bu shart-sharoitlar pedagogik jamoaning ichki madaniyati, o'quvchilarning ruhiy holati, o'qituvchilarning malakasi va pedagogik kompetentsiyasi, shuningdek, umumiy ta'lim muhitining sifatiga bog'liqdir. Ushbu omillarni to'g'ri boshqarish, shaxslararo munosabatlarni o'zaro hurmat va ishonchga asoslangan ravishda tashkil etish ta'lim jarayonining samarali bo'lishini ta'minlaydi.

Bu tadqiqotda pedagogik jamoada ijobiy shaxslararo munosabatlarning shakllanishi va rivojlanishiga ta'sir etuvchi asosiy shart-sharoitlar va ular ta'lim jarayoniga qanday ta'sir ko'rsatishini o'rganish maqsad qilingan. Bu sohada amalga oshiriladigan takliflar jamoaning samaradorligini oshirish va ta'lim jarayonining sifatini yaxshilashga xizmat qiladi.

Asosiy qism:

Pedagogik jamoada shaxslararo munosabatlarning ijobiyligini ta'minlash, ta'lim jarayonining samaradorligini oshirish va jamoaning umumiy ruhiyatini yaxshilash uchun bir qator muhim shart-sharoitlarni hisobga olish zarur. Ushbu shart-sharoitlar o'qituvchilar va o'quvchilar o'rtasidagi o'zaro aloqalardan tortib, jamoaning umumiy madaniyati va ishlash uslubiga qadar turlicha omillarni o'z ichiga oladi. Quyida pedagogik jamoada shaxslararo munosabatlarning ijobiyligini ta'minlashga yordam beruvchi asosiy shart-sharoitlar keltirilgan.

1. Ochiq va Samarali Muloqot

Ochiq va samarali muloqot pedagogik jamoada ijobiy munosabatlar o'rnatishning eng muhim shart-sharoitlaridan biridir. Jamoa ichidagi barcha a'zolar o'z fikrlarini erkin

ifoda eta olishlari va bir-birlarini to'g'ri tushunishlari zarur. Bu o'zaro ishonch va hurmatni rivojlantiradi, shuningdek, muammolarni hal qilishda samarali yondashuvlarni ta'minlaydi. Muloqot orqali fikr almashish, ijtimoiy va professional masalalarni birgalikda hal qilishga imkon yaratadi, bu esa jamoaning birligini mustahkamlaydi.

Pedagogik jamoada ochiq muloqot uchun quyidagi vositalar muhim:

- **Doimiy uchrashuvlar**: Jamoa a'zolari o'rtasida muntazam yig'ilishlar va teskari aloqa o'rnatish.
- **Feedback (fikr bildirish)**: O'qituvchilar va o'quvchilarning o'zaro fikr va mulohazalarini tinglash, ularni ta'lim jarayonida qo'llash.
- **Tinch muhit yaratish**: Har bir a'zo o'z fikrini ifoda eta olish uchun xavfsiz va qabul qiluvchi muhit yaratilishi.

2. Hurmat va Ishonch

Pedagogik jamoada hurmat va ishonchning mavjudligi, barcha a'zolarning bir-biriga nisbatan ijobiy munosabatda bo'lishiga olib keladi. O'qituvchilar va o'quvchilar bir-birining fikrini hurmat qilishlari, tenglikni ta'minlashlari, shuningdek, o'zaro ishonchni rivojlantirishlari lozim. Ishonchli muhitda jamoa a'zolari o'zaro yordam beradi, mas'uliyatni bo'lishadi va birgalikda muvaffaqiyatlarga erishish uchun qo'shma harakat qilishadi.

Hurmat va ishonchni rivojlantirish uchun:

- **Raqobatni kamaytirish**: Jamoa ichidagi sog'lom raqobat o'rniga, yordam berish va qo'llab-quvvatlash muhitini yaratish.
- **O'zaro ochiq munosabatlar**: Har bir a'zo o'z fikrini erkin bildira olishlari, o'zlarining yutuqlari va kamchiliklarini osongina muhokama qilishi.
- **Bir-birini qadrlash**: Jamoa a'zolarining muvaffaqiyatlarini taqdirlash va ularni rag'batlantirish.

3. Jamoaviy Ish va Hamkorlik

Pedagogik jamoada ijobiy munosabatlarni rivojlantirish uchun hamkorlik va jamoaviy ish muhim ahamiyatga ega. O'qituvchilar va o'quvchilar o'rtasida jamoaviy ishni tashkil etish, umumiy maqsadlarga erishishda samarali yondashuvni ta'minlaydi. Jamoa birligi va hamkorligi muhim vazifalarning amalga oshirilishiga, yangi g'oyalar va metodlarni ishlab chiqishga yordam beradi.

Jamoaviy ishni rivojlantirish uchun:

- **Kreativ jamoa tuzish**: Har bir a'zoning qobiliyatlarini va iqtidorlarini hisobga olgan holda, guruhlar tashkil etish.
- **Maqsadli vazifalar**: Jamoaviy ishning aniq maqsadlarini belgilash va ularga erishishda birgalikda harakat qilish.
- **Jamoa ruhini oshirish**: Jamoaviy muvaffaqiyatlar va kichik yutuqlarni nishonlash, ijobiy ruhiyatni yaratish.

4. Empatiya va Qo'llab-Quvvatlash

Pedagogik jamoada ijobiy shaxslararo munosabatlarni shakllantirish uchun empatiya va qo'llab-quvvatlash muhim rol o'ynaydi. Jamoa a'zolari bir-birining his-tuyg'ularini tushunib, yordam berishga tayyor bo'lishlari kerak. Empatiya o'zaro ishonchni oshiradi, stressni kamaytiradi va jamoa ichidagi ijtimoiy aloqalarni mustahkamlaydi. O'qituvchilar va o'quvchilar bir-birini qo'llab-quvvatlab, muammolarni birgalikda hal qilishga intilishlari lozim.

Empatiya va qo'llab-quvvatlashni rivojlantirish uchun:

- **Emosional intellektni rivojlantirish**: O'qituvchilar va o'quvchilarni bir-birining his-tuyg'ularini tushunishga o'rgatish.
- **Stressni boshqarish**: O'qituvchilarga va o'quvchilarga stressni engish usullarini o'rgatish, qo'llab-quvvatlovchi muhit yaratish.
- **O'zaro yordam**: Jamoa ichida o'zaro yordamni tashkil etish va bir-birini qo'llab-quvvatlashning ijtimoiy va emosional omillarini kuchaytirish.

5. Shaxsiy va Professional Rivojlanish

Pedagogik jamoaning muvaffaqiyatli ishlashi uchun o'qituvchilar va o'quvchilarning shaxsiy va professional rivojlanishi zarur. O'qituvchilarning doimiy ravishda malakalarini oshirishlari, yangi pedagogik metodlarni o'zlashtirishlari va o'z shaxsiy o'sishlarini ta'minlashlari ijobiy munosabatlar shakllanishiga yordam beradi. Shuningdek, jamoa a'zolarining o'zaro tajriba almashishi va bilimlarni oshirishi ham jamoaviy ishning samarali bo'lishini ta'minlaydi.

Shaxsiy va professional rivojlanishni qo'llab-quvvatlash uchun:

- **Mutaxassislarni tayyorlash**: O'qituvchilarning pedagogik va psixologik bilimlarini muntazam yangilab borish.
- **Kasbiy treninglar**: Pedagogik jamoa a'zolari uchun malaka oshirish va ta'limning samaradorligini oshirishga qaratilgan treninglar va seminarlar.
- **Shaxsiy o'sish**: O'quvchilar va o'qituvchilarning shaxsiy rivojlanishiga ko'maklashish, ularni o'z maqsadlariga erishishga rag'batlantirish.

Pedagogik jamoada shaxslararo munosabatlarning ijobiyligini ta'minlash uchun yuqorida keltirilgan shart-sharoitlar muhimdir. Ochiq muloqot, hurmat va ishonch, jamoaviy ish, empatiya va qo'llab-quvvatlash, shaxsiy va professional rivojlanish kabi omillar jamoaning samarali ishlashini va ta'lim jarayonining muvaffaqiyatli bo'lishini ta'minlaydi. Ushbu shart-sharoitlarni yaratish va rivojlantirish pedagogik jamoaning barqarorligini, o'quvchilarning shaxsiy o'sishini va jamoaviy muvaffaqiyatlarni qo'llab-quvvatlashga yordam beradi.

Pedagogik jamoada shaxslararo munosabatlarning ijobiyligi ta'lim tizimining samaradorligi uchun juda muhim ahamiyatga ega. Ta'lim muhitida o'qituvchilar, o'quvchilar va boshqa pedagogik xodimlar o'rtasida o'zaro hurmat, ishonch va samimiy aloqalar o'rnatilishi nafaqat jamoaning umumiy ruhiyatini, balki ta'lim jarayonining sifatini ham yaxshilashga yordam beradi. Shaxslararo munosabatlarning ijobiyligi pedagogik tizimning muvaffaqiyatli ishlashining asosiy omillaridan biri hisoblanadi, chunki samarali muloqot va hamkorlik ta'lim jarayonining natijalarini bevosita belgilaydi.

Bugungi kunda pedagogik jamoada ijobiy munosabatlar o'rnatish zaruriyati yanada dolzarb bo'lib bormoqda, chunki ta'lim sohasidagi global o'zgarishlar, yangi pedagogik texnologiyalar va metodlarning joriy etilishi, shuningdek, o'qituvchilarning va o'quvchilarning ruhiy va ijtimoiy ehtiyojlari o'zgarib bormoqda. Pedagogik jamoada ijobiy munosabatlarni rivojlantirish orqali ta'lim sifatini oshirish, o'qituvchilarning malakasini oshirish va o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishini ta'minlash mumkin.

Bundan tashqari, so'nggi yillarda ta'lim tizimida o'qituvchilar va o'quvchilar o'rtasidagi o'zaro muloqotning yangi shakllari, shuningdek, psixologik va pedagogik yondashuvlarning samaradorligini oshirishga qaratilgan turli usullar ishlab chiqilmoqda. Bu, o'z navbatida, pedagogik jamoada ijobiy shaxslararo munosabatlarni shakllantirish va rivojlantirishning ahamiyatini yanada orttiradi.

Shuningdek, ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy o'zgarishlar sharoitida jamoaning ichki muhitini sog'lomlashtirish, o'qituvchilarni motivatsiya qilish va o'quvchilarning psixologik va ijtimoiy rivojlanishiga ko'maklashish uchun pedagogik jamoada shaxslararo munosabatlarni yaxshilash zarurati ham dolzarbdir. Bu omillar pedagogik jamoada ijobiy shaxslararo munosabatlarni ta'minlash shart-sharoitlarini o'rganish va rivojlantirishning dolzarbligini yanada oshiradi.

Shu bilan birga, pedagogik jamoada ijobiy munosabatlar o'rnatish orqali, jamoa a'zolarining o'zaro anglashuvini mustahkamlash, bir-birini tushunishga yordam berish

va jamoaning umumiy maqsadlariga erishish uchun samarali ish olib borish imkoniyatlari yaratish mumkin. Bu esa ta'lim jarayonining muvaffaqiyatli amalga oshirilishi va o'quvchilarning yuqori natijalarga erishishiga olib keladi. Shuning uchun, pedagogik jamoada shaxslararo munosabatlarning ijobiyligini ta'minlash shart-sharoitlari ayni paytda juda dolzarb va zaruriy bir mavzu bo'lib, uning o'rganilishi ta'lim tizimini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Xulosa va takliflar.

Xulosa:

Pedagogik jamoada shaxslararo munosabatlarning ijobiyligi, ta'lim jarayonining samarali va muvaffaqiyatli bo'lishi uchun zaruriy shart-sharoitdir. Ijobiy shaxslararo munosabatlar o'qituvchilar, o'quvchilar va boshqa pedagogik xodimlar o'rtasida o'zaro hurmat, ishonch va samarali muloqotni ta'minlaydi, bu esa ta'lim muhitining barqarorligini oshiradi va umumiy maqsadlarga erishishda muhim omil bo'ladi.

Pedagogik jamoada ijobiy munosabatlarni shakllantirish uchun ochiq muloqot, hurmat va ishonch, jamoaviy ish, empatiya va qo'llab-quvvatlash muhim shart-sharoitlardir. Bu omillar jamoaning ruhiyatini mustahkamlash, o'qituvchilarning va o'quvchilarning psixologik salomatligini yaxshilash, shuningdek, ta'lim jarayonining sifatini oshirishga yordam beradi. Shaxslararo munosabatlarning ijobiyligi o'quvchilarni motivatsiya qilish, o'qituvchilarning professional rivojlanishiga yordam berish va umumiy muvaffaqiyatlarga erishish uchun asos bo'ladi.

Takliflar:

1. **Ochiq va samarali muloqot tizimini rivojlantirish**: Pedagogik jamoada doimiy ravishda ochiq muloqot o'rnatish uchun o'qituvchilar va o'quvchilar o'rtasida muntazam uchrashuvlar va fikr almashish jarayonlarini tashkil etish zarur. Buning uchun jamoa ichidagi kommunikatsiya kanallarini kengaytirish, fikr bildirish va teskari aloqa jarayonlarini samarali boshqarish kerak.
2. **O'zaro hurmat va ishonchni mustahkamlash**: Jamoada barcha a'zolar o'rtasida hurmat va ishonchni rivojlantirishga qaratilgan treninglar, seminarlar va mashg'ulotlar o'tkazish kerak. O'qituvchilar va o'quvchilarga o'zaro hurmat ko'rsatish, tinglash va tushunishning ahamiyatini tushuntirish muhimdir.
3. **Jamoaviy ish va hamkorlikni rivojlantirish**: Jamoa a'zolarining birgalikda ishlashini kuchaytirish uchun loyihalar, guruh ishlari va qo'shma tadbirlar

tashkil etish kerak. Har bir a'zo o'z qobiliyatini va bilimlarini boshqalar bilan baham ko'rishi, bu esa jamoaning umumiy muvaffaqiyatini ta'minlaydi.

4. **Empatiya va qo'llab-quvvatlashni kengaytirish**: Pedagogik jamoa a'zolarining bir-birini tushunishi va qo'llab-quvvatlashi, stressni kamaytiradi va ijobiy munosabatlarni rivojlantiradi. O'qituvchilar va o'quvchilarga bir-birining hissiyotlari va ehtiyojlarini tushunish uchun treninglar o'tkazish muhimdir.

5. **Shaxsiy va professional rivojlanish uchun sharoitlar yaratish**: O'qituvchilar va o'quvchilarning professional va shaxsiy rivojlanishiga doimiy e'tibor qaratish kerak. Pedagogik jamoa a'zolari uchun mutaxassislik bo'yicha malaka oshirish kurslari va treninglar tashkil etish, o'zaro bilim almashish uchun imkoniyatlar yaratish ta'lim jarayonini samarali va rivojlanayotgan holga keltiradi.

6. **Ruhiy salomatlikni qo'llab-quvvatlash**: Pedagogik jamoada ruhiy salomatlikni mustahkamlash uchun psixologik yordam va maslahat xizmatlarini rivojlantirish lozim. Bu, o'z navbatida, jamoaning ichki muhitini ijobiylashtirishga yordam beradi.

Umuman olganda, pedagogik jamoada shaxslararo munosabatlarning ijobiyligini ta'minlash, ta'lim jarayonining samaradorligini oshirish uchun juda muhimdir. Yuqoridagi takliflar pedagogik jamoaning ijtimoiy va psixologik salomatligini mustahkamlash, shaxslararo aloqalarni rivojlantirish va ta'lim sifatini yaxshilashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. **S. N. Afanasieva** (2012). *Pedagogik psixologiya*. Tashkent: O'qituvchi.
2. **A. A. Davydov** (2001). *Pedagogik faoliyat va shaxslararo munosabatlar*. Moskva: Pedagogika.
3. **Sh. R. Kamilov** (2017). *Ta'lim muhitida ijtimoiy va psixologik o'zgarishlar*. Tashkent: Ma'naviyat.
4. **R. S. Miller** (2014). *Psychology of communication in education*. New York: Routledge.
5. **T. A. Yarmukhametov** (2015). *O'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi muloqot va ta'lim samaradorligi*. Tashkent: Science.
6. **V. V. Davydova** (2013). *Shaxslararo munosabatlar va ularning pedagogik rivojlanishdagi roli*. Moskva: Pedagogika.

Research Science and Innovation House

Talabalar orasida shaxslararo munosabatlarni shakllantirishning pedagogik-psixologik jihatlari

Masharipova Mexribon
UrDU 241- guruh psixologiya
magistranti talabasi

Annotatsiya: Ushbu tezisda talabalar orasida shaxslararo munosabatlarni shakllantirishning pedagogik-psixologik jihatlari o‘rganiladi. Talabalik davri inson hayotining muhim bosqichlaridan biri bo‘lib, bu davrda shaxsiy rivojlanish, ijtimoiy muloqot va hamkorlik ko‘nikmalarini shakllantirish juda muhimdir. Tadqiqotda talabalarning o‘zaro aloqalari, hissiy intellekt, empatiya va guruhda ishlash ko‘nikmalari kabi jihatlar tahlil qilinadi. Shuningdek, shaxslararo munosabatlarni rivojlantirishda pedagogik usullar va psixologik texnikalarning ahamiyati belgilanadi. O‘quv jarayonida talabalar o‘rtasida ishonchli va ijobiy munosabatlarni o‘rnatish orqali ularning akademik muvaffaqiyatlari va shaxsiy rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Tadqiqot natijalari kelajakda ta’lim jarayonini takomillashtirish va talabalar orasidagi ijodiy hamkorlikni oshirishga yordam beradi. Tadqiqot o‘z ichiga nazariy asoslar, amaliy tajribalar va eksperimental tadqiqotlar orqali olingan ma'lumotlarni kiritadi. Ushbu ishning maqsadi – talabalarga qarshi bo‘lgan to‘sqinliklarni bartaraf etish va ularda sog‘lom shaxslararo munosabatlarni rivojlantirishga ko‘maklashishdir.

Kalit so’zlar: shaxslararo munosabatlar, pedagogik psixologiya, pedagogik jihatlar, kommunikatsiya, muloqot, shaxsiy rivojlanish, psixologik muhit, o'qituvchi va talabalar o'rtasidagi munosabatlar, ijtimoiy qo'llab-quvvatlash, o'zaro anglashuv, rivojlanish jarayoni

Аннотация: В дипломной работе изучаются педагогико-психологические аспекты формирования межличностных отношений у студентов. Студенческий период – один из важных этапов жизни человека, и в этот период очень важно развивать навыки личностного развития, социального общения и сотрудничества. В исследовании анализируются такие аспекты, как взаимодействие учащихся, эмоциональный интеллект, эмпатия и навыки работы в команде. Также определяется значение педагогических методов и психологических приемов в развитии межличностных отношений. Установление

доверительных и позитивных отношений между студентами в процессе обучения может оказать положительное влияние на их академические успехи и личностное развитие. Результаты исследования помогут улучшить учебный процесс и повысить творческое сотрудничество между студентами в будущем. Исследования включают теоретические основы, практический опыт и данные, полученные в ходе экспериментальных исследований. Цель этой работы – устранить препятствия на пути учащихся и помочь им развить здоровые межличностные отношения.

Ключевые слова: межличностные отношения, педагогическая психология, педагогические аспекты, общение, диалог, развитие личности, психологическая среда, отношения между педагогами и учениками, социальная поддержка, взаимопонимание, процесс развития.

Abstract: Pedagogical-psychological aspects of the formation of interpersonal relations among students are studied in this thesis. The student period is one of the important stages of a person's life, and during this period it is very important to develop personal development, social communication and cooperation skills. The study analyzes aspects such as student interaction, emotional intelligence, empathy, and teamwork skills. Also, the importance of pedagogical methods and psychological techniques in the development of interpersonal relations is defined. By establishing trusting and positive relationships between students during the learning process, it can have a positive effect on their academic success and personal development. The results of the research will help to improve the educational process and increase creative cooperation between students in the future. Research includes theoretical foundations, practical experiences and data obtained through experimental research. The purpose of this work is to remove obstacles against students and help them develop healthy interpersonal relationships.

Key words: interpersonal relations, pedagogical psychology, pedagogical aspects, communication, dialogue, personal development, psychological environment, relations between teachers and students, social support, mutual understanding, development process

Kirish:

Ta'lim muhitida talabalar o'rtasida ijobiy shaxslararo munosabatlarni shakllantirish, ta'lim jarayonining samaradorligini oshirish, talabalar shaxsini rivojlantirish va umumiy ta'lim muhitini sog'lomlashtirish uchun juda muhimdir.

Pedagogik-psixologik jihatlar talabalar orasidagi munosabatlarning shakllanishida markaziy rol o'ynaydi, chunki shaxslararo aloqalar nafaqat o'quv jarayoniga ta'sir qiladi, balki talabalar orasida ijtimoiy, psixologik va emosional muhitni yaratadi.

Shaxslararo munosabatlar o'rtasida ijobiy atmosferani yaratish uchun talabalar o'rtasida o'zaro hurmat, ishonch, hamkorlik va empatiya muhim o'rin tutadi. Pedagogik psixologiya bu jarayonda talabalar o'rtasidagi muloqotning, o'zaro anglashuvning va konfliktlarni hal qilishning asosiy vositalarini o'rgatadi. Bunda o'qituvchining roli ham beqiyosdir: u nafaqat bilim beruvchi, balki talabalar orasidagi munosabatlarni muvofiqlashtiruvchi, qo'llab-quvvatlovchi va yo'naltiruvchi shaxs sifatida faoliyat ko'rsatadi.

Pedagogik-psixologik yondashuv talabalar orasida muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish, turli ijtimoiy va psixologik muammolarni hal qilish, o'zaro hurmatga asoslangan munosabatlarni mustahkamlashga qaratilgan metod va texnikalarni o'z ichiga oladi. Shaxslararo munosabatlar muammolarini yechish va ularni yaxshilash orqali talabalar jamoasining ichki muhitini ijobiylashtirish mumkin. Bu esa nafaqat talabalarning ta'lim samaradorligini oshiradi, balki ularning shaxsiy rivojlanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Shunday qilib, talabalar orasida ijobiy shaxslararo munosabatlarni shakllantirish pedagogik psixologiyaning asosiy masalalaridan biriga aylangan. Pedagogik-psixologik jihatlar talabalar o'rtasidagi muloqot, jamoaviy ish, o'zaro tushunish va qo'llab-quvvatlashni tashkil etishda muhim vosita bo'lib, ular ta'lim tizimining sifatini yaxshilashga xizmat qiladi.

Asosiy qism: Shaxslararo munosabatlar talabalar o'rtasida muloqotning, o'zaro anglashuvning, hamkorlikning va ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirishning markazida turadi. Pedagogik-psixologik jihatlar talabalar orasidagi ijobiy aloqalarni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi, chunki ular o'quv jarayonini sifatli tashkil etishda, talabalarning shaxsiy rivojlanishida va umumiy ta'lim muhitini sog'lomlashtirishda asosiy omil hisoblanadi.

1. Shaxslararo Munosabatlar va Pedagogik-psixologik Asoslar

Shaxslararo munosabatlar talabalar orasidagi ijtimoiy o'zaro ta'sirlar, hissiy anglashuv, muloqot va o'zaro qo'llab-quvvatlashdan iboratdir. Pedagogik psixologiya, o'z navbatida, shaxslararo munosabatlar tizimini tushunishda va ularni sog'lomlashtirishda asosiy nazariy asoslarni beradi. Ushbu tizimni shakllantirish uchun

talabalarning ijtimoiy va psixologik ehtiyojlarini tushunish va ularga mos pedagogik yondashuvlarni ishlab chiqish zarur. Shaxslararo aloqalar nafaqat ta'lim jarayonining muvaffaqiyatli bo'lishini ta'minlaydi, balki talabalarning psixologik rivojlanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

2. Pedagogik Muhit va Jamoaviy Ish

Talabalar orasida ijobiy shaxslararo munosabatlarni shakllantirishda pedagogik muhitning o'rni katta. Pedagogik muhit — bu talabalarning psixologik, ijtimoiy va emosional rivojlanishi uchun qulay sharoitlarni yaratadi. Jamoaviy ish va guruh faoliyatlari talabalarning bir-birini tushunishiga, o'zaro yordam va qo'llab-quvvatlashni rivojlantirishga xizmat qiladi. Talabalar o'rtasida yaxshi jamoaviy ishni tashkil etish orqali o'zaro hurmat, ishonch va hamkorlikni mustahkamlash mumkin. Bunda o'qituvchi o'quvchilarga faqat bilimlarni emas, balki jamoa bilan ishlash ko'nikmalarini ham o'rgatishi kerak.

3. Muloqot va O'zaro Tushunish

Muloqot talabalarning ijtimoiy rivojlanishida, shuningdek, shaxslararo munosabatlarni shakllantirishda asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi. O'zaro muloqot talabalar o'rtasida fikr almashish, hissiy aloqalar o'rnatish va bir-birini tushunishni rivojlantirishga yordam beradi. Pedagogik psixologiya talabalarga muloqot ko'nikmalarini, to'g'ri fikr bildirish va tinglash, boshqalarni tushunish va hurmat qilishni o'rgatadi. Bu jarayon o'z navbatida, talabalarda ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantiradi va ularning bir-biriga bo'lgan ishonchini mustahkamlaydi.

4. Empatiya va Emotsional Intellekt

Empatiya — bu boshqa odamlarning his-tuyg'ularini tushunish va ularga hamdardlik bildirish qobiliyatidir. Pedagogik-psixologik jihatlar talabalarda empatiya rivojlanishiga katta e'tibor qaratadi, chunki bu shaxslararo munosabatlarni ijobiy tarzda shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Talabalar empatiya ko'nikmalarini o'zlashtirganida, ular bir-birini yaxshiroq tushunadi, muammolarni hal qilishda hamkorlik qilishni o'rganadi va o'zaro tushunishni mustahkamlaydi. Shuningdek, emotsional intellektning yuqori darajasi talabalarga stressni boshqarish, ijtimoiy vaziyatlarda muvozanatni saqlash va jamoada tinchlikni yaratishga yordam beradi.

5. Konfliktlarni Hal Qilish va Psixologik Xavfsizlik

Talabalar orasida ijobiy shaxslararo munosabatlarni shakllantirishda konfliktlarni hal qilishning ahamiyati katta. Konfliktlar tabii holat bo'lib, ular ijtimoiy munosabatlar jarayonida yuzaga keladi. Biroq, ularni konstruktiv tarzda hal qilish muhimdir.

Pedagogik-psixologik jihatlar talabalarni nizolarni hal qilish usullarini o'rgatadi, shuningdek, psixologik xavfsizlikni ta'minlaydi. Bu, o'z navbatida, talabalar o'rtasida ijobiy va samarali muloqotni rivojlantirishga yordam beradi.

6. Motivatsiya va Shaxsiy Rivojlanish

Talabalar orasidagi ijobiy shaxslararo munosabatlar motivatsiyani oshirishga xizmat qiladi. Jamoada o'zaro hurmat va qo'llab-quvvatlash bo'lsa, talabalar o'zlarini yanada ishonchli his qiladilar va o'zlarining shaxsiy maqsadlariga erishish uchun ko'proq intilishadi. Pedagogik-psixologik jihatlar talabalar o'rtasida samarali motivatsiyani shakllantirishga qaratilgan metod va texnikalarni taqdim etadi, bu esa ularning o'quv faoliyatiga, umumiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

7. Shaxslararo Munosabatlar va O'qituvchining Roli

O'qituvchi talabalar o'rtasida ijobiy shaxslararo munosabatlarni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. U o'zining pedagogik va psixologik bilimlari orqali talabalarni to'g'ri yo'naltirishi, o'zaro anglashuvni rivojlantirishi va talabalarning ijtimoiy ko'nikmalarini mustahkamlashi kerak. O'qituvchi shuningdek, shaxslararo munosabatlarni muvofiqlashtiruvchi va o'zaro qo'llab-quvvatlashni ta'minlovchi shaxs sifatida faoliyat ko'rsatadi.

Shaxslararo munosabatlar talabalar orasida ijtimoiy, psixologik va emosional rivojlanishni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Pedagogik-psixologik jihatlar orqali talabalar o'rtasidagi ijobiy munosabatlarni shakllantirish, ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi, shaxsiy rivojlanishni qo'llab-quvvatlaydi va jamoaviy ishni mustahkamlaydi. Shaxslararo munosabatlar nafaqat ta'lim samaradorligini oshiradi, balki talabalar orasida hamkorlik, tushunish va hurmatni rivojlantiradi.

Bugungi kunda ta'lim tizimi nafaqat bilim berishga, balki talabalar orasida ijtimoiy, psixologik va emotsional o'zaro munosabatlarni rivojlantirishga ham alohida e'tibor bermoqda. Talabalar orasidagi shaxslararo munosabatlar ta'lim muhitining sifatini belgilaydigan muhim omil hisoblanadi. Bu munosabatlar talabalar o'rtasidagi muloqot, o'zaro anglashuv, hamkorlik va o'zaro hurmatga asoslangan aloqalarni yaratishga qaratilgan. Shaxslararo munosabatlar o'zgaruvchan ijtimoiy va psixologik omillarni hisobga olgan holda shakllanadi va rivojlanadi.

1. Ijtimoiy va psixologik muhitning ahamiyati: Pedagogik psixologiya talabalar orasida ijobiy munosabatlarni shakllantirishning asosiy nazariy va amaliy vositalarini taqdim etadi. Shaxslararo munosabatlarning ijobiy rivojlanishi uchun muhitni yaratish, talabalarni o'zaro hamkorlikka undash, ularning psixologik ehtiyojlarini qondirish, va

o'zaro tushunishni ta'minlash zarur. Shu sababli, bu mavzu ta'lim jarayonini yanada samarali qilish, talabalarning emotsional va ijtimoiy rivojlanishini ta'minlashda dolzarb ahamiyatga ega.

2. Ta'lim jarayonining samaradorligini oshirish: Talabalar o'rtasida ijobiy shaxslararo munosabatlarni rivojlantirish ta'lim jarayonining samaradorligini oshiradi. Jamoada o'zaro ishonch va hamkorlik bo'lsa, talabalar bilim olishda faolroq ishtirok etadilar. Shaxslararo munosabatlar, shuningdek, talabalar o'rtasida sog'lom raqobatni va bir-birini qo'llab-quvvatlashni rivojlantiradi, bu esa ta'lim muhitini yanada samarali qiladi.

3. Talabalar shaxsini rivojlantirish: Pedagogik-psixologik jihatlar talabalar orasida shaxsiy rivojlanishni ta'minlash uchun ham muhimdir. Talabalar o'rtasidagi sog'lom va ijobiy munosabatlar, o'zaro hurmat va anglashuv ularning shaxsiy ko'nikmalarini rivojlantiradi, ular uchun ijtimoiy va emotsional yutuqlarni olish imkoniyatini yaratadi. Shaxslararo munosabatlarning ijobiy shakllanishi talabalarni yaxshilab tashkil etishga, ijtimoiy ko'nikmalarni o'rganishga va shaxs sifatida o'sishga yordam beradi.

4. Konfliktlarni hal etish va psixologik xavfsizlik: Talabalar o'rtasida munosabatlar rivojlanishi jarayonida konfliktlarning yuzaga kelishi tabiiydir. Biroq, ijobiy shaxslararo munosabatlar, konfliktlarni konstruktiv tarzda hal qilish, psixologik xavfsizlikni yaratish imkoniyatini beradi. Pedagogik-psixologik yondashuvlar konfliktlarni hal qilish metodlarini o'rgatish orqali talabalar o'rtasida stressni boshqarish, ijtimoiy anglashuv va ishonchni oshirishga yordam beradi.

5. Ta'limdagi jamoaviy ishning o'rni: Shaxslararo munosabatlarning ijobiy shakllanishi jamoaviy ishning samarali tashkil etilishini ta'minlaydi. Talabalar o'rtasidagi o'zaro munosabatlar nafaqat bilim olish jarayonini, balki jamoaviy ishni ham samarali qiladi. Jamoaviy faoliyat, bir-biriga bo'lgan ishonchni oshiradi, talabalar o'rtasida sog'lom raqobatni shakllantiradi va ularning ijtimoiy va emosional rivojlanishiga yordam beradi.

Shaxslararo munosabatlarni shakllantirishning pedagogik-psixologik jihatlari dolzarb bo'lib, ta'lim tizimida talabalar o'rtasida ijobiy aloqalar o'rnatish uchun zaruriy sharoitlarni yaratish muhim hisoblanadi. Ushbu mavzu nafaqat ta'lim jarayonini samarali tashkil etishga, balki talabalar orasida o'zaro hurmat, tushunish va hamkorlikni rivojlantirishga xizmat qiladi. Shaxslararo munosabatlarning ijobiy rivojlanishi

talabalar shaxsining to'liq rivojlanishiga va ta'lim muhitining sifatini oshirishga katta hissa qo'shadi.

Xulosa va takliflar.

Talabalar orasida shaxslararo munosabatlarni shakllantirishning pedagogik-psixologik jihatlari ta'lim muhitining asosiy omillaridan biri bo'lib, bu jarayon talabalar shaxsining rivojlanishiga, o'zaro hurmat va tushunishga asoslangan sog'lom munosabatlarning paydo bo'lishiga olib keladi. Shaxslararo munosabatlar nafaqat ijtimoiy va emotsional rivojlanishni ta'minlaydi, balki ta'lim jarayonining samaradorligini ham oshiradi. Pedagogik psixologiya bu munosabatlarni shakllantirish va rivojlantirishda nazariy asoslarni taqdim etadi, talabalarga muloqot, empatiya va konfliktlarni hal qilish ko'nikmalarini o'rgatadi.

Jamoaviy ishning rivojlanishi, o'zaro muloqotning yaxshilanishi va shaxslararo anglashuvning kuchayishi talabalar orasidagi o'zaro qo'llab-quvvatlashni va ta'limda muvaffaqiyatni oshiradi. Bu jarayonda o'qituvchining roli ham juda katta — o'qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki talabalar o'rtasidagi ijtimoiy va psixologik muhitni shakllantiruvchi, ijobiy munosabatlarni rivojlantiruvchi shaxs sifatida faoliyat ko'rsatadi.

Takliflar:

1. **Pedagogik psixologiya asosida treninglar tashkil etish:** Talabalar orasida ijobiy shaxslararo munosabatlarni rivojlantirish uchun pedagogik psixologiya asosida maxsus treninglar tashkil etilishi kerak. Ushbu treninglar talabalarga empatiya, muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish, konfliktlarni konstruktiv tarzda hal qilishni o'rgatadi. Treninglar o'quvchilarga o'zaro anglashuvni kuchaytirish va jamoaviy ishni samarali tashkil etishda yordam beradi.
2. **Jamoaviy ishlash faoliyatini ko'paytirish:** Ta'lim jarayonida talabalar o'rtasida jamoaviy ishlash faoliyatlarini ko'paytirish zarur. Jamoaviy faoliyatlar talabalar o'rtasidagi o'zaro ishonchni rivojlantirish, muloqot va hamkorlikni mustahkamlashga xizmat qiladi. Guruh ishlarini tashkil etish orqali talabalar o'zaro yordam va qo'llab-quvvatlashni o'rganadi.
3. **O'qituvchilarga psixologik yordam kurslarini taklif qilish:** O'qituvchilar talabalar orasidagi munosabatlarni sog'lomlashtirish va ularning ijtimoiy-emotsional rivojlanishini qo'llab-quvvatlash uchun psixologik yordam kurslarini olishlari zarur. Bunday kurslar o'qituvchining talabalarning psixologik holatini

tushunishi va o'zaro munosabatlarni boshqarish ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

4. **Konfliktlarni hal qilish metodikalarini takomillashtirish:** Talabalar orasida yuzaga kelgan konfliktlarni hal qilishda pedagogik-psixologik metodikalardan foydalanish zarur. O'qituvchilar talabalarni nizolarni hal qilish usullariga o'rgatishlari kerak, bu esa talabalarning ijtimoiy ko'nikmalarini oshiradi va ular orasidagi munosabatlarni mustahkamlaydi.

5. **Psixologik xavfsizlikni ta'minlash:** Ta'lim muhitida psixologik xavfsizlikni ta'minlash muhim ahamiyatga ega. Talabalar o'zlarini qulay va xavfsiz his qilishlari kerak, chunki psixologik xavfsizlik ijobiy shaxslararo munosabatlarning rivojlanishi uchun asos bo'lib xizmat qiladi. O'qituvchilar va ta'lim muassasalari psixologik xavfsizlikni yaratish uchun zarur sharoitlarni ta'minlashi kerak.

6. **O'zaro hurmat va tenglikni ta'minlash:** Talabalar orasida o'zaro hurmat va tenglikni ta'minlash uchun doimiy ravishda muhim axloqiy qadriyatlarni targ'ib qilish zarur. O'qituvchilar va talabalarning bir-birlariga nisbatan hurmatini oshirish va jamiyatda tenglikni ta'minlash maqsadida axloqiy tarbiya dasturlarini ishlab chiqish tavsiya etiladi.

Xulosa:

Talabalar orasida shaxslararo munosabatlarni shakllantirish pedagogik-psixologik jihatlarning muhim qismidir. Ijobiy shaxslararo munosabatlar ta'lim jarayonini samarali tashkil etishga, talabalarning ijtimoiy va psixologik rivojlanishiga katta hissa qo'shadi. Bu jarayonda o'qituvchining roli va psixologik yondashuvlarning ahamiyati muhim. Taklif etilgan choralar talabalar orasidagi ijobiy munosabatlarni rivojlantirish va ta'lim muhitini yanada sog'lomlashtirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. **Akbarov, I.** (2015). Pedagogik psixologiya: Nazariy asoslar va amaliyot. Toshkent: «O'qituvchi» nashriyoti.
2. **Gulomov, X.** (2017). Pedagogik psixologiyaning asoslari. Toshkent: Fan va texnologiya.
3. **Abdullaeva, M.** (2013). Shaxslararo munosabatlar va ta'limdagi roli. Toshkent: «Mehnat» nashriyoti.
4. **Xolmuhammedov, O.** (2014). Shaxsiy va jamoaviy munosabatlar. Samarqand: Samarqand Davlat universiteti nashriyoti.

5. **Ibragimov, F.** (2018). Ta'limda psixologik xavfsizlik va shaxslararo munosabatlar. Toshkent: Fan va texnologiya.

6. **Usmanov, B.** (2019). O'qituvchining pedagogik-psixologik kompetensiyasi: Shaxslararo munosabatlar. Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Ta'lim vazirligi.

7. **Davletov, A.** (2020). Pedagogik psixologiyaning rivojlanishi va ta'limda ijtimoiy ko'nikmalarni shakllantirish. Tashkent: Ziyo-nur.

8. **Sharipov, R.** (2022). Talabalar orasida ijtimoiy va psixologik munosabatlarni rivojlantirish. Toshkent: O'zbekiston davlat pedagogika universiteti.

9. **Maqsudova, S.** (2016). Shaxslararo munosabatlar va o'qituvchi roli. Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti nashriyoti.

10. **Kurbanova, N.** (2014). O'quvchilarning ijtimoiy rivojlanishi: Pedagogik va psixologik yondashuvlar. Toshkent: O'qituvchi.

Research Science and Innovation House

Talabalarda sog'lom turmush tarzi hayotiy ko'nikmalarini rivojlantirishning didaktik jihatlari

Otanazarova Anora Og'abekovna
UrDU 241- guruh psixologiya
magistranti talabasi

Annotatsiya: Ushbu tezisda talabalarda sog'lom turmush tarzini shakllantirish va rivojlantirish uchun zarur bo'lgan hayotiy ko'nikmalarni o'rgatishning didaktik jihatlari muhokama qilinadi. Sog'lom turmush tarzi nafaqat jismoniy sog'likni, balki ruhiy va ijtimoiy farovonlikni ham o'z ichiga oladi. Talabalarning sog'lom turmush tarzini qo'llab-quvvatlash maqsadida, ta'lim jarayonida innovatsion didaktik metodlar va strategiyalarni qo'llash muhim ahamiyatga ega. Tezisda sog'lom ovqatlanish, muntazam jismoniy faoliyat, stressni boshqarish va ijtimoiy aloqalarni rivojlantirish kabi asosiy komponentlar yoritiladi. Shuningdek, talabalarga sog'lom turmush tarziga oid bilimlarni berish, ularni amaliyotda qo'llash va hayotiy ko'nikmalarini rivojlantirish bo'yicha qadamlar keltiriladi. Ta'lim tizimidagi o'qituvchilar va murabbiylarning roli ham alohida ta'kidlanadi. Natijada, talabalarda sog'lom turmush tarzini shakllantirish orqali ularning umumiy farovonligini oshirishga yordam beradigan samarali didaktik yechimlar taklif etiladi. Ushbu tezis mutaxassislar, pedagoglar va talabalar uchun foydali manba bo'lishi kutilmoqda.

Kalit so’zlar: sog'lom turmush tarsi, hayotiy ko'nikmalar, didaktika, pedagogik texnologiyalar, talabalar sog'lig'i, jismoniy tarbiya, sog'lom turmush tarzi ta'limi, sog'liqni saqlash, psixologik salomatlik, jismoniy faollik, ma'naviy salomatlik, ta'lim metodlari

Аннотация: В данной дипломной работе рассматриваются дидактические аспекты обучения жизненным навыкам, необходимым для формирования и развития здорового образа жизни у студентов. Здоровый образ жизни включает в себя не только физическое здоровье, но также психическое и социальное благополучие. Для поддержки здорового образа жизни студентов важно использовать инновационные дидактические методы и стратегии в образовательном процессе. Диссертация охватывает такие ключевые компоненты, как здоровое питание, регулярная физическая активность,

управление стрессом и развитие социальных связей. Также предпринимаются шаги по предоставлению студентам знаний о здоровом образе жизни, их применению на практике, развитию жизненных навыков. Также подчеркивается роль учителей и тренеров в системе образования. В результате предлагаются эффективные дидактические решения, которые помогут студентам улучшить общее самочувствие путем формирования здорового образа жизни. Ожидается, что эта диссертация станет полезным ресурсом для специалистов, преподавателей и студентов.

Ключевые слова: здоровый образ жизни, жизненные навыки, дидактика, педагогические технологии, здоровье учащихся, физическое воспитание, воспитание здорового образа жизни, здравоохранение, психологическое здоровье, двигательная активность, духовное здоровье, методы обучения.

Abstract: This thesis discusses the didactic aspects of teaching life skills necessary for the formation and development of a healthy lifestyle in students. A healthy lifestyle includes not only physical health, but also mental and social well-being. In order to support a healthy lifestyle of students, it is important to use innovative didactic methods and strategies in the educational process. The thesis covers key components such as healthy eating, regular physical activity, stress management, and developing social connections. Also, steps are taken to provide students with healthy lifestyle knowledge, apply it in practice, and develop life skills. The role of teachers and coaches in the education system is also emphasized. As a result, effective didactic solutions are offered to help students improve their general well-being by forming a healthy lifestyle. This thesis is expected to be a useful resource for professionals, educators and students.

Key words: healthy lifestyle, life skills, didactics, pedagogical technologies, student health, physical education, healthy lifestyle education, health care, psychological health, physical activity , spiritual health, educational methods

Kirish: Hozirgi kunda talabalarda sog'lom turmush tarzini rivojlantirish va hayotiy ko'nikmalarni shakllantirish masalasi ta'lim tizimining muhim yo'nalishlaridan biriga aylangan. Talabalar – jamiyatning eng faol va kelajakda uning rivojlanishiga katta hissa qo'shadigan qatlamidir. Shuning uchun, ularning sog'lig'ini saqlash, to'g'ri turmush tarzini qabul qilish va bu borada hayotiy ko'nikmalarni o'zlashtirish, ta'lim jarayonining ajralmas qismi bo'lishi zarur.

Sog'lom turmush tarzi nafaqat jismoniy salomatlikni, balki ruhiy va ma'naviy salomatlikni ham o'z ichiga oladi. Bu, o'z navbatida, talabalarning ichki kuchlarini, o'z-o'zini rivojlantirish qobiliyatini va jamiyatda o'z o'rnini topishdagi muvaffaqiyatini oshiradi. Shuning uchun, ta'lim jarayonida talabalarga sog'lom turmush tarzi haqida bilim berish, ularni jismoniy va psixologik jihatdan sog'lom hayotga tayyorlash muhimdir.

Didaktik jihatlari bilan sog'lom turmush tarzini o'rgatish jarayoni talabalarning nafaqat sog'liqni saqlash, balki o'zlarining har tomonlama rivojlanishiga ham xizmat qiladi. Bunday ko'nikmalarni rivojlantirish, o'quvchilarni faqat bilim olishga emas, balki o'z salomatliklarini qanday saqlash, stressni boshqarish, ijtimoiy va ma'naviy qadriyatlarni hurmat qilishga ham yo'naltiradi.

Talabalarda sog'lom turmush tarzini shakllantirish uchun didaktik yondashuvlar yordamida samarali o'qitish texnologiyalarini ishlab chiqish va joriy etish, ta'lim jarayonining natijadorligini oshiradi. Bu esa talabalar salomatligi, ular o'rtasidagi ijtimoiy aloqalar va jamiyatda faollikni oshiradi.

Shunday qilib, sog'lom turmush tarzini hayotiy ko'nikmalar sifatida talabalarga o'rgatish nafaqat jismoniy, balki ruhiy va ma'naviy jihatlarda ham ularning rivojlanishiga xizmat qiladi. Bunday ko'nikmalarni o'zlashtirish esa ularni muvaffaqiyatli va baxtli hayotga olib boradi.

Asosiy qism: Talabalarda sog'lom turmush tarzi hayotiy ko'nikmalarini rivojlantirish, ta'lim jarayonida o'quvchilarning jismoniy, ruhiy va ma'naviy salomatligini saqlash va mustahkamlash uchun zarur bo'lgan didaktik yondashuvlarni talab qiladi. Bu yondashuvlar sog'lom turmush tarzi haqida bilim berish, ijtimoiy va shaxsiy ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi va talabalarning jamiyatdagi o'rnini mustahkamlashga xizmat qiladi. Quyida, talabalarda sog'lom turmush tarzi va hayotiy ko'nikmalarni rivojlantirishning asosiy didaktik jihatlari ko'rib chiqiladi.

1. Sog'lom Turmush Tarzi Haqida Ta'lim Berishning Didaktik Asoslari

Sog'lom turmush tarzi haqidagi bilimlar talabalarga nafaqat jismoniy faollik, balki ruhiy va ma'naviy salomatlikni ham o'z ichiga olgan kompleks yondashuv orqali taqdim etiladi. Bu ta'limning asosiy maqsadi talabalarni sog'lom turmush tarzini qabul qilishga, stressni boshqarish, ijtimoiy mas'uliyatni o'zlashtirish va jismoniy faoliyatni kundalik hayotga kiritishga yo'naltirishdir. Didaktik yondashuv talabalarga sog'lom turmush tarzining mohiyati va uning ijtimoiy-psixologik ahamiyatini tushuntiradi.

2. Hayotiy Ko'nikmalarni Shakllantirish

Sog'lom turmush tarzini o'rgatishda hayotiy ko'nikmalarni shakllantirish muhim rol o'ynaydi. Hayotiy ko'nikmalar — bu talabalar tomonidan o'z salomatligini saqlash, boshqarish va rivojlantirish uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni anglatadi. Bu ko'nikmalar quyidagi asosiy sohalarda shakllantirilishi kerak:

- **Jismoniy faollik va sport**: Talabalarga muntazam jismoniy mashqlarni bajarish, to'g'ri ovqatlanish va dam olishni o'rgatish. Didaktik jihatdan, jismoniy faollikni kiritish uchun o'quv dasturlarida sportga oid mavzular va faoliyatlar ko'zda tutilishi kerak.
- **Ruhiy salomatlik**: Talabalarni ruhiy salomatlikni saqlash va stressni boshqarish usullari bilan tanishtirish. Bu yerda psixologik yordami yetarli bo'lgan darslar, motivatsion mashg'ulotlar va guruh ishlari muhim ahamiyatga ega.
- **O'z-o'zini rivojlantirish**: Talabalarni o'z-o'zini tarbiyalash va o'z salomatligiga e'tibor qaratishga undash. Didaktik yondashuv o'z-o'zini anglash, motivatsiyani oshirish va o'z maqsadlariga erishish uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni rivojlantirishi kerak.

3. Didaktik Metodlar va Texnikalar

Sog'lom turmush tarzi haqida bilim berish va hayotiy ko'nikmalarni rivojlantirishda samarali didaktik metodlardan foydalanish juda muhimdir. Quyidagi metodlar talabalarga bu ko'nikmalarni o'zlashtirishda yordam beradi:

- **Interfaol metodlar**: Bu metodlar talabalar o'rtasida muloqot va hamkorlikni rivojlantirishga qaratilgan bo'lib, sog'lom turmush tarzini amaliyotga tatbiq etishda samarali bo'ladi. Masalan, guruh ishlari, diskussiyalar va interfaol o'yinlar talabalarni sog'lom turmush tarzi haqidagi bilimlarni amalda qo'llashga undaydi.
- **Proektlar va amaliy mashg'ulotlar**: Talabalar sog'lom turmush tarzini real hayotda qanday tatbiq qilishni o'rganishlari uchun loyiha asosida ishlashlari mumkin. Bunda jismoniy faollikni oshirish yoki ruhiy salomatlikni yaxshilashga oid proektlar tuzish ularning amaliy ko'nikmalarini rivojlantiradi.
- **Simulyatsiya va rolli o'yinlar**: Talabalar o'zlarining sog'lom turmush tarzini saqlashda duch keladigan real vaziyatlarni simulyatsiya qilish orqali o'zgarishlarni amalga oshirishni o'rganadilar. Bunday metodlar talabalarga haqiqiy dunyodagi vaziyatlarga tayyor bo'lish imkonini beradi.

4. Sog'lom Turmush Tarzi va Ta'lim Jarayonining Integratsiyasi

Sog'lom turmush tarzini o'rgatish faqatgina jismoniy tarbiya darslari yoki sog'liqni saqlash fanlari bilan cheklanmasligi kerak. Bu kontseptsiya barcha darslar va faoliyatlarda integratsiya qilinishi lozim. Misol uchun, tabiiy fanlar, adabiyot, ijtimoiy

fanlar kabi predmetlarda sog'lom turmush tarziga oid mavzularni kiritish talabalarda hayotiy ko'nikmalarni shakllantiradi va sog'lom turmush tarzini qabul qilishni kuchaytiradi.

5. O'qituvchining Roli

Talabalarda sog'lom turmush tarzini shakllantirishda o'qituvchining roli beqiyosdir. O'qituvchi nafaqat sog'lom turmush tarzini o'rgatishning muhim resursi, balki talabalar uchun sog'lom turmush tarziga oid ta'limning motivatori va namunasidir. O'qituvchilar o'zlari sog'lom turmush tarzini namoyish etib, talabalarni bu borada o'rnak ko'rsatishlari kerak. Talabalarda sog'lom turmush tarzi va hayotiy ko'nikmalarni rivojlantirish didaktik jihatdan samarali yondashuvlarni talab qiladi. Bu ko'nikmalarni shakllantirish o'z navbatida talabalarning jismoniy, ruhiy va ma'naviy salomatliklarini mustahkamlashga yordam beradi. Didaktik metodlar va pedagogik texnologiyalarni samarali qo'llash, talabalarning sog'lom turmush tarziga oid bilimlarni o'zlashtirishiga va ularni amaliyotga tatbiq etishiga yordam beradi. Shunday qilib, talabalarda sog'lom turmush tarzini rivojlantirish,

Mavzuning Dolzarbligi

Bugungi kunda sog'lom turmush tarzi va hayotiy ko'nikmalarni rivojlantirish talabalarning har tomonlama sog'lom, baxtli va muvaffaqiyatli hayot kechirishlari uchun zaruriy shart hisoblanadi. Ta'lim jarayonida sog'lom turmush tarzini o'rgatish, faqat jismoniy salomatlikni mustahkamlash bilan cheklanmasdan, talabalarning ruhiy, ma'naviy va psixologik salomatligini ham saqlashni ko'zda tutadi. Talabalar – jamiyatning eng faol va kelajakda uning rivojlanishiga katta hissa qo'shadigan qatlamidir, shuning uchun ularning sog'lom turmush tarzini o'zlashtirishi, to'g'ri hayotiy ko'nikmalarni shakllantirish, jamiyatning kelajagi uchun muhim ahamiyatga ega.

Mavzuning dolzarbligi bir necha omillarga bog'liq:

1. **Jamiyatdagi sog'liq muammolari**: Zamonaviy jamiyatda turli xil salomatlik muammolari, jumladan, jismoniy va ruhiy kasalliklar, stress va depressiya ko'paygan. Talabalarning sog'lig'ini saqlash va sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish, ushbu muammolarni oldini olishda muhim rol o'ynaydi.
2. **Ta'lim tizimining o'zgarishi**: Bugungi ta'lim tizimi faqat bilim berish bilan cheklanmasdan, talabalarning barcha sohalarda rivojlanishiga e'tibor bermoqda. Sog'lom turmush tarzini o'rgatish va hayotiy ko'nikmalarni shakllantirish, o'quv jarayonining ajralmas qismiga aylanishi zarur.

3. **Hayotiy ko'nikmalarni rivojlantirishning ijtimoiy ahamiyati**: Sog'lom turmush tarzini rivojlantirish, nafaqat jismoniy faollikni, balki ijtimoiy, emosional va ma'naviy rivojlanishni ham o'z ichiga oladi. Bu esa talabalar orasida o'zaro hurmat, o'z-o'zini rivojlantirish va ma'naviy qadriyatlarni shakllantirishga yordam beradi.

4. **Ijtimoiy va psixologik salomatlik**: Talabalar orasida stress, noqulay ijtimoiy muhit va ma'naviy jihatdan zaif bo'lish xavfi ko'paygan. Shu sababli, sog'lom turmush tarzi va hayotiy ko'nikmalarni rivojlantirish, ularning ruhiy salomatligini saqlashga yordam beradi, shu bilan birga ularning o'z-o'zini anglash va o'z imkoniyatlarini to'liq amalga oshirishlariga turtki beradi.

5. **Innovatsion ta'lim metodlarining zarurligi**: Hozirgi kunda o'qitishning innovatsion metodlari talabalar orasida sog'lom turmush tarzini targ'ib qilishda samarali yondashuvlar ishlab chiqish zaruriyatini yuzaga keltirmoqda. Didaktik yondashuvlar va pedagogik texnologiyalarni sog'lom turmush tarzini o'rgatishda qo'llash, talabalarning bu ko'nikmalarni o'zlashtirishini ta'minlash uchun zarur.

Shu sababli, talabalarda sog'lom turmush tarzini rivojlantirishning didaktik jihatlari dolzarb mavzu hisoblanadi, chunki u nafaqat talabalarning jismoniy va psixologik salomatligini ta'minlaydi, balki ularga jamiyatda muvaffaqiyatli va baxtli hayot kechirish uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni beradi. Mavzu, ta'lim tizimini rivojlantirish, sog'liqni saqlash va yoshlarning ijtimoiy integratsiyasiga katta hissa qo'shadi.

Xulosa va takliflar.

Talabalarda sog'lom turmush tarzini rivojlantirish va hayotiy ko'nikmalarni shakllantirish, ta'lim tizimining ajralmas qismi sifatida muhim ahamiyatga ega. Sog'lom turmush tarzi nafaqat jismoniy salomatlikni saqlash, balki ruhiy va ma'naviy salomatlikni ham mustahkamlashni ta'minlaydi. Talabalar orasida sog'lom turmush tarzini o'rgatish va hayotiy ko'nikmalarni rivojlantirish orqali ularning ijtimoiy faolligi, ma'naviy barkamolligi va o'z-o'zini rivojlantirish qobiliyatini oshirish mumkin. Didaktik jihatlari bilan sog'lom turmush tarzini o'rgatish, talabalarga nafaqat sog'liqni saqlash, balki stressni boshqarish, ijtimoiy aloqalarni yaxshilash va o'z salomatliklarini mustahkamlashga yordam beradi.

Shu bilan birga, sog'lom turmush tarziga oid bilimlar va ko'nikmalarni o'rgatish nafaqat jismoniy tarbiya yoki sog'liqni saqlash fanlari doirasida amalga oshirilmasligi kerak, balki barcha o'qitish jarayonlariga integratsiya qilinishi lozim. O'qituvchining

sog'lom turmush tarzini targ'ib qilishdagi roli beqiyosdir, chunki u talabalar uchun sog'lom turmush tarzining haqiqiy namunasidir.

Sog'lom turmush tarzini o'rgatishda innovatsion metodlar, interfaol usullar va amaliy mashg'ulotlar talabalarning hayotiy ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Bunday yondashuvlar talabalar orasida sog'lom turmush tarzi haqidagi bilimlarni mustahkamlash, ularni amaliyotga tatbiq etish va kundalik hayotda o'zgarishlarni amalga oshirishga imkon yaratadi.

Takliflar:

1. **Sog'lom turmush tarzini barcha fanlarda integratsiya qilish**: Sog'lom turmush tarzini faqat jismoniy tarbiya darslarida emas, balki barcha fanlarda, masalan, biologiya, adabiyot, ijtimoiy fanlarda ham o'rgatish zarur. Bu talabalarda sog'lom turmush tarziga oid umumiy tushunchani shakllantirishga yordam beradi.
2. **O'qituvchilarga sog'lom turmush tarzini o'rgatish bo'yicha treninglar**: O'qituvchilar sog'lom turmush tarzini o'rgatishning didaktik yondashuvlari haqida muntazam ravishda o'qitish, ularni sog'lom turmush tarzining targ'ibotchilariga aylantirish muhimdir. O'qituvchilar sog'lom turmush tarzini namoyish etib, talabalarga ijobiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.
3. **Hayotiy ko'nikmalarni amaliy mashg'ulotlar orqali shakllantirish**: Talabalar sog'lom turmush tarzini o'rgatishda faqat nazariy bilimlar bilan cheklanmaslik kerak. Ular hayotiy ko'nikmalarni amaliy mashg'ulotlar, sport faoliyatlari, stressni boshqarish bo'yicha mashg'ulotlar va guruh ishlari orqali o'zlashtirishlari zarur.
4. **Innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo'llash**: Sog'lom turmush tarzini o'rgatish jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalar, masalan, virtual sinflar, onlayn mashg'ulotlar va simulyatsiya metodlarini qo'llash talabalar uchun qiziqarli va samarali bo'ladi.
5. **Sog'lom turmush tarzini targ'ib qiluvchi ijtimoiy loyihalar**: Talabalarga sog'lom turmush tarzini targ'ib qiluvchi ijtimoiy loyihalarda ishtirok etish imkoniyatini berish, ularning jamiyatda sog'lom turmush tarzini kengaytirishga hissa qo'shishga yordam beradi.
6. **Psixologik qo'llab-quvvatlashni ta'minlash**: Ruhiy salomatlikni mustahkamlash uchun psixologik maslahatlar, stressni boshqarish va ruhiy salomatlikni qo'llab-quvvatlash dasturlarini joriy etish zarur.

Research Science and Innovation House

Xulosa qilib aytganda, talabalarda sog'lom turmush tarzini rivojlantirish, ularning har tomonlama sog'lom va baxtli hayot kechirishlariga xizmat qiladi. Didaktik jihatdan sog'lom turmush tarzini o'rgatish, ta'lim jarayonini yanada samarali qilish va jamiyatda sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish uchun katta ahamiyatga ega. Taklif etilgan metodlar va yondashuvlar talabalarga sog'lom turmush tarzini o'zlashtirishda amaliy yordam beradi va ularning kelajakda muvaffaqiyatli va baxtli hayot kechirishlariga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. **Abdullayev, A. (2019).** *Ta'lim jarayonida sog'lom turmush tarzini shakllantirishning metodik asoslari.* Toshkent: O'qituvchi.
2. **Sharipova, S. (2021).** *Sog'lom turmush tarzi va uning pedagogik ta'limotlari.* Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti Nashriyoti.
3. **Ibragimova, N. (2020).** *Talabalar uchun sog'lom turmush tarzini o'rgatish metodlari.* Buxoro: Buxoro davlat universiteti nashriyoti.
4. **Xudoyberdiyev, K. (2018).** *Ta'lim jarayonida sog'lom turmush tarzini o'rgatish.* Tashkent: O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi.
5. **Nurmatov, U. (2020).** *Pedagogik jarayonlarda sog'lom turmush tarzini rivojlantirishning o'ziga xos jihatlari.* Tashkent: O'zbekiston pedagogika jamiyati.
6. **Jumaeva, D. (2017).** *Hayotiy ko'nikmalarni rivojlantirishda innovatsion texnologiyalar.* Tashkent: Ta'lim va o'qituvchilar.
7. **Kurbanov, S. (2019).** *Sog'lom turmush tarzini o'rgatishda ijtimoiy faollik va uning ta'siri.* Samarqand: Samarqand davlat universiteti nashriyoti.
8. **Akhmedov, D. (2022).** *Ta'lim va salomatlik: Sog'lom turmush tarzi shakllantirishning pedagogik yondashuvlari.* Tashkent: O'zbekiston Respublikasi ta'lim vazirligi.
9. **Maxmudov, R. (2018).** *Sog'lom turmush tarzini o'rgatishda pedagogik metodlar va yondashuvlar.* Toshkent: Ta'lim nashriyoti.
10. **Toshpo'latov, M. (2020).** *Talabalar orasida sog'lom turmush tarzini targ'ib qilishning ijtimoiy-psixologik jihatlari.* Andijon: Andijon davlat universiteti.

O‘smirlarda ijobiy xulq-atvorni shakllantirishning psixologik xususiyatlari

Qurbonov Murodbek
UrDU 241- guruh psixologiya
magistranti talabasi

Annotatsiya: O‘smirlarda ijobiy xulq-atvorni shakllantirish psixologik jarayon bo‘lib, ularning shaxsiy rivojlanishi, o‘z-o‘zini anglash, ijtimoiy muhitga moslashish va jismoniy-emotsional holatlarini yaxshilashda muhim ahamiyatga ega. Ushbu tezisda o‘smirlar yoshidagi xulq-atvorni shakllantirishning psixologik xususiyatlari o‘rganilgan bo‘lib, ular ichida o‘smirlarning motivatsiyasi, o‘z-o‘zini nazorat qilish, jamiyatdagi rollarni qabul qilish va ijtimoiy o‘zgarishlarga moslashish kabi jihatlar ko‘rib chiqiladi. O‘smirlarning ijobiy xulq-atvorini rivojlantirishda oilaning, ta’lim muassasalarining va ijtimoiy tashkilotlarning o‘rni ham muhimdir. Psixologik yondoshuvlar yordamida o‘smirlarning xulq-atvorini ijobiy tomonlarga yo‘naltirish, ularni jismoniy va ruhiy salomatlikni mustahkamlashga yordam beradi.

Kalit so‘zlar: O‘smirlar, ijobiy xulq-atvor, psixologik xususiyatlar, shaxsiy rivojlanish, motivatsiya, o‘z-o‘zini nazorat qilish, ijtimoiy o‘zgarishlar, ta’lim, psixologik yondoshuvlar, oilaviy ta’sir.

Abstract: The formation of positive behavior in adolescents is a psychological process that is important for their personal development, self-awareness, adaptation to the social environment, and improvement of their physical and emotional state. In this thesis, the psychological characteristics of the formation of behavior at the age of adolescents are studied, in which such aspects as the motivation of adolescents, self-control, acceptance of roles in society and adaptation to social changes are considered. . The role of family, educational institutions and social organizations is also important in the development of positive behavior of teenagers. Directing the behavior of adolescents to positive aspects with the help of psychological approaches helps to strengthen their physical and mental health.

Key words: Adolescents, positive behavior, psychological characteristics, personal development, motivation, self-control, social changes, education, psychological approaches, family influence.

Аннотация: Формирование позитивного поведения у подростков – психологический процесс, важный для их личностного развития, самосознания, адаптации к социальной среде, улучшения физического и эмоционального состояния. В данной дипломной работе изучаются психологические особенности формирования поведения в возрасте подростков, в которых рассматриваются такие аспекты, как мотивация подростков, самоконтроль, принятие ролей в обществе и адаптация к социальным изменениям. В развитии позитивного поведения подростков также важна роль семьи, образовательных учреждений и общественных организаций. Направление поведения подростков в позитивные стороны с помощью психологических подходов способствует укреплению их физического и психического здоровья.

Ключевые слова: Подростки, позитивное поведение, психологические характеристики, личностное развитие, мотивация, самоконтроль, социальные изменения, образование, психологические подходы, влияние семьи.

Kirish:

O‘smirlik davri inson hayotida eng muhim bosqichlardan biri bo‘lib, bu davrda ijobiy xulq-atvorni shakllantirish o‘smirning shaxsiy rivojlanishi, jamiyatga moslashishi va ijtimoiy muvaffaqiyatga erishishi uchun asosiy omillardan biridir. Ushbu davrda o‘smirlar ko‘plab psixologik va ijtimoiy o‘zgarishlarni boshdan kechiradilar, shuning uchun ularning ijobiy xulq-atvorini shakllantirishda oilaning, ta’lim muassasalarining va keng jamiyatning o‘rni katta.

O‘smirlarning Psixologik Xususiyatlari:

O‘smirlik davrida yoshlar o‘z-o‘zini anglash jarayonida yangi qiziqishlar, qadriyatlar va me’yorlarni shakllantiradilar. Ular o‘z xulq-atvorlarini, hissiyotlarini, ehtiyojlarini, ijtimoiy rolini aniqlashni boshlaydilar. Psixologik jihatdan, o‘smirlar quyidagi xususiyatlarga ega:

- **O‘z-o‘zini anglash va identifikatsiya qilish:** O‘smirlar o‘zlariga bo‘lgan qarashlarini shakllantirish, kimligini aniqlash va o‘z rolini jamiyatda topish yo‘lida turli tajribalar o‘tkazadilar.
- **Emotsional o‘zgarishlar:** Bu davrda o‘smirlar hissiyotlarida tez-tez o‘zgarishlar bo‘lib, ular ko‘pincha konfliktlar, o‘zini izlash va sinovlarga duch keladilar.
- **Motivatsiya va maqsadlar:** O‘smirlar kelajak uchun maqsadlar qo‘yishni boshlaydilar, lekin bu maqsadlar ko‘pincha boshqalarning fikri, oilaviy qadriyatlar yoki tengdoshlar ta’sirida shakllanadi.

Ijobiy Xulq-Atvorni Shakllantirishda Psixologik Omillar:

O‘smirlar orasida ijobiy xulq-atvorni shakllantirishda bir qator psixologik omillar muhim ahamiyatga ega. Ulardan ba’zilari quyidagilardir:

- **O‘z-o‘zini nazorat qilish:** O‘smirlarning o‘z xulq-atvorini nazorat qilish qobiliyati, ularning psixologik salomatligi va ijtimoiy moslashishiga ta’sir qiladi. O‘z-o‘zini boshqarish ko‘nikmalarini rivojlantirish orqali o‘smirlar o‘z hissiyotlarini nazorat qilishni va shaxsiy chegaralarni hurmat qilishni o‘rganadilar.
- **Tengdoshlar ta’siri:** O‘smirlar uchun tengdoshlar o‘rni juda katta. Ular o‘z tengdoshlari bilan muloqotda bo‘lish orqali o‘z xulq-atvorlarini shakllantiradilar va ijtimoiy tajribalar orttiradilar.
- **Oilaviy ta’sir:** Oila – o‘smirning ijtimoiylashuvi va xulq-atvori uchun eng birinchi makon hisoblanadi. Oila a’zolarining o‘smirga nisbatan tutgan munosabati, qadriyatlar va xulq-atvorlari uning jamiyatda o‘rin topishiga va ijobiy xulq-atvorni rivojlantirishiga yordam beradi.
- **Ta’lim muassasalarining o‘rni:** Ta’lim muassasalari o‘smirlar uchun nafaqat bilim olish joyi, balki ijtimoiy moslashish, me’yorlar va qadriyatlarni o‘rganishning muhim manbaidir. O‘qituvchilar o‘smirlarning xulq-atvorini shakllantirishda ko‘p rol o‘ynaydilar, ularni mas’uliyatli, mehribon va o‘zgarishga tayyor shaxslar bo‘lishga undaydilar.

Ijobiy Xulq-Atvorni Shakllantirishda Psixologik Yondoshuvlar:

O‘smirlarda ijobiy xulq-atvorni shakllantirishda quyidagi psixologik yondoshuvlar yordam beradi:

- **Pozitiv motivatsiya:** O‘smirlar uchun musobaqalar va rag‘batlantirish tizimlari orqali ijobiy xulq-atvorni rivojlantirish mumkin. Ularni to‘g‘ri motivatsiya qilish orqali o‘smirlar o‘z maqsadlariga erishishga intiladilar.
- **O‘z-o‘zini anglash va mustahkamlash:** O‘smirlarning o‘zligini topish, o‘z qadriyatlarini shakllantirish va o‘z-o‘zini anglashga yordam beradigan psixologik yondoshuvlar ularning xulq-atvorini ijobiy tomonga yo‘naltirishga yordam beradi.
- **Empatiya va ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantirish:** O‘smirlarga empatiya va ijtimoiy ko‘nikmalarni o‘rgatish ularning boshqa insonlar bilan o‘zaro munosabatlarini yaxshilaydi, shu bilan birga, ijobiy xulq-atvorni shakllantirishga yordam beradi.

Xulosa:

O‘smirlarda ijobiy xulq-atvorni shakllantirish psixologik va ijtimoiy jarayon bo‘lib, bu jarayonda oilaning, ta’lim muassasalarining va ijtimoiy muhitning roli katta. O‘smirlar o‘z-o‘zini anglash va ijtimoiy moslashish jarayonida ko‘plab psixologik o‘zgarishlarni boshdan kechiradilar. Ularning ijobiy xulq-atvorini shakllantirishda psixologik yondoshuvlar, to‘g‘ri motivatsiya va empatiya rivojlantirish asosiy omillar hisoblanadi. Shuningdek, o‘smirlarga ijtimoiy ko‘nikmalarni o‘rgatish, oilaviy va jamiyatning ijobiy ta’siri orqali ularning xulq-atvorini ijobiy tomonga o‘zgartirish mumkin.

Tavsiyalar:

- O‘smirlarga o‘z-o‘zini boshqarish va nazorat qilish ko‘nikmalarini o‘rgatish.
- Ta’lim muassasalarida ijobiy xulq-atvorni rivojlantiruvchi dasturlarni ishlab chiqish.

Research Science and Innovation House

- Oila a’zolarining o‘smirlarga nisbatan ijobiy munosabatlarini mustahkamlash.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Shakarimov, M. (2019). *O‘smirlarda ijtimoiy moslashuv va xulq-atvorni shakllantirish.* Toshkent: Ta’lim nashriyoti.
2. Araz, A. (2020). *Psixologiya va tarbiya: O‘smirlar rivojlanishining asosiy jarayonlari.* Tashkent: Fan va texnologiya.

Research Science and Innovation House

TA’LIM JARAYONIDA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNI QO‘LLASH ORQALI KREATIV YONDASHUVNI RIVOJLANTIRISH

Allamova Shirinoy Qadamboyevna
UrDU 241- guruh psixologiya
magistranti talabasi

ANNOTATSIYA

Mazkur tadqiqot jarayonida pedagogik texnologiyallardan foydalangan holda ta’lim jarayonini tashkil etish bosqichlari hamda uning kreativlikni rivojlanishiga ta’ siri tahlil qilib o‘tildi. Hozirgi kunda ta’lim jarayonida interaktiv metodlar, innavotsio n texnologiyalar, zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalarini o‘quv jarayonida qo‘llashga bo‘lgan qiziqish va e’tibor yildan yilga ortib bormoqda.

Kalit so‘zlar: texnologiya, pedagogik texnologiya, zamonaviy ta’lim, kreativlik

Kirish

O‘zbekiston rivojlanishning yangi bosqichiga o‘tgandan keyin Prezident Shavkat Mirziyoyev tomonidan yoshlarga alohida e’tibor bera boshlandi. Jumladan, O‘zbekisto n yoshlarining «Kamolot» ijtimoiy harakati» «O‘zbekiston yoshlar ittifoqi» deb o‘zga rishi yoshlar masalasidagi islohotlarning boshlang‘ich nuqtasi sifatida qaraladi. O‘zbe kistonda kadrlar tayyorlashning sifat darajasini oshirish, xalqaro standartlar asosida ol iy malakali mutaxassislar tayyorlash uchun zarur shartsharoitlarni yaratish, har bir oliy ta’lim muassasasini jahonning yetakchi ilmiy-ta’lim muassasalari bilan yaqin hamkorl ik aloqalari o‘rnatishi, o‘quv jarayoniga xalqaro ta’lim standartlariga asoslangan ilg‘or pedagogik texnologiyalar, o‘quv dasturlari va o‘quv-uslubiy materiallarini keng joriy q ilish, talabalar, ilmiy-pedagog kadrlarni zamonaviy kasbiy bilimlari va kreativlik qobil yatlarini rivojlantirish, yoshlar auditoriyasi bilan ish olib borishda interfaol usullardan samarali foydalanish masalalari harakatlar strategiyasining ustuvor yo‘nalishlariga mu

vofiq oliy ta’lim darajasini sifat jihatidan oshirish va tubdan takomillashtirishning asos iy vazifalari sifatida belgilandi.

Bugungi kunda ta’lim–tarbiya mazmuni,maqsad va vazifalari davrlar o`tishi b ilan kengayib borishi natijasida uning shakl va usullari ham takomillashib bormoqda.H ozirda inson faoliyatining asosiy yo`nalishlari ulardan ko`zda tutilgan maqsadlarni to`l iq amalga oshirish imkoniyatini beruvchi yaxlit tizimlar, ya’ni texnologiyalarga aylani b bormoqda. Xuddi shu kabi ta’lim-tarbiya sohasida ham so`nggi yillarda pedagogik t exnologiya amal qila boshladi. Pedagogik texnologiya tushunchasi ta’lim-tarbiya amal iyotini rivojlantirish ehtiyojlari asosida kelib chiqqan, va hozirda pedagogika, psixolo giya fanlarida o`z o`rniga ega bo`lgan keng ko`lamli serqirra tushunchadir. Pedagogik texnologiyada ishlab chiqarish sohalaridagi turli texnologiyalardan farqli ravishda ish lov beriladigan material o`quvchi (ta’lim oluvchi)ning aqliy, ruhiy, axloqiy sifatlari b o`lib, ularga o`qituvchi, tarbiyachi tamonidan ma’lum maqsadlarga erishish yo`lida ha r turli ta’sirlar o`tkaziladi.

Pedagogik texnologiya – Bu o`qituvchi (tarbiyachi)ning o`qitish (tarbiya) vosital ari yordamida o`quvchi ( talaba)larga muayyan sharoit va ketma-ketlikda ta’sir ko`rsa tish va bu faoliyat mahsuli sifatida ularda oldindan belgilangan shaxs sifatlarini shakl lantirish jarayondir. Qolaversa, bu o`qitishga o`ziga xos yangicha (innovatsion) yonda shuvdir.U pedagogikadagi ijtimoiy-muhandislik tafakkurining ifodalanishi, texnokrati k ilmiy ongning pedagogika sohasiga ko`chirilgan tasviri, ta’lim jarayonining muayya n standartlashuvi hisoblanadi.

O’quvchilarni boshlang’ich sinflardanoq interfaol pedagogik texnologiyalarning ular yoshiga mos elementlarini qo’llab darslarni tashkil etish o’quv jarayonini faollash tirish va jadallashtirishda katta ijobiy natijalar berayotganini ko’rsatadi. Interfaol peda gogik texnologiyalar asosida tashkil etilgan darslarning afzalliklari shundan iboratki, b unday darslar tizimi tafakkurni charxlaydigan, Vatanga cheksiz muhabbat, sadoqatni, f uqarolik axloqi va demokratik madaniyatni shakllantiruvchi fan asosi bo’lib xizmat qil adi. Fanlarni o’qitishda “Guruhlar bilan ishlash”, “Munozara”, “Muammoli o’qitish”, “Aqliy hujum” kabi metodlar, shuningdek jadvallar bilan ishlash, mustaqil fikrni ifoda laydigan yozma ishlar, insholar yozish o‘quvchilar faolligini oshiradi. Bu metodlar aso sida olib borilgan ana shunday darslar vaqt tejamkorligi bilan birga, yangi bilimlarni o ‘quvchiga yetkazib beradi, shuning bilan birga bolani o’ylantiradigan, chuqur mushoh adaga undaydigan, butun diqqat e’tiborini o’ziga jalb qila oladigan, muammoli vaziyat lar, bahs-tortishuvlarda to‘g‘ri xulosalar bilan vaziyatdan chiroyli chiqib keta oladigan

va olgan bilimlarini boshqa mavzular bilan bog‘lab, umumlashtiradigan sharoitga ega bo’ladi.

Bugungi kunda jahonda ta’limga kompetentli yondashuv asosida bitiruvchilarn ing raqobatbardoshligini oshirish, yosh pedagog kadrlarning kreativ kompetentligini ri vojlantirish orqali ijodiy ta’lim jarayonini loyhalashtirishning zamonaviy metodik ta’m inotini yaratish, talabalarda kasbiy faoliyat sohalariga yo‘naltirilgan kreativlik qobiliya tlarini rivojlantirish, shuningdek oliy ta’limning ta’lim sifatini ta’minlash jarayonidagi ijtimoiy rolini oshirish masalalari dolzarb yo‘nalishlardan biri sifatida tadqiq etilmoqd a. Birinchi navbatda kreativlik tushunchasiga to’xtalib o’tmoqchimiz Kreativlik (lot., ing. “create” – yaratish, “creative” yaratuvchi, ijodkor) – individning yangi g‘oyalarni ishlab chiqarishga tayyorlikni tavsiflovchi hamda mustaqil omil sifatida iqtidorliliknin g tarkibiga kiruvchi ijodiy qobiliyati ma’nosini ifodalaydi. Shaxsning kreativligi uning tafakkurida, muloqotida, his-tuyg‘ularida, muayyan faoliyat turlarida namoyon bo‘lad i. Kreativlik shaxsni yaxlit holda yoki uning muayyan xususiyatlarini, zehni o‘tkirlikni tavsiflaydi.

Pedagog o‘z-o‘zidan ijodkor bo‘lib qolmaydi. Bunda pedagogning o‘zini-o‘zi i jodiy faoliyatga yo‘naltirishi va bu faoliyatni samarali tashkil eta olishi muhim ahamiy atga ega. Pedagog ijodiy faoliyatni tashkil etishda muammoli masalalarni echish, mua mmoli vaziyatlarni tahlil qilish, shuningdek, pedagogik xarakterdagi ijod mahsulotlari ni yaratishga alohida e’tibor qaratishi zarur.

XULOSA

Xulosa qilib shu aytishimiz mumkinki, zamonaviy o‘qitish usullari talabalarning o‘zaro ta'siri va ularni o‘quv jarayoniga jalb qilish, materialni passiv idrok etishga yo‘naltirish uchun foydalidir usullardan biridir. O‘rganishning chekka shakllarining afzalliklaridan samarali foydalanishga imkon beradigan zamonaviy o‘quv infratuzilmasi, o‘quv, texnologik, tashkiliy komponentlarni o ‘z ichiga oladi. har bir innovatsion texnologiya o‘ziga xos afzallik jihatlariga egadir. Bunday usullarning barchasida o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi hamkorlik, o‘quvchining ta’lim jarayonidagi faol harakati ko ‘zda tutiladi.

Ta’lim jarayonida pedagogik texnologiyalar va usullarni qo‘llash natijasida o ‘quvchilarning mantiqiy va kreativ fikrlash qobiliyatlari rivojlanadi, nutqi ravonlashad i, tez va to ‘g ‘ri javob berish malakasi shakllanadi. Darslarning noan’anaviy usullarda, turli metodlarni qo ‘llagan holda tashkil qilinishi orqali zerikarli mashg ‘ulotlrning old i olinadi. Bu esa yosh avlod o‘rtasida olishga bilim olishga bo‘lgan ishtiyoqning ortis higa, darslarning esa samarali tashkil etilishiga zamin yaratadi.

Research Science and Innovation House

Loyiha materiallari bo‘yicha davolash-profilaktika muassasalarini gigiyenik baholash.

Fayzullayeva Gulruh Ilhom qizi

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti,

Tibbiyot fakulteti talabasi
e-mail:gulruhfayzullayeva92@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada kasalxona gigiyenasi va bemorlarning yashashi uchun maqbul shart-sharoitlarni yaratish, davolash jarayonini samarali o'tkazish va tibbiyot xodimlari uchun qulay mehnat sharoitlarini yaratish maqsadida tibbiyot muassasalarini joylashtirish, joylashtirish va sanitariya-texnik ta'minoti bo'yicha standartlar haqida so’z boradi. Maqolada aholining kasallanish darajasini pasaytirish va uning salomatligini mustahkamlash bo‘yicha chora-tadbirlar dasturi haqida tushuntirib berilgan.

Asosiy qism. Kasalxona gigienasi bemorlarning yashashi uchun maqbul shart-sharoitlarni yaratish, davolash jarayonini samarali o'tkazish va tibbiyot xodimlari uchun qulay mehnat sharoitlarini yaratish maqsadida tibbiyot muassasalarini joylashtirish, joylashtirish va sanitariya-texnik ta'minoti bo'yicha standartlar va talablarni ishlab chiqadi.Aholining kasallanish darajasini pasaytirish va uning salomatligini mustahkamlash bo‘yicha chora-tadbirlar dasturi to‘rtta asosiy yo‘nalishda amalga oshirilmoqda: birinchidan, kasalliklarni davolash va oldini olishning samarali usullarini ishlab chiqishning nazariy asosi sifatida fundamental ilmiy tadqiqotlarni rivojlantirish, ikkinchidan. aholiga yuqori malakali ixtisoslashtirilgan tibbiy yordam ko‘rsatishni tashkil etish, uchinchidan, diagnostikaning yangi usullarini, davolash va diagnostika uchun zamonaviy asbob-uskunalar, yuqori samarali dori vositalarini yaratish va tibbiyot amaliyotiga joriy etish, nihoyat, to‘rtinchidan, profilaktika choralarini keng qo‘llash. uchun chora-tadbirlar tizimining muhim bo'g'inlaridan biri hisoblanadi aholi salomatligini saqlash va mustahkamlash.

Kasalxona ichidagi MUHITNING GIGIENIK OPTIMLIZASINING ROLI.

Tibbiyot va pediatriya fakultetlari talabalari uchun gigiena kursida tibbiyot muassasalarida gigiena masalalari eng muhimlaridan biridir.

Tibbiyot muassasalarida gigienaning asosiy vazifasi kasalliklarni davolash va oldini olish sohasidagi muvaffaqiyatli faoliyatga yordam beradigan normalar va

talablar tizimini ishlab chiqishdir. Asab tizimini shikastlaydigan va fiziologik jarayonlarning haddan tashqari kuchlanishiga olib keladigan kasalliklarni keltirib chiqaradigan sabablar bartaraf etilmasa, dori terapiyasining o'zi kuchsizdir.

Davolash-profilaktika muassasalari ular oldida turgan vazifalar va funktsiyalarni hisobga olgan holda tasniflanadi.

Sog'liqni saqlash muassasalarining tasnifi:

1.shifoxona muassasalari (turli sig'imdagi shifoxonalar);

2.dispanser muassasalari (silga qarshi, dermatovenerologik, onkologik, psixonevrologik va boshqalar),

3.poliklinikalar (shahar, tuman poliklinikalari, tibbiyot punktlari, korxonalar qoshidagi tibbiyot punktlari va boshqalar);

4.onalik va bolalikni muhofaza qilish muassasalari (tug'ruqxonalar, ayollar va bolalar poliklinikalari, bolalar bog'chalari, mehribonlik uylari);

5.kurort muassasalari;

6.tez tibbiy yordam muassasalari;

7.sanitariya va epidemiyaga qarshi muassasalar (TsGSEN, bezgakka qarshi stantsiyalar va boshqalar).

Kasalxona sog'liqni saqlash xizmatining asosiy davolash-profilaktika muassasasi hisoblanadi. U profilaktika, diagnostika, davolash, reabilitatsiya, sog'lomlashtirish, shifokorlar va o'rta tibbiyot xodimlarini tayyorlash funktsiyalarini bajaradi va yuzlab bemorlar uchun shifoxona uy-joy, ovqat xonasi, hammom va kir yuvish xonasidir. Mamlakatimizda har yili 30 milliondan ortiq bemor shifoxonalarga yotqiziladi. Hozirgi vaqtda shifoxonalarni birlashtirish va ularning tuzilishini murakkablashtirish tendentsiyasi aniq. Zamonaviy yirik kasalxonalar eng zamonaviy tibbiy va sanitariya uskunalari bilan jihozlangan.

Bemorlarni statsionar davolashning muvaffaqiyati ko'plab omillarga bog'liq. Bu erda biz faqat shifoxona muhitini gigienik optimallashtirish rolini ko'rib chiqamiz.

1. Optimal gigienik sharoitlar birinchi navbatda davolash jarayonining o'zi va bemorlarning tez tiklanishi uchun zarur. Kasalxonaga yotqizilgan bemor tibbiy yordamga qo'shimcha ravishda g'amxo'rlik va mohirona parvarishga, yorug ', issiq, etarlicha keng, yaxshi izolyatsiyalangan va havalandırılan xonaga, qulay (ba'zan funktsional) to'shakka, sokin, osoyishta muhitga, etarli ovqatlanishga muhtoj. ovqatlanish, tanani muntazam yuvish, toza ko'rpa-to'shak va ichki kiyim, oqilona kundalik tartib, yashil maydonlar orasida ochiq havoda sayr qilish va sog'lom uyquni ta'minlaydigan sharoitlar (etarli davomiylik, chuqur, doimiy). Taniqli terapevt V.A. Manassein (1841-1901) terapiya birinchi navbatda bemorning gigienasiga bog'liq va bemor uchun zarur gigienik sharoitlar yaratilmagan bo'lsa, u kuchsiz deb hisoblagan.

Bu sharoitlar shifoxonada 3 turdagi rejimni yaratish bilan ta'minlanadi: terapevtik va himoya, gigiyenik, sanitariya-epidemiologiya.

1. Terapevtik va himoya rejimi - muhim sanogen omil bo'lgan bemorlarning jismoniy va ruhiy qulayligini ta'minlashga qaratilgan tashkiliy chora-tadbirlar va qoidalar tizimi. Bu vazifalar ilmiy asoslash va shifoxonaning kundalik rejimiga qat'iy rioya qilish orqali hal qilinadi. Kasalxona rejimining asosi bemorlar va xodimlar uchun majburiy bo'lgan mustahkam kundalik tartibdir. Kasalxonadagi kundalik tartib uyg'onish, uxlash, tibbiy muolajalarni o'tkazish, ovqatlanish, yurish va hokazo jarayonlarning qat'iy almashinuvi bilan tavsiflanadi.

Muayyan ritmda sodir bo'ladigan faoliyat tana uchun eng foydali bo'lib, bu bemorlar uchun katta ahamiyatga ega. Bemor uchun tibbiy muolajalar vaqtiga rioya qilish, tibbiy muolajalarni bajarish, dori-darmonlarni tarqatish, shuningdek, ovqatlanishni tashkil qilish va kunduzgi uyqu uchun sharoit yaratish ayniqsa muhimdir.

Bemor qarindoshlariga tashrifni to'g'ri tashkil etish muhim ahamiyatga ega. Bemorlarga o'yin-kulgining bir nechta turlari (shashka, shaxmat, radio va teledasturlar, o'qish, modellashtirish, rasm chizish, qo'l san'atlari va boshqalar) taqdim etilishi kerak.

Yuqori kasbiy intizom, e'tibor, bemorning shaxsiyatiga xushmuomalalik va hamdardlik bilan munosabatda bo'lish muvaffaqiyatli davolanishning kalitidir.

Toza havoda vaqt o'tkazish imkoniyati bemorlarning kayfiyatiga juda ijobiy ta'sir qiladi. Jismoniy terapiya va kasbiy terapiya bemorlarning kasalxonada qolish vaqtini qisqartiradi.

Yuradigan bemorlar shifoxona bog'ida sayr qilishadi. Yurish davomiyligi shifokor tomonidan belgilanadi, u buni kasallik tarixida qayd etadi, shuningdek, bemorlarga havo yoki quyosh vannalarini olish uchun ruxsat beradi. Ko'pgina bemorlar qishda sayr qilishlari mumkin. Hatto palatalarda qolgan bemorlar ham toza havo va quyosh nuridan mahrum bo'lmasligi kerak.

Ular derazalarga eng yaqin to'shakda yotishlari kerak, xonalarni muntazam ravishda ventilyatsiya qilish kerak.

Toza havoda fizioterapiya mashg'ulotlarini o'tkazish tavsiya etiladi. Jismoniy mashqlarni tanlab, siz ma'lum chegaralarda yurak-qon tomir tizimini, nafas olish tizimini nazorat qilishingiz, metabolizmga va tananing boshqa funktsiyalariga ta'sir qilishingiz mumkin.

Uyqudan keyingi vaqtni bog'da vaqt o'tkazish uchun ham ishlatish mumkin. Kasbiy terapiya ko'rsatilgan bemorlarga tavsiya etiladi. Bog'da ishlash, chizish, modellashtirish va qo'l san'atlari kasbiy terapiya uchun juda mos keladi.

Soyada toza havoda tinimsiz mehnat qilish tananing umumiy ohangini oshiradi va qon aylanishi, ovqat hazm qilish va uyquga ijobiy ta'sir qiladi. Kasbiy terapiya bemorning ruhiyatiga ayniqsa katta ta'sir ko'rsatadi.

Unga ishlashga ruxsat berilganligi haqidagi bilim bemorni quvnoq his qiladi, u sog'lig'ini va kuchini tiklashga ishonch hosil qiladi, bu esa tiklanishiga hissa qo'shadi.

Kasalxonada keskin salbiy omil shovqin hisoblanadi.

Kasalxonalardagi shovqin manbalari: shifoxonalarning ko'p sonli asbob-uskunalar, asboblar, sanitariya-texnik vositalar bilan to'yinganligi; tibbiyot xodimlarining noto'g'ri xatti-harakati, ularning ishini noto'g'ri tashkil etish, bemorlarning o'zlari, lift, televizor va boshqalar.

Hatto sog'lom odamlar uchun ham shovqin asab tizimiga kuchli tirnash xususiyati beruvchi, jiddiy buzilishlarni keltirib chiqarishi mumkin. Bemorlar shovqinga sog'lom odamlarga qaraganda o'rtacha 2 marta kuchliroq munosabatda bo'lishadi. Ayniqsa, xavfli bo'lib, kutilmagan kuchli tovushlar bo'lib, ular tananing beixtiyor harakatlari bilan kuchli qo'rquv hissiyotlarini keltirib chiqaradi, qon va miya omurilik suyuqligining bosimi oshadi, yurakning sistolik hajmi kamayadi, so'lak va me'da shirasining ajralishi kamayadi. Shovqinga barcha reaktsiyalar miya yarim korteksining ishtirokisiz sodir bo'ladi. Shovqinga avtonom reaktsiyalar bemorlar uchun juda istalmagan, chunki ularning ba'zilari allaqachon yuqori ergotropik holatda.

Og'ir kasallar, jarrohlik amaliyotidan o'tganlar, yurak-qon tomir tizimi, asab tizimi kasalliklari bilan og'riganlar, charchaganlar, qalqonsimon bez kasalliklari bilan og'riganlar dam olishga ayniqsa muhtoj.

Shunday qilib, davolanish rejasida bemorni shovqindan himoya qilish asosiy talablardan biri sifatida yozilishi kerak. Bemorlarga, ayniqsa, kunduzgi va tungi uyqu paytida sukunat kerak.

Kasalxonada paydo bo'ladigan shovqin bemorlar uchun tashqi shovqindan ko'ra ko'proq og'irlik qiladi.

Bemor uchun shifoxonadagi shovqin nafaqat akustik hodisa, balki xodimlarning takabburligi va kasbiy intizomi yo'qligining ifodasidir. Ba'zi odamlar 35 dB gacha bo'lgan shovqindan uyg'onadilar (og'zaki nutq 1 m = 55 dB masofada, qo'ng'iroq qilish, qichqiriq = 70-85 dB).

Shovqin bilan kurashish muammosi ancha murakkab. Bir qator chora-tadbirlar zarur: hududni to'g'ri rejalashtirish, yashil maydonlar, bino tashqarisida va ichida transportni qisqartirish, bo'limdagi binolarni oqilona ichki rejalashtirish. Tashkiliy chora-tadbirlar ham muhim: eshiklarni taqillatish, baqirish, keraksiz yurish, poshnali poyabzal kiyish va ovozli signallarni istisno qilish kerak. Sukunat rejimi, yumshoq poyabzal, qabul qiluvchilar uchun naushniklar, televizor ovozini nazorat qilish, xodimlarning yuqori intizomi, ovozni yutuvchi pol qoplamasi, plastik chelaklardan foydalanish va boshqalar talab qilinadi.

Bo'limlarda jismoniy qulaylikni yaratish uchun funktsional to'shak, qulay to'shak, bemorlarning optimal soni (4 dan ortiq bo'lmagan) va ularning psixologik mosligini

ta'minlash kerak. Bo'limlar kasallikning tabiati va kechishini, kasallik davrini va bemorlarning yoshini hisobga olgan holda ishg'ol qilinishi kerak.

Binolarning estetik dizayni va oqilona yoritish bemorlarning psixologik qulayligi uchun juda muhimdir. Shuning uchun shifoxona xonasining jihozlari va dizayni katta ahamiyatga ega.

Har bir palataga quyosh nuri doimiy ravishda kirib borishi kerak, bu odamga, ayniqsa to'shakka mixlangan odamga kuchli psixotrop ta'sir ko'rsatadi. Yorug'lik va rang bemorning kayfiyati va farovonligiga va xodimlarning ishlashiga ta'sir qiladi, shuning uchun ular shifoxonada terapevtik omillar hisoblanadi.

Bemorlarning rangni idrok etishi juda o'ziga xosdir: jigar va o't pufagi kasalliklari bilan og'riganlar sariq rangda bezovtalanadi, yashil va yashil-ko'k esa tinchlantiradi.

Yotgan bemorlar uchun shiftning rangi va devorlarning ko'rinadigan qismlari ayniqsa muhimdir. Bemor ko'rayotgan devorni issiq, yoqimli ranglar - ochilgan quyosh oxrasi, och to'q sariq bo'yoq yoki o'rik rangli bo'yoq bilan qoplash tavsiya etiladi. Shift uchun eng mos yorug'lik, sovuq, kengayadigan och ko'k rang, chunki ko'pchilik oqni bo'shliq bilan bog'laydi. Optimistik yoki tinchlantiruvchi tarkibga ega "ko'z o'ljalari" yaxshi ishlaydi.

Tashqi dunyo bilan psixologik jihatdan muhim aloqani yaratish uchun unga to'shagidan tashqi ko'rinishini to'sqinliksiz ko'rishni ta'minlash tavsiya etiladi. Bu oynaning pastki qirrasi yotoq darajasida bo'lsa mumkin, ya'ni. poldan 0,5 m balandlikda. Yozda palatani daraxtlar bilan soya qilish bemorlarga juda foydali ta'sir ko'rsatadi.

Janub va g'arbiy tomondan xonalarning haddan tashqari qizib ketishining oldini olish uchun pardalar, pardalar yoki oynalarni aks ettiruvchi oynali maxsus oynalar yaxshi.

Gigienik rejim.

Gigienik rejim deganda shifoxona binolarida to'g'ri kommunal sharoitlarni tartibga soluvchi ilmiy asoslangan qoidalar tizimi tushuniladi. Gigienik rejim kasalxonalarning sanitariya holatini yaxshilash bilan ta'minlanadi.

Kasalxonadagi gigiyenik va tibbiy-himoya rejimlarining vazifalari va mazmuni bir-biri bilan chambarchas bog'liqdir. Shuning uchun gigiyenik rejimga rioya qilinmagan shifoxonada tibbiy va himoya rejimini tasavvur qilib bo'lmaydi.

Kasalxona bemor uchun shaxsiy gigiena maktabidir va bemorlarga gigiena ko'nikmalarini o'rgatish kasalxonadan chiqqandan keyin davolanish natijalarini mustahkamlashga yordam beradi.

Kasalxonadagi gigienik rejim optimal mikroiqlim, yorug'lik qulayligi, etarli insolyatsiya sharoitlari, havo muhitining tozaligi va binolarning sanitariya holatini ta'minlash bilan ta'minlanadi.

Kasalxonalarda bemorlar va tibbiyot xodimlarining shaxsiy gigiena qoidalariga rioya qilishlari uchun qulay sharoitlar yaratilishi kerak.

Ushbu masalalarga amaliy mashg'ulotlarning alohida mavzulari ajratiladi.

Sanitariya rejimi va sanitariya holati. Tozalik tibbiy muassasaning to'g'ri gigienik rejimining zarur elementidir.

Mutlaq tozalik muhiti shifoxona rejimining boshqa jihatlari bilan birgalikda shifo jarayonini amalga oshirish uchun eng yaxshi sharoitlarni yaratadi. Bu bemorda shifoxona xodimlariga ishonchni uyg'otadi, shifoxona haqida ijobiy taassurot qoldiradi va bemorning sog'lig'iga hissa qo'shadi.

Davolash jarayonini amalga oshirish va shifoxona ichidagi infektsiyalarning oldini olishda shifoxona chastotasining ahamiyatini quyidagi misollar bilan ko'rsatish mumkin.

Jarrohlik bo'limi va operatsiya bo'limining etarli darajada toza bo'lmaganligi, chang va havoning ifloslanishini ko'paytirish, operatsiyalar va steril materiallar va asboblarni saqlash uchun zarur bo'lgan steril sharoitlarni yaratishga salbiy ta'sir qiladi.

Bemorlar yotadigan bo‘limlar va boshqa joylarda pollarni, mebellarni sifatsiz tozalash, shkaflar va isitish radiatorlari orqasida chang to‘planishi havoning ifloslanishiga olib keladi va bevosita infektsiyalar xavfini keltirib chiqaradi, ularning tarqalishida chang muhim rol o‘ynaydi.

Ichak infektsiyasini yuqtirishda ham xuddi shunday ahamiyatga ega bo'lgan iflos hojatxona, hammom, iflos choyshab, chivinlar, hasharotlar, parazitlarning paydo bo'lishi, infektsiyani yuqtirishdagi roli yaxshi ma'lum.

Tibbiyot muassasalarining sanitariya rejimining eng muhim elementlari qatoriga shifoxona binolarida toza havoni saqlashga qaratilganlar kiradi. Ular orasida ichki havo almashinuvi va changni nazorat qilish muhim ahamiyatga ega.

Kasalxona binolarida changni nazorat qilish quyidagilar tomonidan amalga oshiriladi:

a) binolarni ventilyatsiya qilish bilan birgalikda tizimli tozalash;

b) ochiq havoda yumshoq jihozlarni tizimli tozalash:

v) pollarni qoplash va xalatlarni singdirish orqali changni mahkamlash.

Kasalxona bo'limining barcha hududlari har kuni tozalanadi.

Bo‘limlar, yo‘laklar, kabinetlar ertalab bemorlar turgandan keyin tozalanadi.

Bemorlarning ertalabki hojatxonasidan so'ng, ko'rpa-to'shaklarni yig'ish va ko'rpa-to'shaklarni tartibga solish, pollarni nam supurish, mebeldagi changni nam latta bilan tozalash va eshiklar, panellar, deraza tokchalari, isitish moslamalari yuzalarini artish; va hokazo. Tozalash pollarni tozalash bilan tugaydi.

Changni kamaytirish uchun siz polni qoplaydigan hidsiz changni bog'laydigan moddalardan ham foydalanishingiz mumkin. Buning uchun polda changni ushlab turadigan yog'larni o'z ichiga olgan maxsus formulalardan foydalaning.

Havoning bakterial ifloslanishini o'rganish bemorlar o'rnidan turguncha minimal ekanligini ko'rsatdi.

Bemorlar va xodimlar palatada harakat qilganda havodagi mikroorganizmlar soni 2-4 marta, ko‘rpa-to‘shaklarni tikishda 2-5 marta, pollarni quruq supurganda 2-10 marta ko‘payadi. Palatalarni yaxshi olib borilgan nam tozalash bilan havodagi mikroorganizmlar soni ko'paymaydi. Bu tozalash tugagandan so'ng xonalarni havoga chiqarish orqali osonlashtiriladi. Issiq mavsumda xonalardagi derazalar va transomlar imkon qadar ochiq bo'lishi kerak.

Qattiq sovuqlarda koridorlar palata eshiklari yopiq holda ventilyatsiya qilinadi.

Hudud har doim toza bo'lishini ta'minlash uchun tozalash kun davomida takrorlanishi kerak. Ovqatlanish xonalari va bufetlar har ovqatdan keyin tozalanadi. Bemorlar yotishdan oldin yotoqlarni yig'adilar, polni supuradilar va xonani ventilyatsiya qiladilar. Qishda koridorlar kechasi bir necha marta ventilyatsiya qilinadi. Choyshabni har 7-10 kunda bir marta, shuningdek, ba'zi bemorlar uchun ifloslangan holda almashtirish kerak.

Kasalxonada changni eng to'liq olib tashlash changyutgichlar yordamida amalga oshiriladi. Changyutgichlar portativ yoki statsionar bo'lishi mumkin. Portativ changyutgichlarning kamchiliklari ular 70-80 dB hajmda yaratadigan shovqindir. Qurilish vaqtida shifoxona bilan jihozlangan markaziy changyutgich stansiyasida bu kamchilik yo'q.

Chang, uchuvchi hidlar va mikroorganizmlar bo'lgan palatalarda havo ifloslanishining muhim manbai matraslar, choyshablar, gilamlar va boshqa yumshoq materiallardir. Ro'yxatdagi narsalarni tozalash va urish vaqti-vaqti bilan ochiq havoda amalga oshiriladi (verandalar ishlatiladi). Tozalash va yo'q qilishdan keyin mikroorganizmlar soni 10-15 marta, chang zarralari soni esa 2-3 marta kamayadi.

Atmosfera havosining ifloslanishining oldini olish maqsadida bir qator xorijiy mamlakatlarda shifoxonalarda, palatalardagi matras va ko‘rpa-to‘shaklar almashtirilmay, to‘shaklar to‘liq almashtirilmoqda. To'shaklarni, ko'rpa-to'shaklarni almashtirish va kerak bo'lganda yotoqlarni dezinfeksiya qilish maxsus xonada amalga oshiriladi.

Ba'zi tadqiqotchilar choyshablar va choyshablarni changni bog'lovchi birikmalar bilan singdirishni tavsiya qiladilar. Eng qulay vosita 3-5% suvli emulsol eritmasi bo'lib, unda shpindel moyi (72,5%), asidol (18%), etilen glikol (20%), kaustik soda (1%), suv (6,5%) mavjud. Kir 2-3 daqiqa davomida emulsol eritmasiga botiriladi, keyin siqib chiqariladi va quritiladi.

Emprenye qilingan zig'irning gigienik xususiyatlari (shu jumladan hid va rang) o'zgarmaydi. Zaminlarni qoplash uchun 30% suvli emulsol eritmasidan foydalaning (1 m3 uchun 30 ml).

Ratsional tozalash usullari va tizimli aeratsiyani qo'llash orqali shifoxona binolari havosidagi mikrobial ifloslanish va changni sezilarli darajada kamaytirish mumkin. Shu bilan birga, tomchilatib yuboriladigan infektsiyalar ulushining ortib borayotgani va aseptikaga bo'lgan talablarning tobora ortib borayotgani bolalar yuqumli kasalliklar bo'limlari bo'limlari, operatsiya xonalari, kiyinish xonalari, mehnat xonalari va boshqalarda havoning mikrob bilan ifloslanishini yanada kamaytirish bo'yicha chora-tadbirlarni amalga oshirishni talab qilmoqda. Shu maqsadda so'nggi yillarda ichki havoni dezinfeksiya qilishning turli usullari o'rganildi.

Ultrabinafsha nurlar bilan nurlanish eng katta amaliy qo'llanilishini oldi. Ultraviyole nurlanish havoni yoki turli ob'ektlar yuzasini nurlantirganda kuchli va tez ta'sir qiluvchi bakteritsid vositadir. Ultraviyole nurlarning bakteritsid ta'siri chang miqdori va havo namligining oshishi bilan kamayadi.

Sun'iy ultrabinafsha nurlanishning ikkita manbasi mavjud: yuqori bosimli simob-kvars lampalar (PRK turi) va past bosimli bakteritsid ultrabinafsha lampalar (BUV turi). Merkuriy-kvarts lampalari yuqori quvvatga ega bo'lishi mumkin (1000 vattgacha), lekin ular quvvat birligi uchun kamroq bakteritsid nurlanishiga ega.

Shu sababli, PRK tipidagi lampalar hozirgi vaqtda kasalxonalarda bemorlar yo'qligida turli xil ob'ektlar va ichki havoni nurlantirish uchun foydalanish uchun tavsiya etiladi.

BUV tipidagi lampalar PRK (15 va 30 vatt) dan past quvvatga ega, ammo ular quvvat birligi uchun bakteritsid nurlarining sezilarli darajada yuqori chiqishiga ega.

Ushbu lampalarning emissiya spektri eng ko'p bakteritsid nurlarning 80% ni tashkil qiladi, shuning uchun ularning yon ta'siri (ozon shakllanishi) juda kam.

Ultraviyole nurlanishdan foydalanishning uchta usuli ma'lum:

1) to'g'ridan-to'g'ri nurlanish;

2) bilvosita nurlanish - aks ettirilgan nurlar,

3) ventilyatsiya yoki aylanma qurilmalarda etkazib berish havosini nurlantirish.

To'g'ridan-to'g'ri nurlanish shiftga osilgan lampalar yordamida amalga oshiriladi va nurlarning to'g'ridan-to'g'ri oqimini pastga yo'naltiradi. Bundan tashqari, devorlarga o'rnatilgan lampalar yoki polda turgan maxsus tripodlar bilan ham amalga oshirilishi mumkin. Kerakli quvvat 1 m^3 xona uchun 1,5-2 Vtni tashkil qiladi. Bu usul mebel va havoni yuqori darajada dezinfektsiyalash imkonini beradi.

Shunday qilib, ish vaqtida kiyinish xonasini 1-2 soat nurlantirishdan so'ng, havodagi bakteriyalarning umumiy soni 60-70% ga kamaydi, nurlanishsiz havoning ifloslanishi doimiy ravishda oshib bordi.

Biroq, PRK va hatto BUV tipidagi lampalardan ultrabinafsha nurlarning to'g'ridan-to'g'ri oqimi noqulay yon ta'sirga ega va shuning uchun to'g'ridan-to'g'ri nurlanish faqat odamlar yo'qligida (tanaffus paytida, ishni boshlashdan oldin) yoki ular maxsus ko'zoynaklar bilan ta'minlanganda amalga oshirilishi mumkin. ko'zlarini himoya qilish.

Binolarni bilvosita ultrabinafsha nurlanishi eng keng tarqalgan. Buning uchun ultrabinafsha nurlanish manbai poldan 1,8-2 m balandlikda reflektor yuqoriga qaragan holda to'xtatiladi, shunda to'g'ridan-to'g'ri radiatsiya oqimi xonaning yuqori zonasiga kiradi; Xonaning pastki zonasi chiroq reflektori bilan to'g'ridan-to'g'ri nurlardan himoyalangan.

Xonaning yuqori zonasidan o'tadigan havo aslida to'g'ridan-to'g'ri nurlanishga duchor bo'ladi. Bundan tashqari, shiftdan va devorlarning yuqori qismidan aks ettirilgan ultrabinafsha nurlar (yaxshiroq aks ettirish uchun devorlar oq rangga bo'yalgan bo'lishi kerak) odamlar bo'lishi mumkin bo'lgan xonaning pastki qismini nurlantiradi.

Shift va devorlardan aks ettirilgan ultrabinafsha nurlanish, to'g'ri dozada, nafaqat bakteritsid, balki foydali biologik ta'sirga ham ega (D vitamini hosil bo'lishi, tananing immunologik reaktivligini yaxshilash, gematopoezni rag'batlantirish), chunki aks ettirilgan nurlanishning intensivligi. To'g'ridan-to'g'ri nurlanishdan 20-30 marta kamroq.

Yangi tug'ilgan chaqaloqlar va erta tug'ilgan chaqaloqlar uchun palatalarda bilvosita nurlanishning ijobiy ta'siri (yaxshiroq vazn dinamikasi, kamroq aerogen kasalliklar, kasallikning oson kechishi) kuzatuvlari mavjud.

Skarlatina bilan og'rigan bolalar bo'lgan palatalarda ultrabinafsha nurlanish asoratlarni 3 baravar kamaytirdi. Bolalar yuqumli kasalliklar bo‘limining nurlangan bo‘limlarida havodan difteriya tayoqchalari, gemolitik streptokokklar va piogen stafilokokklar bir necha barobar kam ekilgan.

Palatalarni kuz-qish va erta bahorda kuniga 3-4 marta 1 soat davomida nurlantirish maqsadga muvofiqdir.

Sun'iy ultrabinafsha nurlanish, hatto bilvosita ham, sil kasalligining faol shakli, nefrozo-nefrit, febril holat va og'ir charchoqli bolalar uchun kontrendikedir.

Binolarni va parvarishlash buyumlarini dezinfeksiya qilish quyidagi tarzda amalga oshiriladi.

Yuqumli kasalliklar bo'limlarida kundalik tozalash paytida yuzalar mato bilan artiladi. Bir latta bilan artish uning ifloslanishini oshiradi va artilayotgan yuzalarni dezinfeksiya qilishda samarasiz. Shuning uchun, xloramin eritmasida uchta lattadan foydalanish va yuzalarni artganda ularni vaqti-vaqti bilan o'zgartirish tavsiya etiladi.

Yuvib bo'lgandan so'ng, idishlarni qaynatish yoki 0,2% tiniqlangan oqartiruvchi eritmada yuvish, so'ngra chayish orqali dezinfektsiya qilinadi.

Yuqumli kasalliklar bo'limida idishlarni oqartirgich bilan dezinfeksiya qilish muddati kamida 1 soat bo'lishi kerak. Hojatxonalar, siydikxonalar, vannalar, lavabolar axloqsizlikdan (kerosin, kislotalar yoki yuvish vositalaridan) yaxshilab tozalanadi, so'ngra issiq suv va sovun bilan yuviladi. Har bir bemordan keyin hammomlar iliq suv bilan yuviladi.

Tualet idishlarining yog'och qismlari 5% oqartiruvchi eritma bilan yuviladi. Choyshablar har foydalanishdan keyin yuviladi va dezinfektsiya qilinadi. Dezinfektsiya bir soat davomida bug 'bilan yoki 0,2% oqartirish eritmasida amalga oshiriladi.

Ulangan issiq suv ta'minoti tizimidan elektr yoki suv bilan quvvatlanadigan choyshablar va pisuarlarni yuvish va termal sterilizatsiya qilish uchun asboblarni universal joriy qilish kerak. Bu Purifex, Hirana kompaniyasining Chexiya qurilmasi va boshqalar kabi qurilmalarga tegishli.

Ushbu preparatlarda og'ir kasal bemorlarni parvarish qilish uchun ishlatiladigan narsalarni zararsizlantirish tartibi 7-8 daqiqa davom etadi.

O'yinchoqlar 3% xloramin eritmasida yuvish yoki unga namlangan cho'tka yordamida, shuningdek ultrabinafsha nurlanish (chiroqdan o'yinchoq yuzasiga 30 sm masofada 15 minut) yordamida neytrallanadi.

Yiliga kamida bir marta shifoxonalarda binolarni oqlash tavsiya etiladi. Kasalxona binolarini yaxshilab tozalash bilan birlashtirilgan oqlashdan so'ng, palatalar havosidagi mikroorganizmlarning tarkibi uzoq vaqt davomida pastki chegaralarda qoladi va bir necha oydan keyin, hatto bir xil sanitariya rejimida ham ko'paya boshlaydi.

Gigienik rejimni ta'minlashning yana bir muhim sharti - shifoxonalar faoliyati davomida hosil bo'lgan chiqindilarni o'z vaqtida yig'ish, zararsizlantirish va yo'q qilishni tashkil etishdir.

Tibbiyot xodimlarining shaxsiy gigienasi. Bemorlarga xizmat ko'rsatishning zarur shart-sharoitlari tibbiyot xodimlarining toza, yig'ilgan va madaniyatli tashqi ko'rinishi, shaxsiy gigiena qoidalarini puxta bajarishi.

Tibbiyot xodimlari shaxsiy gigiena qoidalariga rioya qilishda bemorlarga namuna bo'lishi kerak.

Bundan tashqari, xodimlarning shaxsiy gigiena qoidalariga rioya qilishlari tibbiyot xodimlari va bemorlar o'rtasida nozokomial infektsiyalarning oldini olishda katta ahamiyatga ega.

Kasalxonada ishlayotgan barcha xodimlar majburiy tibbiy ko'rikdan o'tkaziladi. Kelgusida oziq-ovqat bo'limi xodimlari va bemorlarga bevosita xizmat ko'rsatuvchi kichik xodimlar har oyda tibbiy ko'rikdan, har olti oyda bir marta - bakteriya tashilishi uchun testdan o'tkaziladi. Bemorlarga yuqtirish ehtimoli jihatidan xavfli bo'lgan kasalliklarga chalingan xodimlarga ishlashga ruxsat etilmaydi.

Ish joyiga kelgan tibbiyot xodimi garderobdagi ustki kiyimini yechishi, qo‘llarini sovun bilan yaxshilab yuvishi, so‘ngra belgilangan himoya kiyimini (xalat, ro‘mol, og‘iz-burunga doka bog‘lash va hokazo) kiyishi kerak. Kombinezonlar beg'ubor toza, dazmollangan va mos o'lchamda bo'lishi kerak.

Har safar iflos ishlardan keyin xodimlar qo'llarini issiq suv, cho'tka va sovun bilan yaxshilab yuvishlari kerak, agar kerak bo'lsa, ularni dezinfektsiyali eritma bilan, masalan, 0,2% tiniqlangan oqartiruvchi eritma yoki 1% xloramin eritmasi bilan davolash kerak. Buni yuqumli bemorlarga xizmat ko'rsatgandan keyin, shuningdek, turli xil manipulyatsiyalardan oldin va keyin qilish kerak. Qo'l yuvish cho'tkalari dezinfektsiyali eritmada saqlanishi kerak.

Xodimlarning tirnoqlarini qisqartirish talab qilinadi. Binolarni tozalash bilan shug'ullanadigan texnik xodimlarga oziq-ovqat xizmat ko'rsatishga ruxsat berilmaydi.

Har bir shifoxona xodimlarga ishdan keyin dush olish imkoniyatini berishi kerak. Yuqumli kasalliklar va dezinfektsiya bo'limlari xodimlari uchun kirish tipidagi dushlar mavjud.

Kasalxonaning sanitariya holatini ob'ektiv nazorat qilish. Kasalxonaning sanitariya holatini ob'ektiv va ishonchli baholash tashqi muhitning gigienik tadqiqotlarini muntazam ravishda o'tkazmasdan mumkin emas.

Ulardan eng muhimlari quyidagilardan iborat: mikroiqlim omillarining instrumental tadqiqotlari (harorat, namlik va havo tezligi, tashqi devorlarning harorati), bakterial ifloslanish, oksidlanish va karbonat angidrid miqdori uchun havo sinovi, shovqin intensivligini o'rganish, jarrohlik asboblari va kiyimlarining sterilligini tekshirish; tadqiqot xodimlari va bemorlarning qo'llari, kiyim-kechak, mebel, uy-ro'zg'or buyumlari va E. coli bilan ifloslanish darajasidan yuviladi; oziq-ovqatning kaloriya tarkibi va ozuqaviy moddalar, shu jumladan vitaminlar tarkibini o'rganish; ichimlik suvi tadqiqotlari va boshqalar.

Kasalxonadagi tashqi muhitning sanitariya holatini tavsiflovchi barcha ma'lumotlarni maxsus sanitariya jurnalida qayd etish tavsiya etiladi.

Ushbu tadqiqotlar natijalarini tahlil qilish kamchiliklarning sabablarini aniqlashga va ularni bartaraf etishning samarali choralarini topishga yordam beradi.

Gigienik sharoitlar kasalxona (nazokomial) infektsiyalarning oldini olishning muhim shartidir. Kasalxona infektsiyalariga qarshi kurash nafaqat yuqumli kasalliklar, bolalar, jarrohlik, tug'ruq bo'limlari, balki boshqa barcha bo'limlar uchun ham dolzarbdir. So'nggi yillarda shifoxonalarda, ayniqsa, "XX asr kasalxonalari vabosi" deb ataladigan stafilokok infektsiyalari tufayli kasalxonaga oid kasalliklarning ko'payishi kuzatildi. Shunday qilib, Qo'shma Shtatlarda shifoxonalarda davolanadigan barcha bemorlarning 6,3% gacha nozokomial infektsiyalardan aziyat chekmoqda. Angliyada yil davomida 1 millionga yaqin qo'shimcha yotoq kunlari operatsiyadan keyingi

yiringli-septik va boshqa asoratlar bilan bog'liq. Shu bilan birga, barcha tadqiqotchilar kasalxona infektsiyalarining oldini olishning asosi shifoxonalarni gigienik jihatdan oqilona loyihalash, jihozlash va texnik xizmat ko'rsatish ekanligini doimo ta'kidlaydilar.

Kasalxona gigienasi barcha xodimlar uchun sog'lom mehnat sharoitlarini ta'minlashi kerak. Sog'liqni saqlash xodimlari turli xil kasbiy xavf-xatarlarga duch kelishi mumkin. Bularga quyidagilar kiradi: neyropsik stress (jarrohlar, reanimatsiya anesteziologlari, akusher-ginekologlar, psixiatriya shifoxonalari xodimlari va boshqalar), skelet mushaklarining kuchlanishi (jarrohlar, stomatologlar va boshqalar), tungi ish (navbatchi xodimlar), kimyoviy (anesteziologlar va boshqalar) .) va fizik vositalar (rentgen, fizioterapiya, barooperativ va boshqa bo'limlar xodimlari), nozokomial infektsiya (gripp va boshqa tomchi infektsiyalari) va boshqalar.

Tibbiyotga eng yangi ilm-fan yutuqlarini joriy qilishda ayniqsa yuqori darajadagi gigienik ta'minot zarur. Masalan, tegishli gigiyenik tadbirlarni ishlab chiqmasdan va amalga oshirmasdan turib, radioizotoplar va boshqa ionlashtiruvchi nurlanish manbalaridan, elektron mikroskoplardan, lazerlardan, barooperativ xonalardan, eng yangi fizioterapevtik bloklardan foydalanish mumkin emas. Organ transplantatsiyasi operatsiyalari paytida kompleks gigienik tadbirlar tizimini o'tkazish zarur. Kasalxonada turli polimer materiallar, bakteritsid bo'yoqlar, dezinfektsiyalash vositalari, yuvish vositalari va tozalash vositalaridan foydalanish ham gigienik malakani talab qiladi. Kasalxonaning namunali gigiyena amaliyoti kasallar uchun gigiena ko‘nikmalari maktabiga aylanishiga yordam beradi. Kasalxona gigienasining ahamiyati ortib borayotganini hisobga olgan holda, bir qator mamlakatlarda shifoxonalar xodimlariga yangi “kasalxona gigienisti” lavozimi joriy etilmoqda. Rossiyada - "kasalxona epidemiologi".

Uning faoliyatining asosiy vazifalari:

1) kasalxonada gigienik sharoitlarni yaxshilash;

2) Kasalxonaning sanitariya holatini tizimli nazorat qilish;

3) Nozokomial infektsiya xavfini minimallashtirish.

Gigienik shart-sharoitlarni yaratish kasalxonani qurish tizimiga, er uchastkasining xususiyatlariga va shifoxonaning aholi punktidagi joylashuviga, shifoxona binolarini loyihalash va ichki sxemasiga, sanitariya-texnik takomillashtirishga, jihozlash va sanitariya holatiga bog'liq.

“ **DAOLASH-profilaktika muassasalar gigienasi ” bo‘limining mantiqiy tuzilishi (shifokor ishi bo‘yicha)**

MAQSAD	VAZIFALAR	TALABALARNING SINFDAGI MUSTAQIL	USULLARI	HUJJATLAR

		ISHLARI MAZMUNI		
Tibbiyot muassasalarida tibbiy-himoya, sanitariya-gigiyena va sanitariya-epidemiologiya rejimlarini yaratishni ta'minlaydigan chora-tadbirlarning bajarilishini nazorat qilish bilimlarini va usullarini o'zlashtirish;	1. Bemorlarning yashashi va tibbiyot xodimlarining muvaffaqiyatli ishlashi uchun maqbul shart-sharoitlarni yaratishga qaratilgan tibbiyot muassasalari uchun gigiena normalari va talablarini bilish. 2. Kasalxona uchastkasining joylashuvi va rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqqan holda, sog'liqni saqlash muassasalaridagi gigiyenik sharoitlarni, binolarning dizayni va ichki tartibini, ularning sanitariya-texnik jihatdan	1. Aholi punktlarida sog'liqni saqlash muassasalarining joylashishini baholash, tibbiy-himoya rejimini yaratish, shifoxona binolarini shovqin, ifloslanishdan himoya qilish, qulay insolyatsiya rejimini yaratishni hisobga olgan holda er uchastkasining tartibi. , bemorlarning toza havoda qolishlari uchun saytdan foydalanish imkoniyati. 2. Himoya davolash rejimini ta'minlash va shifoxona ichidagi infektsiyalarning oldini olish imkoniyatlarini hisobga olgan holda, bemorlarni qabul qilish va bo'shatish bo'limlarini joylashtirish bo'yicha gigienik talablarga	1. Vaziyat masalalarini yechish. 2. Loyiha hujjatlarini ko'rib chiqish. 1. Tabiiy va sun'iy yoritishni o'rganishning instrumental va hisoblash usullari. 2. Vaziyat masalalarini yechish.	San.P va N5179-90 "Kasalxonalar, tug'ruqxonalar va boshqa tibbiy shifoxonalarni loyihalash, jihozlash va ulardan foydalanish bo'yicha sanitariya qoidalari" San II va N P-L-9-70 "Kasalxonalar va klinikalar" Sog'liqni saqlash muassasalarini loyihalash bo'yicha qo'llanma (Giproniizdrav). M, 1990 yil Sog'liqni saqlash muassasalarini joylashtirishning vaziyat rejasi. Kasalxona er uchastkasining bosh rejasi.

	yaxshilanishini, shuningdek, foydalanish paytidagi sanitariya holatini baholay olish. .	muvofiqligini baholash. 3. Turli shifoxona bo'limlarining konstruktiv xususiyatlarini baholash (bolalar, jarrohlik, akusherlik-ginekologik, yuqumli kasalliklar va boshqalar). 4. Kafedrada sanitariya-gigiyena rejimini baholash.		Fasad va zamin rejalari.
bemorlarning tez tiklanishi va tibbiyot xodimlarining muvaffaqiyatli faoliyati uchun zarur	3. Noqulay mikroiqlim sharoitlari kasal va sog'lom odamning funksional holatiga qanday ta'sir ko'rsatishi mumkinligini biling. 4. Kasalxonaning turli xonalaridagi mikroiqlimni gigienik me’yorlarga muvofiq, ularning maqsadi va bemorlarning patologiyasi	1. Kasalxonalarning turli bo'limlarida mikroiqlim sharoitlarini optimallashtirish bo'yicha chora-tadbirlarni ishlab chiqish bilan mikroiqlim parametrlarini tadqiq qilish va gigienik baholash. 2. Meteorologik omillarning ham tibbiyot xodimlari, ham bemorlar organizmiga kompleks	1. Mikroiqlim parametrlarining o'zgarishi (gorizontal va vertikal o'rtacha harorat va harorat farqlari, havo tezligi, termal radiatsiya, atmosfera bosimi). 2. Meteorologik omillar ta'siriga tananing reaktsiyalarini o'rganish (katatermometriya, terining haroratini aniqlash, terlash intensivligi, iliq farovonlikni baholash).	San.P va N 2.08.02-89 "Jamoat binolari va inshootlari". San.P va N 5179 6-bo'lim. "Isitish, shamollatish, mikroiqlim va ichki havo muhitiga qo'yiladigan talablar"

	xususiyatini hisobga olgan holda baholay bilish va mikroiqlim sharoitlarini optimallashtirish chora-tadbirlarini tavsiya etish.	ta'sirini baholash.		
	5. Tabiiy va sun'iy yoritishning inson salomatligiga ta'sirining fiziologik va gigiyenik xususiyatlarini va shifoxona binolarini yoritishga qo'yiladigan gigiyenik talablarni bilish. 6. Sog'liqni saqlash muassasalarida turli maqsadlardagi xonalardagi insolyatsiya rejimini, tabiiy va sun'iy yoritishni baholay olish va ularni	1. Bemorlarni turli xil insolyatsiya rejimlari bo'lgan palatalarga joylashtirish bo'yicha tavsiyalar bilan binolarda insolyatsiya rejimini baholash. 2. Geometrik ko'rsatkichlar va KEO asosida tabiiy yoritishni aniqlash va baholash. 3. Lyuksda va o'ziga xos quvvat orqali sun'iy yoritish darajasini aniqlash va baholash. 4. Turli maqsadlar		San. P va N II-4-79 "Tabiiy va sun'iy yoritish". San P va N 5179-90 7-bo'lim. "Tabiiy va sun'iy yoritish uchun gigienik talablar".

Research Science and Innovation House

	optimallashtirish chora-tadbirlarini tavsiya etish.	uchun binolarni izolyatsiyalash rejimini, tabiiy va sun'iy yoritishni optimallashtirish bo'yicha chora-tadbirlarni tavsiya etish.		
	7. Yopiq xonalardagi havo muhiti tarkibining sog'lom va kasal odamlarning funktsional holatiga ta'siri haqida bilish. 8. Kasalxona binolari havosining tarkibi va ularni ventilyatsiya qilish uchun gigienik talablarni bilish. 9. Havoning tozaligini ifloslanishning asosiy ko'rsatkichlari (antropotoksinlar, karbonat angidrid, bakterial ifloslanish) asosida baholay olish. 10. Tibbiyot muassasasining turli binolarini ventilyatsiya qilish rejimini baholay	1. Yopiq joylarda karbonat angidrid miqdorini tadqiq qilish va baholash. 2. Atmosferadagi bakterial ifloslanishni aniqlash va baholash. 3. Havo muhitining holatini baholash va shamollatish rejimlarini asoslash. 4. Yopiq joylarda ventilyatsiya samaradorligini o'rganish.	1. Karbonat angidridni aniqlashning ekspress usuli. 2. Sanitariya-bakteriologik tekshirish. 3. Karbonat angidrid uchun havo almashinuv kursini hisoblash va baholash.	San P va N 5179-90 "Kasalxonalar, tug'ruqxonalar va boshqa tibbiy shifoxonalarni loyihalash va ishlatish uchun sanitariya qoidalari". Sog'liqni saqlash muassasalarida shamollatish moslamalarini ishlatish va samaradorligini nazorat qilish bo'yicha ko'rsatmalar No 1231-75.

	olish va uni optimallashtirish bo'yicha tavsiyalar berish.			
	11. “HBI” tushunchasini egallang. 12. Ularning paydo bo'lish sabablarini, eng muhim qo'zg'atuvchilarning epidemiologiyasini, kasalxona ichidagi infektsiyalarning tarqalish manbalarini va yo'llarini bilish. 13.Kasalxonalarning turli bo'limlarida sanitariya-epidemiyaga qarshi rejimning asosiy qoidalarining bajarilishini nazorat qila olish. 14. Kasalxona ichidagi infektsiyalarning nospetsifik va spesifik profilaktikasi bo'yicha asosiy tadbirlarni amalga oshira olish.	1. Mavzuning asosiy, eng muhim masalalarini tahlil qilish. 2. Og'zaki yoki yozma so'rov orqali bilimlarni egallashni nazorat qilish. 3. Vaziyat masalalarini yechish.	Dasturlashtirilgan boshqaruv	Nozokomial infektsiyalarni epidemiologik nazorat qilish bo'yicha ko'rsatmalar 1987 yil 2 sentyabrdagi 28-6, / 34-son. Sog'liqni saqlash muassasalarida sanitariya va epidemiyaga qarshi rejim bo'yicha me'yoriy-uslubiy hujjatlar to'plami. M, 1996 yil, 2 jild.

Mavzu 1. Tibbiyot muassasalarini joylashtirish, joylashtirish va jihozlash uchun gigienik talablar (shifoxona loyihasining sanitariya ekspertizasi)

Research Science and Innovation House

MAVZUNING AMALIY AHAMIYATI:

Tibbiyot muassasalarida optimal gigiyenik sharoitlarni yaratish kasalxona maydonini rejalashtirish va rivojlantirish xususiyatlari, binolarning tuzilishi va ichki tartibi, ularning sanitariya-texnik jihatdan yaxshilanishi, shuningdek, ekspluatatsiya davridagi sanitariya holati bilan belgilanadi.

DARS MAQSADI:

Oddiy shifoxona loyihasini tahlil qilish misolidan foydalanib, tibbiy muassasalarni joylashtirish va ichki tartibga solish uchun asosiy gigienik talablarni o'rganing.

NAZARIY SAVOLLAR:

1. Kasalxona qurilishining zamonaviy gigienik muammolari.
2. Kasalxonalarni joylashtirish va erni rejalashtirish uchun gigienik talablar.
3. Kasalxonani rivojlantirish tizimlari, yerlarni rayonlashtirish.
4. Kasalxonaning qabul bo'limi, bo'lim bo'limi va boshqa tarkibiy bo'linmalariga qo'yiladigan gigienik talablar.
5. Kasalxonalarning terapevtik, jarrohlik, bolalar, akusherlik va yuqumli kasalliklar bo'limlarida tartib va ish tartibi.

AMALIY MAKORALAR:

Tibbiyot muassasalari loyihalarini gigienik ekspertizadan o‘tkazish metodikasini o‘zlashtirish.

ADABIYOT:

Asosiy: 1. Rumyantsev G.I. va boshqalar. Umumiy gigiena.-M.,-1986.-B.230-253, 289-300. 2. Gabovich R.D., Poznanskiy S.S., Shahbazyan, G.X. Gigiena. Kiev.-1984.-P.277-304. 3. Pivovarov Yu.P Goeva O.E.Velichko A.A. Gigiena bo'yicha laboratoriya mashqlari bo'yicha qo'llanma. M.Tibbiyot.-1983.-B.59-92.

Qo'shimcha: 1. Bystrova T.A. Tibbiyot muassasalarining gigienasi. -M.-1971. 2. Saxnovskaya N.N., Manenko A.K. Tibbiyot muassasalarining gigienasi - Kiev. -1982 yil. 3. Kasalxona gigienasi. Nemis tilidan tarjima. - Minsk. -1984 yil.

Talabalar mustaqil ishi uchun topshiriq:

Taqdim etilgan adabiyotlar va o'quv materiallari asosida

I. Tibbiyot muassasalarini rejalashtirishning sanitariya-gigiyena tamoyillarini o'rganish.

II. Qulay tibbiy, himoya va epidemiyaga qarshi rejimni yaratishni hisobga olgan holda, aholi punktlarida tibbiyot muassasalarini joylashtirish va shifoxona uchastkasining tartibiga qo'yiladigan gigienik talablarni o'rganish.

III. Bemorlarni qabul qilish va bo'shatish bo'limining tartibiga qo'yiladigan gigienik talablarni va shifoxonalarning turli bo'limlarida qabul qilish va chiqarish xususiyatlarini o'rganish.

IV. Bo'lim bo'limiga qo'yiladigan gigienik talablarni tushuning (terapevtik bo'limning joylashuvi misolidan foydalanib). Kasalxonalarning bolalar, akusherlik va ginekologiya, jarrohlik va yuqumli kasalliklar bo'limlarini joylashtirish xususiyatlari.

V. Ambulatoriya bo'limining joylashuvi uchun gigienik talablarni tushuning.

VI. Kasalxona loyihasi uchun sanitariya tekshiruvi dasturini o'zlashtiring.

MUSTAQIL TAYYORLASH UCHUN O'QUV MATERIAL

1.1. Tibbiyot muassasalarini joylashtirish va erni rejalashtirishning gigienik tamoyillari.

Zamonaviy shifoxona – aholiga tibbiy-profilaktika xizmati ko‘rsatishga mo‘ljallangan tibbiyot punkti. Ko'pgina shifoxonalar nafaqat kasalxonaga yotqizilgan bemorlarga, balki ular joylashgan hudud aholisiga ham xizmat ko'rsatishini hisobga olgan holda, shifoxonani bevosita turar-joy hududida yoki xizmat ko'rsatuvchi markazda joylashtirishni ta'minlash kerak. maydon (somatik profil). Bemorlarning uzoq muddatli (psixiatriya, sil kasalliklari, reabilitatsiya davolash va boshqalar) 1000 dan ortiq o'rinli ixtisoslashtirilgan bo'limlari yoki majmualari shahar atrofi yoki chekka hududlarda, iloji bo'lsa, yashil hududlarda yoki ularga yaqin joyda joylashgan bo'lishi kerak; turar-joy hududidan 1000 m masofada bo'shliqlarni saqlash, tabiiy sharoitlardan qo'shimcha shifo omili sifatida foydalanish. Tug'ruqxonalar, stomatologik poliklinikalar va boshqa ambulatoriya muassasalari turar-joy va jamoat binolarida piyoda masofada (1,5-2 km), ko'chalar va jamoat transporti yo'llari yaqinida joylashgan bo'lishi mumkin. Tibbiyot muassasalari, SNiPP-69-78 "Tibbiyot-profilaktika muassasalari" ga binoan, aholi punktini funktsional rayonlashtirishni hisobga olgan holda bosh reja va batafsil rejalashtirish loyihalariga muvofiq joylashtirilishi kerak.

Kasalxona hududi shovqin manbalaridan (aerodromlar, temir yo'llar, magistral shahar magistrallari) va havo, tuproq va suvni ifloslantiruvchi manbalardan (shahar miqyosidagi poligonlar, kanalizatsiya maydonlari, chorva mollari qabristonlari va sanoat korxonalari) sanitariya muhofazasi zonasi 50 ga teng bo'lishi kerak. 1000 m gacha, ob'ektning zararlilik darajasiga qarab, shamol tomonida - havoni ifloslantiruvchi manbalardan. Sayt yaxshi izolyatsiyalangan, ventilyatsiya qilingan va o'simliklarga boy tuproqda joylashgan bo'lib, insolyatsiya va atmosfera suvining drenajlanishini ta'minlash uchun tabiiy yoki boshqariladigan nishab ($0,5\text{-}10^{0}$) bilan jihozlangan. Tuproqlar qo'shimcha chora-tadbirlarsiz tabiiy asoslardan foydalanishga imkon berishi va ifloslanmagan, filtrlovchi tuproqqa ega bo'lishi kerak. Past turgan er osti suvlari (er yuzasidan 1,5 m dan va poydevor poydevoridan 1 m dan yaqinroq bo'lmagan) balandlikni sun'iy ravishda tushirish va murakkab gidroizolyatsiyani o'rnatish bo'yicha ishlarni bajarmasdan qurilishga imkon berishi kerak. Sayt suv ostida qolmasligi, botqoqlanishi va karst yoki ko'chki hodisalari bo'lmasligi kerak.

Aholining sog'liqni saqlash muassasalariga bo'lgan ehtiyojini va er uchastkalarining hajmini hisoblash "Shaharlar, shaharchalar va qishloq aholi punktlarini rejalashtirish va rivojlantirish" SNiPga muvofiq amalga oshiriladi. Davolash-profilaktika muassasalari uchun eng qulay tabiiy sharoitga ega, baland, quruq relefda joylashgan, yaxshi shamollatiladigan yashil maydonlar ajratilgan. Saytni tanlashda siz shifoxona binosini ma

Foydalanilgan adabiyotlar

1. https://www.rosmedlib.ru/doc/ISBN9785970411698-0014/-esf2k2z11-tabrel-mode-pgs.html
2. http://elar.ssmu.ru/bitstream/20.500.12701/2075/1/tut_ssmu-2007-6.pdf
3. https://studfile.net/preview/5874598/
4. https://ecology.pdmu.edu.ua/storage/common/docs/YCs0INWYXlsxiKu9xHdr3gudna1pNtCIpaboBfDF.pdf
5. https://rep.bsmu.by/bitstream

Research Science and Innovation House

Kuzgi bug‘doy navlari donning sifat ko‘rsatkichlariga ekologik omillarning ta’siri

Sh.Sh.Raximov- UrDU biologiya kafedrasi o‘qituvchisi
E-mail: raximovshuxrat94@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada Xorazm viloyati sharoitida ekilayotgan kuzgi bug‘doyning Zimnitsa, Asr va Gurt navlari donining sifat ko‘rsatkichlariga abiotik stress omillari (yuqori harorat, tuproq sho‘rlanishi) va antropogen omil sifatida ekish muddatlari, o‘g‘it me’yorilarining ta’siri o‘rganilgan hamda navlar kesimida qiyosiy tahlillar natijasi bayon qilingan.

Kalit so‘zlar. Ekologik omillar, yuqori harorat, tuproq sho‘rlanishi, abiotik omillar, antropogen omillar, hosildorlik, vegetatsiya davri.

Аннотация: В данной статье изучены влияние факторы абиотического стресса (высокая температура, засоление почвы) и в качестве антропогенного фактора сроков посадки и норм удобрений на показатели качества зерна сортов озимой пшеницы Зимница, Аср и Гурт, выращиваемых в условиях Хорезмской области, а также описаны результаты сравнительных анализов в разделе сортов.

Ключевые слова. Экологические факторы, высокая температура, засоление почвы, абиотические факторы, антропогенные факторы, урожайность, вегетационный период.

Annotation: This article examines the impact of abiotic stress factors (high temperature, soil salinization) and anthropogenic factors such as sowing dates and fertilizer rates on the grain quality indicators of winter wheat varieties Zimnitsa, Asr, and Gurt under the conditions of the Khorezm region. The results of comparative analyses across different varieties are presented.

Keywords. Ecological factors, high temperature, soil salinization, abiotic factors, anthropogenic factors, yield, vegetation period.

Kirish. Respublikamizning turli hududlarida jumladan Xorazm viloyati sharoitida kuzgi bug‘doy o‘simligiga salbiy ta’sir etuvchi ekologik stress omillari tuproq sho‘rlanishi hamda yuqori haroratdir. Abiotik stress omillari don hosildorligi

bilan bir qatorda don sifatiga ham salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Yuqori harorat stressi natijasida don to‘liq shakllanmay qoladi. Bu esa o‘z navbatida don sifatining pasayishiga olib keladi.

Havo haroratining +32 º C dan oshishi reproduktiv organlarga kuchli ta’sir ko‘rsatib, rivojlanish davrining o‘rta va kechki bosqichlarida don to‘lish jarayoniga kuchli salbiy ta’sir ko‘rsatadi [1].

Issiqlik stressi fotosintezni, gul changlarining hayotchanligini, boshoqdagi don soni va vaznini kamayishiga sabab bo’ladi, shuning uchun bug‘doyning hosilini va sifatini (Tritikum aestium L.) turli xil navlar va genotiplar orasida o‘zgaruvchan miqdorda kamaytiradi [2].

Yuqori harorat ta’sirida yuzaga kelgan issiqlik stresi kuzgi bug‘doy donining tashqi ko‘rinishiga, hajmiga, sifatiga salbiy ta’sir qiladi [3, 4]

Tadqiqot materiallari va uslubi. Ilmiy ish tajribasi Urganch davlat universiteti tajriba xo‘jaligida o‘tkazildi. Tajribda kuzgi bug‘doyning Asr, Gurt, Zimnitsa navlarining urug‘lari sholining ertapishar navlaridan bo‘shagan dalalarga ekildi. Tajribada variantlar bo‘yicha biometrik ko‘rsatgichlarni aniqlash “Dala tajribalarini o‘tkazish uslublari” (O‘zPITI, 2007) bo‘yicha bajarildi [5].

Tadqiqotlar davomida $N_{200}P_{120}K_{90}$ kg/ga me’yorida mineral o‘g‘itlar bilan kuzgi bug‘doy navlari oziqlantirilib borildi.

Tajriba davomida harorat NASA POWER sun’iy yo’ldoshidan olingan ma’lumotlar asosida aniqlandi.

Ekishdan oldin hamda vegetatsiya davrining oxirida tuproq sho‘rlanishi konduktometr uskunasi yordamida aniqlandi hamda FAO tomonidan qabul qilingan klassifikatsiyaga o‘tildi.

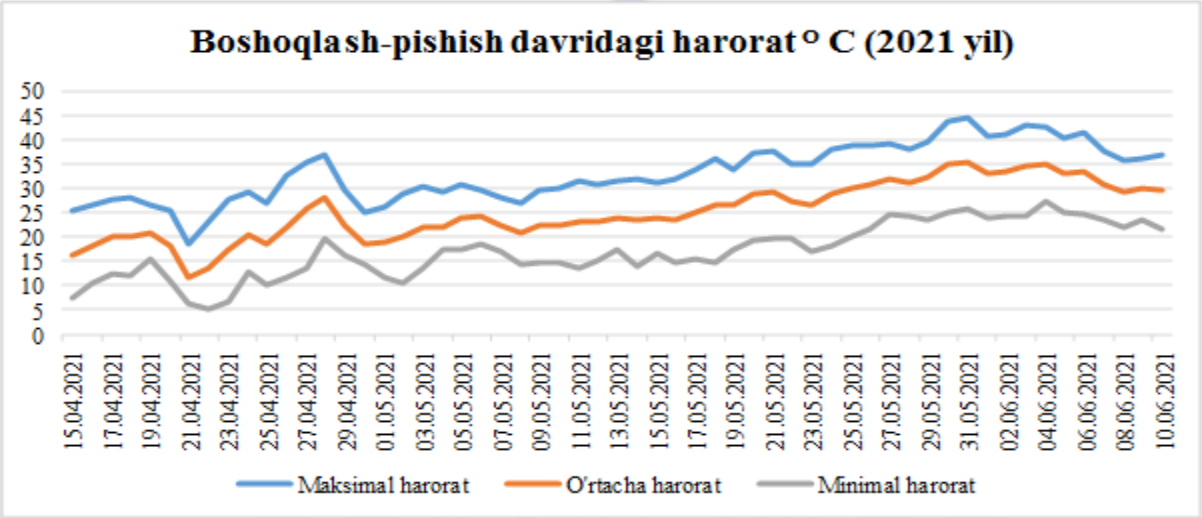
Tajriba davomida kuzgi bug‘doy uch xil muddatda ekilganda don naturasi hamda kleykovina miqdoriga abiotik va antropogen omillarning ta’siri o‘rganildi.

Tadqiqot natijalari va ularning muhokamasi. Tadqiqot yillari (2020-2021 yillar) aprel oyida o‘rtacha harorati +17,0 º C, maksimal harorat +36,9 º C ni tashkil qildi. 26-28 aprel kunlarida maksimal havo harorati 32-36 º C gacha ko‘tarilganligi qayd qilindi. May oyida o‘rtacha havo harorati 26 º C, maksimal harorat +44,4 º C ni tashkil qildi. May oyining dastlabki 10 kunligida (1-10 may, 2021 yil) maksimal harorat +26 º C dan +30 º C gacha ko‘tarilganligi qayd qilindi.11 maydan 20 maygacha bo’lgan

muddatda maksimal harorat +31 ° C dan +37 ^{0} C gacha, 21 maydan 31 maygacha esa +37,7 ^{0} C dan +44,4 ^{0} C gacha ko‘tarilganligi kuzatildi. (1-rasm)

1-rasm

Kuzgi bug’doyning boshoqlash-pishish davridagi harorat ^{0} C (2021 yil)

Vegetatsiya davrining boshida va oxirida tuproq sho‘rlanishi tuproq-suv suspenziyasini elektr o‘tkazuvchanligini (ECe) 3,5 koeffisiyentga ko‘paytirish orqali aniqlandi. Vegetatsiya davrining boshida tuproq sho’rlanishi 1,6 dS/m, oxirida 3,5 dS/m ekanligi aniqlandi.

Kuzgi bug‘doyning Zimnitsa navida 2020-2021 yillar davomida olib borgan tadqiqotlarimizda 1 oktabr muddatida ekilganda boshoqlash-pishish davrida kunlik o‘rtacha harorat +25,1 ° C bo‘lganda don naturasi 761 g/l, kleykovina miqdori 24,7 %, 10 oktabr muddatida ekilganda boshoqlash-pishish davrida kunlik o‘rtacha harorat +26,3 ° C bo‘lganda don naturasi 738 g/l, kleykovina miqdori 23,4 %, 20 oktabr muddatida ekilgan variantda boshoqlash-pishish davrida kunlik o‘rtacha harorat +26,7 ° C bo‘lganda don naturasi 724 g/l, kleykovina miqdori 22,2 % ni tashkil qildi.

Asr navida olib borgan tadqiqotlarimizda 1 oktabr muddatida ekilganda boshoqlash-pishish davrida kunlik o‘rtacha harorat +25,3 ° C bo‘lganda don naturasi 770 g/l, kleykovina miqdori 25,5 %, 10 oktabr muddatida ekilganda boshoqlash-pishish davrida kunlik o‘rtacha harorat +26,6 ° C bo‘lganda don naturasi 752 g/l, kleykovina miqdori 24,2 %, 20 oktabr muddatida ekilgan variantda boshoqlash-pishish davrida kunlik o‘rtacha harorat +27,0 ° C bo‘lganda don naturasi 736 g/l, kleykovina miqdori 22,9 % ni tashkil qildi.

Gurt navida olib borgan tadqiqotlarimizda 1 oktabr muddatida ekilgan variantda boshoqlash-pishish davrida kunlik o‘rtacha harorat +26,2 ° C bo‘lganda don naturasi 769 g/l, kleykovina miqdori 25,3 %, 10 oktabr muddatida ekilgan variantda boshoqlash-pishish davrida kunlik o‘rtacha harorat +26,9 ° C bo‘lganda don naturasi 745 g/l, kleykovina miqdori 23,8 %, 20 oktabr muddatida ekilganda boshoqlash-pishish davrida kunlik o‘rtacha harorat +27,1 ° C bo‘lganda don naturasi 731 g/l, kleykovina miqdori 22,5 % ni tashkil qildi.

Xulosa. Kuzgi bug‘doyning Zimnitsa navida boshoqlash-pishish davrida o‘rtacha harorat 25,1 ° C dan 26,3 ° C ga ko‘tarilganda ya’ni 1,2 ° C ga oshganda don naturasi 23 g/l, kleykovina miqdori 1,3 % kamayishi kuzatildi.

Zimnitsa navida boshoqlash-pishish davrida harorat 25,1 ° C dan 26,7 ° C ko‘tarilganda ya’ni 1,6 ° C oshganda don naturasi 37 g/l, kleykovina miqdori 2,5 % kamayishi kuzatildi.

Kuzgi bug‘doyning Asr navida boshoqlash-pishish davrida o‘rtacha harorat 25,3 ° C dan 26,6 ° C ga ko‘tarilganda ya’ni 1,3 ° C ga oshganda don naturasi 18 g/l, kleykovina miqdori 1,3 % kamayishi kuzatildi.

Asr navida boshoqlash-pishish davrida harorat 25,3 ° C dan 27,0 ° C ko‘tarilganda ya’ni 1,7 ° C oshganda don naturasi 34 g/l, kleykovina miqdori 2,6 % kamayishi kuzatildi.

Kuzgi bug‘doyning Gurt navida boshoqlash-pishish davrida o‘rtacha harorat 26,2 ° C dan 26,9 ° C ga ko‘tarilganda ya’ni 0,7 ° C ga oshganda don naturasi 24 g/l, kleykovina miqdori 1,5 % kamayishi kuzatildi.

Gurt navida boshoqlash-pishish davrida harorat 26,2 ° C dan 27,1 ° C ko‘tarilganda ya’ni 0,9 ° C oshganda don naturasi 38 g/l, kleykovina miqdori 2,8 % kamayishi kuzatildi.

Yuqoridagi natijalari shuni xulosa qilish mumkinki, 1 oktabr Xorazm viloyatining iqlim sharoitida kuzgi bug‘doyning Zimnitsa, Asr va Gurt navlari ekish uchun optimal muddat hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Cossani C. M., Reynolds M. P. Physiological traits for improving heat tolerance in wheat //Plant physiology. – 2012. – T. 160. – №. 4. – C. 1710-1718.
2. Tadesse W., Suleiman.S., Tahir.I., Sanchez-Garcia M., Jighly A., Hagras A., Thabet Sh., Baum M. Heat-Tolerant QTLs Associated with Grain Yield and Its Components in

Spring Bread Wheat under Heat-Stressed Environments of Sudan and Egypt //Crop Science. – 2019. – Vol. 59. C. 199-211.
3.Baloch M, Baloch A.W, Shaikh Z.A, Arain S, Baloch M.J, Asad M.A, Baloch G.M, Ali M, Baloch A.M. “Assessment of elite wheat genotypes for heat stress on the basis of yield contributing traits” // International journal of biology and biotechnology 13(1) 2016. P 101-106
4.Hafeez M.B, Zahra N, Kausar A, Jun Li, Rehman A, Farooq M. Infuence of heat stress during grain development on the wheat grain yield, quality and composition // Journal of Soil Science and Plant Nutrition, 2023 p 2955–2969
5.Дала тажрибаларини ўтказиш услублари. ЎзПИТИ.Тошкент, 2007.
Research Science and Innovation House

"The Evolution of Social Media and Its Effects on Society"

Student :**Abduraimova Mukhlisa Abdusalim qizi**
Scientific supervisor: **Turaeva Umida Shukhratovna**
Termez University of Economics and Service.

ABSTRACT: This article explores the evolution of social media and its impact on society. Beginning in the 1990s with platforms like Six Degrees and Friendster, social media enabled global connections. Later, platforms such as Facebook and Instagram not only revolutionized communication but also fostered creativity and opened new opportunities for businesses.

The article examines the positive effects of social media, including fostering global connectivity, democratizing access to information, and providing a voice for marginalized groups. It also highlights negative consequences, such as mental health challenges, the spread of misinformation, and concerns over data privacy.

KEY WORDS: social media, communicate, online platforms, social networking, effects on society.connectivity.

Social media, a term that has become ubiquitous in the digital age, has undergone a remarkable evolution since its inception, transforming the way we communicate, share information, and connect with others. From the early days of basic online platforms to today's sophisticated networks, the impact of social media on society has been profound and multifaceted. This article delves deeper into the evolution of social media and its far-reaching effects on various aspects of our lives.

Social media has transformed from a niche communication tool to an integral part of modern life, impacting personal relationships, business, politics, and culture. Its evolution has occurred in distinct phases, each shaping society in unique ways.

The Early Days (1990s-2000s)

The emergence of platforms like Six Degrees (1997) and Friendster (2002) marked the beginning of social networking. These platforms allowed users to create profiles, connect with friends, and share basic content. MySpace and Facebook (2004) introduced more interactive features, including personal customization and dynamic newsfeeds, laying the foundation for modern social media.

Effects on Society:

Facilitated global connections.

Introduced digital identity creation.

Sparked early concerns about privacy and data security.

The Growth Phase (2010-2020)

This era saw the rise of mobile-first platforms like Instagram (2010), Snapchat (2011), and TikTok (2016). Social media shifted from simple communication to content creation and consumption, emphasizing multimedia formats. Influencer culture emerged, and businesses began leveraging these platforms for marketing.

Effects on Society:

Encouraged self-expression and creativity.

Popularized influencer marketing, altering consumer behavior.

Increased exposure to misinformation and cyberbullying.

Current Trends (2020-Present)

Social media continues to evolve with Al-driven algorithms, short-form video content, and immersive experiences like augmented and virtual reality (AR/VR). Platforms like Threads and BeReal emphasize authenticity and simplicity, countering the performative culture of earlier platforms.

Effects on Society:

Shortened attention spans due to bite-sized content.

Increased mental health issues linked to comparison and screen time.

Amplified political and social discourse, both positively and negatively.

Fostered global communities and remote collaboration.

Positive Impacts

Connectivity: Bridged geographic and cultural gaps.

Knowledge Sharing: Democratized access to information.

Empowerment: Gave a voice to marginalized groups.

Negative Impacts

Mental Health: Linked to anxiety, depression, and body image issues.

Polarization: Fueled divisive rhetoric and echo chambers.

Privacy Concerns: Exposed users to data breaches and surveillance.

Conclusion

The evolution of social media reflects society's broader technological and cultural shifts. While it offers unprecedented opportunities for connection and innovation, it

also presents significant challenges. Balancing its benefits with its risks will require collective efforts from individuals, corporations, and policymakers.

REFERENCES:

1. "The Social Media Age" – Christian Fuchs.

2."Digital Minimalism: Choosing a Focused Life in a Noisy World" – Cal Newport.

3. "The Shallows: What the Internet Is Doing to Our Brains" – Nicholas Carr.

Research Science and Innovation House

“Salomat avlod tarbiyasinda millatlararo bahamjihatlikning o'rni”

Berdaq nomidagi Qoraqalpoq davlat universiteti Qoraqalpoq filologiyasi va Jurnalistika fakulteti 3-bosqich talabasi Sadetova Ilmira Oralbaevna

Annotasiya

Ushbu maqolada yosh avlodning, ya’ni yangi o’sib kelayotgan yoki endi dunyoga kelib, mana shu yurtda voyaga yetadigan insonlarning har tomonlama sog’ va salomat bo’lishi haqida yoritilgan. Sog’lom turmush tarzining 7 ta muhim qoidasiga amal qilish bu mavzuning asosiy maqsadidir. Bundan tashqari, vitaminlarga boy mahsulotlarni iste'mol qilish, sog'lom turmush tarziga e'tiborli bo'lish, sport bilan shug’ullanish, gigiyena qoidalariga rioya qilish sog'lom hayot kechirishning asosiy omilidir.

Kalit sozlar: kelajak, salomatlik, shior, oila, sport, avlot, sog’lom turmush tarizi, gigiyena

Sog’lom bola shiori kelajak avlodning,o’sib keliyotgan avlodning ruhiy-manaviy va jismoniy jihatdan sog’lom bolishlari va sog’lom osishlari uchun qayg’urish,desak xató qilmagan bolamiz.

Sog’lom on ava bola shiori har bir yurtning ,millatning ,xalqning asosiy tashvishlaridan biri bolmog’I lozim.Chunki kelajak avlot har bir davlat,yurt ,el xalqning kelejagini belgilaydigan avloddir.Ular anashu xalq,yurt ,davlat va elning umid g’unchalaridir.

Bu yorug’ jahonda neki jonzot bo’lsa,barchasi bolasi uchun qayg’uradi,hatto og’zida tashib boqadi,himoyalab voyaga yetkazadi.

Butun mavjudod orasida eng ulug’; eng mukkarram etib yaratilgan inson farzandi uning baxti kelajagi uchun butun borlig’ini, kerak bolsa butun umrini bagshlaydi.

Research Science and Innovation House

Bu borada bizning millatimizga- o’zbek xalqiga yetadigani kam topilsa kerak.Farzant korish,uni sog’-solomat katta qilish,baxtu ig’bolini korish xalqimiz uchun eng ezgu orzu,oliy baxt hisoblanadi.[1-2]

Bu bejiz emas .Chunki ha’r bir oilaning kelajagi shu oilada qanday farzant voyaga yetiyotganiga bog’liq.Oila -jamiyatning kichik lekin g’oyat muhim bo’g’ini.Demak,butin mamlakatning kelajagi shu yurt farzantlariga bog’liq .Shuning uchun ham O’zbekiston mustaqillikga erishgan kunlardanoq prizdentimiz rahnamoligida millat tag’diri ,millat kelajagi haqida oylash,uning huqiqiy asoslarini ishlab chiqiqish zarur shart sharoitlar yaratish davlat siyosatinig ustivor yonalishlaridan biri etib belgilandi.Mustaqillikga erishganimizdan keyin orodan kob otmay davlatimiz raxbarining tashabusi bilan ”O’zbekiston Respublikasida yoshlarga oid davlat siyosatining asoslari togrisida “ gi qonin qobul qilindi .Mustaqil O’zbekistonning birinshi ordeni “Sog’lom ovlod uchun” deb ataladi.

Xalqimizda sut bilan kirgan jon bilan chiqadi ,degan naql bor ona suti dek halol degan gap bekorga aytilmagan.Demak,bolaning kelajakta qanday inson bolib voyaga yetishi(tarbiyaning ornini ahamyatini inkor etmagan holda) ona sutining ahamyati juda katta .

Nasil-nasab masalasiga xalqimiz azal azaldan nihoyatta jiddiy,masulyat bilan qaragan.Amir temur davrida bu borada kob ish qilingan .Sohibquron bu masalaga alohida ahamyat bergan: “Og’illarim,nabiralarim va yaqinlarimni uylantirmoq tashvishida kelin izlomoqqa etibor berdim.Bu ishni davlat yumshlari bilan teng kordim.Kelin bolmishning nasil nasabini ,yetti pushtini surishtirdim.Xos odamlar orqali sog’liq solomatlikni,jismoniy komolatini aniqladim.Kelin bolani nasil -nasabi,odab oxlogi,sog’lom va baquvvatligi bilan barcha qusirlardan xoli bolsagina,elyurtga katta toy tomosha berib ,kelin tushirdim”.

Oradan olti asir otib Islom Karimov millatning nasil-nasabi ,sog’lom ovlot masalasini davlat siyosatidarajasiga kotardi.Prizidentimiz deyarli har bir chiqishida sog’lom avlot,yoshlar masalasiga etibor qaratti.Farzantlarimiz bizdan kora kuchli bilimli,dono va albatta,baxtli bolishlari shart,degan g’oyani istiqlolning ilik yillarida ilgari surgan .

Oradan olti asr ótib Islam Karimov millatning nasl-nasabini,soǵlom avlod masalasini davlat siyosati darajasiga kótardi.Prezidentimiz diyarli har bir chiqishida soǵlom avlod,yoshlar masalasiga etibor qaratadi.Farzandlarimiz bizdan kóra kuchli,bilimli,dono va albatta,baxtli bólishlari shart,degan ǵoyani istiqlolning

ilk yillarida ilgari súrgan.Farzandlarimizning soǵılom tuǵilishi,ósishi,óqishi,voyaga etishi uchun qilingan ishlarning solmoǵi juda úlkan."Bolalarni asraylik" xalqaro tashkiloti tomonidan tuziligan reytingida ósib kelayotgan yosh avlod salomatligi haqida eng kóp ǵamxorlik kórsatadigan davlatlar orasidan Ózbekiston 9-órinni egallagani bejiz emas yoki óz-ózidan bólib qolgani yóq.

Unutmang! Soǵlom turmush tarzi,bu-har qanday kasalliklar pripolokitikasi va solamatlik,kuch-quvvat garovidir.U insonning turli qirralarini rivojlantirish,muvaffaqiyatga erishish garovidir.Soǵlom turmush tarzi qoidalariga roya etgan odam oilasi,mehnat jamosi,ummuman ,jamiyattan óz órniga ega bóladi,turli murakkab vaziyatlarni engib ótish,hayot qiyinshiliklari oldida ózini yóqotmaslikka órganadi.Farzandning ota-onasining oldida bóladigan burchigi singari,ota-onaning ham bola oldidagi burchlari mavjud.Bu burchlardan biri bolani soǵlom qilib tarbiya qilmoqlikdadir.

Soǵlom bola deganda faqatgina jismoniy yoki faqat ma'naviy-ruhiy soǵlikni emas,balki ikkovini qóshib tushinish kerak.

Har bir ota-ona óz farzadining ham ruhiy-ma'naviy jihatdan soǵlom,barkamol bólishi uchun,ham jismoniy jihatdan chaqqon,baquvvat,turli kasallik va illatlardan soǵ-salomat bólib ulǵayishi uchun harakat qilmoǵi lozim.

Albatta,soǵlom bola shiyori kótarilishi bilan vatanimizdagi har bir toifa har bir mutaxassislik egasi har bir shaxs óz bilimi,mutaxassisligi va fikr-mulohazalari asosida mazkur shiyorni hayotga tatbiq qilishda,sinǵdirishda va soǵlom bolani tarbiyalab etishtirishda óz hissasini qóshish uchun harakat qilmoǵi kerak.Darhaqiqat,bunday soǵlom bolalarni dunyoga keltirishlari uchun albatta ularning ota-onalari ana shunday ham ruhiy-ma'naviy,ham jismoniy soǵlom bólmoqliklari lozimdir.Shuning uchun ham muqaddas dinimiz ta'limotida erkak kishi óz ayolini hurmat qilmoǵi,uni yaqshi kórmoǵi,uni asrab-abaylamoǵi muhim órin tutadi.Hatto rozǵorda bóladigan mas'uliyatli vaziyfa bólmish oila taminoti erkakning vazifasi qilib berilgan.Ayollarga esa soǵliklarini asrab-yurt kelajagi bólmish soǵlom avlodni dunyoga keltirib ularning tarbiyasi bilan shuǵillanishlarini lozim qilib qúyǵan.Shuning uchun ayollarni asrab-abaylash ularga yaqshilik qilish juda muhim ekanligini qayta-qayta takrorlaydi.Zero,hadilarning birida rasulullоh sollallohu alayhi vasallam shunday marhamat qilganlar (6-8):

"Sizlarning yaqshilaringiz ahliga yaqshilaringizdir va men ahliga yaqshingizman".

Xulosa qilib aytadigan bólsak,soǵlom ona va bola shiyori ostida qilinadigan har bir xizmat butun el-yurt kelajagi uchun,butun davlat,xalq xójaligi uchun qilingan xizmat hisoblanadi.

Yana bir gap! Soǵlom turmush tarzi qoidalari bir birini qóllab-quvvatlaydi,Biri ikkinchisiz sodir blishi amri mahol. Ularni ertaga qoldirmasdan,hoziroq amalga oshirishni boshlash bilan soǵlom va baxtli hayot sari ilk qadamlarimizni tashlagan bólamiz.

1. Maqalanıń kólemi – 3-5 bet kóleminde.

2. Tekst formatı: A4, shepten 3,0 sm, ońnan 1,5 sm, joqarı hám tómeninen 2,0 sm den qaldırıladı. Tekst tek Times New Roman garniturasında, 14 kegl, 1,5 interval menen teriledi.

3. Maqala teksti tómendegi tártipte rásmiylestiriledi:

- Avtor (avtorlar)dıń familiyası, atı, ákesiniń atı (14 kegl);
- Maqalanıń úlken háripler menen 14 keglde jazılǵan ataması orta bólimine jaylastırıladı;
- maqalanıń qısqasha annotaciyası (12 kegl, kursiv, ózbek (maqala qaraqalpaq tilinde bolsa qaraqalpaq), rus hám inglis tillerinde) keńlik boyınsha tegislenedi;
- tayanısh sózler (12 kegl, kursiv, 4-8 sóz; ózbek (maqala qaraqalpaq tilinde bolsa qaraqalpaq), rus hám inglis tillerinde) keńlik boyınsha tegislenedi;
- súwret hám kestelerdiń atı kórsetiliwi hám arab cirfları menen nomerleniwi (1-súwret, 1-keste h.t.b.) shárt, maqala tekstinde olarǵa silteme bolıwı kerek; kestelerdiń ishindegi jazıwlar 11 keglden kishi bolmawı kerek;
- paydalanılǵan bibliografiyalıq derekler “Paydalanılǵan ádebiyatlar” ataması menen nomerlengen dizim tárizinde maqalanıń aqırında beriledi (12 kegl); nomerleniwi – alfavit tártibinde; teksttiń ishinde bibliografiyalıq siltemeler tek kvadrat skobkalar kórinisinde ([1])bolıwı tiyis;

4. Paydalanılǵan ádebiyatlar diziminen soń ózbek (qaraqalpaq), rus hám inglis tillerinde 12 kegl úlkenliginde ápiwayı shrift penen avtor (qospa avtorlar) haqqında maǵlıwmatlar (familiyası, atı, ákesiniń atı - tolıq, ilimiy dáreje hám ilimiy atağı, jumıs ornı, lawazımı, E-mail).

Adabiyotlar:

1.Oqilov O. Sog’lom turmush - uzoq umr poydevori. T. 1980-y. 56 b.

2.Аминжонова, Ч. А., & Мавлянова, Д. А. (2020). Методика преподавания предмета “биология” в системе высшего медицинского образования. In методологические и организационные подходы в психологии и педагогике (pp. 8-11).

3.Nazarova, F., & Hudaikulova, N. (2019). Healthy generation-the basis of a healthy family. Scientific Bulletin of Namangan State University, 1(7), 69-73.

4.Аминжонова, Ч. А., & Мустафаева, М. И. (2017). Биоэкологическая Характеристика Водорослей Биологических Прудов г. Бухары. In Экологические проблемы промышленных городов (pp. 387-389).

5.Худайкулова, Н. И., & Жумаева, Ш. Б. (2020). О стимуляции иммунитета на гиалуронидазу-фактор патогенности паразитов. In Университетская наука: взгляд в будущее (pp. 106-108).

6.Aminjonova, C. (2021). Problems and methods of teaching the subject “Biology”. Центр научных публикаций (buxdu. uz), 1(1).

7.Асроров, А. А., Ярикулов, Ш. Ш., & Турдиев, М. Р. (2017). Особенности встречаемости и повышение эффективности лечения семейного хронического тонзиллита у детей. Вестник Совета молодых учёных и специалистов Челябинской области, 3(2 (17)).

8.Akmalovna, A. C., & Olimovna, A. G. (2020). Methodology and problems of teaching the subject “Biology” in medical universities and secondary educational schools. Eurasian Medical Journal, (2), 6-8.

9.Nazarova, F. (2021). The use of phonological observations in the determination of the main phases of the development of thin-fiber goose varieties in the conditions of Bukhara region. Theoretical & applied science Учредители: Теоретическая и прикладная наука, (9), 523-526.

10.Асроров, А. А., Гафарова, С. У., & Мухамеджанова, М. Х. (2016). Формирование хронического тонзиллита у детей в зависимости от клиникоиммуногенетических факторов. Педиатрический вестник Южного Урала, (2). [11] Aminjonovich, A. A., & Akmalovna, A. C. (2021, March). Methods of teaching the subject “Biology” in medical universities. In Euro-Asia Conferences (Vol. 3, No. 1, pp. 38-40).

11.Садуллаева, Г. Г. К., & Джумаева, М. К. (2021). Синтез, структура и свойства

12.NI (II) и ZN (II) комплексных соединений на основе алъдегида бензоилуксуса. Universum: химия и биология, (12-2 (90)), 14-17. Nazarov, A. (2021). The impact of the chemical industry on the environment.

13.Eurasian journal of academic research 1(8), 145-148

14.Afanasyev Yu. Salomatlik alifbosi. T “Ibn Sino” n 1995-y. 104-b.

15.Худойкулова, Н. И. (2018). Пути воспитания толерантности у молодежи. Наука, техника и образование, (11 (52)).

16.Nazarov, A. (2021). Challenges to uzbekistan’s secure and stable political development in the context of globalization. Journal on International Social Science, 1(1), 26-31.

17.Zhumaeva, Sh., B. (2022). Ecological And Floral Analysis Of Algoflora In Water Bodies Of Bukhara Region. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal (413-435)

18.Mustafaeva, M. I., & Jumayeva, S. B. (2020). Ecofloristic analysis of natural algae population of reservoirs used as biological ponds of Bukhara. In Университетская наука: взгляд в будуўее (pp. 260-266)

Research Science and Innovation House

ShAŃARAQ FUNKCIYALARÍ, ShAŃARAQ TIPLERI HÁM ROLLERI

A.Japparbergenova – Berdaq atındağı QMU “Ámeliy psixologiya” tálim baǵdarınıń 2-kurs talabası
V.Mámbetyarova – Berdaq atındağı QMU assistent oqıtıwshı

Annotaciya: Bul maqalada shańaraq funkciyaları, shańaraq tipleri hám shańaraq rolleri haqqında maǵlıwmatlar berilgen. Maqalada shańaraq aǵzalarınıń wazıyapaları, dástúriy shańaraq, bir ata-analı shańaraq, multikultural shańaraq sonıń menen birge ata-ana rolleri, perzent rolleri boyınsha pikirler bayan qılınǵan.

Gilt sózler: shańaraq, shańaraq funkciyası, shańaraq tipleri, shańaraq rolleri, biologiyalıq funkciya, sociallıq funkciya, emocional hám psixologiyalıq qollap-quwatlaw.

Kirisiw. Shańaraq – insan ómiriniń tiykarǵı hám eń zárúr sociallıq instituti bolıp, ol tek ǵana biologiyalıq, bálki psixologiyalıq hám sociallıq jaqtan da áhmiyetli rol oynaydı. Shańaraq psixologiyası hám onıń sociallıq funkciyaları haqqında sóz júgirtkende, shańaraq sisteması hám onıń aǵzalarınıń óz ara baylanısları, jámiyette qáliplesetuǵın sociallıq roller hám basqa kóplep faktorlardı esapqa alıw zárúr. Bul maqalada shańaraq funkciyaları, shańaraq tipleri hám olardıń ishindegi roller haqqında sóz júritiledi.

Tıykarǵı bólim. Shańaraq funkciyaları – shańaraq aǵzaları arasında sociallıq hám psixologiyalıq baylanıslardı támiyinleytuǵın, hár túrli zárúrliklerdi qanaatlandırıwǵa qaratılǵan iskerlik bolıp tabıladı. Shańaraq sisteması bir neshe tıykarǵı funkciyalarǵa iye:

Biologiyalıq funkciya. Shańaraq, tiykarınan, awládtıń dawamıylıǵın támiyinlew hám perzentlerdi tárbiyalaw arqalı biologiyalıq funkciyanı atqaradı. Ata-ana hám balalar ortasında genetic hám biologiyalıq baylanıs bar bolıp, bul óz náwbetinde shańaraq ishindegi múnásebetlerdiń qáliplesiwine sebep boladı.

Sociallastırıw funkciyası. Shańaraq, sonıń menen, sociallastırıw processin ámelge asıradı, yaǵnıy jańa áwladttı jámiyette qabıl qılınǵan qadriyatlar, normalar, ádetler hám normativlerge mas ráwishte tárbiyalaydı. Perzentler shańaraqta etikalıw, mádeniy, diniy hám basqa sociallıq qádriyatlardı úyrenedi.

Emocional hám psixologiyalıq qollap-quwatlaw. Shańaraq aǵzaları ortasında emocional baylanıs hám qoolap-quwatlaw, sonıń menen, shańaraq sistemasınıń zárúr bir funkciyası bolıp tabıladı. Shańaraq aǵzaları bir-birilerin sezimlik jaqtan qollap-quwatlaydı hám bul kóplep psixologiyalıq mashqalalardı jeńiwge járdem beredi. Shańaraq, sonıń menen, qáwipsizlik hám turaqlılıqtı támiyinlewde zárúr rol oynaydı.

Ekonomikalıq funkciya. Shańaraq óziniń ekonomikalıq mútájliklerin támiyinlew hám ajratıwdı ámelge asiradı. Ata-ana perzentlerin azıqlantıradı, olardıń tálimin támiyinleydi hám basqa materiallıq mútájliklerin qanaatlantıradı. Sol menen birge, shańaraq ekonomikalıq resurslardı bólistiriwde de zárúr eol oynaydı.

Etikalıq funkciya. Shańaraq, shańaraqtıń aǵzalarına etikalıq qádriyatlardı úyretedi hám olarǵa ómirdegi tuwrı joldı kórsetedi. Shańaraq aǵzaları ortasındaǵı etikalıq normalar hám principle perzentler ushın órnek bolıńp xızmet qıladı.

Shańaraq tipleri. Social psixologiyada shańaraq túrleri túrli sharayatlar hám sociallıq konetkstlerge qarap parıqlanadı. Hár bir shańaraq túrli ózine tán sociallıq hám psixologiyalıq mexanizmler menen ajralıp turadı. Shańaraq tipleri tómendegishe xarakteristikalandı:

Dástúriy shańaraq. Bul shaǵaraq, kóbinshe bir áke, bi rana hám balalardan ibarat bolǵan shańaraq bolıp tabıladı. Bunday shańaraq túrinde dástúriy rol hám wazıypalar, máselen, ata-ananıń májbúriyatları, perzentler tárbiyası hám úy-rúzger jumıslarınıń bólistiriliwi anıq belgilengen.

Bir ata-ana shańaraǵı. Bul shańaraq tipi ajralıw yakı ókeniń yakı ananıń ólimi sebepli bir ata yakı ana tárepinen tárbiyalanatuǵın perzentlerden ibarat. Bunday shańaraqta ata-ana kóbirek jalǵız májbúriyatlardı orınlawǵa májbúr boladı hám perzentlerdiń emocional mútájliklerin qanaatlandırıw úlken juwapkershilikti óz moynına aladı.

Multikultural shańaraq. Bunday shańaraqlar, túrli millet, mádeniyat yakı dinlerden bolǵan adamlar ortasında qurılǵan shańaraqlar bolıp tabıladı. Bul túrdegi shańaraqlarda hár túrli qádriyatlar, dástúrler hám úrp-ádetler birlestiriledi, bul bolsa shańaraqlıq múnásebetlerge jańa dinamikanı kiritedi.

Shańaraq ishindegi roller. Shańaraq aǵzalarınıń hár biri óziniń anıq roli hám wazıypasına iye. Shańaraq sistemasında túrli roller óz ara ógerip turadı hám bazan olar sociallıq normativler, normalar hám kútiwler tiykarında qáliplesedi. Shańaraq ishindegi tıykarǵı roller tómendegiler:

- ata hám ana roller: ata hám ana shańaraq ishindegi perzentlerdi tárbiyalaw, olardıń mútájliklerin qanaatlandırıw, ózlerin jaqsı órnek sıpatında kórsetiw sıyaqlı zárúr rollerdi orınlaydılar. Olardıń roli kóbinshe jámiyette belgilengen dástúriy májbúriyatlar tıykarında qáliplesedi.

- perzent roller: perzentler shańaraq ishinde ata-anaǵa bolǵan húrmet hám izzet, óziniń tárbiyası hám oqıw xızmetin ámelge asırıw sıyaqlı rollerdi atqaradılar. Perzentlerdiń roli olardıń jasına hám shańaraqtaǵı basqa ózgerislerge qarap ózgeriwi múmkin.

- basqarıwshı yakı qarar shıǵarıwshı roli: ayrım shańaraqlarda bir shańaraq aǵzası basqarıwshı yakı qarar shıǵarıwshı roldı orınlaydı, bul ádette áke yakı ana bolıwı múmkin.basqarıwshı shaxs shańaraqtıń túrli máseleleri boyınsha qararlar qabıl qıladı hám shańaraqlıq ómirdi tártipke saladı.

Juwmaq. Juwmaqlap aytqanda, shańaraq ómirimizdegi eń zárúr hám kompleks sistemalardan biri bolıp tabıladı. Shańaraq funkciyaları, shańaraq tipleri hám shańaraqtaǵı roller ortasındaǵı óz ara baylanıslar insanlardıń ruwxıy jaǵdayına, sociallıq hám etikalıq qádriyatlarına tásir qıladı. Shańaraq ishindegi salamat múnásebetler tek ǵana shańaraqtıń ózinde, bálki keń jámiyettedde turaqlılıqtı támiyinlewge járdem beredi. Shańaraq psixologiyasınıń tereń úyreniliwi sociallıq párawanlıqqa alıp keletuǵın zárúr factor bolıp, shańaraq aǵzalarınıń ómir sapasın jaqsılawǵa úles qosadı.

Paydalanılǵan ádebiyatlar dizimi:

1. G‘oziyev E.G‘. Sotsial psixologiya. – Toshkent: Noshir, 2012. – 316 b. 4. b.
2. Karimova V.M. Oila psixologiyasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2008. – 170 b.
3. Shoumarov G‘.B. Oila psixologiyasi. – Toshkent: Sharq, 2008. – 296 b.

Research Science and Innovation House

Xorazm viloyatida turizmi rivojlantirishning ahamiyati

Hayitova Onaxon
UrDU 1-bosqich magistranti

Annotatsiya: Xorazm viloyati, O'zbekistonning tarixiy va madaniy boyliklarga ega bo‘lgan hududlaridan biridir. Viloyatning turizm salohiyatini rivojlantirish, nafaqat iqtisodiy o‘sishni ta’minlash, balki mahalliy aholining turmush sharoitini yaxshilash, madaniy merosni saqlash va xalqaro hamkorlikni mustahkamlash uchun ham muhimdir. Ushbu tezis , Xorazm viloyatida turizmni rivojlantirishning ahamiyati va uning iqtisodiy, madaniy, ijtimoiy ta’sirini tahlil qiladi. Turizm sektori, viloyatning mehnat resurslarini jalb qilish, infratuzilma va xizmatlar sohasini rivojlantirish, shuningdek, madaniy va tarixiy obidalarni saqlashga ko‘maklashadi.

Kalit so'zlar: Xorazm, turizm, rivojlantirish, iqtisodiy o‘sish, madaniy meros, infratuzilma, xalqaro hamkorlik, tarixiy obidalar

Annotatsiya: Хорезмская область является одним из регионов Узбекистана, обладающим историческими и культурными богатствами. Развитие туризма в области имеет важное значение не только для обеспечения экономического роста, но и для улучшения жизненных условий местного населения, сохранения культурного наследия и укрепления международного сотрудничества. В данной работе анализируется важность развития туризма в Хорезмской области и его влияние на экономику, культуру и социальные процессы. Туристическая отрасль способствует привлечению трудовых ресурсов, развитию инфраструктуры и сферы услуг, а также сохранению исторических памятников.

Ключевые слова: Хорезм, туризм, развитие, экономический рост, культурное наследие, инфраструктура, международное сотрудничество, исторические памятники

Annotation: Khorezm region is one of Uzbekistan's areas rich in historical and cultural heritage. Developing tourism in the region is essential not only for ensuring economic growth but also for improving the living standards of the local population, preserving cultural heritage, and strengthening international cooperation. This paper analyzes the importance of tourism development in Khorezm and its impact on economic, cultural, and social processes. The tourism sector contributes to attracting

labor resources, developing infrastructure and services, and preserving historical monuments.

Keywords: Khorezm, tourism, development, economic growth, cultural heritage, infrastructure, international cooperation, historical monuments

Kirish:

Xorazm viloyati O‘zbekistonning eng qadimiy va tarixiy jihatdan boy hududlaridan biri hisoblanadi. U o‘zining qadimiy shaharlari, madaniy merosi, tabiat manzaralari va mehnat resurslari bilan ajralib turadi. Yurtimizning bu mintaqasi tarixan turizm uchun katta salohiyatga ega bo‘lib, u butun dunyodan sayyohlarni o‘ziga jalb qilishga qodir. Xorazmning boy madaniy merosi, uning o‘ziga xos arxitektura yodgorliklari, qadimiy shaharlar va tabiiy go‘zalliklari nafaqat mahalliy aholi, balki xalqaro turistlar uchun ham katta qiziqish uyg‘otadi.

Xorazm viloyatida turizmni rivojlantirishning ahamiyati nafaqat iqtisodiy o‘sishni ta’minlash, balki ijtimoiy va madaniy sohalarda ham muhim natijalar berishi mumkin. Turizm sektori, ayniqsa, ishlovchi kuchlarni jalb qilish, infratuzilmani rivojlantirish, xizmatlar sohasini kengaytirish, yangi ish o‘rinlari yaratish va viloyatning iqtisodiy rivojlanishiga ko‘maklashish imkonini beradi. Bundan tashqari, turizm orqali mahalliy aholi o‘z madaniy va tarixiy merosini saqlash, uni avlodlarga yetkazish va global miqyosda targ‘ib qilish imkoniga ega bo‘ladi.

Shuningdek, turizmni rivojlantirish xalqaro hamkorlikni mustahkamlash, viloyatning xalqaro imidjini yaxshilash va turli mamlakatlar o‘rtasidagi madaniy almashuvni kuchaytirishga yordam beradi. Shunday qilib, Xorazm viloyatida turizmni rivojlantirish – bu nafaqat iqtisodiy, balki madaniy va ijtimoiy sohalarda ham katta imkoniyatlarni ochuvchi jarayondir.

Asosiy qism:

Xorazm viloyatining turizm salohiyatini rivojlantirish, bir nechta asosiy jihatlar bo‘yicha juda katta ahamiyatga ega. Ushbu qismda, viloyatda turizmni rivojlantirishning iqtisodiy, madaniy, ijtimoiy va ekologik ta’sirlari tahlil qilinadi.

1. Iqtisodiy rivojlanish va ish o‘rinlari yaratish

Xorazm viloyatining turizm sektori iqtisodiyotning muhim tarmog‘iga aylanib, viloyatning iqtisodiy o‘sishiga katta hissa qo‘shishi mumkin. Turizm sohasidagi xizmatlar, transport, mehmonxona va oziq-ovqat sanoatlari viloyat iqtisodiyotini diversifikatsiya qilishda yordam beradi. Sayyohlar uchun yangi infratuzilma va

xizmatlar yaratish, shuningdek, bu sohada ish o‘rinlarini ochish imkonini beradi. Mahalliy aholi uchun turizm sektori yangi imkoniyatlar yaratadi: sayohat agentliklari, gidlar, mehmonxonalar, restoranlar va boshqa xizmatlar ko‘rsatuvchi tashkilotlar ishga tushadi.

Turizm rivojlanishi, viloyatga chet el valyutalarini kiritish, iqtisodiy o‘sishni ta’minlash va yashash darajasini oshirish imkonini yaratadi. Xorazm viloyatidagi turizmning rivojlanishi, shuningdek, mahalliy va xalqaro bozorlarda viloyatning iqtisodiy salohiyatini taqdim etadi.

2. Madaniy merosni saqlash va targ‘ib qilish

Xorazm viloyatining tarixiy obidalari va madaniy merosi xalqaro sayyohlar uchun katta qiziqish uyg‘otadi. Viloyatdagi qadimiy shaharlar, tarixiy yodgorliklar, masjidlar, madrasalar, qal’alar va boshqa arxitektura obidalari, ayniqsa, turizmni rivojlantirish uchun ajoyib imkoniyatlarni yaratadi. Sayyohlar nafaqat dam olishni, balki bu boy madaniy merosni o‘rganishni ham xohlashadi.

Turizmning rivojlanishi orqali Xorazm viloyatining madaniy merosi yaxshiroq saqlanadi. Sayyohlar kelishi bilan, mahalliy aholi madaniy qadriyatlarni yanada yaxshiroq tushunadi va ularga hurmat bilan qaraydi. Shuningdek, turizm tarmog‘ini rivojlantirish orqali xalqaro miqyosda Xorazmning madaniy va tarixiy obidalari haqida keng ma’lumot berish mumkin. Bu nafaqat viloyatning turistik salohiyatini oshiradi, balki madaniy merosni avlodlarga yetkazish imkoniyatlarini yaratadi.

3. Infratuzilma va xizmatlar sohasining rivojlanishi

Turizmning rivojlanishi, Xorazm viloyatining infratuzilmasini, jumladan, yo‘l tarmoqlarini, transport tizimini, kommunikatsiyalarni va energiya ta’minotini rivojlantirishga turtki beradi. Sayyohlarni qabul qilish uchun mehmonxonalar, restorallar, turistik markazlar va boshqa xizmatlar joylashgan hududlar qurilishi talab etiladi. Bularning barchasi viloyatning iqtisodiy va ijtimoiy holatini yaxshilashga yordam beradi.

Turizm infratuzilmasining rivojlanishi, viloyatdagi kichik va o‘rta biznesning o‘sishiga yordam beradi, bu esa yangi ish o‘rinlarini yaratadi va aholi daromadlarini oshiradi. Mahalliy ishlab chiqaruvchilar, hunarmandlar va fermerlar turizm orqali o‘z mahsulotlarini sotish imkoniyatiga ega bo‘lishadi, bu esa ularning moliyaviy holatini yaxshilaydi.

4. Ijtimoiy ta’sirlar va xalqaro hamkorlik

Turizmni rivojlantirish, Xorazm viloyatida ijtimoiy hayotning yaxshilanishiga ham xizmat qiladi. Sayyohlar bilan muloqot qilish, mahalliy aholi uchun yangi madaniyatlarni, tillarni va urf-odatlarni o‘rganish imkoniyatini yaratadi. Bu esa xalqaro miqyosda madaniy almashuvning kuchayishiga olib keladi.

Turizm viloyatning xalqaro imidjini ham yaxshilaydi. Turizmni rivojlantirish orqali Xorazm O‘zbekistonning boshqa mintaqalaridan ajralib turadigan, o‘ziga xos madaniy va tarixiy boyliklarga ega hudud sifatida taniladi. Xalqaro hamkorlikni kuchaytirish, Xorazm viloyatining dunyo miqyosida tanilib, o‘zining turistik salohiyatini kengaytirish imkonini yaratadi.

5. Ekologik ta’sirlar

Turizmning ekologik ta’sirlari ham alohida e’tiborga molikdir. Shuning uchun turizmni barqaror rivojlantirish, tabiiy resurslarni tejash va atrof-muhitni asrash muhimdir. Xorazm viloyatining tabiat manzaralari, o‘rmonlar, ko‘llar va boshqa tabiiy ob’ektlari sayyohlar uchun qiziqarli bo‘lishi mumkin, ammo bu joylarni asrash va ularning ekologik holatini nazorat qilish zarur. Tabiatni saqlash va sayyohlar oqimini muvozanatlash orqali Xorazm viloyatining turizm salohiyatini uzoq muddatga barqaror saqlash mumkin. Xorazm viloyatida turizmni rivojlantirish, iqtisodiy, madaniy, ijtimoiy va ekologik jihatlardan ko‘plab afzalliklarga ega. Turizm sektori viloyatni dunyo bo‘ylab tanitadi, uning iqtisodiy rivojlanishini ta’minlaydi, madaniy merosni saqlaydi va yangi ish o‘rinlari yaratadi. Shu bilan birga, ekologik mas’uliyatni unutmasdan, turizmni barqaror rivojlantirish orqali Xorazm viloyatining kelajagini yanada yorqin qilish mumkin.

Xulosa:

Xorazm viloyatida turizmni rivojlantirish nafaqat iqtisodiy, balki madaniy, ijtimoiy va ekologik sohalarda ham muhim ahamiyatga ega. Viloyatning boy tarixiy va madaniy merosi, o‘ziga xos tabiiy manzaralari, qadimiy shaharlar va arxitektura yodgorliklari turizmni rivojlantirish uchun katta salohiyat yaratadi. Turizm sektori iqtisodiy o‘sishga, yangi ish o‘rinlarini yaratishga, infratuzilmani rivojlantirishga va xizmatlar sohasini kengaytirishga yordam beradi.

Bundan tashqari, turizm viloyatning madaniy merosini saqlash, xalqaro miqyosda uni targ‘ib qilish va mahalliy aholi o‘rtasida madaniy almashuvni kuchaytirish imkoniyatlarini yaratadi. Sayyohlar oqimi, viloyatning xalqaro imidjini yaxshilashga, o‘zaro hamkorlikni mustahkamlashga va iqtisodiy barqarorlikni ta’minlashga xizmat qiladi. Ekologik jihatlarni hisobga olgan holda, turizmning barqaror rivojlanishi viloyatning tabiiy boyliklarini asrab-avaylashga ham yordam beradi.

Xorazm viloyatida turizmni rivojlantirishning ahamiyati keng ko‘lamli va uzoq muddatli ijobiy ta’sirlarni keltirib chiqarishi mumkin. Shu sababli, turizmni samarali rivojlantirish va boshqarish, iqtisodiy, madaniy va ekologik resurslarni uyg‘unlashtirgan holda, viloyatning kelajagi uchun muhim ahamiyatga ega bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. **O‘zbekiston Respublikasi Turizmni rivojlantirish davlat qo‘mitasi.** (2020). *O‘zbekiston turizmi: istiqbollar va muammolar.* Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Turizmni rivojlantirish davlat qo‘mitasi nashriyoti.

2. **Ziyodov, S.** (2021). *Xorazm viloyatida turizm salohiyatini rivojlantirishning ahamiyati.* Xorazm: Xorazm davlat universiteti nashriyoti.

3. **Jumaev, A., & Ahmedov, M.** (2022). *Madaniy meros va turizm: Xorazmning o‘ziga xos yodgorliklari.* Toshkent: Akademiya nashriyoti.

4. **Tursunov, F.** (2019). *Turizm va iqtisodiy rivojlanish: Xorazm misolida.* Xorazm: Xorazm tarmoqlari.

5. **UNESCO.** (2023). *World Heritage Sites in Uzbekistan.* UNESCO Publishing.

6. **Xorazm viloyatining turistik salohiyati.* (2020). O‘zbekiston Respublikasi Turizmni rivojlantirish davlat qo‘mitasi, Xorazm viloyat bo‘limi.

7. **Shukurov, B., & Islomov, D.** (2018). *Turizm va ekologiya: Xorazm viloyati misolida barqaror rivojlanish strategiyalari.* Toshkent: Ekologiya va tabiatni muhofaza qilish ilmiy-nazariy jurnali.

Research Science and Innovation House

OTANING JAMIYATDAGI MAVQEYI BOLAGA TA’SIR QILUVCHİ OMIL SIFATIDA

Ismailova Mohinur Maqsud qizi
Urganch Davlat universiteti

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada ota-onaning obro‘si ijtimoiy-psixologik fenomen sifatida o‘rganilgan. Tadqiqotda ota-onaning obro‘si oilada va jamiyatda bolalar tarbiyasiga ta’sir ko‘rsatuvchi asosiy omillardan biri ekanligi ta’kidlanadi. Ota-onalarning shaxsiy fazilatlari, ijtimoiy mavqei va oiladagi munosabatlarining bolalar ijtimoiylashuviga, shuningdek, ularning shaxsiyati va xulq-atvoriga ta’siri tahlil qilinadi. Maqolada ota-onaning ijtimoiy obro‘si bolalarda me’yorlar va qadriyatlarning shakllanishida muhim rol o‘ynashi va ularning psixologik rivojlanishiga ta’sir etuvchi omil sifatida ko‘rib chiqiladi. Shu bilan birga, ijtimoiy-psixologik obro‘ tushunchasining mazmuni va uning oilaviy hayotdagi ahamiyati kengroq yoritiladi.

Kalit so’zlar: ota-onaning obro‘si, ijtimoiy-psixologik fenomen, bola tarbiyasi, ijtimoiylashuv, shaxsiy fazilatlar, oila munosabatlari, psixologik rivojlanish, ijtimoiy mavqe, oilaviy hayot.

FATHER IMAGE AS A SOCIAL PSYCHOLOGICAL PHENOMENON

ANNOTATION

In this article, the reputation of parents is studied as a socio-psychological phenomenon. In the study, it is noted that the reputation of parents is one of the main factors affecting the upbringing of children in the family and society. The impact of parents' personal qualities, social status and family relationships on children's socialization, as well as their personality and behavior is analyzed. In the article, the social reputation of parents plays an important role in the formation of norms and values in children and is considered as a factor affecting their psychological development. At the same time, the content of the concept of socio-psychological reputation and its importance in family life will be covered more widely.

Key words: parental authority, socio-psychological phenomenon, child upbringing, socialization, personal qualities, family relations, psychological development, social status, family life.

KIRISH

Oila har bir jamiyatning asosiy ijtimoiy instituti sifatida inson shaxsini shakllantirish va rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Oila doirasida ota-onalar nafaqat tarbiyachi, balki bolalarning hayotiy me’yorlari va qadriyatlarini shakllantiruvchi asosiy shaxslar sifatida namoyon bo‘ladilar. Aynan ota-onaning obro‘si bolalarning ijtimoiylashuv jarayoniga, shaxsiyati va xulq-atvoriga sezilarli darajada ta’sir ko‘rsatadi.[1]

Ota-onaning ijtimoiy obro‘si shaxsiy fazilatlar, ijtimoiy mavqe, oiladagi munosabatlar va jamiyatdagi roli orqali shakllanadi. Bu obro‘ oiladagi muvozanatni saqlash, bolalarda mas’uliyat hissini tarbiyalash va ularning ijtimoiy me’yorlarga moslashuviga yordam beradi. Shu bilan birga, ota-onaning obro‘si bolalarda o‘z-o‘zini anglash va qadriyatlarni shakllantirish jarayonida psixologik tayanch vazifasini bajaradi.

Mazkur maqola ota-onaning obro‘si ijtimoiy-psixologik fenomen sifatida qanday shakllanishi va uning bolalar hayoti hamda psixologik rivojlanishiga ta’sirini o‘rganishga bag‘ishlangan. Shuningdek, maqolada ota-onaning ijtimoiy mavqeining oilaviy hayotdagi o‘rni va uning jamiyatdagi ahamiyati haqida fikr yuritiladi.[2]

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Ota-onaning obro‘si ijtimoiy-psixologik fenomen sifatida bolalarning rivojlanishiga va ijtimoiylashuv jarayoniga ta’sir etuvchi muhim omil hisoblanadi. Tadqiqot davomida quyidagi asosiy natijalar aniqlangan:[3]

Ota-onaning obro‘si bolalarning ma’naviy va axloqiy qadriyatlarini shakllantirishda asosiy omil bo‘lib xizmat qiladi. Obro‘li ota-onalar nafaqat shaxsiy fazilatlari orqali bolalariga o‘rnak bo‘ladilar, balki oila ichidagi sog‘lom muhitni ta’minlab, bolalar psixologik xavfsizligini mustahkamlaydilar. Tadqiqot natijalari ota-onaning ijtimoiy mavqei, bilim darajasi va axloqiy me’yorlarga amal qilishi bolaning xulq-atvori va mas’uliyat hissiga ijobiy ta’sir ko‘rsatishini tasdiqladi.

Ota-onaning jamiyatdagi mavqeini bolalar o‘zlari uchun rol modeli sifatida qabul qiladilar. Tadqiqotdan ma’lum bo‘ldiki, yuqori ijtimoiy obro‘ga ega ota-onalar farzandlarining bilim olishga, jamiyatda o‘z o‘rnini topishga va o‘zini rivojlantirishga bo‘lgan motivatsiyasini oshiradi. Aksincha, ota-onaning past ijtimoiy obro‘si bolalarda o‘z-o‘ziga ishonchning pastligi va ijtimoiy cheklovlarni keltirib chiqarishi mumkin.[4]

Ota-onaning oiladagi o‘rni va obro‘si oila ichidagi muloqotning sifatiga bog‘liq. Sog‘lom va mehr-muhabbatga asoslangan munosabatlar ota-onaning obro‘sini

mustahkamlaydi va bolalarda o‘zaro hurmat hissini rivojlantiradi. Biroq, o‘zaro muloqotning yetishmasligi yoki salbiy munosabatlar ota-onaning obro‘sini zaiflashtirib, bolalarda psixologik noqulayliklar keltirib chiqarishi mumkinligi kuzatildi.

Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, ota-onaning obro‘si bolalarning o‘zini anglash jarayoniga va psixologik rivojlanishiga bevosita ta’sir qiladi. Obro‘li ota-onalar farzandlariga o‘ziga bo‘lgan ishonchni oshirishga, qarorlar qabul qilishga va ijtimoiy mas’uliyatni his qilishga yordam beradi. Bu jarayon, ayniqsa, bolalarning hayotiy qadriyatlari va me’yorlarini shakllantirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Tadqiqot davomida ota-onaning obro‘sini baholashda subyektivlik va ijtimoiy stereotiplarning ta’siri aniqlangan. Bolalar tomonidan ota-onaning obro‘si ba’zan noto‘g‘ri talqin qilinib, ularning rivojlanishiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Shuningdek, ota-onaning obro‘si bolalarning ijtimoiy mavqeiga bog‘liq bo‘lib, bu oilalar o‘rtasida ijtimoiy tengsizlik masalasini keltirib chiqarishi kuzatilgan.[5]

Natijalar shuni ko‘rsatadiki, ota-onaning ijtimoiy va psixologik obro‘si bolalarning tarbiyasi va rivojlanishida hal qiluvchi omildir. Ammo bu jarayonning samaradorligi ota-onaning shaxsiy fazilatlari, oilaviy munosabatlar va jamiyatdagi ijtimoiy shart-sharoitlarga bog‘liq. Ota-onaning obro‘sini mustahkamlash va uning ijobiy ta’sirini oshirish uchun oilaviy munosabatlarni rivojlantirish, bolalar bilan muloqotni kuchaytirish va ijtimoiy tengsizliklarni kamaytirishga qaratilgan chora-tadbirlar zarur.

Ota-onaning obro‘si ijtimoiy-psixologik fenomen sifatida bolalarning tarbiyasi, ijtimoiylashuvi va psixologik rivojlanishida muhim o‘rin tutadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, ota-onaning shaxsiy fazilatlari, oiladagi muloqot madaniyati va ijtimoiy mavqei bolalarning xulq-atvori, ma’naviy qadriyatlari va o‘ziga bo‘lgan ishonchini shakllantirishda asosiy omillar hisoblanadi.

Ota-onaning obro‘si bolalarda ijtimoiy me’yorlarga moslashish va o‘z hayotiy maqsadlarini aniqlashda psixologik tayanch sifatida xizmat qiladi. Ushbu obro‘, shuningdek, oilaviy hayotda sog‘lom muhitni shakllantirishga va bolalarning ijtimoiy rivojlanishiga ko‘maklashadi. Ammo ota-onaning obro‘sini samarali shakllantirish va uning ijobiy ta’sirini oshirish uchun ota-onalar tomonidan o‘z shaxsiy mas’uliyatlarini to‘g‘ri anglash, oiladagi o‘zaro muloqotni rivojlantirish va bolalarning ehtiyojlariga e’tibor qaratish zarur.

XULOSA

Natijalarga asoslanib, ota-onaning obro‘si oila va jamiyat rivojida ham muhim ijtimoiy ahamiyatga ega ekanligi ta’kidlanadi. Bu borada kelgusida ota-onalar uchun ta’lim va qo‘llab-quvvatlovchi dasturlarni takomillashtirish, bolalar tarbiyasidagi ijtimoiy-psixologik muammolarni bartaraf etish hamda ijtimoiy tenglikni ta’minlashga yo‘naltirilgan tadqiqotlar olib borish zarurligi qayd etiladi.

Shu sababli, ota-onaning obro‘si nafaqat oila doirasida, balki jamiyat miqyosida ham dolzarb masala sifatida alohida o‘rganishni talab qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Кон. И.С. Зачем нужны отцы // Звезда, 2006. № 12. С. 124 – 145.

2. Болен Дж. Ш. Боги в каждом мужчине. Архетипы, управляющие жизнью мужчин. М.: София, 2008. 400 с.

3. Pleck, J.H., Masciadrelli, B. P. Paternal involvement by US. residential fathers: Levels, sources, and consequences. I. M. E. Lamb (Ed.), The role of the father in child development. New York: Wiley, 2004. 4th ed. P. 222-271.

4. Холмогорова А.Б., Полкунова Е.В., Родительские репрезентации у больных депрессивными расстройствами // Актуальные проблемы клинической психологии в современном здравоохранении. Екатеринбург, 2004. С. 342 – 356.

5. Васильева Н.Л. Теория и методология современного детского психоанализа. СПб.: Изд-во С.-Петерб. Ун-та, 2005.160 с.

Research Science and Innovation House

Maktabgacha tayyorlov guruhi tarbiyalanuvchilarini savodxonlikka o‘rgatish talablari mazmuni

Jizzax Davlat Pedagogika Universiteti Maktabgacha va boshlang’ich yo‘nalaishlarda masofaviy ta’lim kafedrasi stajyor o‘qituvchisi
Eshbekova G.

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarga yozishni o‘rgatish vazifasini amalga oshirishda metod va usullardan foydalanish xususida fikrlar berilgan.Bolalarga yozishga o‘rgatishda tarbiyachi pedagoglarning vazifalari hamda yozishga o‘rgatishda qoidalarga amal qilish masalalari, savodxonnlikka o‘rgatish talablari mazmuni yoritilgan.

Kalit so‘zlar; Maktabgacha ta’lim.,o‘yin, yozish ko‘nikmasi ,metod,bola, usullar,qo‘l matorikasi,sovodxonlik

Jamiyatimizda maktabgacha ta’lim sohasi ijtimoiylashtirish va shaxsni shakllantirishning asosiy maqsadlariga erishishdan tashqari maktabgacha ta’lim tashkiloti bolalarni har tomonlama rivojlangan holda maktabga tayyorlash vazifasini bajaradi.Bolalar maktabgacha ta’lim tashkilotidan chiqishda bola maktab etukligining zarur darajasiga yetishi kerak.O‘zbekiston Respublikasining ilk va maktabgacha yoshdagi bolalarning rivojlanishiga qo‘yiladigan Davlat talablari va “Ilk qadam” davlat o‘quv dasturida ko‘zda tutilgan maqsadlarga muvofiq ravishda bolalarda yozish ko‘nikmalarini shakllantirish maktabga tayyorlashning muhim sharti hisoblanadi.Hozirgi kunda maktabgacha ta’lim tashkilotining tarbiyachilari bolalarni erkin qo‘ygan holda rivojlantiruvchi markazlarida o‘yin mashg‘ulotlari orqali yangi ma’lumotlarni o‘rgatmoqda.Aynan savodga tayyorgarlik mashg’ulotlaridan oldin kichik guruhlarda yozishga oldindan tayyorlash uchun qo‘l mushaklari mashqlari va turli o‘yinlar o‘tqziladi.O‘qish va yozish ko‘plab jarayonlarni o‘z ichiga olgan juda murakkab faoliyatdir. Shu jumladan: kognitiv, fikrlash, til, xotira, diqqat, vizual ishlov berish (yo‘l miya grafik belgilarni - harflarni), fonologik ishlov berishni (tovush va o‘rtasidagi assotsiatsiyani) idrok etadi xat), balki barcha yuqori kognitiv jarayonlar, aniqrog'i, rejalashtirish, tashkil etish, monitoring, va o‘z-o‘zini nazorat qilish - miyaning ijro etuvchi funktsiyalari.Shuning uchun, agar bolaning har qanday kognitiv

faoliyatda qiyinchiliklar mavjud bo‘lsa yuqorida aytib o‘tilgan jarayonlar, o‘qish va yozish uning uchun qiyinchilikka aylanishi mumkin.

Maktabgacha tayyorlov yoshidagi bolalar quyidagilarni bilishi kerak:

- unli va undosh tovushlarni farqlay oladi;
- so‘zda berilgan tovushni aniqlash ;
- tovushning so‘zdagi o‘rnini aniqlash (bosh, o‘rta, yakuniy);
- so‘zda berilgan tovushning qo‘shnilarini aniqlash;
- tovush/harf tushunchalarini farqlay oladi;
- berilgan tovushli so‘zlarni topish
- berilgan tovush yoki bo‘g‘in bilan so‘z yasash

so‘zdagi tovushlarning ketma-ketligini o‘rnatish, tegishli tartibda - bitta birin-ketin, chapdan o‘ngga;

- so‘zlarni bo‘g‘inlarga to‘g‘ri ajrata olish;
- berilgan so‘z bilan gaplar tuzish;
- gapni so‘zlarga, so‘zlarni bo‘g‘inlarga, bo‘g‘inlarni unli tovushlarga va undosh tovushlar;
- tovushlardan – bo‘g‘in, bo‘g‘indan – so‘z, so‘zdan – gaplar yasash;
- keyingi tovushga yo‘naltirish qobiliyatini shakllantirish (katta ahamiyatga ega

o‘qish ko‘nikmalarini shakllantirish).Pedagogning vazifasi metodlar, tartiblar, usullarni puxta tanlashdan iborat hisoblanadi.Ish, mos didaktik o‘yinlar, shunda bolalar maktabgacha ta'limning oxiriga kelib ega bo‘lishadi.O‘qish va yozish jarayoni uchun zarur bo‘lgan ko‘nikmalar. O‘qish va yozish ko‘plab jarayonlarni o‘z ichiga olgan juda murakkab faoliyatdir kognitiv, shu jumladan: fikrlash, til, xotira, diqqat, vizual ishlov berish (yo‘l miya grafik belgilarni - harflarni), fonologik [1]ishlov berishni (tovush va o‘rtasidagi assotsiatsiyani) idrok etadi xat), balki barcha yuqori kognitiv jarayonlar, aniqrog'i, rejalashtirish, tashkil etish,monitoring, inhibisyon va o‘z-o‘zini nazorat qilish - miyaning ijro etuvchi funktsiyalari.Shuning uchun, agar bolaning har qandayida kognitiv [2]faoliyatda qiyinchiliklar mavjud bo‘lsa yuqorida aytib o‘tilgan jarayonlar,

[1] T*ovushlarning funktsional jihati*. Yuqorida nutq tovushlarining to‘rtinchi jihatini fonologik aspekt, deb atagan edik. Fonologiyada tovushlarning funktsional jihatlari o‘rganilishi ham ta`kidlangan edi

[2]A trof-muhit haqidagi bilimlarni oshirish. Bolalarni vaqtni oqilona taqsimlashga, harakatlar rejasini tuzishga, xulosa chiqarishga o'rgating. Bolalarni tajribalar uchun asboblardan qanday foydalanishni o'rgating. Jarayonni to'g'ri og'zaki sharhlash, shu bilan nutq madaniyatini rivojlantirish

o‘qish va yozish uning uchun qiyinchilikka aylanishi mumkin. bilan bolalar til va aloqa buzilishlari bu qiyinchiliklarga to‘g'ri keladi**.**Davlat talablarining Nutq muloqot va o‘qish yozish malakalari sohasida maktabgach a yoshdagi bolalarning o‘qish va yozish ko‘nikmasini shakllantirishga qo‘yilgan indkatorlar va kutilayotgan natijalar berilgan. Ushbu kichik sohalarning maqsad va vazifalarini amalga oshirish uchun tayyorlov guruhlarida o`quv yili davomida jami 72ta mashg`ulot rejalashtirilgan,shundan 36 tasi bolalarning og`zaki nutqini o‘stirish, 36 ta mashg`ulot savodxonlikka o`rgatishga mo`ljallangan bo`lib, ularning davomiyligi 25-30 daqiqani tashkil etadi.Mashg’ulotlar davomida harflar tovushlar birgalaikda o‘rgatilib bosma yozuv orqali tanitib boriladi, avvalo harfni tanitishda didaktik o‘yinlardan foydalanish lozim bo‘ladi. Harflarni havoda qumda doskada asfaltda va sanoq cho‘plardan foydalanib o‘rgatish bolada qiziqish hosil qilib ,uni zerikishdan yoki bir xillikdan asrashi maqsad qilinadi.

Aynan maktabgacha ta’lim tashkilotida savodxonlikka o`rgatish metodikasida yozish ko‘nikmalarini shakllantirishdan boshlanadi.Umuman har qanday yozish bilan bog’liq harakatlar, har bir mashg’ulotning boshida bolalarga keyingi elementni bajarishda barmoqlar va qo‘llar qanday harakatlanishi kerakligini ko‘rsatish kerak. Keyin bu harakat mashq qilinadi, havoda taqlid qilinadi. Bolani maktabga tayyorlashda, uning yozish ko‘nikmalarini muvaffaqiyatli egallashi uchun, qo‘llarining nozik motorli ko‘nikmalari etarli darajada rivojlangan bo‘lishi kerak.Yozishga o‘rgatish davomida tarbiyalanuvchining qo‘li stolda yotishi kerak, shunda o‘ng tirsagi qo‘llar stol chetidan bir oz tashqariga chiqib o‘ng qo‘l chiziq bo‘ylab erkin harakat qildi, chap qo‘l esa stol ustida yotib, ish varag'ini pastdan ushlab turdi. Chap qo‘l hech qanday holatda tizzada yotmasligi kerak - bu bolaning elkasining ko‘tarilishiga olib keladi qo‘llar, bu postural buzilishlarning paydo bo‘lishiga yordam beradi.O‘ng qo‘l qo‘llar kaftning katta qismi stol yuzasiga qaragan bo‘lishi kerak, bir oz egilgan kichik barmoqning tirnoq falanksi va kaftning pastki qismi tayanch nuqtasi bo‘lib xizmat qiladi.Chizish paytida bolani qalamni qanday ushlab turishiga e'tibor berish muhim hisoblanadi. Qo‘lning to‘g'ri pozitsiyasi.[3] Qalam o‘rta va bosh barmoqlar tomonidan ushlab turiladi va ko‘rsatkich

[3]Yozishga o’rganishda qo’lning to’g’ri harakati. Qoidaga ko'ra, bolalar standart kompyuter sichqonchasidan foydalanishda muammolarga duch kelmaydilar, ular faqat chap tomonga qo'yishadi. Biroq, agar xohlasangiz, tugmalar konfiguratsiyasini qayta tartibga solish orqali sichqoncha parametrlaridagi sozlamalarni o'zgartirishingiz mumkin.

barmog'i qalamni yuqoridan qoplaydi. Kichkina barmoq qog'ozga bosiladi, kaft stolga buriladi. Agar bola qalamni noto‘g'ri ushlab turganini kuzatsangiz , buni to‘g’irlash kerak.Aks holda, maktabda u juda sekin yozadi. Siz bolani qalamni to‘g'ri ushlab turishga o‘rgatishning besh xil usulini topasiz. Bola qalamni qanday qilib to‘g'ri ushlab turishni aniq tushunishi uchun uning orqasida turish, qalamni qo‘liga to‘g'ri qo‘yish, qo‘lini qo‘lingizga olib, birgalikda yozish tavsiya etiladi.Yozishni o‘zlashtirish uzoq va mashaqqatli jarayondir. Besh-olti-etti yoshli bolalarning katta qismi yozishni o‘rganishda qiynaladi. Olimlarning ta'kidlashicha, yozishga tayyor bo‘lmaslik, harakatni muvofiqlashtirish, vizual idrok etish, irodaviy intilishlarning zaifligi maktabda bolaning salbiy - tarang, tashvishli holatini rivojlanishiga olib keladi. Bolalarni yozish yoki chizishda to‘g'ri o‘tirishga, qalamni to‘g'ri ushlab turishga o‘rgatish u maktabga borishdan oldin boshlanishi kerak. Chunki uni qayta o‘rgatish juda qiyin bo‘ladi, ayniqsa uning uchun juda og‘ir davrda, u uchun juda ko‘p yangi va mashaqqatli faoliyat bilan shug‘ullanishi kerak bo‘ladi – yozish, bu juda qiyin bo‘ladi. Yozishning gigienik qoidalari quyidagi ko‘nikma va malakalari;

-yozayotganda to‘g'ri o‘tirishni

-qalamni to‘g'ri ushlashni,

-yozishda barmoqlar, qo‘l, bilak, elka harakatlarini to‘g'ri muvofiqlashtirish .

Ushbu qoidalarga rioya qilish sizga to‘g'ri yozish texnikasini shakllantirish, uni yanada qulay, oson, chiroyli va tez qilish imkonini beradi.Bolaga pedagog tarbiyachi ko‘rsatishi va ularning bajarilishini nazorat qilishi kerak. O‘yin vositasida bolaning shaxsi shakllanadi, unda kelgusida o‘quv va mehnat faoliyatini tashkil etish va insonlar bilan munosa- batga kirishishga oid ruhiy xususiyatlar shakllanadi. o‘yinda o‘quvchilaming o‘zlashtirishini hisobga olgan ta’limiy vazifalaming bo‘lishi muhimdir.

Research Science and Innovation House

Quyidagi namuna asosida savodga tayyorlash mashg’ulotlari tashkil etiladi.Bir harfni yozdirishdan avval uni tovush sifatidagi o‘rnini ,talaffuzini o‘rgatish amalga oshiriladi. Savodga tayyorlash mashg’ulotlarida yozish ko‘nikmasini shakllantirish bosqichma-bosqich amalga oshiriladi.Xususan avvalo sh’er,topishmoq, tez aytish,keyin shu harf bilan boshlanadigan narsa buyumlar yoki ularning rasmlari orqali ko‘rsatilib bilimlari mustahkamlanib boriladi.

Yozishga o‘rgatishga asoslangan mashg‘ulotlarda quyidagi metodlardan foydalaniladi: muzyorar mashqi “Erkalatib ayt”, analiz-sintez, suhbat, amaliy ish, ta’limiy o‘yinlar: “Harflarni qo‘shib o‘qiymiz”, “Zanjir”, “Bo‘g‘inlardan so‘z tuzing

Xulosa qilib shuni aytishimiz joizki maktabgacha yoshdagi bolalarga savodhonlikka o‘rgatish mashg’ulotlari davomida turli qiziqarli didaktik o‘yinlardan foydalanib, ularni zeriktirmasdan turli shakl va usullarni qo‘llagan holda tashkil etish samarali hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Bondarenko A.K. Bolalar bog'chasida didaktik o‘yinlar: bolalar bog'chasi o‘qituvchisi uchun qo‘llanma. - M: Ma'rifat, 1985. - 176s., kasal. - (B-ka "Qishloqdagi bolalar bog'i").

2. Venger L.A., Muxina V.S. Psixologiya: Pedagogika maktablari talabalari uchun 2002-sonli «Maktabgacha ta'lim» va 2010-sonli «Maktabgacha ta'lim muassasalarida ta'lim» ixtisosligi bo‘yicha o‘quv qo‘llanma. -M.: Ma'rifat, 1989. - 336-yillar.

3. Voloshkina M.I. Bolani maktabga tayyorlashda didaktik o‘yin: Darslik. Ed. V. G.Goretskiy.Moskva-Belgorod.1995.152b.

4. Amonoshvili Sh.Ya. Shaxsni yaratgan - M:, 1982 yil.

5. Afonkina Yu.Maxsus kurs - pedagogik o‘yinning psixologik-pedagogik muammolari. - Maktabgacha ta'lim No 9, 1998. - 91-b

6.Maktabgacha yoshdagi bolalarning rivojlanishiga qo‘yiladigan davlat talablari

7.Takomillashtirilgan ‘ Ilk qadam’ o‘quv dasturi

8.Majburiy bepul maktabga bir yillik tayyorlov guruhi uchun ‘Ilm yo‘li’ o‘quv dasturi

9 Entwisle, D. R. va Alexander K. L. (1993). Maktabga kirish: boshlang'ich maktabga o‘tish

10. Uyda savodxonlik faoliyati va belgilari bolalarning rivojlanayotgan savodxonligi, 1993 va 1999. (NCES 2000-026). V.

Research Science and Innovation House

O‘zbekistonda iqtisodiy diplomatiyaning asosiy yo‘nalishlari

Shirin Fatxullayevna Abbosxo‘jayeva
Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti tadqiqotchisi,
O‘zbekiston

Annotatsiya: O‘zbekistonning mustaqillikka erishganidan so‘ng, uning tashqi siyosati va iqtisodiy diplomatiya sohasidagi strategiyasi ancha rivojlanib, mamlakatning global va mintaqaviy aloqalaridagi o‘rni sezilarli darajada mustahkamlandi. O‘zbekistonning iqtisodiy diplomatiya strategiyasi xalqaro savdo, investitsiyalar, transport va logistika infratuzilmasi, energetika va ekologiya sohalaridagi hamkorlikni kuchaytirishga qaratilgan. Shu bilan birga, mamlakat o‘z iqtisodiy salohiyatini oshirish uchun innovatsion texnologiyalarni joriy etish, raqobatbardosh sektorlarni rivojlantirish va global bozorlar bilan aloqalarni mustahkamlashga e’tibor bermoqda. Ushbu maqolada, O‘zbekistonning iqtisodiy diplomatiyasining asosiy ustunlari, mintaqaviy integratsiya va xalqaro iqtisodiy tizimdagi o‘rnini mustahkamlash uchun zarur bo‘lgan tamoyillar tahlil qilinadi. Maqolada davlatning iqtisodiy diplomatiyasidagi asosiy yondashuvlar, tashqi iqtisodiy aloqalar, investitsion siyosat, infratuzilma rivoji va energetika sohasidagi strategiyalar o‘rganilib, O‘zbekistonning kelajakdagi iqtisodiy muvaffaqiyatlari uchun zarur bo‘lgan asosiy qadamlar belgilab beriladi.

Kalit so‘zlar: O‘zbekiston, iqtisodiy diplomatiya, tashqi siyosat, xalqaro munosabatlar, investitsiyalar, transport va logistika, energiya, ekologiya, innovatsiyalar, mintaqaviy integratsiya, iqtisodiy salohiyat, global iqtisodiyot.

O‘zbekistonning iqtisodiy diplomatiyasining birinchi asosiy ustuni tashqi savdo va investitsiyalarning rivojlanishidir. Mustaqillikka erishganidan so‘ng, O‘zbekiston xalqaro iqtisodiyotga integratsiyalashishni o‘zining asosiy maqsadlaridan biri deb belgilab, tashqi savdo va investitsiya sohasidagi faoliyatini jadal sur’atlar bilan kengaytirgan. O‘zbekistonning iqtisodiy diplomatiyasining eng muhim yo‘nalishlaridan biri – bu yangi iqtisodiy aloqalar o‘rnatish va mamlakatning eksport salohiyatini oshirishga qaratilgan tashqi iqtisodiy siyosatni amalga oshirishdir. Bunga erishish uchun O‘zbekiston yangi savdo yo‘llarini ochishga, chet el bozorlarida

raqobatbardoshligini oshirishga va eksport qilinadigan mahsulotlarni diversifikatsiya qilishga katta e’tibor qaratadi.

O‘zbekistonning tashqi iqtisodiy siyosati, shuningdek, yangi eksport bozorlarini o‘zlashtirish va mavjud bozorlar bilan savdo aloqalarini mustahkamlashga qaratilgan strategik yondashuvni o‘z ichiga oladi. Masalan, O‘zbekistonning asosiy eksport mahsulotlaridan biri bo‘lgan paxta va paxta tolasi, meva-sabzavotlar, oziq-ovqat mahsulotlari, mineral resurslar va energetika mahsulotlarining eksportini ko‘paytirish uchun yangi savdo bitimlari va shartnomalar tuzilmoqda. Shu bilan birga, mamlakat ishlab chiqaruvchilarini chet el bozorlariga kirish uchun zarur bo‘lgan huquqiy va iqtisodiy sharoitlarni yaratish ham muhim ahamiyatga ega.

Investitsiya sohasida ham O‘zbekiston katta o‘zgarishlarni amalga oshirgan. Mamlakatning iqtisodiy diplomatiyasi xorijiy investitsiyalarni jalb qilishga yo‘naltirilgan va bu orqali mamlakatning iqtisodiy salohiyatini yanada oshirishga qaratilgan. O‘zbekiston investitsiya jalb qilish uchun o‘zining huquqiy tizimini takomillashtirish, soliqqa tortish va biznesni yuritish shartlarini yengillashtirish, biznes muhiti va investitsiya xavfsizligini yaxshilash bo‘yicha qat’iy choralar ko‘rmoqda. Xususan, O‘zbekistonning asosiy tashqi savdo sheriklari – Rossiya, Xitoy, Turkiya, Germaniya, Hindiston kabi davlatlar bilan iqtisodiy diplomatiya orqali o‘zaro investitsiyalarni oshirishga qaratilgan sa’y-harakatlar amalga oshirilmoqda.

O‘zbekistonning xorijiy investitsiyalarni jalb qilishdagi muvaffaqiyatlari xalqaro moliyaviy institutlar bilan samarali hamkorlikni o‘z ichiga oladi. Jahon banki, Xalqaro valyuta jamg‘armasi va Osiyo taraqqiyot banki kabi moliyaviy tashkilotlar bilan amalga oshirilayotgan loyihalar O‘zbekistonning infratuzilma, sanoat, energetika va boshqa sohalarini rivojlantirishda muhim rol o‘ynamoqda. Ushbu hamkorliklar natijasida, mamlakat iqtisodiyotiga qilingan investitsiyalar mamlakatning iqtisodiy diversifikatsiyasiga va raqobatbardoshligini oshirishga yordam beradi.

O‘zbekistonning tashqi savdo va investitsiya strategiyasi xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikni kengaytirishga va milliy iqtisodiyotni global iqtisodiy tizimga integratsiyalashishga qaratilgan. Shunday qilib, mamlakatning tashqi iqtisodiy aloqalarini rivojlantirish va xorijiy investitsiyalarni jalb qilishga qaratilgan strategiyalar O‘zbekistonning uzoq muddatli iqtisodiy o‘sishini ta’minlashda muhim omil hisoblanadi.

O‘zbekistonning iqtisodiy diplomatiyasining yana bir muhim ustuni transport va logistika infratuzilmasini rivojlantirishdir. O‘zbekistonning Markaziy Osiyodagi

strategik joylashuvi mamlakatni mintaqada eng muhim transport yo‘nalishlaridan biriga aylantiradi. O‘zbekistonning tranzit salohiyatini oshirish, temir yo‘l tarmoqlarini modernizatsiya qilish va yangi transport koridorlarini yaratish uchun amalga oshirilayotgan loyihalar mamlakatning ichki iqtisodiyotini kuchaytirish bilan birga, uning xalqaro savdo aloqalarini ham rivojlantiradi. Ushbu tashabbuslar, shuningdek, O‘zbekistonni boshqa Markaziy Osiyo mamlakatlari bilan hamkorlikda yanada integratsiyalashgan mintaqaviy iqtisodiy tizimga aylantiradi.

O‘zbekistonning transport infratuzilmasini rivojlantirishga qaratilgan loyiha va tashabbuslari, xalqaro logistika tizimiga integratsiyalashish maqsadida amalga oshiriladi. Mamlakatda amalga oshirilayotgan katta miqyosdagi temir yo‘l, avtomobil yo‘llari, aeroportlar va portlar qurilishi va modernizatsiyasi hamda yangi transport yo‘llari ochilishi mintaqaviy savdoning samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda. O‘zbekistonning Samarqand, Buxoro va Toshkent kabi shaharlarida yangi transport yo‘llarining yaratish loyihalari, Markaziy Osiyo bo‘ylab savdo aloqalarining kuchayishiga, shuningdek, O‘zbekistonni Xitoy, Rossiya, Hindiston kabi davlatlar bilan savdo-iqtisodiy aloqalarini yanada mustahkamlashga yordam beradi.

Yangi transport yo‘llari, shuningdek, O‘zbekistonning Transcaspian va Trans-Afgan tranzit yo‘llari bo‘yicha hamkorligini rivojlantirishga imkon yaratadi. Bu esa O‘zbekistonga o‘zining xalqaro savdo aloqalarini kengaytirish, mamlakatni logistika markaziga aylantirish, shuningdek, Xitoy, Rossiya, Markaziy Osiyo va Yaqin Sharq bilan iqtisodiy aloqalarini mustahkamlashda yordam beradi.

O‘zbekistonning iqtisodiy diplomatiyasining yana bir muhim yo‘nalishi energiya resurslarini boshqarish va ekologik barqarorlikni ta’minlashda hamkorlik qilishdir. O‘zbekistonning energiya salohiyatini oshirish, yangi energiya manbalarini rivojlantirish, shu jumladan quyosh va shamol energiyasini ishlatish orqali mamlakatni global energiya bozorida raqobatbardosh qilishga erishish maqsad qilinmoqda. O‘zbekistonning energetika siyosati mintaqadagi boshqa davlatlar bilan samarali hamkorlikni kuchaytirishga va umumiy energiya xavfsizligini ta’minlashga qaratilgan.

O‘zbekistonning energetika sektori, ayniqsa, qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirishga katta e’tibor qaratmoqda. Xususan, quyosh va shamol energiyasini ishlatish bo‘yicha katta loyihalar amalga oshirilmoqda. 2021 yilda, O‘zbekistonning quyosh energiyasidan foydalanish hajmi ortishi, mamlakatni ekologik jihatdan barqaror va energiya manbalari nuqtai nazaridan mustahkam qiladi. Mintaqaviy hamkorlikni rivojlantirish maqsadida, O‘zbekiston, Qozog‘iston va

Turkmaniston kabi davlatlar bilan energetika sohasida barqaror hamkorlikni kuchaytirish va umumiy energiya xavfsizligini ta’minlashga intiladi.

Shu bilan birga, O‘zbekiston ekologik barqarorlikni ta’minlashga, tabiiy resurslarni tejashga, yashil energiya manbalaridan foydalanishga va iqlim o‘zgarishiga qarshi kurashishga alohida e’tibor qaratmoqda. Bu, ayniqsa, global iqlim o‘zgarishi masalalari bilan bog‘liq bo‘lib, O‘zbekistonning ekologik diplomatiyasining bir qismi sifatida mintaqaviy va global miqyosda o‘zgarishlarni amalga oshirishga yo‘naltirilgan.

O‘zbekistonning iqtisodiy diplomatiyasining yana bir asosiy ustuni mintaqaviy integratsiya va iqtisodiy hamkorlikdir. O‘zbekistonning Markaziy Osiyo mintaqasida iqtisodiy hamkorligini kengaytirish va mintaqada barqaror iqtisodiy o‘sishni ta’minlashga qaratilgan siyosati katta ahamiyatga ega. Mintaqaviy integratsiya nafaqat savdo-sotiq, balki energetika, transport va boshqa strategik sohalarda ham hamkorlikni rivojlantirishni taqozo etadi.

O‘zbekiston ShHT (Shanghay Hamkorlik Tashkiloti), EKQ (Evroosiyo iqtisodiy ittifoqi), va boshqa mintaqaviy tashkilotlar doirasida faol ishtirok etmoqda. Ushbu tashkilotlar bilan hamkorlik O‘zbekistonga iqtisodiy o‘sish, xavfsizlik va barqarorlikni ta’minlashda yordam beradi. Mintaqaviy integratsiya siyosati, O‘zbekistonning global iqtisodiyotga integratsiyalashishini kuchaytirishga yordam beradi va xalqaro savdo aloqalarini rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi.

O‘zbekistonning mintaqaviy hamkorlikni rivojlantirishga bo‘lgan e’tibori, shuningdek, mintaqadagi boshqa davlatlar bilan siyosiy va iqtisodiy barqarorlikni ta’minlashga xizmat qiladi. Mamlakatning tashqi iqtisodiy siyosati, Markaziy Osiyo bo‘ylab kengaygan iqtisodiy aloqalar orqali mintaqaviy iqtisodiy birlashishni kuchaytirishga intiladi.

Innovatsiyalar va texnologiyalarni joriy etish O‘zbekistonning iqtisodiy diplomatiyasining eng muhim ustunlaridan biridir. Mamlakat iqtisodiyotini zamonaviylashtirish va yuqori texnologiyali sohalarni rivojlantirishga katta ahamiyat bermoqda. Innovatsiyalarni joriy etish, ayniqsa, sanoat, qishloq xo‘jaligi, transport va xizmatlar sektorida texnologiyalarni integratsiya qilish orqali amalga oshiriladi. Bunday chora-tadbirlar nafaqat ichki iqtisodiyotni modernizatsiya qilish, balki xalqaro savdoda O‘zbekistonning raqobatbardoshligini oshirishga ham yordam beradi.

O‘zbekiston hukumati raqamli texnologiyalarni rivojlantirish, innovatsion startaplar va ilg‘or ilmiy-texnikaviy ishlanmalarni qo‘llab-quvvatlashga intilmoqda. Xususan, sun’iy intellekt, robototexnika, biotexnologiya, va ekologik texnologiyalarni

joriy etish kabi sohalarda ulkan imkoniyatlar yaratilgan. Innovatsion ekotizimni rivojlantirish, ilmiy tadqiqotlar va texnologik yangiliklarni amaliyotga joriy qilish orqali O‘zbekiston o‘zining global raqobatbardoshligini oshiradi va yangi eksport bozorlariga kirish imkoniyatlarini yaratadi.

Mamlakatning iqtisodiy diplomatiyasidagi yangi yo‘nalishlardan biri, raqamli transformatsiyani qo‘llab-quvvatlashdir. O‘zbekistonning xalqaro hamkorlari bilan bilim almashish, innovatsion texnologiyalarni joriy etish va ilg‘or tajribalarni o‘rganish orqali mamlakat o‘zini yuqori texnologiyali mahsulotlar ishlab chiqaruvchi va eksport qiluvchi davlat sifatida qayta shakllantirishga qaratilgan strategiyalarni amalga oshiradi. O‘zbekistonning zamonaviy texnologiyalarni qo‘llashdagi muvaffaqiyatlari, xususan, raqamli to‘lov tizimlari, elektron tijorat va internet infratuzilmasining rivojlanishi, mamlakatning iqtisodiy diplomatiyasini yangi bosqichga olib chiqadi.

Innovatsiyalar va texnologiyalarni joriy etish, ekologik barqarorlikni ta’minlashda ham muhim ahamiyatga ega. Qayta tiklanadigan energiya manbalarini rivojlantirish, aqlli energetika tizimlarini yaratish va yashil texnologiyalarni tatbiq etish orqali O‘zbekiston o‘zining energetika sohasini yanada samarali qilishga intilmoqda. Bu yondashuvlar nafaqat iqtisodiy rivojlanishni ta’minlash, balki ekologik xavfsizlikni kuchaytirish va global iqlim o‘zgarishiga qarshi kurashishda ham muhim ahamiyatga ega.

O‘zbekistonning iqtisodiy diplomatiyasining asosiy ustunlari mamlakatning xalqaro munosabatlaridagi o‘rnini mustahkamlash, mintaqaviy hamkorlikni rivojlantirish va iqtisodiy o‘sishni ta’minlashga qaratilgan. Innovatsiyalar va texnologiyalarni joriy etish, transport va logistika infratuzilmasini rivojlantirish, energetika va ekologiya sohasidagi hamkorlik va mintaqaviy integratsiya O‘zbekistonning global iqtisodiyotda o‘rnini mustahkamlashda muhim rol o‘ynaydi. Ushbu tamoyillarni muvaffaqiyatli amalga oshirish, O‘zbekistonni Markaziy Osiyoda yetakchi iqtisodiy kuchga aylantirishga yordam beradi va mamlakatning global iqtisodiyotdagi o‘rnini mustahkamlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Asian Development Bank (ADB). (2020). "Central Asia Transport Connectivity: Modernization and Integration." ADB Reports.
2. Gorbachev, G., & Abdullayev, M. (2020). Bureaucratic inefficiencies in Uzbekistan’s economic diplomacy: Challenges and solutions. Journal of Central Asian Economics, 5(3), 67-83. Link

3. International Energy Agency (IEA). (2021). "Uzbekistan’s Energy Future: Renewable Energy Development." IEA.

4. International Monetary Fund (IMF). (2020). Uzbekistan: Managing growth and investment climate. IMF Reports. Link

5. Ismailov, S. (2024). Energetika va ekologiya: O‘zbekistonning istiqbolli yo‘nalishlari. *Journal of Sustainable Development, 10*(4), 41-48.

6. Karimov, R. (2022). Innovatsiyalar va iqtisodiy diplomatiya. *International Journal of Economic Development, 12*(3), 23-30.

7. Kazakhstan Ministry of Foreign Affairs. (2019). Central Asian cooperation: Trade and investment perspectives. Ministry of Foreign Affairs of Kazakhstan. Link

8. Mavlonov, A. (2021). O‘zbekistonning iqtisodiy diplomatiyasi: Yangiliklar va istiqbollar. *Tashkent University Press*.

9. Mirziyoyev, S. (2020). "Mintaqaviy integratsiya va O‘zbekistonning yangi tashqi siyosati." O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti.

10. Shavkat Mirziyoyev. (2021). "O‘zbekiston transport infratuzilmasini rivojlantirish: yangi imkoniyatlar va vazifalar." O‘zbekiston Respublikasi Transport vazirligi.

11. Shavkat Mirziyoyev. (2021). Uzbekistan’s foreign policy strategy in Central Asia: A new era of cooperation. Ministry of Foreign Affairs of Uzbekistan. Link

12. Shavkatov, D. (2023). O‘zbekiston transport infratuzilmasining rivojlanishi: Strategiyalar va muvaffaqiyatlar. *Economic Journal of Central Asia, 15*(1), 12-19.

13. United Nations Economic Commission for Europe (UNECE). (2020). "Energy and Climate Change: Uzbekistan’s Role." UNECE.

14. World Bank. (2020). "Central Asia: Regional Integration and Economic Prosperity." World Bank Reports.

15. World Trade Organization (WTO). (2021). "Central Asia and Regional Cooperation." WTO.

16. Yunusova, D., & Saidov, H. (2020). Mintaqaviy integratsiya va O‘zbekistonning global iqtisodiyotdagi o‘rni. *Central Asia Economic Review, 8*(2), 45-52.

Raqamli texnologiyalar va zamonaviy ta’lim

Farxodova Dilnoza Qudrat qizi
Buxoro davlat universiteti
Ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
(Boshlang‘ich ta’lim) ixtisosligi tayanch doktaranti
Email: d.q.farxodova@buxdu.uz
https://orcid.org/0009-0008-5824-7811

ANNOTATSIYA: maqolada bugungi kunda inson hayotida zamonaviy texnologiyalarning o‘rni yoritilgan. Raqamli texnologiyalar jamiyat hayotining ko‘p jabhalariga kirib bormoqda. Ta'lim ham bu jarayondan istisno emas. Maqolaning maqsadi raqamli texnologiyalar imkoniyatlarini tahlil qilish asosida o‘quv jarayonini rivojlantirishning ustuvor yo‘nalishlari, ularning afzalliklari va tahdidlarini ko‘rib chiqishdir. Maqolada elektron ta'limning afzalliklari va kamchiliklari tahlil qilinib, ta'lim tizimidan yangi maqsadlarni qo‘yadigan, ta'lim jarayonining tuzilishi va mazmunini o‘zgartiradigan kompleks yondashuvni talab qiladigan raqamlashtirish shakllari ko‘rsatilgan. Muallif ularni oliy va kasb-hunar ta'limi tashkilotlari faoliyatiga ilmiy asoslangan tatbiq etish zarurligi to‘g‘risida gipotezani shakllantirdi.

Kalit so’zlar: raqamli texnologiyalar, raqobatbardosh ta’lim modeli, elektron ta’lim tizimi, ta’lim muhitini raqamlashtirish shakllari, elektron ta’limning afzalliklari va kamchiliklari.

Цифровые технологии и современное образование

АННОТАЦИЯ: в статье описывается роль современных технологий в жизни человека сегодня. Цифровые технологии входят во многие аспекты жизни общества. Образование не является исключением из этого процесса. Цель статьи - рассмотреть приоритетные направления развития образовательного процесса, их преимущества и угрозы на основе анализа возможностей цифровых технологий. В статье анализируются преимущества и недостатки электронного образования, показаны формы цифровизации, требующие комплексного подхода, ставящие новые цели перед системой образования, изменяющие структуру и содержание образовательного процесса. Автор сформулировал

гипотезу о необходимости их научного применения в деятельности организаций высшего и профессионального образования.

Ключевые слова: цифровые технологии, конкурентоспособная модель образования, система электронного образования, формы цифровизации образовательной среды, преимущества и недостатки электронного образования.

Digital technologies and modern education

ABSTRACT: The relevance of the study is due to the fact that human life today is impossible to imagine without modern technology. Digital technologies are beginning to penetrate into many aspects of society. Education in this process is no exception. The purpose of the article is to consider the priority areas of the educational process, their advantages and threats based on the analysis of the capabilities of digital technologies. The article analyzes the advantages and disadvantages of electronic education, shows the forms of digitalization that require an integrated approach from the education system that would set new goals, change the structure and content of the educational process. The author formulated a hypothesis about the need for their scientifically substantiated implementation of higher and vocational education organizations. The article is intended for employees of the higher and vocational education system.

Keywords: digital technology, competitive educational model, e-education system, forms of digitalization of the educational environment, advantages and disadvantages of e-education.

KIRISH

Bugun dunyoda yoshlarga zamonaviy ta’lim berish va bu orqali mamlakat barqaror rivojini ta’minlash asosiy muammolardan biriga aylandi. Shiddat bilan rivojlanish kechayotgan hozirgi davrda axborot olish va undan to‘g‘ri foydalanishni o‘rganish yoshlar oldidagi asosiy maqsadga aylangani ayni haqiqat.

ASOSIY QISM

Keyingi 50 yil mobaynida axborot texnologiyalari rivojlanishi tufayli insoniyat xayotida katta o‘zgarishdar yuz berdi. Endilikda ta’limni samarali tashkil etish uchun turli usul va vositalardan foydalanish boshlandi. Bu borada ko‘plab ishlar amalga oshirilgan bo‘lsada sohada xali ko‘plab ishlarni amalga oshirish zarurligini hayotning o‘zi kun tartibiga qo‘ymoqda. Endilikda zamonaviy ta’limni tashkil etishga to`sqinlik qiluvchi holatlar bartaraf etilayotgan bo‘lsada quyidagilar xamon sohadagi ishlarni amalga oshirish jarayoniga salbiy ta’sir etib kelmoqda:

o‘qituvchilarning zamonaviy axborot kommunikatsion vositalar xaqida kam ma’lumotga ega ekanligi;

ta’lim muassasalarining zamonaviy ta’lim berishga mo‘ljallangan vositalar bilan ta’minlanish xolatining talab darajasida emasligi;

zamonaviy ta’limni tashkil etishga yordam beradigan internet tarmog‘ining yetib bormaganligi yoki tezlikning pastligi;

o‘quvchilar yoki talabalarning ta’limni tashkil etishning zamonaviy vositalariga ega emasligi va xakazo.

Ta’kidlash joiz bugungi kunda ta’limni axborot kommunikatsion vositalarsiz tasavvur etib bo`lmaydi. Hozirgi vaqtda o‘qituvchilarning katta qismi axborot kommunikatsiya vositalaridan proyektordan unumli foydalanishni bilsada qolgan zamonaviy texnologiyalar xaqida kamroq bilimga egalar. Bu esa ta’limni tashkil etishda turli muammolarga olib kelishi mumkin. Raqamli texnologiyalar xaqida gapirganda internet orqali tashkil etiladigan mailing lists, telnet, yuneset, e-minbar kabilar yuqori samara berishi bilan ajralib turishini yodga olish mumkin. Ko‘pchilikka ma’lumki o‘qitishning odatdagi an’anaviy usulida o‘qituvchi faol o‘quvchi tinglovchiga aylanadi. Bunday xollarda ta’lim olish quruq yodlash va esda olib qolish uchun yo‘nalgan bo`ladi.

Raqamli texnologiyalar hayotning barcha sohalariga faol kirib bormoqda. Axborot resurslari barcha toifadagi fuqarolar uchun: yosh bolalardan tortib pensionerlargacha axborot texnologiyalari zamonaviy jamiyatni tashvishga soladigan mutlaqo barcha muammolarni hal qilishga qodir degan g‘oyani yaratadi.

Zamonaviy raqamli texnologiyalar butun dunyo bo‘ylab universitetlar va boshqa ta‘lim muassasalarini rivojlantirish uchun yangi vositalarni taqdim etadi. Raqamlashtirish tajriba va bilim almashish imkoniyatini beradi, odamlarga ko'proq o‘rganish va kundalik hayotlarida ko‘proq ongli qarorlar qabul qilish imkonini beradi. Yaqin kelajakda ta'lim muhitida raqamlashtirish bilan bog‘liq jiddiy o‘zgarishlar kutilmoqda. Elektron ta’lim tizimi yangi imkoniyatlar va yangi muammolarni yuzaga keltirmoqda. Asosiy imkoniyatlar qatoriga ta'lim olish muammolarini hal etish, ta'lim shaklini tanlash imkoniyatlarini kengaytirish, bilimlarni uzatish vositalarining xilma-xilligini ko'paytirish kiradi.

Raqamlashtirish tufayli bugungi kunda hamma ilgari faqat mutaxassislar va olimlar uchun mavjud bo'lgan ma'lumotlarga kirishi mumkin. Ta'lim va fan olami global tus oldi. Misli ko‘rilmagan o‘zgarishlar davrida ko‘plab universitetlar

o‘zlarining noyob fazilatlari va raqobatdosh ustunliklarini saqlab qolgan holda, moslashishga va global ilmiy va ta'lim xaritasida o‘z o‘rnini topishga harakat qilmoqdalar.

“Raqamli”dan foydalanishga asoslangan joriy etilayotgan texnologiyalarning so‘zsiz afzalliklarini hisobga olsak, axloq, shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish, robotlar va tashkilot xodimlari o‘rtasidagi raqobatning huquqiy jihatlari va boshqalar bilan bog‘liq masalalar tobora ko‘proq birinchi o‘ringa chiqmoqda. Raqamli texnologiyalarning zamonaviy ta’limdagi o‘rni va rolini tushunish zarurati oliy va kasb-hunar ta’limi metodologiyasi va didaktikasi sohasidagi zamonaviy tadqiqotlarda o‘z ifodasini topishi kerak.

Universitetlar hozir duch keladigan savollar keyingi rivojlanish strategiyasini tanlash va ular e'tibor qaratishni rejalashtirgan yo‘nalishni tanlashga to‘g‘ri keladi.

Kelajakda raqobatbardosh ta'lim va tadqiqot modeliga o‘tish uchun raqamli transformatsiya dasturini hozirdan ishlab chiqish kerakligi aniq.

Elektron ta'lim tizimining muammolarini ikki sinfga bo'lish mumkin: joriy (o‘tish davri) va immanent. Hozirgi vaqtda elektron ta'lim kunduzgi ta'limga taqlid qilish istagi, o‘quv mahsulotlari sifatini nazorat qilishning zaifligi, interaktivlikning pastligi, kompetentsiyalarning primitivizatsiyasi kabi muammolarga duch kelmoqda. Elektron ta'lim tizimining eng muhim o'ziga xos kamchiliklari sotsializatsiya va yashirin bilimlarni uzatish muammolaridir. Raqamlashtirish muqarrar ravishda ta’lim xizmatlari bozorining o‘zgarishiga olib keladi. Asosiy o‘yinchilar yetakchi universitetlar bo‘ladi (yangi bilimlarni yaratish, prinsipial jihatdan yangi ta’lim mahsulotlarini ishlab chiqish, ilmiy kadrlar tayyorlash); elektron ta'lim mahsulotlari va global ta'lim platformalarini ishlab chiqaruvchi kompaniyalar (tayyor o‘quv mahsulotlarini iste'molchiga translyatsiya qilish).

Bugungi kunda ta’lim tizimining raqamli texnologiyalarga sho‘ng‘ish tezligi hozirda axborot makonida taklif etilayotgan ko‘p narsalarni jiddiy tahlil qilish va pedagogik asoslash uchun asos bo‘lib xizmat qilmoqda. Ushbu maqolaning maqsadi raqamli texnologiyalarning imkoniyatlarini tahlil qilish, ularni oliy o‘quv yurtlari ishiga ilmiy asoslangan tatbiq etish zarurligi haqidagi gipoteza asosida ta'lim jarayonini rivojlantirishning ustuvor yo‘nalishlarini, ularning afzalliklari va tahdidlarini aniqlashdir.

Ta'lim muhitini raqamlashtirish turli shakllarda amalga oshirilishi mumkin:

mavjud o‘quv materiallarini, shu jumladan ma’ruzalar, taqdimotlar, darsliklar, mustaqil ish uchun topshiriqlar va bilimlarni nazorat qilish vositalarini elektron muhitga o‘tkazish;

o‘qituvchilar va talabalarning o‘zaro hamkorligi uchun interaktiv elektron muhitni shakllantirish, jumladan, o‘qituvchilar uchun elektron kabinetlar yaratish, vebinarlar, muhokama forumlari va boshqalarni o‘tkazish;

ta’lim vositalarining yangi turlarini yaratish: elektron darsliklar, elektron muammoli kitoblar, videoma’ruzalar, kvestlar;

elektron muhit imkoniyatlaridan foydalangan holda ta’limning prinsipial yangi shakllarini yaratish – axborotni obrazli uzatish doirasini kengaytirish, rolli o‘yinlar davomida turli vaziyatlarni taqlid qilish, raqobatbardosh o‘yinlarni simulyatsiya qilish va boshqalar;

o‘quv jarayoniga sun’iy intellekt imkoniyatlarini kiritish.

Bugungi kunda ta’lim muassasalarining aksariyatida ta’limni raqamlashtirish jarayoni asosan dastlabki ikki shaklda amalga oshirilmoqda. Bu talabalarning o‘quv materiallaridan foydalanishini osonlashtirish, mazmunli ma'noga ega bo‘lmagan o‘quv yuklamasini kamaytirish, o‘quv fanining mazmuni va o‘quv jarayoni ustidan nazoratni osonlashtirish imkonini beradi. Bundan tashqari, ushbu jarayon masofaviy ta'lim xizmatlari ko'lamini sezilarli darajada kengaytiradi.

Biroq, ushbu tendentsiyadan keyin ertami-kechmi ta'lim tizimidagi o‘z o‘rningizni yo‘qotishingiz mumkin. Yoxan Vissemning elektron ta’lim “buzuvchi innovatsiya bo‘lib, samarasiz universitetlarni muqarrar ravishda yo‘q qilishga olib keladi, shundan so‘ng nisbatan oz sonli yetakchi universitetlar ushbu yangi texnologiyadan foyda ko‘radi” degan tezislariga qo‘shilmaslik mumkin emas.[3, 20-b].

Elektron ta'lim innovatsiyalarning ushbu turiga tegishli. Hozirgi vaqtda u iste'molchilar uchun muhim bo'lgan bir qator xususiyatlar bo'yicha oflayn ta'limdan sezilarli darajada past. Biroq, onlayn ta'lim bozorida o‘z vaqtida o‘z o'rnini egallay oladigan va ommaga doimiy ravishda yaxshilanib borayotgan tegishli xizmatlar sifatini taklif eta oladigan ta'lim tashkilotlarigina kelajakda ta'lim maydonida qolish imkoniyatiga ega.

Elektron ta'limning afzalliklari quyidagilardan iborat:

ta'lim olish muammolarini hal qilish: bilim olish yo‘lidagi hududiy to‘siqlarni bartaraf etish; vaqt cheklovlarini olib tashlash - foydalanuvchi uchun qulay vaqtda

kirish; sinflarni bloklarga bo‘lish tufayli darslarga kirish imkoniyati; yuqori malakali o‘qituvchilardan bilim olish.

Tanlash imkoniyatlarini kengaytirish: o‘qituvchi va materialni taqdim etish usulini tanlash qobiliyati; mantiqqa, tasvirlarga (assotsiatsiyalarga) yoki amaliyotga (holatlar, vazifalar) urg‘u berish; materialni assimilyatsiya qilish usulini tanlash qobiliyati: eshitish, vizual, vosita qobiliyatlari yoki interaktiv ishtirok etish orqali; materialni o‘zlashtirish chuqurligini tanlash qobiliyati - kurslarning keng doirasi; bilimlarni sinab ko'rishning qulay usulini tanlash qobiliyati: testlar, topshiriqlar, loyihalar, sun'iy intellekt bilan interfaol suhbatlar va boshqalar.

Bilimlarni uzatish shakllari va vositalarini kengaytirish: an'anaviy ma'ruzalar, chiqishlar va seminarlar bilan bir qatorda loyiha ishi, guruh bahslari, rolli o‘yinlar va raqobatbardosh o‘yinlar, shu jumladan virtual ishtirokchilar bilan va boshqalardan foydalanish.

Ijtimoiy-iqtisodiy afzalliklar: manfaatlar asosida ijtimoiy intellektual tarmoqlarni shakllantirish imkoniyati; nisbatan arzonligi (yuqori sarmoya va past operatsion xarajatlar).

Bugungi kunda mavjud onlayn ta'lim tizimining past sifatini belgilovchi asosiy muammolar quyidagilardir:

kunduzgi ta’limga taqlid qilish istagi, bu original tizimga nisbatan nusxa sifatining yomonlashishiga olib keladi;

o‘quv mahsulotlari sifatini nazorat qilishning zaifligi. Afsuski, ba'zi zamonaviy onlayn kurslar ularni tayyorlaydigan o‘qituvchilarning past malakasini aks ettiradi. Bugungi kunda ta’limga raqamli texnologiyalarni joriy etish bilan shug‘ullanuvchi mutaxassislarning ko‘pchiligi pedagogika fanini yaxshi bilishmaydi, lekin axborot-texnika tizimlarini yaxshi bilishadi. Raqamli texnologiyalarni joriy etish nuqtai nazaridan qaraganda ushbu toifadagi ishchilar - dasturchilar, muhandislar uchun asosiy psixologik-pedagogik tayyorgarlik muhim, psixologiya, pedagogika, tibbiyot sohasidagi ilmiy tadqiqotlar natijalarini bilishni birinchi navbatga qo‘yishlari kerak, [6, 3-b];

past interaktivlik. Bugungi kunda “tushunish – takrorlash – yodlash” an’anasiga asoslangan an’anaviy ta’lim tizimi o‘quvchining bilish jarayoniga jalb etilishiga asoslangan faol ta’lim usullaridan samaradorligi jihatidan sezilarli darajada past ekanligi isbotlangan deb hisoblash mumkin [4, 122-b.]

sotsializatsiya muammosi. Ta'limning interfaol shakllaridan foydalangan holda ham, o‘quvchilarni tarbiyalash va ularga ijtimoiy o‘zaro munosabat ko‘nikmalarini berish muammosi saqlanib qolmoqda.

Mamlakatimiz uchun ta'limni raqamlashtirishning asosiy tahdidi global ta'lim muhitining chekkasida qolishdir. Bu tahdid bir necha omillar natijasida amalga oshirilishi mumkin: jahon bozoriga kech kirish; mahsulot sifatining pastligi; til to‘sig‘i. Jahon bozoriga kirishning kechikishi ichki bozorning sezilarli ko‘lami va ta'lim atarkiyasini saqlab qolish ehtimoli xayolotining natijasi bo‘lishi mumkin. Bugungi kunda fuqarolarining aksariyati mahalliy ta'limga talabi bor. Bu pozitsiya foydasiga argument aholimizning ingliz tilini yomon bilishidir. Biroq, siz allaqachon Internetda bepul til kurslarini topishingiz mumkin va kelajakda tegishli ta'lim xizmatlari taklifi faqat kengayadi. Ingliz tilida so‘zlashuvchi ta'lim tashkilotlari uchun ushbu mahsulot ularning asosiy mahsulotlariga talabning oshishini ta'minlaydigan rag‘batlantiruvchi mahsulot bo'ladi.

Zamonaviy ta’lim jarayoni esa o‘quvchiga o‘z ustida ko‘proq ishlash imkonini beradi. Ya’ni o‘quvchining o‘zi mavzuni o‘qiydi, o‘zlashtiradi, mustaqil yangi ma’lumotlar topadi va uni taxlil qiladi. Zamonaviy ta’lim jarayonini tashkil etish katta kuch va salohiyat talab etadi. Buning uchun raqamli texnolgiyalarni qo‘lla yaxshi samara beradi. Xususan internet, telnet, e-minbar kabilar. Bu kabi texnologiyalar ta’limda

o‘quvchilar bilim olishining faollashishiga, modellashtirishga;;

har qanday vositalardan kompleks foydalanishga;

o‘quvchilarning bilimlarni kompyuter orqali obyektiv baholanishiga imkon yaratadi.

Bundan tashqari raqamli texnologiyalardan foydalanish auditoriyaning to‘liq qamrab olish va fanga nisbatan muhabbat uyg‘otishga sabab bo`ladi. Shu bilan birga ta’lim muassasasida internet tarmog‘ining bo‘lishi va sifatli ishlashi ta’limni sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Raqamli texnologiyalar joriy etilgan ta’lim tizimi vostilari rolini multimediyalar, kodoskop, kompyuter, noutbuk, internetga ulangan televizorlar, telefon liniyalar, smart doska, proyektorlar bajarib beradi. Bugun ular bilan ta’lim tizimining qurollantirilishi o‘quvchilarga dars mashg‘ulotlarini sifatli o‘tilishini ta’minlaydi. Pandemiya sharoiti ta’lim tizimida raqamli texnologiyalar qo‘llanilishi yaxshi samara berishini isbotladi. Televideniya orqali berib borilgan onlayn darslar raqamli ta’limga o‘tishning bir

debochasi sifatida qabul qilsak bo`ladi. Bu jarayon o‘quvchiga uydan chiqmay turib ham ta’lim olish mumkinligini isbotlab berdi. Raqamli ta’limga o‘tishning boshqa afzalliklari to‘g‘risida fikr yuritadigan bo‘lsak ularga quyidagilarni kiritish o‘rinlidir.

- darsliklar elektron xolatda ekranlarga ko‘chadi;
- o‘quvchilar hoxlagan joyida va xoxlagan vaqtida ta’lim olish imkoniga ega bo‘ladi;
- o‘quvchilar mutaxasis yetishmaydigan uzoq qishloqlarda ham fanlarni tanlash va uydan turib ta’lim olish imkiniga ega bo‘ladi;
- internetdan axborot olish va undan foydalanish madaniyati shakllanadi;
- ta’lim tizimini yangi bosqichga ko‘taradi, vaqt va mablag‘ sarfini keskin kamaytiradi;
- “raqamli dunyo”da yo‘qolib qolmaslik va yaxshi ish topishda ustunliklarga ega bo‘ladi.

XULOSA

Xulosa o‘rnida aytish joizki ta’limda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish bir tomondan muayyan qiyinchiliklar va muammolarni keltirib chiqarsada boshqa tomondan turli yutuqlarni qo‘lga kiritilishiga sabab bo`ladi. Bu jarayon induvidial salohiyatli o‘quvchilarning yanada rivojlanishi holatida yaqqol namoyon bo‘ladi.

Elektron ta'lim rivojlanishi bilan ta'lim xizmatlari bozori tobora globallashib bormoqda. Shu bilan birga, shuni tushunish kerakki, har qanday bozorga o‘z vaqtida kirmaslik uning ierarxiyasida muhim mavqega erishishda katta qiyinchiliklarga olib keladi. Va bu nafaqat muhim bozor ulushini egallash har doim uning shakllanishi (o‘sishi) bosqichida erishish osonroq ekanligi, balki hukmron o‘yinchilar o‘zlarining standartlari va o‘yin qoidalarini o‘rnatishlari haqida ham. Bu ularning bozor sohasida, bu soha ierarxiyasidagi o‘zgarishlarni oldini oladi [5].

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

Bromwich D. Trapped in the Virtual Classroom //Флигстин Н. Архитектура рынков: - The New York Review of Books. – 2015. – July 9.

Yu.S.Glazyev. Kelajak iqtisodiyoti. – M.: Книжный мир, 2016.

Y.Vissema. Uchinchi avlod universiteti. O'tish davridagi universitet boshqaruvi / Й. Виссема. – M.: Олимп-Бизнес, 2016.

E.X.Mayxner. Korporativ treninglar / X.E.Майхнер. – M.: ЮНИТИ, 2002.

Polanyi M. The Tacit Dimension. Garden City / M.Polanyi. – New York: Doubleday, 1966. References.

Yu.V.Sharonin, Oliy va kasbiy ta'limdagi raqamli texnologiyalar: mutaxassislarni maqsadli tayyorlashda shaxsga yo'naltirilgan smart-didaktikadan blokcheyngacha/ Ю.В. Шаронин //Современные проблемы науки и образования. – 2019.

Irgashov, G. (2022). Nemis tili darslarida yangi pedagogik texnologiyalar usullaridan foydalanish. «Муғаллим Ҳәм Үзликсиз Билимлендириў» . Илимий-Методикалық Журнал, 460–463.

Irgashov, G. (2021). Nemis tili darslarida yangi pedagogik texnologiyalar usullaridan foydalanish. DEVELOPMENT ISSUES OF INNOVATIVE ECONOMY IN THE AGRICULTURAL SECTOR, 1, 457–459.

Shukhratovich, F. M. (2023). THE MOST IMPORTANT ASPECTS OF READING IN FOREIGN LANGUAGE LESSONS. Open Access Repository, 9(1), 145-148.

Furkat Mirvaliyev Shukhratovich. (2023). The Role of Literary Texts in Teaching Foreign Languages. Texas Journal of Philology, Culture and History, 14, 10–13.

Ibodullayevich, S. Z. (2021). THE STRUCTURE OF BILINGUAL DICTIONARIES AND THEIR ANALYSE (on the example of German-Uzbek dictionaries). MODERN SCIENTIFIC CHALLENGES AND TRENDS, 191.

Research Science and Innovation House

TA’LIM MUASSASALARI RAHBARLARINING PSIXOLOGIK KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHNING DOLZARBLIGI

Nuriddinxo’jayeva Malikaxon Abror qizi
ORIENTAL UNIVERSITETI magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada ta’lim muassasalari rahbarlarining psixologik kompetensiyalarini rivojlantirishning dolzarbligi va ijtimoiy ahamiyati tahlil qilinadi. Psixologik kompetensiyalar rahbarlarning boshqaruv jarayonlarida hissiy intellektni boshqarish, konfliktlarni hal qilish, jamoani motivatsiya qilish va stressni bartaraf etishda muhim ahamiyat kasb etadi. Maqolada psixologik kompetensiyalarni rivojlantirishning ta’lim tizimidagi o‘rni, uning ta’lim sifatiga ta’siri hamda xalqaro tajribalar o‘rganilgan. Shuningdek, psixologik kompetensiyalarni rivojlantirish bo‘yicha strategik yondashuvlar taklif etilgan. Ushbu maqola rahbarlarning boshqaruv qobiliyatlarini oshirish va ta’lim muassasalarining samaradorligini ta’minlashda muhim nazariy va amaliy asoslarni taqdim etadi.

Kalit so‘zlar: psixologik kompetensiyalar, ta’lim muassasasi rahbari, hissiy intellekt, konfliktlarni boshqarish, motivatsiya, boshqaruv qobiliyati, ta’lim sifati, xalqaro tajriba, psixologik rivojlanish.

Аннотация. В данной статье анализируется актуальность и социальная значимость развития психологических компетенций руководителей образовательных учреждений. Психологические компетенции приобретают все большее значение в управленческих процессах руководителей для управления эмоциональным интеллектом, разрешения конфликтов, мотивации команды и снятия стресса. В статье исследуется роль развития психологических компетенций в системе образования, ее влияние на качество образования, а также международный опыт. Также предложены стратегические подходы к развитию психологических компетенций. В этой статье представлены важные теоретические и практические основы повышения управленческих способностей руководителей и обеспечения эффективности образовательных учреждений.

Ключевые слова: психологические компетенции, руководитель учебного заведения, эмоциональный интеллект, управление конфликтами, мотивация, управленческие способности, качество образования, международный опыт, психологическое развитие.

Annotation. this article analyzes the relevance and social significance of the development of psychological competencies of heads of educational institutions. Psychological competencies are instrumental in managing emotional intelligence, conflict resolution, motivating the community, and relieving stress in the management processes of leaders. The article explores the role of the development of psychological competencies in the educational system, its impact on the quality of education, as well as international experiences. Strategic approaches to the development of psychological competencies have also been proposed. This article provides important theoretical and

practical foundations in improving management skills of leaders and ensuring the effectiveness of educational institutions.
Keywords: psychological competencies, head of an educational institution, emotional intelligence, conflict management, motivation, management ability, quality of education, international experience, psychological development.

Hozirgi davrda ta'lim tizimini takomillashtirish va uning samaradorligini oshirish global miqyosda eng muhim vazifalardan biri sifatida qaralmoqda. O‘zbekiston Respublikasida ham ta’lim tizimining sifatini oshirish va uni xalqaro standartlarga moslashtirish borasida keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Ushbu jarayonda ta'lim muassasalari rahbarlarining roli juda katta ahamiyatga ega. Chunki ular o‘z faoliyati orqali nafaqat ta'lim jarayonining tashkil etilishi va boshqarilishini ta'minlaydi, balki pedagogik jamoa, o‘quvchilar va ota-onalar o‘rtasidagi ijtimoiy-psixologik muhitni shakllantirishda ham asosiy omil bo‘lib xizmat qiladi. Ta’lim muassasalari rahbarlarining boshqaruv faoliyatida samarali natijalarga erishish uchun ulardan nafaqat yuqori professional bilim va malaka, balki psixologik kompetensiyalar ham talab qilinadi.

Psixologik kompetensiyalar rahbarlarning hissiy intellekt, stressni boshqarish, atrofdagilarni tushunish va ularga ta’sir o‘tkazish, konstruktiv muloqot olib borish kabi qobiliyatlarini o‘z ichiga oladi. Bu kompetensiyalar nafaqat rahbarning o‘z faoliyatini muvaffaqiyatli amalga oshirishida, balki ta’lim muassasasi ichidagi umumiy muhitni yaxshilash va ta’lim sifatini oshirishda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Psixologik kompetensiyalarni rivojlantirish zarurati zamonaviy ta’lim tizimida paydo bo‘layotgan yangi chaqiriqlar va o‘zgarishlar bilan bog‘liq.

Bugungi kun rahbarlari o‘quvchilar va pedagoglarning individual ehtiyojlarini tushunish, konfliktlarni bartaraf etish, pedagogik jamoani motivatsiya qilish va innovatsion boshqaruv usullarini qo‘llash kabi murakkab vazifalarni bajarishga majbur. Shu sababli, rahbarlarning psixologik bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish masalasi bugungi kunda dolzarb mavzulardan biriga aylangan. Ta’lim muassasalari rahbarlari uchun psixologik kompetentlikning dolzarbligi quyidagilarda aks etadi (1-rasmga qarang).

1-rasm. Ta’lim muassasalari rahbarlari uchun psixologik kompetentlikning dolzarbligi

Umumiy o‘rta ta’lim muassasalari rahbarlari uchun psixologik kompetentlikka ega bo‘lish o‘ziga xos muhim ahamiyatga ega bo‘lib, globollashuv jarayonlarida ular quyidagicha asoslanadi:

- Ta’lim muassasasining samaradorligini oshiradi: Psixologik kompetensiyalarga ega bo‘lgan rahbarlar o‘z emotsiyalarini boshqarish, muammolarni hal qilish va boshqalar bilan samarali munosabatlar o‘rnatish qobiliyatiga ega. Bu ularning ta’lim muassasasini samarali boshqarishlari va ijobiy o‘quv muhitini yaratishlariga yordam beradi.
- O‘quvchilarning natijalarini yaxshilaydi: Psixologik kompetensiyalarga ega bo‘lgan rahbarlar o‘quvchilarning ehtiyojlarini tushunib, ularni rag‘batlantira oladilar. Bu o‘quvchilarning o‘quvga bo‘lgan motivatsiyasini oshiradi va ularning natijalarini yaxshilaydi.
- O‘qituvchilarning malakasini oshiradi: Psixologik kompetensiyalarga ega bo‘lgan rahbarlar o‘qituvchilar bilan samarali munosabatlar o‘rnata oladilar va ularning o‘sishi va rivojlanishiga qo‘llab-quvvatlay oladilar. Bu o‘qituvchilarning malakasini oshiradi va o‘quv samaradorligini yaxshilaydi.
- Maktabning ijodiy muhitini yaxshilaydi: Psixologik kompetensiyalarga ega bo‘lgan rahbarlar o‘quvchilar, o‘qituvchilar va ota-onalar o‘rtasida ijobiy munosabatlarni rivojlantira oladilar. Bu maktab iqlimini yaxshilaydi va barcha qatnashchilarga uchun maqsadli va havaslantiruvchi muhit yaratadi.
- O‘z-o‘zini uzluksiz rivojlantirish samaradorligini oshiradi: Psixologik kompetensiyalarni rivojlantirish rahbarlarga o‘z kuchli va zaif tomonlarini tushunishga

yordam beradi. Bu ularning o‘z-o‘zini tanib-bilishini oshiradi va ularning o‘sishi va rivojlanishiga yordam beradi.

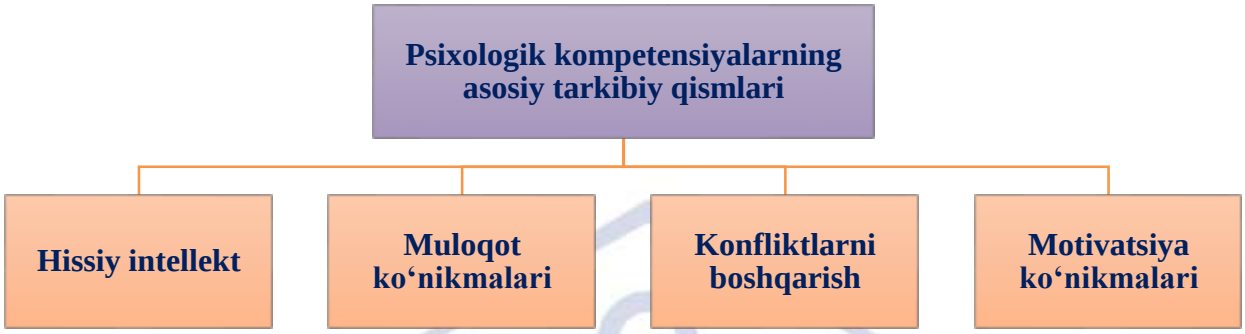
Hozirgi zamonning tez o‘zgarib turgan va talabchan ta’lim muhitida ta’lim muassasalari rahbarlarining psixologik kompetensiyalarini rivojlantirishdan foyda ko‘riladi. Psixologik kompetensiyalarga ega bo‘lgan rahbarlar o‘zlarining maktablarida ijobiy o‘zgarishlar keltirishi, o‘quvchilarning natijalarini yaxshilashi, o‘qituvchilarning malakasini oshirishi va umumiy maktab iqlimini yaxshilay oladilar.

Ta’lim muassasalari rahbarlarining psixologik kompetensiyalarini rivojlantirish nafaqat boshqaruv jarayonining samaradorligini oshirish, balki o‘quvchilarning shaxsiy rivojlanishi va akademik yutuqlariga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Bundan tashqari, psixologik kompetensiyalarning rivojlanishi rahbarlarga ta’lim muassasasida ijobiy ijtimoiy-psixologik muhitni shakllantirishda, pedagogik jamoaning ish unumdorligini oshirishda va turli xil muammolarni samarali hal qilishda yordam beradi. Ushbu maqola ta’lim muassasalari rahbarlarining psixologik kompetensiyalarini rivojlantirishning dolzarbligi va ahamiyatini, shuningdek, bu yo‘nalishda xalqaro tajribalarni o‘rganishga bag‘ishlangan.

Zamonaviy ta’lim tizimida ta’lim muassasalari rahbarlari ta’lim sifatini oshirish va boshqaruv jarayonlarini takomillashtirishda muhim o‘rin tutadi. Ularning psixologik kompetensiyalari ushbu jarayonlarning muvaffaqiyatli amalga oshirilishida hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Bugungi kunda maktablarda faqatgina ma’muriy ko‘nikmalarga ega bo‘lgan rahbarlar bilan cheklanib qolish yetarli emas. Rahbarlar hissiy intellektni boshqarish, pedagogik jamoani motivatsiya qilish va konfliktlarni samarali hal etish kabi qobiliyatlarga ega bo‘lishlari zarur. Chunki bugungi kunda ta’lim muassasalari o‘quvchilar, o‘qituvchilar va ota-onalar o‘rtasidagi murakkab ijtimoiy munosabatlar markazida joylashgan.

Psixologik kompetensiyalar rahbarlarga ushbu murakkab vaziyatlarni samarali boshqarishda yordam beradi. Bu qobiliyatlar pedagogik jamoaning ish unumdorligini oshirish, o‘quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga yordam berish va ota-onalar bilan konstruktiv muloqot olib borishda muhim o‘rin tutadi. Ayniqsa, o‘zgaruvchan zamonaviy ta’lim muhitida rahbarlarning stressni boshqarish va hissiy barqarorlikni saqlash qobiliyati ta’lim jarayonining barqarorligini ta’minlash uchun zarurdir.

Psixologik kompetensiyalarning asosiy tarkibiy qismlari. Rahbarlarning psixologik kompetensiyalari bir nechta asosiy tarkibiy qismlardan tashkil topadi. Ular quyidagilarni o‘z ichiga oladi (2-rasmga qarang).

2-rasm. Umumiy o‘rta ta’lim muassasalari rahbarlaridagi psixologik kompetentlikning tarkibiy qismlari

Maktab rahbarlarining psixologik kompetentlikka egalik darajalarinip belgilovchi tarkibiy qismlar quyidagicha izohlanadi:

1. **Hissiy intellekt:** Rahbarning o‘z hissiyotlarini aniqlash, boshqarish va boshqalarning hissiyotlarini tushunish qobiliyati. Bu qobiliyat rahbarga stressli vaziyatlarda to‘g‘ri qaror qabul qilishda va jamoani birlashtirishda yordam beradi.
2. **Muloqot ko‘nikmalari:** Samarali muloqot ta’lim muassasasi rahbari uchun muhim ahamiyatga ega. Rahbarlar o‘qituvchilar va ota-onalar bilan konstruktiv muloqot olib borishi, shuningdek, o‘quvchilarning ehtiyojlarini tushunishi kerak.
3. **Konfliktlarni boshqarish:** Har qanday ta’lim muassasasida turli tomonlar o‘rtasida kelib chiqadigan mojarolarni hal qilish zarurati mavjud. Psixologik kompetensiyalarga ega rahbarlar konfliktlarni konstruktiv tarzda hal qilish yo‘llarini topa oladi.
4. **Motivatsiya ko‘nikmalari:** Rahbarlar pedagogik jamoaning samaradorligini oshirish uchun ularni qo‘llab-quvvatlash va rag‘batlantirish mexanizmlarini ishlab chiqishi kerak.

Psixologik kompetensiyalarning ta’lim sifatiga ta’siri. Psixologik kompetensiyalar rahbarlarning nafaqat boshqaruv jarayonlarida, balki ta’lim muassasasining umumiy natijalarida ham sezilarli o‘ringa ega ekanligini ko‘rsatadi. Hissiy intellektga ega rahbarlar o‘z xodimlarini ilhomlantiradi, ularning ishga bo‘lgan qiziqishini oshiradi va o‘quvchilar uchun samarali o‘quv muhitini ta’minlaydi. Masalan, konfliktlarni boshqarish bo‘yicha qobiliyatga ega rahbarlar o‘qituvchilar va ota-onalar o‘rtasidagi tushunmovchiliklarni tezda hal qila oladi. Bu esa o‘quvchilarning akademik yutuqlariga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Shu bilan birga, pedagogik jamoa

ichidagi o‘zaro muloqotni yaxshilash orqali ta’lim jarayonining sifati oshadi. Psixologik kompetensiyalarni rivojlantirish orqali ta’lim muassasalari rahbarlari o‘z muassasasini zamonaviy talablarga mos ravishda boshqarish qobiliyatiga ega bo‘ladi. Bu esa ta’lim tizimining rivojlanishi uchun muhim poydevor hisoblanadi.

Dunyo tajribasida psixologik kompetensiyalarni rivojlantirishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Masalan, AQShda ta’lim muassasalari rahbarlari uchun hissiy intellekt va stressni boshqarish bo‘yicha maxsus treninglar tashkil etiladi. Yevropa davlatlarida esa psixologik kompetensiyalarni baholash va rivojlantirishga yo‘naltirilgan sertifikatlash dasturlari ishlab chiqilgan. Bu tajribalar ta’lim rahbarlarining boshqaruv qobiliyatlarini sezilarli darajada yaxshilaganini ko‘rsatadi. O‘zbekiston Respublikasida ham ushbu yo‘nalishda qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, ta’lim muassasalari rahbarlari uchun tashkil etilayotgan malaka oshirish kurslarida psixologik kompetensiyalarni rivojlantirishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Ushbu treninglar orqali rahbarlarning muloqot ko‘nikmalari, stressni boshqarish va konfliktlarni hal qilish qobiliyatlari takomillashtirilmoqda.

Xulosa qilib aytganda, psixologik kompetensiyalar ta’lim muassasasi rahbarining muvaffaqiyat kalitidir. Ularni rivojlantirish nafaqat ta’lim tizimi uchun, balki jamiyat uchun ham dolzarb ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Salovey, P., & Mayer, J. D. (1990). Emotional intelligence. *Imagination, Cognition and Personality, 9*(3), 185–211. https://doi.org/10.2190/DUGG-P24E-52WK-6CDG
2. Fullan, M. (2007). The new meaning of educational change (4th ed.). Teachers College Press.
3. Leithwood, K., & Jantzi, D. (2006). Transformational school leadership for large-scale reform: Effects on students, teachers, and their classroom practices. School Effectiveness and School Improvement, 17(2), 201–227. https://doi.org/10.1080/09243450600565829
4. Salovey, P., & Mayer, J. D. (1990). Emotional intelligence. Imagination, Cognition and Personality, 9(3), 185–211. https://doi.org/10.2190/DUGG-P24E-52WK-6CDG

5. Каримова, Н. А. Духовно-нравственное воспитание школьников в условиях цифровизации / Н. А. Каримова // Образование и наука. — 2021. — № 5. — С. 56–62.
6. Мирзаев, О. К. Роль национальных ценностей в нравственном воспитании учащихся / О. К. Мирзаев // Молодой ученый. — 2020. — № 15. — С. 245–248.

Research Science and Innovation House

VALYUTA KURSIDAGI O‘ZGARISHLAR VA ULAR BILAN BOG‘LIQ TAVAKKALCHILIKLARNI BOSHQARISH USULLARI

Toshkent Davlat Iqtisodiyot universiteti
2-kurs magistranti
Po'latov Sirojbek Mansurjon o'g'li

Annotatsiya: Ushbu maqola valyuta kursining o‘zgarishi va bu bilan bog‘liq moliyaviy xavflarni boshqarish usullariga bag‘ishlangan. Valyuta kursining o‘zgarishi xalqaro savdo balansi, inflyatsiya darajasi, foiz stavkalari, geosiyosiy holatlar va spekulyativ harakatlar kabi omillar bilan bog‘liq ekanligi tahlil qilingan. Ushbu o‘zgarishlar natijasida yuzaga keladigan operatsion, translyatsion va iqtisodiy xavflar ko‘rib chiqilgan.

Kalit so’zlar: Valyuta kursi, xedjirlash usullari, iqtisodiy xavflar,Forvard shartnomalari, fyuchers va opsionlar, diversifikatsiya.

KIRISH

Rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarda valyuta bozori ham pulni valyuta kursi asosida o‘zaro almashishi ham mamlakatning milliy valyutasi bilan bir qatorda boshqa xorijiy valyutalar ham cheklanmagan holda muomalada bo‘ladi . Bu albatta valyuta munosabatlarini rivojlanish darajasiga bog`liq. Chunki buni ko‘pchilik olimlar valyuta bozori bozor tuzilmasini harakatlantiruvchisi hisoblangan jahon pullarining mamlakat ichki bozorida amalda bo‘lishi mexanizmidir deya ta`kidlashadi .Erkinlashtirilgan iqtisodiyotning vujudga kelishi va rivojlanishida pulning almashishini tutgan o‘rni va uning ahamiyati beqiyos katta. Valyuta munosabatlarini tartibga solinishi milliy valyutani rivojlanishiga salbiy ta`sir etuvchi ichki va tashqi omillarni oldini olishni ta`minlash asosida mamlakatning iqtisodiy aloqalarini rivojlanishini mamlakatimizda bo‘lgan iqtisodiy muammolarni ijobiy va samarali hal etishni ta`minlaydi.

Valyuta kursining o‘zgarishi milliy va xalqaro iqtisodiyotning ajralmas qismi bo‘lib, mamlakatlar o‘rtasidagi moliyaviy va savdo munosabatlariga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Ushbu o‘zgarishlar korxona va tashkilotlar uchun jiddiy moliyaviy tavakkalchiliklarni keltirib chiqarishi mumkin. Shuning uchun, valyuta kursidagi o‘zgarishlar bilan bog‘liq xavflarni boshqarish iqtisodiyot barqarorligini ta’minlashda

muhim omil hisoblanadi. Ushbu maqolada valyuta kursidagi o‘zgarishlarning iqtisodiy ta’siri va xavflarni boshqarishning samarali usullari ko‘rib chiqiladi.

Valyuta kursining o‘zgarishi turli omillar ta’sirida yuzaga keladi:

- Xalqaro savdo balansi: Eksport va import hajmidagi o‘zgarishlar valyuta kursiga bevosita ta’sir qiladi. Eksportning ortishi valyutaga bo‘lgan talabni oshirib, uning qiymatini ko‘taradi.
- Inflyatsiya va foiz stavkalari: Inflyatsiya darajasi yuqori bo‘lgan mamlakatlar valyutasi odatda qadrsizlanadi. Foiz stavkalarining oshishi esa xorijiy investorlar uchun valyutani jozibador qiladi.
- Geosiyosiy va makroiqtisodiy holatlar: Siyosiy beqarorlik, iqtisodiy inqirozlar va tabiiy ofatlar valyutaning qadrsizlanishiga olib kelishi mumkin.
- Spekulyativ harakatlar: Valyuta bozorida investorlar tomonidan amalga oshirilgan spekulyativ operatsiyalar qisqa muddatli o‘zgarishlarga sabab bo‘ladi.

Valyuta kursidagi o‘zgarishlar natijasida tashkilotlar va mamlakatlar quyidagi xavflarga duch kelishi mumkin:

- Operatsion tavakkalchilik: Xalqaro savdoda ishtirok etuvchi kompaniyalar import va eksport narxlarining valyuta kursi sababli o‘zgarishidan aziyat chekishi mumkin.
- Translyatsion xavf: Xorijiy valyutada olingan aktiv va passivlarning milliy valyutadagi qayta baholanishi natijasida moliyaviy hisobotda yo‘qotishlar yuzaga keladi.
- Iqtisodiy tavakkalchilik: Valyuta kursining uzoq muddatli o‘zgarishlari tashkilotlarning raqobatbardoshligini pasaytirishi va bozor ulushini yo‘qotishiga olib kelishi mumkin.

Valyuta kursi tavakkalchiliklarini boshqarish usullari. Valyuta kursidagi o‘zgarishlar bilan bog‘liq xavflarni boshqarish uchun bir qator strategiyalar qo‘llaniladi:

1. Xedjirlash (Hedging):Xedjirlash valyuta tavakkalchiliklarini boshqarishning eng keng tarqalgan usuli hisoblanadi. Bunda moliyaviy instrumentlardan foydalaniladi:

- Forvard shartnomalari: Tashkilot kelajakda valyutani ma’lum kursda sotib olish yoki sotish haqida kelishib oladi.
- Fyucherslar: Bu forvard shartnomalariga o‘xshash bo‘lsa-da, ular standartlashgan va fond bozorlarida sotiladi.

- Opsionlar: Opsionlar tashkilotga kelajakda valyutani belgilangan kursda sotib olish yoki sotish huquqini beradi, lekin majburiyat yuklamaydi.

2. Diversifikatsiya: Valyuta xavfini kamaytirish uchun kompaniyalar o‘z faoliyatini turli mamlakatlarga diversifikatsiya qilishi mumkin. Shu tariqa, bir mamlakat valyutasidagi o‘zgarishlar umumiy moliyaviy natijalarga kamroq ta’sir ko‘rsatadi.

3. Tabiiy xedjirlash:Tabiiy xedjirlash kompaniyaning daromad va xarajatlarini bir xil valyutada shakllantirishni nazarda tutadi. Masalan, xorijiy valyutada daromadga ega bo‘lgan kompaniya o‘sha valyutada kredit olish yoki xarajatlarni amalga oshirishi mumkin.

4. Markaziy bank siyosati: Markaziy banklar valyuta kursini barqarorlashtirish uchun intervensiyalar, zaxira valyutalarni boshqarish va foiz stavkalarini moslashtirish orqali xavflarni boshqarishda ishtirok etadi.

5. Riskni boshqarish strategiyalari: Kompaniyalar moliyaviy xavflarni baholash tizimlarini joriy etishi va tegishli strategiyalarni ishlab chiqishi lozim. Bunda zamonaviy texnologiyalar, jumladan, sun’iy intellekt va big data analitikasi vositalaridan foydalanish muhim ahamiyatga ega.

Xulosa

Valyuta kursidagi o‘zgarishlar iqtisodiy barqarorlikka sezilarli ta’sir ko‘rsatadi va turli xavflarni keltirib chiqaradi. Ushbu xavflarni boshqarish iqtisodiy subyektlarning moliyaviy barqarorligini ta’minlash va raqobatbardoshligini saqlashda muhimdir. Zamonaviy iqtisodiyotda xedjirlash instrumentlari, diversifikatsiya, tabiiy xedjirlash va markaziy bankning siyosati kabi usullarni birgalikda qo‘llash orqali valyuta xavfini samarali boshqarish mumkin. Shu bilan birga, texnologik rivojlanish moliyaviy xavflarni aniqlash va kamaytirishda yangi imkoniyatlar yaratadi. Valyuta xavfini samarali boshqarish uchun iqtisodiyotning barcha ishtirokchilari o‘zaro hamkorlikda ishlashi zarur.

Research Science and Innovation House

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YHATI:

1. Bekmurodov A.Sh.va b. O’zbekiston iqtisodiyotni liberallashtirish yillarida, 5 qism. 4-qism. Moliya va bank tizimidagi islohotlar samarasi, TDIU, 2005 y.
2. Шапкин А.С. Экономические и финансовые риски. Оценка, управление, портфель инвестиций. – 5-е изд. – М.: Издательскоторговая корпорация «Дашков и К˚», 2006. – 544 с.
3. Xamidov I.A., Alimov A.M. O’zbekiston Respublikasidatashqi iqtisodiy faoliyat asoslari. Darslik / Mas’ul muharrir: X.Boboyev – T.: O’zbekiston yozuvchilar uyushmasi «Adabiyot jamg‘armasi» nashr., 2001-yil.
4. Xudoyberdiyev Z.Ya., G‘afurov U.V., Xomitov K.Z.Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi, O’zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yo’llari va choralari. O’quv qo’llanma. – T.: «O’zbekiston». 2009-yil.
5. Shodmonov Sh.Sh., G‘afurov U.V. Globallashuv jarayoni va moliyaviy inqiroz sabablari // Adolat, 2009-yil 27-fevral.
6. Jumayev N.X., Yuldashev M.I. Jahon moliyaviy inqirozi va uning O’zbekiston iqtisodiyotiga ta’siri. // «Fan va turmush» jurnali, 2008.

Research Science and Innovation House

MAMLAKAT EKSPORT SALOHIYATINI MOLIYAVIY MEXANIZMLAR ORQALI RIVOJLANTIRISH YO'LLARI

JASURBEK SUYAROV
MSD (MERCK SHARP AND DOHME)
global farmasevtika kompaniyasi.
Bosh Moliyaviy tahlilchi.
Chexiya Respublikasi (Praga shahri).

Annotatsiya: Ushbu tezisda mamlakatning eksport salohiyatini moliyaviy mexanizmlar orqali rivojlantirish masalalari, eksport faoliyatini qo'llab-quvvatlashning zamonaviy moliyaviy vositalari va ularning samaradorligini oshirish yo'llari tahlil qilingan

Kalit so'zlar: eksport salohiyati, moliyaviy mexanizmlar, eksportni moliyalashtirish, eksport kreditlari, eksport sug'urtasi, bojxona imtiyozlari.

Kirish. Jahon iqtisodiyotining globallashuvi sharoitida mamlakatlarning tashqi savdo aloqalarini rivojlantirish, eksport salohiyatini oshirish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. O'zbekiston iqtisodiyotini modernizatsiya qilish va diversifikatsiyalash sharoitida eksport faoliyatini qo'llab-quvvatlashning samarali moliyaviy mexanizmlarini shakllantirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi [1].

Eksport salohiyatini rivojlantirishda moliyaviy mexanizmlarning roli, eksportni rag'batlantirish va qo'llab-quvvatlashning zamonaviy moliyaviy vositalari hamda ularning samaradorligini oshirish masalalari ko'plab tadqiqotchilar tomonidan o'rganilgan. Jumladan, V.V. Vandina [2] eksportni moliyalashtirish mexanizmlarini takomillashtirish yo'nalishlarini tadqiq etgan bo'lsa, A.V. Kruglov [3] eksportni sug'urtalash tizimini rivojlantirish masalalarini o'rgangan.

Asosiy qism. Mamlakatning eksport salohiyatini rivojlantirishda moliyaviy mexanizmlarning o'rni beqiyos bo'lib, ular bir necha muhim elementlarni o'z ichiga oladi. Bular eksportni kreditlash va moliyalashtirish, eksport operatsiyalarini sug'urtalash, soliqlar va bojxona to'lovlari orqali rag'batlantirish hamda davlat kafolatlari va subsidiyalarini o'z ichiga oladi [4].

Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, rivojlangan mamlakatlarda eksportni qo'llab-quvvatlashning moliyaviy mexanizmlari tizimi ancha mukammal shakllangan.

Germaniyada Euler Hermes kompaniyasi eksport kreditlarini sug'urtalash sohasida yetakchi o'rinni egallaydi va davlat nomidan eksport kreditlarini kafolatlash vazifasini bajaradi [5]. Yaponiyada NEXI (Nippon Export and Investment Insurance) agentligi eksportni moliyalashtirish va sug'urtalash xizmatlarini ko'rsatib kelmoqda. Mazkur agentlik eksportchilarni turli xil tijorat va siyosiy risklardan himoya qilish vazifasini bajaradi [6].

O'zbekistonda eksport faoliyatini moliyaviy qo'llab-quvvatlash tizimi hozirgi kunda shakllanish va rivojlanish bosqichida. So'nggi yillarda mamlakatimizda eksportni rag'batlantirish bo'yicha bir qator muhim chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, Eksportni qo'llab-quvvatlash jamg'armasi tashkil etildi, eksportchi korxonalarga soliq va bojxona sohasida turli imtiyozlar berilmoqda.

Biroq, eksportni moliyaviy qo'llab-quvvatlash tizimida ayrim muammolar ham mavjud. Eksport kreditlash mexanizmlarining to'liq rivojlanmaganligi, eksport operatsiyalarini sug'urtalash tizimining mukammal emasligi, moliyaviy rag'batlantirish choralarining samaradorligi pastligi kabi masalalar hal etilishi lozim bo'lgan dolzarb vazifalar hisoblanadi.

Xalqaro moliya institutlari tajribasini o'rganish natijasida shuni ta'kidlash mumkinki, eksportni moliyaviy qo'llab-quvvatlashning samarali tizimini yaratish uchun eksport-import banki faoliyatini yo'lga qo'yish, sug'urta mexanizmlarini takomillashtirish va soliq imtiyozlari tizimini yanada rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu borada rivojlangan mamlakatlar tajribasini chuqur o'rganish va milliy sharoitlarni hisobga olgan holda joriy etish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Eksport faoliyatini moliyaviy qo'llab-quvvatlashning yana bir muhim jihati - bu eksportchilarni axborot bilan ta'minlash va konsalting xizmatlarini ko'rsatish hisoblanadi. Xalqaro moliya institutlari tajribasi shuni ko'rsatadiki, eksportchilarni xalqaro bozorlar, moliyaviy instrumentlar va risklarni boshqarish bo'yicha professional maslahatlar bilan ta'minlash eksport salohiyatini oshirishning muhim omili hisoblanadi.

Xorijiy mamlakatlar tajribasini o'rganish shuni ko'rsatadiki, eksport faoliyatini moliyalashtirish manbalari diversifikatsiyasi ham muhim ahamiyatga ega. Jumladan, tijorat banklari kreditlari, xalqaro moliya institutlari mablag'lari, faktoring va forfeyting operatsiyalari, lizing mexanizmlari kabi turli moliyaviy instrumentlardan kompleks foydalanish lozim. Bu eksportchilarning moliyaviy resurslardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytiradi va ularning xalqaro bozorlarga chiqish salohiyatini oshiradi.

Shuningdek, raqamli texnologiyalarning rivojlanishi sharoitida eksport operatsiyalarini moliyalashtirishning zamonaviy elektron platformalarini yaratish ham dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Bu eksportchilar uchun moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish va xarajatlarni optimallashtirish imkonini beradi.

Xulosa. Mamlakat eksport salohiyatini moliyaviy mexanizmlar orqali rivojlantirish bugungi kunda davlatimiz oldida turgan eng muhim vazifalardan biri hisoblanadi. O'tkazilgan tahlillar natijasida eksportni moliyaviy qo'llab-quvvatlash tizimini rivojlantirish uchun quyidagi ustuvor yo'nalishlarni amalga oshirish muhim ahamiyatga ega ekanligi aniqlandi.

Birinchidan, eksportni kreditlash tizimini takomillashtirish, maxsus eksport-import banki faoliyatini yo'lga qo'yish orqali eksportchi korxonalarni moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini kuchaytirish zarur. Ikkinchidan, eksport operatsiyalarini sug'urtalash mexanizmlarini rivojlantirish, xalqaro standartlarga mos keluvchi sug'urta mahsulotlarini joriy etish lozim. Uchinchidan, soliq va bojxona imtiyozlari tizimini yanada takomillashtirish, ularning samaradorligini oshirish choralarini ko'rish maqsadga muvofiq.

Bu yo'nalishlarni amalga oshirish natijasida mamlakat eksport salohiyatini oshirish, eksport tarkibini diversifikatsiya qilish va jahon bozorida raqobatbardosh mahsulotlar ulushini ko'paytirish imkoniyati yaratiladi. Shu bilan birga, rivojlangan mamlakatlar tajribasini o'rganish va milliy sharoitlarni hisobga olgan holda joriy etish ham muhim ahamiyatga ega.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Алимов А.М. Экспортный потенциал Узбекистана: состояние и перспективы развития. Ташкент, 2023.
2. Вандина В.В. Совершенствование механизмов финансирования экспорта // Финансы. 2023. №4. С. 45-52.
3. Круглов А.В. Развитие системы страхования экспорта // Страховое дело. 2023. №6. С. 28-35.
4. Johnson M. Export Finance Mechanisms in Developed Countries. London: Routledge, 2023.
5. Schmidt K. German Export Support System. Berlin: Springer, 2023.
6. Yamamoto T. Japanese Export Insurance System. Tokyo: JETRO, 2023.

Maktabgacha ta’limda ta’lim-tarbiya berish usullari va vositalari

JDPU stajyor o’qituvchisi
Xudoyberidyeva Feruza G’anisher qizi

ANNOTATSIYA. Ushbu maqolada maktabgacha ta’lim tashkilotida ta’lim-tarbiya berish vositalari, shakillari, metod hamda usullari haqida so’z yuritilgan.

KALIT SO’ZLAR: ta’lim, tarbiya, usul, metod, shakil, vosita, maktabgacha ta’lim, faoliyat, bilim, ko’nikma, malaka

АННОТАЦИЯ: В данной статье говорится о средствах, формах, методах и методах воспитания в организации дошкольного образования.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: образование, воспитание, метод, метод, форма, инструмент, дошкольное образование, деятельность, знание, умение, квалификация

ANNOTATION. This article talks about means, forms, methods and methods of education in preschool education organization.

KEY WORDS: education, upbringing, method, method, form, tool, preschool education, activity, knowledge, skill, qualification

KIRISH

Maktabgacha ta'lim - bu bolalar uchun eng muhim rivojlanish bosqichlaridan biri bo'lib, bolalarni nafaqat bilim va ko'nikmalar bilan ta'minlash, balki ularning axloqiy va ma'naviy rivojlanishini ta'minlashda ham alohida ahamiyatga ega. Maktabgacha ta'limda tarbiya berishning o'ziga xos usullari va vositalari mavjud bo'lib, bu metodlar bolalarning shaxsiyati, ijtimoiy moslashuvchanligi va ma'naviy dunyosini shakllantirishga xizmat qiladi. Maktabgacha ta'lim tizimi har bir bolaning shaxsiy rivojlanishida muhim o‘rin tutadi. Bu bosqichda ta'lim va tarbiya jarayoni birgalikda amalga oshiriladi va bolalarning intellektual, emotsional, ijtimoiy hamda jismoniy rivojlanishiga xizmat qiladi. Ta'lim tarbiyasining samarali bo‘lishi uchun esa uning usullari va vositalari to‘g‘ri tanlanishi muhim ahamiyatga ega.

ASOSIY QISM

Maktabgacha ta'limning eng muhim maqsadi bolalar uchun foydali ijtimoiy xulq-atvor va axloqiy me'yorlarni rivojlantirishdir. Shu bilan birga, maktabgacha ta'lim

jarayonida bolaning tabiiy intellektual va jismoniy rivojlanishiga erishish, uni muhitga moslashtirish, o'ziga va boshqalarga nisbatan hurmatni shakllantirish kabi maqsadlar ham ko'zda tutiladi. Tarbiya berishning samarali usullari bu maqsadlarga erishishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Maktabgacha ta'limda ta'lim va tarbiya jarayoni bolalar uchun muhim davrni tashkil etadi, chunki bu vaqt davomida ular nafaqat bilimlar, balki ijtimoiy va emotsional koʻnikmalarni ham oʻzlashtiradilar. Bolalar oʻrganish orqali oʻzlariga nisbatan ishonch hosil qiladilar, jamiyatda oʻz oʻrinlarini topishni oʻrganadilar. Ta'lim jarayonining asosiy maqsadi, birinchi navbatda, bolaning individual imkoniyatlarini rivojlantirish, uning oʻzini ifoda etish, fikrlash va his-tuygʻularini boshqarish koʻnikmalarini shakllantirishdir. Shu bilan birga, bolaning jamiyatda bir-biriga hurmat koʻrsatish, mehnat qilish, yaxshilik va yomonlikni ajratish kabi ijtimoiy qadriyatlarni oʻrganishi juda muhimdir.

Tarbiya berish usullari

1. Tushuntirish usuli

Tushuntirish, maktabgacha ta'limda eng keng tarqalgan usullardan biridir. Bu usul orqali bolaga turli tushunchalar, axloqiy qoidalar va hayotiy qadriyatlar tushuntiriladi. Tushuntirish usulidan foydalanishda o'qituvchi bolalar bilan oddiy, tushunarli til orqali muloqot qiladi. Bu usul, ayniqsa, bolaning axloqiy va ma'naviy savodxonligini oshirishda samarali bo'ladi. Masalan, "Mehmondo'stlik" haqida tushuntirish, bolalarga ijtimoiy muhitda to'g'ri xulq-atvorni namoyish etishda yordam beradi.

2. Namuna ko'rsatish usuli

Bolalar o'z hayotida ko'p narsalarni atrofidagi kattalardan, ayniqsa, o'qituvchilardan o'rganadi. Namuna ko'rsatish usuli, o'qituvchi tomonidan bolaga yaxshi xulq-atvorni namoyish etishda muhim rol o'ynaydi. Misol uchun, o'qituvchi bolaning harakatlari va so'zlari bilan yaxshi odatlar va axloqiy me'yorlarni taqdim etadi. Namuna ko'rsatish, o'z navbatida, bolalarga to'g'ri xulq-atvorni o'rganish va amalga oshirishda yordam beradi.

3. Takrorlash usuli

Takrorlash usuli tarbiya jarayonida bolaga o'rgatilgan bilimlarni mustahkamlashda ishlatiladi. Bu usul bolaning eslab qolish va amaliyotda qo'llash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Takrorlash, ayniqsa, axloqiy qadriyatlar va odatlar haqida gapirganda, samarali bo'ladi. Misol uchun, bolalarga toza bo'lish, do'stona munosabatda bo'lish kabi xulq-atvorlar bir necha marta takrorlanadi.

4. O'yin va faoliyat orqali tarbiya

Maktabgacha ta'limda o'yin faoliyati juda muhim o'rin tutadi. O'yin orqali bolalar nafaqat qiziqarli vaqt o'tkazadilar, balki ijtimoiy ko'nikmalarni o'rganadilar, o'zaro munosabatlarni shakllantiradilar. O'yinlarda bolalar rollarni o'ynash orqali axloqiy va ijtimoiy qoidalarni o'rganishadi, mas'uliyatni his qilishadi. Masalan, o'yin shaklida do'stlik, yordam berish, hamkorlik kabi tushunchalar bolalar tomonidan o'zlashtiriladi.

Tarbiya berish vositalari

Tarbiya berishning samarali vositalari maktabgacha ta'lim jarayonida bolalarning dunyoqarashini shakllantiradi. Ushbu vositalar orqali bolalar o'zini va boshqalarni tushunishga, o'zaro hurmatni rivojlantirishga, mehnat va ijtimoiy faoliyatni qadrlashga o'rganadilar.

1. Kitoblar va adabiyotlar

Maktabgacha ta'limda kitoblar bolalar uchun eng muhim vositalardan biridir. Ular orqali bolalar dunyo haqidagi bilimlarini kengaytiradilar va axloqiy me'yorlar haqida tushunchalar hosil qiladilar. Adabiyotlar, ayniqsa, axloqiy hikoyalar, ertaklar, she'rlar bolalarga yaxshi va yomon, to'g'ri va noto'g'ri haqida ma'lumot beradi.

2. San'at va ijodiy faoliyat

San'at va ijodiy faoliyat orqali bolalar o'z his-tuyg'ularini ifoda etishni, ijodiy fikrlashni o'rganadilar. Rasmlar, qo'g'irchoqlar, qo'shiqlar va raqslar orqali bolalar o'zining ichki dunyosini ochib beradilar va boshqa bolalar bilan o'zaro munosabatlarni mustahkamlashadi. San'at bolalarni nafaqat estetik, balki axloqiy jihatdan ham rivojlantiradi.

3. Musiqa va qo'shiqlar

Musiqa va qo'shiqlar tarbiya jarayonida bolalarning ruhiy holatini shakllantiradi. Bolalar musiqa yordamida o'zlarining hissiyotlarini ifoda etishni, ijtimoiy moslashuvni va ehtiyojlarni qondirishni o'rganadilar. Qo'shiqlar orqali bolalar nafaqat axloqiy qadriyatlarni o'rganadilar, balki jismoniy rivojlanishga ham yordam beradi.

4. Multimediali vositalar

Bugungi kunda maktabgacha ta'limda multimediali vositalardan foydalanish yanada samarali bo'lmoqda. Videolar, animatsiyalar, kompyuter dasturlari yordamida bolalar turli tushunchalarni oson va tez o'rganadilar. Bunday vositalar bolalarni qiziqtirib, ularda o'qishga bo'lgan qiziqishni yanada oshiradi.

Tarbiya berishning ahamiyati

Maktabgacha ta'limda to'g'ri tarbiya bolalarning kelajakdagi muvaffaqiyatlariga, shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishlariga katta ta'sir ko'rsatadi. Ular o'zlarini va boshqalarni hurmat qilishni, mas'uliyatni his qilishni, mehnat qilishni o'rganadilar. Shuningdek, axloqiy va ma'naviy jihatdan rivojlangan bolalar o'zlarini ijtimoiy muhitda moslashtira olishadi va kelajakda o'zining hayotiy yo'lini to'g'ri tanlashga tayyor bo'ladilar.

XULOSA

Maktabgacha ta'limda tarbiya berishning samarali usullari va vositalari bolalarning rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Bu jarayon bolalarni nafaqat bilim, balki axloqiy, ma'naviy va ijtimoiy jihatdan ham tarbiyalaydi. Shuning uchun, o'qituvchilar, tarbiyachilar va ota-onalar bolalar bilan ishlashda zamonaviy usullarni va vositalarni qo'llashlari kerak. Bu bolalarning kelajakda sog'lom, bilimli, ijtimoiy jihatdan moslashgan va axloqiy qadriyatlarni qadrlovchi shaxslar bo'lishlariga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ibrohimova, R. X. (2020). *Maktabgacha ta'limda ta'lim tarbiya usullari*. Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti.

2. Xudoyberdiyeva, N. A**.** (2019). *Maktabgacha ta'lim pedagogikasi: nazariyasi va amaliyoti*. Toshkent: TDPU nashriyoti.

3. Toshpulatov, N. M**.** (2018). *Bolalar tarbiyasi va ta'limi*. Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti.

4. Rahmonov, A. S**.** (2021). *Maktabgacha ta'limda didaktik vositalar*. Toshkent: Sharq nashriyoti.

5. Mirzaeva, Z. A. (2022). *Maktabgacha yoshdagi bolalarda ta'lim va tarbiya: usullar va vositalar*. Buxoro: Buxoro universiteti nashriyoti.

6.*Pedagogika va psixologiya* (2017). *Maktabgacha ta'limda o‘qitish va tarbiya*. Toshkent: Xalq ta'limi vazirligi.

Research Science and Innovation House

MULTIMEDIA XARITALARDA ANIMATSIYA JARAYONINI ISHLAB CHIQISH USLUBLARI

Abdushkur Abdullayev Xamidovich
Kadastr agentligi direktori o‘rinbosari,“Geoinnovatsiya”DUK direktori,
Toshkent,O‘zbekiston,
Otabek Abdullayev Zoxidjon o‘g‘li
“TIQXMMI” MTU Geodeziya va geoinformatika kafedrasi doktoranti,
Toshkent,O‘zbekiston,
e-mail: otabekfozila@gmail.com
Isroil Norqobilov Sherqul o‘g‘li
“TIQXMMI” MTU Geodeziya va geoinformatika kafedrasi magistranti,
Toshkent,O‘zbekiston,
e-mail: isroil726943346@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada multimediya xaritalarda animatsiyalarni ishlab chiqishning uslubiy asoslari yoritilgan. Tadqiqot davomida animatsiya texnologiyalarining xaritalar dizayniga va ularning interaktivligi, qabul qilinishi hamda axborotning samarali yetkazilishiga ta’siri o‘rganilgan. Shu bilan birga, zamonaviy texnologiyalar asosida animatsiyalarni ishlab chiqish bosqichlari ko‘rib chiqiladi. Maqola IMRAD (Introduction, Methods, Results, and Discussion) uslubida yozilgan bo‘lib, ushbu yo‘nalishda olib borilgan amaliy tajribalarni kengroq muhokama qiladi.

Kalit so‘zlar: Animatsiya, multimediya, texnologiya, xarita va metodologiya.

Аннотация: В статье рассматриваются методические основы разработки анимации в мультимедийных картах. В исследовании изучалось влияние технологий анимации на дизайн карт, а также их интерактивность, восприятие и эффективную передачу информации. При этом будут рассмотрены этапы разработки анимации на основе современных технологий. Статья написана в стиле IMRAD (Введение, Методы, Результаты и Обсуждение) и содержит более широкое обсуждение практического опыта в этой области.

Ключевые слова: Анимация, мультимедиа, технология, карта и методология.

Abstract: This article discusses the methodological foundations of developing animations in multimedia maps. The research studies the impact of animation technologies on map design and their interactivity, perception, and effective delivery of information. At the same time, the stages of developing animations based on modern technologies are considered. The article is written in the IMRAD (Introduction, Methods, Results, and Discussion) style and discusses practical experiences in this area in more detail.

Keywords: Animation, multimedia, technology, map, and methodology.

Kirish (Introduction)

Multimediya xaritalar geografik ma’lumotlarni yanada tushunarli va qiziqarli tarzda taqdim etish uchun muhim vositalardan biri hisoblanadi. Animatsiya bu jarayonni yanada samarali qiladi, chunki u vaqt o‘tishi, geografik hodisalar va jarayonlarni dinamik tarzda tasvirlash imkonini beradi. Masalan, migratsiya, iqlim o‘zgarishi yoki transport harakatining vaqt o‘tishi bilan qanday o‘zgarishini animatsiya orqali aniqroq ifodalash mumkin. Animatsiyalarning xaritalarda ishlatilishi foydalanuvchilarning e'tiborini jalb etish va axborotni chuqurroq tushunishiga yordam beradi. Shu sababli, multimediya xaritalarda animatsiya jarayonlarini ishlab chiqish uslublarini o‘rganish va takomillashtirish dolzarb hisoblanadi.

Maqola multimediya xaritalarda animatsiyalarni ishlab chiqishda foydalaniladigan texnologiyalar va metodologiyalarni yoritib beradi va animatsiya yaratishda duch kelinadigan asosiy muammolar va yechimlarga e'tibor qaratadi.

Metodologiya (Methods)

Tadqiqot quyidagi usullarga asoslangan:

1. Ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish: Animatsiyalar va multimediya xaritalarga oid zamonaviy ilmiy maqolalar, texnik qo‘llanmalar va amaliy ishlar o‘rganildi.

2. Dasturiy vositalarni sinovdan o‘tkazish: ArcGIS, Adobe Animate, QGIS va Blender dasturlarida animatsiyalarni yaratish bo‘yicha tajribalar olib borildi. Ushbu vositalarning imkoniyatlari va cheklovlari o‘rganildi.

3. Qiyosiy tahlil: Xaritalarda animatsiyalarni yaratishda qo‘llaniladigan turli usullarning samaradorligi o‘rganildi.

4. Amaliy tajribalar: Tabiiy ofatlarning tarqalishini tasvirlaydigan multimediya xarita uchun animatsiyalar yaratish jarayoni bosqichma-bosqich kuzatildi.

5. Foydalanuvchilar so‘rovi: Animatsiyalarni xaritalarda qabul qilish darajasini o‘lchash uchun turli foydalanuvchilar bilan test o‘tkazildi.

Tadqiqot asosan animatsiyalarni ishlab chiqish jarayonidagi texnologik va uslubiy yondashuvlarni aniqlashga qaratilgan.

Natijalar (Results)

Tadqiqot davomida quyidagilar aniqlandi:

1. Animatsiyaning xaritalar dizaynidagi ahamiyati:

- Dinamik jarayonlarni aks ettirishda animatsiya samaradorlikni oshiradi.
- Foydalanuvchilar animatsiyalangan xaritalardan oddiy statik xaritalarga nisbatan ko‘proq ma’lumot olish imkoniyatiga ega bo‘ladi.

2. Multimediya xaritalarda animatsiya yaratish jarayonining bosqichlari:

- Ma’lumot yig‘ish va tahlil qilish: Xaritalarda aks ettiriladigan dinamik jarayonlar uchun zarur bo‘lgan ma’lumotlar yig‘iladi. Masalan, aholi sonining o‘zgarishi yoki migratsiya ko‘rsatkichlari.
- Dizayn jarayoni: Xaritaning asosiy tuzilishi va undagi animatsiya elementlari rejalashtiriladi. Grafik dizayn tamoyillari asosida foydalanuvchiga qulay interfeys ishlab chiqiladi.
- Dasturiy ishlab chiqish: ArcGIS yoki Blender kabi dasturiy vositalar yordamida animatsiya yaratiladi.
- Test va taqdimot: Tayyor animatsiya foydalanuvchilar tomonidan test qilinadi va undan keyin taqdimot uchun final versiyasi tayyorlanadi.

3. Texnologiyalarning afzalliklari va cheklovlari:

- ArcGIS: Dinamik xaritalar uchun kuchli vosita, ammo murakkab interfeys va yuqori narxi sabab ba’zi foydalanuvchilar uchun mos emas.
- Blender: 3D animatsiyalar uchun qulay, lekin boshlang‘ich foydalanuvchilar uchun o‘rganish jarayoni uzoq davom etadi.
- QGIS: Ochiq kodli va bepul, ammo animatsiya imkoniyatlari cheklangan.

4. Foydalanuvchilarning qoniqishi:

- Foydalanuvchilarning 85% animatsiyalangan xaritalarni oddiy xaritalarga qaraganda tushunish osonroq ekanligini ta’kidlashdi.
- Foydalanuvchilar eng ko‘p vaqt ko‘rsatkichlarini aks ettiruvchi va interaktiv animatsiyalarni ma’qul deb topishdi.

Munozara (Discussion)

Tadqiqot natijalari animatsiyalarning multimediya xaritalarda samaradorligini oshirishini tasdiqladi. Dinamik jarayonlarni aks ettirish foydalanuvchilarning geografik

ma’lumotni tezroq tushunishiga yordam beradi. Shuningdek, foydalanuvchilar orasida animatsiyalarni qabul qilish darajasi yuqori ekanligi kuzatildi. Biroq, animatsiyalangan xaritalarni ishlab chiqishda bir qator muammolar mavjud:

1. Texnik murakkabliklar:

- Ba’zi dasturiy ta’minotlar murakkab interfeysga ega bo‘lib, foydalanuvchilarga noqulaylik tug‘diradi.
- Yuqori aniqlikdagi animatsiyalarni yaratish ko‘p vaqt va resurs talab qiladi.

2. Malaka va bilim:

- Animatsiyalarni ishlab chiqish uchun dasturiy ta’minotni chuqur o‘rganish zarur.
- Dizaynerlik va dasturlash bo‘yicha malaka talab qilinadi.

3. Texnologik imkoniyatlarni kengaytirish ehtiyoji:

- Ochiq kodli dasturlar animatsiya imkoniyatlarini kengaytirishga muhtoj.

Kelajakda sun'iy intellekt texnologiyalarini xaritalar uchun animatsiyalar yaratishda qo‘llash ushbu jarayonni sezilarli darajada osonlashtirishi mumkin.

Xulosa (Conclusion)

Multimediya xaritalarda animatsiyalarni ishlab chiqish jarayoni geografik axborotni samarali va qiziqarli tarzda taqdim etish uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Ushbu jarayonni takomillashtirish uchun texnologiyalarni soddalashtirish, ochiq platformalarni rivojlantirish va kadrlarni tayyorlash muhim ahamiyatga ega. Animatsiyalarni qo‘llash foydalanuvchilarning xaritalarni o‘qishdagi samaradorligini oshirib, turli sohalarda qo‘llanish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Slocum, T., McMaster, R., Kessler, F., & Howard, H. (2009). "Thematic Cartography and Geovisualization". Pearson.

2. Peterson, M. P. (2021). "Interactive and Animated Cartography". CRC Press.

3. Dent, B. D., Torguson, J. S., & Hodler, T. W. (2008). "Cartography: Thematic Map Design". McGraw-Hill Education.

4. Longley, P. A., Goodchild, M. F., Maguire, D. J., & Rhind, D. W. (2015). "Geographic Information Systems and Science". Wiley.

5. Chang, K. T. (2020). "Introduction to Geographic Information Systems". McGraw-Hill Education.

6.Chang, K. T. (2020). "Introduction to Geographic Information Systems". McGraw-Hill Education.

7. Kraak, M.-J., & Ormeling, F. (2020). "Cartography: Visualization of Geospatial Data". Routledge.

8. MacEachren, A. M. (2004). "How Maps Work: Representation, Visualization, and Design". Guilford Press.

9. Bolstad, P. (2016). "GIS Fundamentals: A First Text on Geographic Information Systems". XanEdu Publishing.

10. Batty, M., & Longley, P. (1994). "Fractal Cities: A Geometry of Form and Function". Academic Press.

11. Haklay, M., Antoniou, V., & Mooney, P. (2018). "Crowdsourced Geographic Information Use in Government". Springer.

Research Science and Innovation House

AYBLANUVCHINING ADVOKATNI TANLASH HUQUQIGA ASIMMETRIK MA’LUMOT NAZARIYASI YONDASHUVI

Miraxmedova Fazilat Xokim qizi

Annotatsiya

Ushbu tezisda ayblanuvchining advokat yordamidan foydalanish huquqi adolatli sudlov huquqi doirasidagi o‘rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Xususan, iqtisodiy imkoniyatlari cheklangan ayblanuvchilar uchun advokat yordami olish imkoniyatlari va bu masalaning asimmetrik ma’lumot nazariyasi nuqtayi nazaridan ko‘rib chiqilishi asosiy e’tiborda turadi. Tadqiqotda ayblanuvchining o‘z huquqlarini to‘liq himoya qilish maqsadida advokatni tanlash huquqiga ega bo‘lishining zarurati hamda ushbu huquq taqdim etilganda yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan ijtimoiy-huquqiy oqibatlar tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: Advokat yordamidan foydalanish huquqi, adolatli sudlov, asimmetrik ma’lumot nazariyasi, ayblanuvchi huquqlari, huquqiy himoya.

Kirish

Himoya huquqining eng muhim shartlaridan biri gumondor yoki ayblanuvchining advokat yordamini olishi imkoniyatidir. Chunki prokuratura, unga yordam beruvchi tergov organlari va davlat da'vosiga qo‘shilgan tomonlar qarshisida gumondor yoki ayblanuvchini yolg‘iz qoldirish ko‘pincha adolatli va qarama-qarshi tomonlarning ishtirokidagi sud jarayonini amalga oshirishni imkonsiz qilishi mumkin. Mazkur tadqiqotda ayblanuvchi yoki gumondorga tayinlangan advokatni tanlash huquqi tan olinishining ijobiy va salbiy tomonlari o‘rganiladi.

Himoyachi tushunchasi va ayblanuvchiga berilgan huquqiy yordamdan foydalanishining ahamiyati

Himoyachi, jinoiy ishda ayblanuvchining himoyasini olib boradigan advokatdir va uning huquqlarini himoya qilib, samarali mudofaa qilishni ta'minlaydi. Ayblanuvchi, odatda huquqiy bilimga ega bo'lmaganligi sababli, himoyachining yordamiga muhtojdir; bu faqat ayblanuvchining foydasiga emas, balki jamiyat manfaatlariga ham xizmat qiladi. Samarali himoya, jinoyatchilarning o'zlariga mos jazo olishlarini va aybsizlarning jazodan qochishini ta'minlaydi. Ayblanuvchining himoyachidan foydalanish huquqi, Adolatli sudlov haqidagi xalqaro huquq shartnomasida va Jinoyat kodeksi bilan kafolatlanadi.

Ayblanuvchiga himoyachining tayinlangan holatlari va tayinlash usuli

Jinoyat ishlarida ayblanuvchiga himoyachi tayinlashning qonuniy asoslari turli holatlar bo'yicha belgilangan. Himoyachi tayinlash jarayoni sud yoki tergov organi tomonidan amalga oshiriladi. Davlat tomonidan tayinlangan himoyachi ayblanuvchining huquqlarini himoya qiladi va uning himoyasini ta'minlaydi. Adolatli sudlovni ta'minlash uchun himoyachi tayinlashning ahamiyati katta, chunki aks holda ayblanuvchi huquqlarini himoya qilishda qiynalishi mumkin.

Asimmetrik ma'lumot nazariyasi

Asimmetrik ma'lumot nazariyasi tomonlar o'rtasidagi ma'lumot nomutanosibligining shartnoma munosabatlari va natijalariga ta'sirini o'rganadi. Gumonlanuvchi yoki ayblanuvchi bilan himoyachi o'rtasida ham ma'lumot asimmetriyasi mavjud. Ushbu doirada, ma'lumot nazariyasi asosida himoyachi tanlash huquqining ijobiy va salbiy ta'sirlari baholanadi.

- Ayblanuvchi, himoyachining yetarli bilimga ega ekanligiga amin bo‘la olmaydi, shuning uchun himoyachining harakatlarini baholashda u bilan o‘tkazgan vaqt, munosabat uslubi orqali xulosa chiqarishga intiladi.
- Huquqiy bilimga ega bo‘lmagan ayblanuvchi, himoyachi tanlashda ma’lumotning yetishmasligi sababli noto‘g‘ri advokatni tanlashi mumkin.
- Ayblanuvchiga himoyachisini tanlash huquqining berilishi himoya xizmatining sifatini oshiradi va ayblanuvchiga o‘zini xavfsizroq his qilish imkonini beruvchi adolat tizimini taqdim etadi.

Xulosa

Ayblanuvchiga himoyachisini tanlash huquqini berish, davlatning fuqaro xavfsizligi va adolatga bo‘lgan e’tiborini namoyon etadi, shuningdek, adliya tizimiga bo‘lgan ishonchni mustahkamlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Morris, C. G. (1996). **Psychology (9th. Ed.).** New Jersey: Prentice Hall.
2. Meyer-Goßner, L. (2003). **Strafprozessordnung (Kommentar).** München: C.H. Beck.
3. Centel, N.; Zafer, H. (2018). **Ceza Muhakemesi Hukuku.** İstanbul: Beta Yayınları.
4. Juraev, A. (2020). **O'zbekiston Respublikasi Jinoyat Kodeksi va Yuridik Maslahatlar.** Tashkent: Yuridik Oliy O'quv Yurtlari Nashriyoti.

METHODS FOR DEVELOPING WRITING SKILLS IN ENGLISH

Jabborov Ilyosjon Abduraim o’g’li
Angren University "Foreign language and literature" department, English teacher

Abstract:

Developing writing skills in English is a vital aspect of mastering the language, especially in academic, professional, and social contexts. This article explores effective methodologies for enhancing English writing skills, focusing on process-oriented, product-oriented, and genre-based approaches. Additionally, it emphasizes the importance of integrating technology and providing constructive feedback to learners. The study aims to benefit educators, language learners, and curriculum developers by offering practical strategies and insights into improving written communication in English.

Keywords:

Writing skills, English language teaching, process-oriented approach, product-oriented approach, genre-based approach, feedback in writing, technology in language learning, academic writing, second language acquisition, writing development methods.

Introduction

Writing is one of the most essential skills in language acquisition, serving as a foundation for effective communication and critical thinking. However, it is often perceived as one of the most challenging aspects of learning English. Unlike speaking, which allows for immediate interaction, writing demands precision, organization, and adherence to specific linguistic and stylistic norms.

The importance of writing extends beyond academic contexts; it plays a crucial role in professional and social environments, where individuals are expected to convey ideas clearly and persuasively. Thus, identifying effective methods for teaching and learning writing in English is a priority for educators and language learners alike.

This article examines the key methodologies for developing writing skills in English, including process-oriented, product-oriented, and genre-based approaches. It

also discusses the integration of modern technology and the role of feedback in enhancing learners' abilities.

Effective Methods for Developing Writing Skills

1. Process-Oriented Approach

This approach emphasizes the stages of writing rather than the final product. It encourages learners to view writing as a dynamic and iterative process involving the following steps:

Prewriting: Brainstorming, generating ideas, and organizing thoughts.

Drafting: Translating ideas into written form without concern for perfection.

Revising: Improving content, structure, and coherence.

Editing: Focusing on grammar, vocabulary, and mechanics.

Publishing: Sharing the final product with peers or instructors.

This approach helps learners develop critical thinking and creativity while reducing anxiety about producing a perfect first draft.

2. Product-Oriented Approach

The product-oriented approach focuses on the final written product, emphasizing accuracy, structure, and adherence to specific writing conventions. Students analyze model texts to understand the features of effective writing, such as coherence, cohesion, and proper use of vocabulary and grammar.

This method is particularly useful for exam preparation and teaching formal writing genres such as essays, reports, and letters.

3. Genre-Based Approach

The genre-based approach emphasizes teaching students to write within specific genres by analyzing their purposes, structures, and language features. For example:

Academic Writing: Essays, research papers, and reports.

Professional Writing: Emails, proposals, and memos.

Creative Writing: Stories, poems, and plays.

By focusing on genre-specific conventions, learners become more confident and proficient in adapting their writing to different contexts and audiences.

The Role of Technology in Writing Development

Modern technology has transformed the way writing is taught and learned. Tools such as Grammarly, Hemingway Editor, and Google Docs provide immediate feedback

on grammar, style, and coherence. Additionally, online platforms like blogs, discussion forums, and social media enable learners to practice writing in real-world contexts.

Interactive apps and AI-powered tools offer personalized learning experiences, helping students identify and overcome specific challenges in writing. These technologies not only enhance motivation but also promote autonomy in learning.

Feedback and Assessment

Feedback plays a pivotal role in improving writing skills. Constructive feedback helps learners identify their strengths and weaknesses while providing guidance for improvement. Teachers should balance corrective feedback with encouragement to foster a positive learning environment. Peer review sessions can also be effective in promoting collaborative learning and critical thinking.

Assessment should align with learning objectives and focus on evaluating both the process and the product of writing. Rubrics can be used to provide transparent and comprehensive evaluations.

Conclusion

Developing writing skills in English requires a combination of effective methodologies, modern tools, and consistent feedback. By adopting a process-oriented, product-oriented, or genre-based approach, educators can address the diverse needs of learners. The integration of technology further enhances the learning experience, making it more engaging and accessible.

Ultimately, the goal is to equip learners with the confidence and competence to express their ideas effectively in written English, preparing them for success in academic, professional, and social domains.

REFERENCES:

1. Harmer, J. How to Teach Writing. Pearson Education, 2004.
2. Richards, J. C., & Renandya, W. A. Methodology in Language Teaching: An Anthology of Current Practice. Cambridge University Press, 2002.
3. Hyland, K. Genre and Second Language Writing. University of Michigan Press, 2004.
4. Ur, P. A Course in Language Teaching: Practice and Theory. Cambridge University Press, 2012.

5. Ferris D. R. Treatment of Error in Second Language Student Writing. University of Michigan Press, 2011..Khodjaeva, N. Methodology of teaching English. Tashkent: Publishing House of the National University of Uzbekistan, 2018.

6. Qosimov, H. Yozma nutqni rivojlantirishda multimediya vositalarining o‘rni. Toshkent: Akademiya nashriyoti, 2021.

7. Yuldoshev, B. Linguistic competence and communication methods. Tashkent: Publishing House of Science and Technology, 2016.

8. Alimova, D. Innovative methods for developing pronunciation in English. Tashkent: Innovative Education Center, 2019.

9. Saidova, M. Methods of teaching foreign languages in Uzbek schools: Theory and practice. Tashkent: Sharq Publishing House, 2015.

10. Usmonova, S. Ingliz tilida yozuv ko‘nikmalarini shakllantirish: Nazariya va amaliyot. Toshkent: TDPU nashriyoti, 2021.

Research Science and Innovation House

O'ZBEKISTONDA INGLIZ TILINI RIVOJLANTIRISH: MUAMMOLAR VA IMKONIYATLAR

Hoshimova Zarinaxon Hasan qizi, talaba
Ilmiy rahbar: **Baratova Gulhayo Farxod qizi**

Annotatsiya: Ingliz tili global kommunikatsiya tiliga aylangan bugungi kunda, O'zbekistonda ingliz tilini rivojlantirish zarurati tobora oshib bormoqda. Mazkur maqolada, O'zbekistonda ingliz tilini o'rgatishda duch kelinayotgan asosiy muammolar va bu muammolarni bartaraf etishning imkoniyatlari tahlil qilinadi. O'qituvchilar, ta'lim tizimi, texnologiyalar va jamiyatning ingliz tilini rivojlantirishdagi roli, shuningdek, zamonaviy o'quv metodlari va strategiyalari ko'rib chiqiladi. Ushbu maqola, ingliz tili ta'limini samarali tashkil etish va uning imkoniyatlarini maksimal darajada ishlatish uchun muhim yo'nalishlarni belgilaydi.

Kalit so'zlar: Ingliz tili, ta'lim tizimi, o'qituvchilar, texnologiyalar, xalqaro aloqalar, ta'lim resurslari, zamonaviy metodlar, O'zbekistonda ingliz tilini rivojlantirish, malaka oshirish, onlayn ta'lim.

KIRISH

O'zbekistonda ingliz tili o'rgatish sohasida so'nggi yillarda katta o'zgarishlar kuzatilmoqda. Ingliz tilining davlat siyosatida ahamiyat kasb etishi, xalqaro aloqalarning kuchayishi va iqtisodiy rivojlanish talablariga javob berishi uchun bu tilni yaxshi bilish zarurati tobora ortmoqda. Ingliz tilini o'rganishning muhimligi o'quvchilardan tortib, mutaxassislar va rahbarlargacha keng tarqalgan. Biroq, ingliz tili ta'limida bir qator muammolar mavjud bo'lib, bu muammolarni bartaraf etish uchun zamonaviy yondashuvlar va imkoniyatlar talab etiladi.

Ingliz Tilini O'rgatishda Duch Kelinayotgan Muammolar

O'qituvchilarning malaka va metodik tayyorgarligi

O'zbekistonda ingliz tili o'qituvchilari orasida ba'zi malaka farqlari mavjud. Ayrim o'qituvchilar zamonaviy ta'lim metodlaridan samarali foydalanmasliklari, shuningdek, til o'rgatishda innovatsion texnologiyalarga etarlicha moslashmaganliklari mumkin. Bu, o'z navbatida, o'quvchilarning tilni o'rganish jarayoniga ta'sir qiladi.

Ta'lim tizimining yetarli darajada modernizatsiya qilinmasligi

Ingliz tili o'rgatishda mavjud ta'lim tizimi ba'zi joylarda zamonaviy talablar va uslublarga to'liq mos kelmayapti. Ko'plab maktab va oliy ta'lim muassasalarida o'quv rejasi va darsliklar eskirgan, bu esa til o'rganish jarayonini sekinlashtiradi.

Kadrlar yetishmasligi va o'qitish resurslarining kamligi

Ingliz tili o'qituvchilarining yetishmasligi va o'qitish resurslarining kamligi ham muhim muammolardan biridir. Kadrlar malakasini oshirish va o'qituvchilarni zamonaviy metodlar bilan ta'minlash zarur.

Ijtimoiy va iqtisodiy omillar

Ayrim oila va jamiyatlar ingliz tiliga bo'lgan e'tiborni past baholashmoqda. Bu, ayniqsa, chekka hududlarda aniqroq sezilmoqda.

Ingliz Tilini Rivojlantirishdagi Imkoniyatlar

Zamonaviy texnologiyalardan foydalanish

Ingliz tili ta'limida texnologiyalarni keng qo'llash mumkin. Internet resurslari, onlayn kurslar, mobil ilovalar va o'quv platformalarining yordami bilan ingliz tilini o'rganishni yanada samarali qilish mumkin. Mobil ilovalar va veb-saytlar yordamida talabalar istalgan vaqtda o'z malakalarini oshirishlari mumkin.

Xalqaro aloqalar va grantlar

Xalqaro aloqalar orqali ingliz tili o'rgatishning sifatini oshirish imkoniyatlari mavjud. Dunyo bo'ylab ingliz tilida tajribaga ega bo'lgan mutaxassislar va o'qituvchilarni jalb qilish, grantlar va ta'lim dasturlariga kirish O'zbekistonda ingliz tilini rivojlantirishga yordam beradi.

O'qituvchilarning malakasini oshirish

O'zbekistonning ta'lim tizimida o'qituvchilarni tayyorlash va ularning malakasini oshirish uchun yangi metodikalar va treninglar tashkil etish mumkin. Shu bilan birga, xalqaro sertifikatlarni olish imkoniyatlarini taqdim etish ham muhimdir.

Mahalliy va xalqaro ta'lim dasturlari

O'zbekistonning ta'lim tizimida xalqaro metodologiyalarni qo'llash va mahalliy muammolarni hisobga olgan holda yangi ta'lim dasturlarini ishlab chiqish imkoniyatlari mavjud.

Xulosa

O'zbekistonda ingliz tilini rivojlantirish uchun bir qator muammolar mavjud bo'lsa-da, zamonaviy texnologiyalar, xalqaro aloqalar va o'qituvchilarning malakasini oshirish orqali bu muammolarni bartaraf etish imkoniyatlari mavjud. Ingliz tilini o'rgatish tizimini yanada samarali qilish uchun innovatsion yondashuvlarni qo'llash zarur. Shu tarzda, ingliz tilini o'rganish nafaqat ilmiy, balki iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanish uchun ham asosiy omilga aylanadi.

Research Science and Innovation House

Bo‘lajak o‘quvchilarning kreativ salohiyatini rivojlantirish jarayonini modelllashtirish

Jizzax davlat pedagogika universeteti
Ravshanova Gulnoza Asqar qizi
O‘qituvchi

Anontatsiya: Ushbu tadqiqotda bo‘lajak o‘quvchilarning kreativ salohiyatini rivojlantirish jarayoni modellashtiriladi. Kreativlik, zamonaviy ta'lim tizimining muhim komponenti bo‘lib, o‘quvchilarning ijodiy fikrlash, muammolarni hal qilish va yangi g‘oyalarni ishlab chiqish qobiliyatlarini oshirishga yordam beradi. Tadqiqotning maqsadi - ta'lim jarayonida kreativ salohiyatni rivojlantirish uchun samarali strategiyalar va usullarni aniqlashdir. Tadqiqot natijalari bo‘lajak o‘qituvchilar uchun amaliy qo‘llanma sifatida xizmat qiladi va ular o‘z darslarida kreativ fikrlashni rag'batlantiruvchi metodlarni qo‘llash imkoniyatiga ega bo‘ladi. Shuningdek, bu ish ta'lim tizimining sifatini oshirishga hamda o‘quvchilarning ijodkorlik salohiyatini kengaytirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: kreativlik, salohiyatni rivojlantirish, innovatsion ta'lim, interaktiv metodlar, muammoli o‘qitish, kollaborativ o‘rganish, tanqidiy fikrlash, ilhomlantiruvchi muhit, o‘z-o‘zini anglash,

Kirish: Bo‘lajak o‘quvchilarning kreativ salohiyatini rivojlantirish, zamonaviy ta'lim tizimining eng muhim vazifalaridan biridir. Kreativlik, o‘quvchilarning nafaqat bilim olish jarayonida, balki hayotning turli jabhalarida muvaffaqiyatli bo‘lishlari uchun zarur bo‘lgan muhim qobiliyatdir. Bu jarayon, o‘z-o‘zidan paydo bo‘lmaydi; u maqsadli ravishda tashkil etilishi va boshqarilishi kerak. Shu sababli, kreativ salohiyatni rivojlantirish jarayonini modelllashtirish ta'limda innovatsion yondashuvlarni joriy etish va o‘quvchilarning individual xususiyatlarini inobatga olishni talab etadi.

Ushbu modellashtirish jarayoni, o‘qituvchilar va ta'lim muassasalari tomonidan amalga oshirilishi lozim bo‘lgan bir qator strategiyalarni o‘z ichiga oladi. Ular orasida turli xil pedagogik metodlar, interaktiv mashg'ulotlar va guruh ishlari orqali kreativ fikrlashni rag'batlantirish kabi usullar mavjud. Shuningdek, bu jarayonda

texnologiyalarning roli ham ahamiyatlidir; zamonaviy vositalar yordamida o‘quvchilar yangi g‘oyalarni yaratish va amalga oshirish imkoniyatiga ega bo‘lishadi.

Shu nuqtai nazardan, bo‘lajak o‘quvchilarning kreativ salohiyatini rivojlantirish jarayonini modellashtirish nafaqat ta’lim sifatini oshiradi, balki yosh avlodning innovatsion fikrlash qobiliyatlarini ham shakllantiradi. Bu esa ularni kelajakdagi kasbiy faoliyatlarida muvaffaqiyatga erishishlariga yordam beradi. Ushbu tadqiqotda biz kreativ salohiyatni rivojlantirish uchun zarur shart-sharoitlarni aniqlab, samarali modellarni taklif etishga harakat qilamiz.

Asosiy qism: Bo‘lajak O‘quvchilarning Kreativ Salohiyatini Rivojlantirish Jarayonini Modelllashtirish

Zamonaviy ta'lim tizimida kreativlik, innovatsion fikrlash va muammolarni hal qilish qobiliyati o‘quvchilarning muvaffaqiyatli kelajagi uchun muhim omillardir. Bo‘lajak o‘quvchilarning kreativ salohiyatini rivojlantirish jarayoni, nafaqat o‘qituvchilar, balki ta'lim muassasalari va jamiyat tomonidan ham qo‘llab-quvvatlanishi lozim. Ushbu qismlar bo‘yicha kreativ salohiyatni rivojlantirishning asosiy yo‘nalishlari va modellari haqida fikr yuritamiz

Kreativlik – bu yangi g’oyalar, yechimlar yoki mahsulotlar yaratish qobiliyatidir. O‘quvchilarda kreativ fikrlashni rag'batlantirish, ularning shaxsiy va akademik rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko‘rsatadi.

Kreativ salohiyatni rivojlantirish jarayoni quyidagi bosqichlardan iborat:

- O‘rganish: O‘quvchilar yangi bilimlarni o‘zlashtirib, yangiliklarga ochiq bo‘lishlari kerak.

- Tajriba: Amaliy mashg'ulotlar orqali o‘z bilimlarini sinab ko‘rish imkonini berish.

- Innovatsiya: O‘quvchilarni yangi g’oyalar ishlab chiqishga undash.

Bo‘lajak o‘quvchilarning kreativ salohiyatini rivojlantirishda bir nechta modellash strategiyalaridan foydalanish mumkin:

- Loyihalashtirilgan ta'lim: O‘quvchilar real hayotdagi muammolarni hal qilishga qaratilgan loyihalarda ishtirok etadilar.

- Guruh ishları: Jamoaviy ish orqali o‘zaro fikr almashish va yangi g'oyalarni yaratishda yordam beradi.

- Interaktiv darslar: Darslarni interaktiv shaklda o‘tkazish orqali o‘zaro faoliyatni oshirib, kreativ fikrlashga yordam beradi.

Bo‘lajak o‘quvchilarning kreativ salohiyatini rivojlantirish jarayoni zamonaviy ta'limda muhim ahamiyatga ega. Bu jarayonni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun innovatsion metodlardan foydalanish, amaliy tajribalarni rag'batlantirish va jamoaviy faoliyatlarni tashkil etish lozim. Ta'lim muassasalari va o‘qituvchilar birgalikda ushbu maqsadga erishishda muhim rol o‘ynaydi.

Kreativlik – bu kelajak avlodining muvaffaqiyati kaliti bo‘lgan xususiyatdir, shuning uchun unga e'tibor berilishi zarur.

Mavzuning dolzarbligi: Bo‘lajak o‘quvchilarning kreativ salohiyatini rivojlantirish jarayonini modelllashtirish mavzusi zamonaviy ta'lim tizimida juda dolzarb masala hisoblanadi. Bugungi kunda globalizatsiya, raqamli texnologiyalar va tez o‘zgaruvchan ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlar ta’lim sohasida yangi yondashuvlarni talab qilmoqda. O‘quvchilarni nafaqat bilim bilan, balki ularda kreativ fikrlash, muammolarni hal qilish va innovatsion g'oyalarni ishlab chiqish qobiliyatlari bilan ta'minlash zarur.

Kreativ salohiyatni rivojlantirish — bu nafaqat ijodkorlikni, balki tanqidiy fikrlash, hamkorlik va kommunikativ qobiliyatlarni ham o‘z ichiga oladi. Bo‘lajak o‘quvchilar uchun bunday qobiliyatlarni shakllantirish, ularning kelgusi professional hayotlarida muvaffaqiyatli bo‘lishlariga yordam beradi. Ular yangilik yaratishga, mavjud muammolarni innovativ yechimlar bilan hal etishga qodir bo‘lishlari kerak.

Modelllashtirish jarayoni esa ta'limda kreativlikni rivojlantirish uchun samarali strategiyalarni ishlab chiqishga imkon beradi. Bu jarayon vaqtinchalik va uzluksiz ravishda talabalarning ehtiyojlariga mos keladigan metodlarni aniqlaydi va ularni amaliyotga tatbiq etadi. Modellar orqali o‘qituvchilar o‘quvchilarning ilg'or fikrlashini rag'batlantiruvchi vazifalar, loyihalar va faoliyat turlarini tashkil etishlari mumkin.

Shuningdek, kreativ salohiyatni rivojlantirishda interaktiv uslublar va texnologik vositalardan foydalanish juda muhimdir. Ta'lim jarayonida zamonaviy texnologiyalarni integratsiya qilish o‘quvchilarga yanada kengroq g’oyalar ishlab chiqish imkonini beradi. Masalan, onlayn platformalar yordamida guruh ishlarini tashkil etish yoki virtual loyihalarda ishtirok etish orqali o‘quvchilar bir-biridan o‘rganib, ijodkorliklarini oshirishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, bo‘lajak o‘quvchilarning kreativ salohiyatini rivojlantirish jarayonini modelllashtirish dolzarb ahamiyatga ega bo‘lib, bu nafaqat ta'lim sifatini oshiradi, balki kelajak avlodning innovatsion fikrlash qobiliyatlarini ham

mustahkamlaydi. Bu jarayon orqali ta'lim tizimi zamonaviy ehtiyojlarga javob beradigan mutaxassislarni tayyorlashga yordam beradi.

Muhokama: Bo‘lajak o‘quvchilarning kreativ salohiyatini rivojlantirish jarayoni ta'lim tizimida muhim ahamiyatga ega. Kreativlik, ya'ni ijodkorlik, nafaqat san'at sohasida, balki barcha fanlarda muvaffaqiyatga erishish uchun zarur bo‘lgan qobiliyatdir. Ushbu jarayonni modellash uchun bir nechta asosiy tamoyillarga e'tibor qaratish lozim**.**

Kreativ salohiyatni rivojlantirish jarayoni aniq maqsadlarni belgilashdan boshlanadi. O‘quvchilarning ijodiy fikrlashini rag'batlantirish, yangi g'oyalarni ishlab chiqish va muammolarni hal etishda innovatsion yondoshuvlarni qo‘llash maqsadga muvofiqdir

O‘qituvchilar kreativ salohiyatni rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi. Ular o‘quvchilarga ilhomlantiruvchi muhit yaratishi, ularning g'oyalarini qo‘llab-quvvatlashi va tajriba almashinishini rag'batlantirishi zarur. Shuningdek, o‘qituvchilar kreativ fikrlash texnikalarini masalan, brainstorming yoki rol o‘yinlari kabi usullarni qo‘llashi mumkin.

Kreativlikni rivojlantirishda interaktiv ta’lim metodlari samarali bo‘lishi mumkin. Guruh ishlari va loyihalar orqali o‘quvchilar bir-birlari bilan fikr almashish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Bu ular orasida yangi g'oyalarni shakllantirish va ijodiy yechimlarni ishlab chiqishda yordam beradi.

O‘quvchilarga real hayotdagi muammolarni hal etishda kreativ yondoshuvlardan foydalanishga imkon beradigan vazifalarni berish juda muhimdir. Masalan, loyiha asosidagi ta'lim orqali o‘quvchilar ijtimoiy yoki ekologik masalalarni hal qilishda ijodiy fikrlashlarini qo‘llay oladilar.

Kreativ salohiyatni rivojlantirish jarayonida baholash tizimi ham yangicha yondoshuvlarga ega bo‘lishi kerak. An'anaviy baholash metodi (masalan, ballar) o‘rniga, o‘quvchilarning ijodkorligi va innovatsion yondoshuvlari uchun ochiq baholovchi tizimlar yaratilishi lozim.

Bo‘lajak o‘quvchilarning kreativ salohiyatini rivojlantirish jarayoni ko‘p jihatdan muvofiqlik va hamkorlikka asoslanishi lozim. O‘qituvchilar va talabalarning birgalikdagi sa'y-harakatlari natijasida ijodkorlik darajasining oshishi shubhasizdir. Ta'lim jarayoniga innovatsion yondoshuvlar kiritish orqali biz kelajak avlodning sifatli ta'lim olishlariga yordam bera olamiz va ularning kreativitylarini to‘g'ri yo‘naltira olamiz.

Xulosa: Bo‘lajak o‘quvchilarning kreativ salohiyatini rivojlantirish jarayoni ta'limning muhim jihatlaridan biridir. Bu jarayonni modelllashtirish, o‘quvchilarning individual xususiyatlarini, qiziqishlarini va bilim olish usullarini hisobga olgan holda amalga oshirilishi zarur. Kreativ salohiyatni rivojlantirish uchun quyidagi asosiy yo‘nalishlar ko‘rib chiqilishi mumkin:

1. Innovatsion o‘quv dasturlari: O‘quvchilarni yangi fikrlar yaratishga undovchi interaktiv va qiziqarli dasturlar ishlab chiqish muhim. Bu esa ularning ijodkorlik qobiliyatlarini oshiradi.

2. Amaliy mashg‘ulotlar: O‘quvchilarga amaliy tajriba orttirish imkoniyatlari berish, masalan, loyiha asosida o‘qitish metodlarini qo‘llash orqali ularning ijodiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish mumkin.

3. Collaborativ o‘qitish: O‘quvchilarni guruhlarda ishlashga undash, bir-biridan o‘rganishga va tajribalarini almashishga yordam beradi. Bu esa kreativ fikrlash jarayonini rag'batlantiradi.

4. Muammolarni hal qilish: O‘quvchilarga murakkab vazifalarni yechishda mustaqil fikrlash va innovatsion yondoshuvlarni qo‘llash imkoniyatlari beriladi.

5. Ochiq muloqot muhitini yaratish: O‘qituvchilar va o‘quvchilar orasida ochiq muloqotni rag'batlantirish, fikrlarni erkin ifoda etishga imkon yaratadi va shunday qilib, kreativ salohiyatni rivojlantiradi.

Umuman olganda, bo‘lajak o‘quvchilarning kreativ salohiyatini rivojlantirish jarayonini modelllashtirish ta’lim sifatini oshirishga, shuningdek, ularning kelajakdagi muvaffaqiyati uchun mustahkam poydevor yaratishga xizmat qiladi. Bunday yondashuvlar orqali jamiyatda yangiliklarni kiritishga tayyor yosh avlodlarni tarbiyalash mumkin bo‘ladi.

Foydalanilgan Adabiyotlar

1. Abdurahmonova, M. (2020). "Kreativ ta’lim: nazariy va amaliy asoslar.",
2. Jalilov, R., & Karimov, A. (2021). "O‘quvchilarning kreativ fikrlash qobiliyatini rivojlantirish." O‘zbekiston pedagogika jurnali, 5(3), 45-51,
3. Rasulova, D. (2019). "Kreativ pedagogika: nazariy asoslari va amaliyoti." Tashkent: Fan va texnologiya,
4. Sultonov, Sh., & Nurmatova, L. (2018). "Innovatsion ta’lim texnologiyalari orqali kreativ salohiyatni rivojlantirish." Ta’lim va innovatsiyalar jurnali, 7(2), 30-36,
5. Xolmatov, T., & Abdullaeva, Z. (2022). "O‘qitishda kreativ yondashuvlar: metodologik asoslar." Tashkent: Markaziy Noshirlik,

Mustaqil fikrlashni rivojlantirish bo‘yicha psixologik tavsiyalar va metodik yondoshuvlar

Tursunova Dilbar Zafarovna, Jizzax davlat pedagogika universiteti o‘qituvchisi

Anontatsiya: Mustaqil fikrlash – bu shaxsning o‘z fikrini, qarorlarini va nuqtai nazarini mustaqil ravishda shakllantirish qobiliyatidir. Bu ko‘nikma nafaqat ta'lim jarayonida, balki hayotning barcha jabhalarida muhim ahamiyatga ega. Ushbu tezisda mustaqil fikrlashni rivojlantirish uchun psixologik tavsiyalar va metodik yondoshuvlar keltiriladi. O‘quvchilar va o‘qituvchilar uchun foydali bo‘lgan turli usullar, jumladan, kritikal fikrlash, muammolarni hal qilish, ijodiy yondoshuvlar va o‘z-o‘zini tahlil qilish usullari ko‘rib chiqiladi. Mustaqil fikrlashni rivojlantirishda muhim omillardan biri – ijtimoiy muhit va shaxsning ichki motivatsiyasidir.

Kalit so‘zlar: mustaqil fikrlash, psixologik tavsiyalar, metodik yondoshuvlar, kritikal fikrlash, ijodiy yondoshuv, muammolarni hal qilish, o‘z-o‘zini tahlil qilish.

Annotation:

Independent thinking is the ability of an individual to independently shape their thoughts, decisions, and viewpoints. This skill is crucial not only in the educational process but also in all areas of life. This thesis presents psychological recommendations and methodological approaches for developing independent thinking. Various methods beneficial for both students and teachers, such as critical thinking, problem-solving, creative approaches, and self-analysis techniques, are discussed. One of the important factors in developing independent thinking is the social environment and the individual's internal motivation.

Keywords:

Independent thinking, psychological recommendations, methodological approaches, critical thinking, creative approaches, problem-solving, self-analysis

Аннотация:

Самостоятельное мышление — это способность личности самостоятельно формировать свои мысли, решения и точку зрения. Этот навык важен не только в учебном процессе, но и во всех сферах жизни. В данной работе приведены психологические рекомендации и методологические подходы для развития

самостоятельного мышления. Рассматриваются различные методы, полезные как для учеников, так и для преподавателей, такие как критическое мышление, решение проблем, творческий подход и методы самоанализа. Одним из важных факторов в развитии самостоятельного мышления является социальная среда и внутренняя мотивация личности.

Ключевые слова:

Самостоятельное мышление, психологические рекомендации, методологические подходы, критическое мышление, творческий подход, решение проблем, самоанализ

Kirish: Mustaqil fikrlash – bu shaxsning o‘z fikrlarini mustaqil ravishda shakllantirish, tahlil qilish va qarorlar qabul qilish qobiliyatidir. Zamonaviy jamiyatda, ayniqsa, tez o‘zgarayotgan muhitda, mustaqil fikrlash ko‘nikmalari har bir inson uchun juda muhimdir. Bunday qobiliyatlar nafaqat shaxsiy hayotda, balki professional faoliyatda ham muvaffaqiyatli bo‘lish uchun zarur.

Mustaqil fikrlashni rivojlantirish psixologik tavsiyalar va metodik yondoshuvlar orqali amalga oshirilishi mumkin. Bu jarayon bir nechta asosiy komponentlardan iborat: analitik fikrlash, kreativlik, tanqidiy yondoshuv va o‘z-o‘zini baholash. Ushbu qismlarda keltiriladigan tavsiyalar va metodikalar insonlarga o‘z fikrlarini chuqurroq tahlil qilishga, yangi g'oyalarni yaratishga va qarorlar qabul qilish jarayonida yanada ongli bo‘lishlariga yordam beradi.

Shuningdek, mustaqil fikrlash shaxsning ijtimoiy va emosional ko‘nikmalarini ham rivojlantiradi. O‘z fikrlarini ifoda etish va boshqalar bilan muloqot qilish orqali insonlar o‘z bilimlarini kengaytiradilar hamda turli nuqtai nazarlarni tushunishga yordam beradigan muhim tajribalarni orttiradilar. Ushbu maqolada mustaqil fikrlashni rivojlantirish bo‘yicha psixologik tavsiyalar va metodik yondoshuvlarga oid muhim jihatlar ko‘rib chiqiladi. Bu tavsiyalar orqali o‘quvchilar va mutaxassislar mustaqil fikrlash qobiliyatlarini yanada kuchaytirishlari mumkin bo‘ladi.

Asosiy qism: Mustaqil fikrlashni rivojlantirish psixologik jihatdan muhim jarayon bo‘lib, bu shaxsning o‘z fikrlarini shakllantirish, muammolarni hal qilish va qarorlar qabul qilish qobiliyatini oshiradi. Quyida mustaqil fikrlashni rivojlantirish uchun bir nechta tavsiyalar va metodik yondoshuvlar keltiriladi.

Tanqidiy fikr yuritish - bu ma'lumotlarni tahlil qilish, baholash va o‘z fikrlarini asoslash jarayonidir. Bu jarayonni rivojlantirish uchun: Savollar berish: Har bir ma'lumot yoki qaror haqida savollar berishga odatlaning. Masalan, "Bu ma'lumotning

manbai nima?", "Bu fikrga qanday dalillar bor?" Alternativalarni koʻrib chiqish: Har doim bir nechta variantlarni baholang va eng yaxshi yechimni tanlang.

Oʻz fikrlaringizni va qarorlaringizni baholash orqali mustaqil fikrlash qobiliyatini oshirishingiz mumkin: Oʻz-oʻzini tahlil qilish: Oʻtgan qarorlaringiz haqida oʻylang, ularning natijalarini tahlil qiling va nimalarni yaxshiroq qilishingiz mumkinligini aniqlang.. Fikr almashish: Boshqalar bilan oʻz fikrlaringizni muhokama qilib, yangi nuqtai nazarlarni olish imkoniyatiga ega boʻlasiz.

Mustaqil fikrlash uchun kengaytirilgan bilim bazasi zarur: Kitob oʻqish: Turli fanlardan kitoblar oʻqib, dunyoqarashingizni kengaytiring. Onlayn kurslar: Turli mavzularda onlayn kurslarga yoziling va yangi koʻnikmalar oling.

Mustaqil fikrlash koʻnikmalarini rivojlantirish uchun muntazam mashqlar oʻtkazishingiz kerak: Jurnal yuritish: Oʻylaganingiz yoki his qilganingiz haqida yozing; bu sizga oʻz his-tuyg'ularingiz va fikrlaringiz ustidan nazorat qilish imkonini beradi. Gruplarda muhokama qilish: Boshqalar bilan mavzular boʻyicha suhbatlashing; bu sizga turli nuqtai nazarlar bilan tanishishga yordam beradi.

Mustaqil fikrlash - bu insonning shaxsiy rivojlanishi uchun juda muhim koʻnikma. Yuqoridagi tavsiyalar yordamida siz mustaqil ravishda oʻylay oladigan shaxsga aylanishingiz mumkin. Unutmangki, har bir insonda mustaqil fikrlash qobiliyati mavjud, lekin uni rivojlantirish uchun vaqt va mehnat talab etiladi.

Mavzuning dolzarbligi: Mustaqil fikrlashni rivojlantirish zamonaviy ta'lim va shaxsiy rivojlanish jarayonida juda muhim ahamiyatga ega. Bu mavzuning dolzarbligi quyidagi jihatlar bilan izohlanadi:

Tez oʻzgaruvchan jamiyat: Bugungi kunda texnologiya va bilimlar sohasidagi tez oʻzgarishlar, yangi muammolar va qiyinchiliklar shaxslarni mustaqil fikrlashga undaydi. Bunday sharoitda, har bir inson oʻz qarorlarini mustaqil ravishda qabul qilish, tanqidiy fikrlash va muammolarni hal etish qobiliyatiga ega boʻlishi zarur**.**

Shaxsiy rivojlanish: Mustaqil fikrlash odamning oʻzini anglashiga, qobiliyatlarini aniqlashiga va oʻz maqsadlarini belgilashiga yordam beradi. Bu jarayon shaxsning oʻz-oʻzini baholashi va hayotdagi maqsadlariga erishishi uchun zarurdir.

Ta'lim jarayonida innovatsiyalar: Ta'lim tizimlari koʻproq talabalarning mustaqil fikrlashini rag'batlantiradigan metodlarni qoʻllamoqda. Bu esa nafaqat akademik muvaffaqiyatga, balki shaxsiy rivojlanishga ham ijobiy ta'sir koʻrsatadi.

Ijtimoiy munosabatlar: Mustaqil fikr yuritish orqali insonlar boshqalar bilan samarali muloqot qilish, turli nuqtai nazarlarni tushunish va ijtimoiy masalalarda faol ishtirok etishga erishadilar.

Muammolarni hal etish koʻnikmalari: Mustaqil fikrlash muammolarni tahlil qilish, alternativalarni baholash va eng maqbul yechimlarni topishga yordam beradi. Bu koʻnikmalar hayotning turli jabhalarida foydali boʻladi.

Psixologik barqarorlik: Mustaqil fikr yurituvchi insonlar stressga bardoshliroq boʻlishadi, chunki ular oʻz hayotlariga nisbatan mas'uliyat hissini his qiladilar va qarorlarining oqibatlarini biladilar.

Ushbu jihatlar mustaqil fikrlashni rivojlantirish boʻyicha psixologik tavsiyalar va metodik yondoshuvlarning dolzarbligini ta'minlaydi hamda bu jarayonni yanada chuqurlashtirish zarurligini koʻrsatadi.

Muhokama: Mustaqil fikrlash — bu shaxsning oʻz fikrini ishlab chiqish, tahlil qilish va qarorlar qabul qilish qobiliyatidir. Bu jarayonni rivojlantirish, shaxsiy va professional hayotda muvaffaqiyatga erishish uchun juda muhimdir. Quyida mustaqil fikrlashni rivojlantirish boʻyicha psixologik tavsiyalar va metodik yondoshuvlar keltirilgan.

1. Tanqidiy fikrlashni rag'batlantirish

Tanqidiy fikrlash — bu ma'lumotlarni tahlil qilish, baholash va ularni oʻzaro bog'lash qobiliyatidir. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish uchun:

Savollar bering: Har qanday g'oya yoki ma'lumotga nisbatan savollar berish orqali uning haqiqiyligini tekshiring.

Tahliliy yondoshuv: Muammo yoki masalani turli nuqtai nazarlardan koʻrib chiqing.

Mavzularni muhokama qiling: Oʻzaro munozaralarda ishtirok etish orqali boshqalar bilan fikr almashing.

2. Ma'lumotlarni izlash va oʻrganish

Mustaqil fikrlash uchun kengaytirilgan bilim bazasiga ega boʻlish zarur: Kitob oʻqish: Turli mavzular boʻyicha kitoblar oʻqishga harakat qiling. Onlayn resurslardan foydalaning: Maqolalar, video darslar va boshqa manbalarni izlang. Mavzularni chuqur oʻrganing: Qiziqqan sohalarda chuqur bilim olishga harakat qiling.

3. Oʻz-oʻzini tahlil qilish

Oʻz-oʻzini tahlil qilish — bu shaxsiy tajribalarni, his-tuyg'u va g'oyalarni baholash jarayonidir: Jurnal tuting: Fikrlaringizni yozib boring. Bu sizga oʻz his-tuyg'ularingizni

anglashda yordam beradi. Fikrlaringizni baholang: O‘z qarorlaringiz va ularning natijalarini tahlil qilib ko‘ring.

4. Yangi tajribalarni qabul qilish

Yangi tajribalarni qabul qilish mustaqil fikrlashni kuchaytiradi: Yangi faoliyatlarga kirishing: Turli xil faoliyatlarga qatnashing (sport, san'at, madaniyat). Shaxsiy qulaylik zonasidan chiqish: O‘zingiz uchun yangi vazifalarni qo‘yib chiqing.

5. Kreativlikni rivojlantirish

Kreativlik mustaqil fikrlash uchun muhim omildir: Ijodiy mashqlar bajaring: Mantiqiy jumboqlar yoki ijodiy yozuv mashqlari bilan shug‘ullaning. Boshqa insonlarning g‘oyalaridan ilhomlaning: Boshqalarning ijodkorligi sizga yangi g‘oyalar berishi mumkin. Mustaqil fikrlash — bu murakkab jarayon, lekin u to‘g'ri yondoshuvlar yordamida rivojlanishi mumkin. Yuqoridagi tavsiyalar yordamida har bir inson o‘z mustaqil fikrlarini shakllantirib, hayotida yanada muvaffaqiyatli bo‘lishi mumkin. Eng muhimi, doimiy ravishda o‘z-o‘zini rivojlantirishga intilishdir.

Xulosa va Takliflar: Mustaqil fikrlashni rivojlantirish psixologik jihatdan muhim jarayon bo‘lib, u shaxsning qaror qabul qilish, muammolarni hal qilish va ijodiy fikrlash qobiliyatlarini oshirishga yordam beradi. Quyidagi tavsiyalar va metodik yondoshuvlar mustaqil fikrlashni rivojlantirishda qo‘llanilishi mumkin:

1. Savol berish: O‘z-o‘ziga savollar berish orqali fikr yuritishni rag'batlantirish. Bu o‘z-o‘zini tahlil qilish va yangi g'oyalarni keltirib chiqarishga yordam beradi.

2. Muammolarni hal qilish: Turli xil vaziyatlarga duch kelganda, ularni turlicha usullar bilan hal qilishga harakat qilish. Bu tajriba orqali yangi yondoshuvlarni o‘rganishga imkon yaratadi.

3. Ijodiy mashqlar: Ijodiy fikrlashni rivojlantiruvchi mashqlar (masalan, brainstorming, mind mapping) bajarish. Ushbu mashqlar g'oyalarni kengaytirishga va yangi yechimlar topishga yordam beradi.

4. O‘z fikrini himoya qilish: O‘z nuqtai nazarini asoslash uchun dalillar keltirish va munozara olib borishni o‘rganish. Bu mantiqiy fikrlashni rivojlantiradi.

5. O‘qish va tadqiqot: Turli xil mavzular bo‘yicha kitoblar o‘qish, maqolalar o‘rganish orqali bilim doirasini kengaytirish va yangi g'oyalarni kiritish.

6. Tajribalar o‘tkazish: Nazariy bilimlarni amalda qo‘llab ko‘rish orqali tajribalar o‘tkazib ko‘rish, bu esa mustaqil fikrlash uchun zarur bo‘lgan tajribani oshiradi.

7. Muloqot qilish: Boshqalar bilan ochiq muloqot qilib, turli nuqtai nazarlarni tinglash va ulardan o‘rganishga intilish.

8. Refleksiya: O‘tgan tajribalarni tahlil qilib, ulardan qanday saboq olish mumkinligini aniqlash; bu jarayon mustaqil fikr yuritishni chuqurlashtiradi.

Bu metodik yondoshuvlar orqali mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirilishi mumkin bo‘lib, shaxsning umumiy intellektual salohiyatini oshirishga xizmat qiladi. Mustaqil fikrlovchi shaxs har qanday vaziyatda samarali qarorlar qabul qila oladi va innovatsion yechimlar ishlab chiqishda muvaffaqiyatga erisha oladi.

Foydalanilgan Adabiyotlar:

1. "Fikrlash va mantiqiy fikr" - Shodiev, M. (2020),
2. "Psixologiya: nazariya va amaliyot" - Qodirov, A. (2019), .
3. "O‘quv jarayonida mustaqil fikrlashni rivojlantirish" - Isroilova, N. (2021),
4. "Yoshlar uchun psixologik maslahatlar" - Karimov, S. (2018),
5. "Kreativ fikrlash va innovatsiyalar" - Asqarov, T. (2022)

Research Science and Innovation House

O‘smirlarda kongnitiv uslub rivojlanishining psixologik xususiyatlari

Urganch davlat universiteti Xodimlar bo'limi muhandisi
Masharipova Farog‘at Matrasulovna
Masharipovaursu@gmail.com

Annotatsiya: O‘smirlar davri, shaxsiyat va aqliy rivojlanishning eng muhim bosqichlaridan biri bo‘lib, aynan shu davrda ularning kongnitiv (aql-idrok) uslublari rivojlanadi. Kongnitiv uslub, ya'ni bilish va tasavvurlarni qabul qilish, o‘zlashtirish, tahlil qilish va ulardan foydalanish usullarining o‘zgarishi o‘smirlarning intellektual salohiyatini shakllantiradi. Ushbu tadqiqotda o‘smirlarda kongnitiv uslub rivojlanishining psixologik xususiyatlari tahlil qilinadi. O‘smirlar yoshidagi kongnitiv jarayonlar, shuningdek, ta'lim jarayonida ularning aqliy salohiyatini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. O‘smirlarning kongnitiv uslubi, o‘zaro munosabatlar, ta'lim jarayonlarida samarali ishtirok etish va dunyoqarashning shakllanishi bilan bog‘liq bo‘lib, psixologik jihatdan ular o‘quv jarayonida o‘z-o‘zini anglash, mustaqil fikrlash, tanqidiy fikrlash kabi ko‘nikmalarni rivojlantirishga yo‘naltiriladi. Ushbu tadqiqotda o‘smirlar kongnitiv uslublarining rivojlanishiga ta'sir etuvchi psixologik omillar va ularning ta'lim jarayoniga bog‘liq jihatlari tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: o‘smirlar, kongnitiv uslub, psixologik rivojlanish, aqliy faoliyat, ta'lim jarayoni, tanqidiy fikrlash, mustaqil fikrlash, shaxsiyat rivojlanishi, psixologik omillar, o‘zlikni anglash.

Annotatsiya: Подростковый возраст является важным этапом в развитии личности и интеллекта, в который развиваются их когнитивные стили. Когнитивный стиль — это способы восприятия, усвоения, анализа и использования информации, которые меняются по мере роста подростков, что формирует их интеллектуальный потенциал. В данном исследовании анализируются психологические особенности развития когнитивного стиля у подростков. Когнитивные процессы подростков, а также их значение в образовательном процессе, играют важную роль в развитии их умственных способностей. Когнитивный стиль подростков связан с их межличностными отношениями, участием в образовательном процессе и формированием

мировоззрения. Психологически это направлено на развитие таких навыков, как самопознание, независимое и критическое мышление. В данном исследовании рассматриваются психологические факторы, влияющие на развитие когнитивных стилей подростков и их влияние на образовательный процесс.

Ключевые слова: подростки, когнитивный стиль, психологическое развитие, интеллектуальная деятельность, образовательный процесс, критическое мышление, независимое мышление, развитие личности, психологические факторы, самопознание.

Annotation: Adolescence is one of the most important stages in personality and intellectual development, during which their cognitive styles evolve. Cognitive style, that is, the methods of perceiving, assimilating, analyzing, and utilizing information, changes as adolescents grow, shaping their intellectual potential. This research analyzes the psychological characteristics of the development of cognitive style in adolescents. The cognitive processes of adolescents, as well as their importance in the educational process, play a crucial role in the development of their mental abilities. Adolescents' cognitive styles are linked to their interpersonal relationships, participation in educational activities, and the formation of worldview. Psychologically, this is aimed at developing such skills as self-awareness, independent and critical thinking. This study explores the psychological factors affecting the development of adolescents' cognitive styles and their influence on the educational process.

Keywords: Adolescents, Cognitive style, Psychological development, Intellectual activity, Educational process, Critical thinking, Independent thinking, Personality development, Psychological factors, Self-awareness.

Kirish: O‘smirlik davri inson hayotidagi muhim va o‘ziga xos bosqichlardan biri hisoblanadi. Bu davrda shaxsiyat shakllanib, intellektual va psixologik rivojlanishning asosiy jarayonlari sodir bo‘ladi. Aynan shu davrda o‘smirlarning kongnitiv uslubi rivojlanadi, ya'ni ularning aqliy faoliyati, dunyoqarashi va bilimni qabul qilish usullari o‘zgaradi. Kongnitiv uslub – bu insonning bilish jarayonlari, ya'ni ma'lumotlarni qabul qilish, tushunish, o‘zlashtirish va ishlatish usullarining individual xususiyatlaridir.

O‘smirlar yoshidagi kongnitiv rivojlanish, faqat bilimlarni o‘zlashtirishni emas, balki tanqidiy fikrlashni, mustaqil qarorlar qabul qilishni va o‘ziga bo‘lgan ishonchni rivojlantirishni ham o‘z ichiga oladi. Bu davrda ularning aqliy salohiyati shakllanadi, shaxsiyatining ko‘plab jihatlari, jumladan, o‘zlikni anglash va ijtimoiy moslashuv, yangilanadi.

O‘smirlarning kongnitiv uslubi, ularning ta'lim jarayonlarida muvaffaqiyatli ishtirok etishini, o‘zaro munosabatlar va ijtimoiy faoliyatdagi muvaffaqiyatlarini belgilaydi. Bu jarayon o‘zining psixologik xususiyatlariga ega bo‘lib, o‘smirlar uchun o‘z-o‘zini anglash va rivojlantirish imkoniyatlarini taqdim etadi. O‘smirlar, o‘z fikrlarini ifodalashda va boshqalar bilan munosabatlarda kongnitiv uslublarini ishlatadilar, bu esa ularning ta'limdagi va hayotdagi muvaffaqiyatlariga bevosita ta'sir qiladi.

Shu nuqtai nazardan, ushbu tadqiqot o‘smirlarning kongnitiv uslubining rivojlanishiga ta'sir etuvchi psixologik omillarni, ularning ta'lim jarayonida qanday shakllanishini va uning o‘smirlarning shaxsiy va ijtimoiy hayotidagi o‘rnini tahlil qilishni maqsad qiladi.

Asosiy qism:

O‘smirlarda kongnitiv uslub rivojlanishining psixologik xususiyatlari, ularning intellektual va emotsional rivojlanishiga katta ta’sir ko‘rsatadi. O‘smirlik davri, asosan, individning o‘z fikrini ifodalash, atrof-muhitni tushunish, xulosa chiqarish va o‘z bilimlarini kengaytirishga intilish jarayonlarini o‘z ichiga oladi. Bu jarayonlar ko‘plab psixologik omillar bilan bog‘liq bo‘lib, har bir o‘smirning kongnitiv uslubi o‘ziga xosdir va individual xususiyatlarga ega.

Kongnitiv uslubning shakllanishi

Kongnitiv uslub o‘smirlarning o‘z bilim va tasavvurlarini qanday qabul qilishlari, ularga qanday yondashishlari va ushbu ma'lumotlarni qanday ishlatishlariga ta’sir etadi. O‘smirlikda kongnitiv uslubning shakllanishi jarayoni turli bosqichlarda amalga oshadi. Bu bosqichda o‘smirlar nafaqat o‘rganayotgan bilimlarni yodlashni, balki ularni tahlil qilish va tanqidiy fikrlashni ham o‘rganadilar. O‘smirning kongnitiv uslubi, ayniqsa, o‘quv jarayonida samarali bo‘lishi uchun, ularning mantiqiy fikrlash, tasavvurlarni yaratish va umumlashtirish ko‘nikmalarini rivojlantirish kerak bo‘ladi.

Tanqidiy fikrlashning rivojlanishi

Tanqidiy fikrlash o‘smirning kongnitiv uslubining asosiy tarkibiy qismlaridan biridir. O‘smirlar, odatda, mustaqil fikrlashga va o‘z qarorlarini qabul qilishga qiziqishadi. Bu davrda ularning tanqidiy fikrlash qobiliyati, ya'ni o‘rganilgan bilimlarni, tushunchalarni va qarashlarni tahlil qilish va baholash ko‘nikmalari rivojlanadi. Tanqidiy fikrlash o‘smirning mantiqiy xulosa chiqarish, qaror qabul qilishda muhim rol o‘ynaydi va bu jarayon psixologik jihatdan ularga o‘zlikni anglash va muammolarni hal qilishda yordam beradi.

Mustaqil fikrlash va qaror qabul qilish

O‘smirlikda mustaqil fikrlash va qaror qabul qilishning rivojlanishi juda muhimdir. O‘smirlar, ta'lim jarayonida yoki kundalik hayotda, o‘z qarorlarini qabul qilishda va o‘z fikrlarini mustaqil tarzda ifodalashda yanada mustahkamlikni namoyon qiladilar. O‘smirlarning mustaqil fikrlash qobiliyati ularga hayotda qiyinchiliklarni engish, muammolarni hal etish va o‘z orzu-umidlariga erishish yo‘lida yordam beradi.

O‘zlikni anglash va ijtimoiy moslashuv

Kongnitiv uslubning rivojlanishi o‘smirlarning o‘zlikni anglashida ham katta ahamiyatga ega. O‘smirlik davri – bu shaxsiyatning shakllanishi va o‘zlikni anglashning eng intensiv davridir. O‘smirlar, o‘zlarini boshqalar bilan solishtirib, o‘zlarining ichki dunyosini tushunishga harakat qiladilar. Bu jarayon o‘z fikrlarini shakllantirish va ijtimoiy muhitda moslashishga yordam beradi. O‘smirning kongnitiv uslubi, uning atrofdagi insonlar bilan qanday munosabatda bo‘lishini va o‘zining o‘rni, roli haqida qanday fikrlashini belgilaydi.

Kognitiv jarayonlarning o‘smirlarning ijtimoiy faoliyatiga ta'siri

O‘smirlarning kongnitiv uslubi ijtimoiy munosabatlarga ham ta’sir qiladi. Ularning aqliy jarayonlari, masalan, tilni ishlatish, emotsional ifodalarni anglash va boshqalar bilan o‘zaro muloqot qilish, ijtimoiy integratsiyaga yordam beradi. O‘smirlar o‘zlarining atrofidagi ijtimoiy muhitni tahlil qilib, qanday qilib jamiyatda muvaffaqiyatli yashashni o‘rganadilar. O‘smirlar, o‘z kongnitiv uslublarini ishlab chiqqan sari, jamiyatda o‘zining o‘rni va vazifasini yanada yaxshiroq tushunadilar.

Psixologik omillar va kongnitiv uslubga ta’siri

O‘smirlar kongnitiv uslubining rivojlanishiga turli psixologik omillar ta’sir ko‘rsatadi. Ularning o‘qish va o‘rganishga bo‘lgan qiziqishi, psixologik salomatligi, oila va jamiyatdagi o‘rni kabi omillar kongnitiv uslubning shakllanishiga yordam beradi. Misol uchun, o‘smirlarning ta'lim jarayonida muvaffaqiyatli bo‘lishi uchun, oila va o‘qituvchilar tomonidan berilgan qo‘llab-quvvatlash hamda hissiy yordami katta ahamiyatga ega.

O‘smirlarning kongnitiv uslubining rivojlanishi ularning ta'lim jarayonidagi muvaffaqiyatlarini belgilaydi va shaxsiyat shakllanishiga katta ta’sir ko‘rsatadi. Tanqidiy fikrlash, mustaqil qaror qabul qilish, o‘zlikni anglash va ijtimoiy moslashuv kabi ko‘nikmalarning rivojlanishi o‘smirning keng dunyoqarashini shakllantiradi va

kelajakdagi muvaffaqiyatli faoliyatiga asos bo‘ladi. Shuningdek, o‘smirlarning kongnitiv uslubi ta'lim jarayonida qo‘llab-quvvatlash va psixologik yordamni talab qiladi, chunki bu jarayonlar ularning shaxsiy rivojlanishi va ijtimoiy faoliyatiga bevosita ta’sir qiladi.

Mavzuning dolzarbligi:

O‘smirlar davri, inson hayotidagi eng muhim va o‘ziga xos bosqichlardan biri hisoblanadi. Bu davrda shaxsiyatning asosiy elementlari shakllanadi va intellektual rivojlanishning poydevori qo‘yiladi. O‘smirlikda kongnitiv uslubning rivojlanishi o‘smirning tafakkuri, dunyoqarashi va o‘zlikni anglash jarayonlarini belgilaydi. Shu sababli, o‘smirlar kongnitiv uslubining rivojlanishining psixologik xususiyatlarini o‘rganish ta'lim, psixologiya va shaxsiy rivojlanish sohalarida dolzarb masala hisoblanadi.

Bugungi kunda o‘smirlar ta'lim tizimi va ijtimoiy muhitga tez moslashishni talab qiladi. Biroq, o‘smirlarning kongnitiv jarayonlari to‘g‘ri yo‘naltirilmasdan, ular o‘z bilimlarini va ijtimoiy ko‘nikmalarini samarali rivojlantira olishmaydi. Shuningdek, o‘smirlar o‘rtasida mustaqil fikrlash, tanqidiy qarorlar qabul qilish va muammolarni hal etish ko‘nikmalarining yetishmasligi ko‘pincha ularning ijtimoiy va akademik muvaffaqiyatsizligiga olib keladi.

Kongnitiv uslubning rivojlanishi o‘smirlarda ta'lim jarayoniga qo‘shimcha ravishda, shaxsiy rivojlanish va ijtimoiy integratsiyani ta'minlaydi. O‘smirlar yoshidagi aqliy jarayonlar, ya'ni o‘z fikrini ifodalash, o‘rganish va tahlil qilish kabi ko‘nikmalar, ularning kelajakdagi faoliyatida katta rol o‘ynaydi. Shuningdek, kongnitiv jarayonlarning rivojlanishi, o‘smirning o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshiradi, mustaqil fikrlashga va ijtimoiy moslashishga yordam beradi.

Shu bilan birga, o‘smirlarga kongnitiv uslubni rivojlantirish uchun psixologik qo‘llab-quvvatlash zarur. O‘smirlarning kongnitiv jarayonlari to‘g‘ri tashkil etilganda, ular ta'lim tizimida yuqori natijalarga erishishlari mumkin. Shuning uchun, o‘smirlarda kongnitiv uslub rivojlanishining psixologik xususiyatlarini o‘rganish, ta'lim jarayonini optimallashtirish va ularning psixologik ehtiyojlarini qondirishda muhim ahamiyatga ega.

Shu sababli, o‘smirlar kongnitiv uslubining rivojlanishi, ularning o‘qish, shaxsiyat shakllanishi va jamiyatga moslashish uchun asosiy psixologik omil sifatida dolzarb ahamiyat kasb etadi. Bu mavzuning dolzarbligi, ayniqsa, ta'lim tizimida o‘smirlarni

tanqidiy fikrlashga va mustaqil qarorlar qabul qilishga tayyorlashda ko‘rsatilgan psixologik yordamning ahamiyatini anglatadi.

Xulosa:

O‘smirlar davri shaxsiyatning shakllanishi va intellektual rivojlanishning muhim bosqichidir. Bu davrda kongnitiv uslub, ya'ni bilish jarayonlarini boshqarish, ma'lumotlarni qabul qilish va ishlatish uslublari rivojlanadi. O‘smirlarning kongnitiv uslubi, ayniqsa, ularning ta'lim jarayonida va ijtimoiy muhitda muvaffaqiyatli faoliyat yuritishlarida muhim ahamiyatga ega. O‘smirlarning kongnitiv jarayonlarini rivojlantirish, ularning mantiqiy fikrlash, mustaqil qarorlar qabul qilish va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirishga yordam beradi.

O‘smirlarning kongnitiv uslubining rivojlanishi, nafaqat ta'lim jarayonida, balki ularning o‘zlikni anglash, ijtimoiy moslashuv va o‘zaro munosabatlaridagi muvaffaqiyatga ham ta'sir qiladi. Ushbu jarayon o‘smirlarning hayotga bo‘lgan qarashini shakllantiradi va ularni muammolarni hal qilishda mustahkam qiladi. Shuningdek, kongnitiv uslubning rivojlanishi, o‘smirlarga o‘z o‘rni va vazifasini anglashda, o‘z fikrlarini aniq va ishonchli tarzda ifodalashda yordam beradi.

Takliflar:

1. **Ta'lim jarayonida kongnitiv uslubni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratish:** O‘smirlarning aqliy faoliyatini rivojlantirish, ularning mustaqil fikrlash va tanqidiy qarorlar qabul qilish ko‘nikmalarini shakllantirish uchun ta'lim tizimida qo‘llaniladigan metodlarni yangilash zarur. O‘qituvchilar o‘smirlar bilan interaktiv o‘qish usullarini qo‘llash orqali ularning kongnitiv jarayonlarini yaxshilashga yordam berishlari lozim.
2. **Psixologik qo‘llab-quvvatlash va maslahat:** O‘smirlarning kongnitiv uslubi rivojlanishida psixologik yordam muhim rol o‘ynaydi. Shuning uchun, ta'lim muassasalarida o‘smirlarga psixologik qo‘llab-quvvatlash va maslahat berish tizimini kengaytirish kerak. Psixologlar va pedagoglar o‘smirlarning o‘z fikrlarini ifodalash, muammolarni hal qilish va qarorlar qabul qilishda yordam berishlari zarur.
3. **Oila va jamiyat bilan hamkorlik:** O‘smirlar kongnitiv uslublarini rivojlantirishda oila va jamiyatning roli katta. Oila va jamiyatning o‘smirlarni qo‘llab-quvvatlashi, ular bilan muloqotda bo‘lish, o‘z fikrlarini shakllantirishda muhimdir. O‘smirlar, oilaning va jamiyatning ma'naviy va axloqiy qadriyatlarini o‘rganib, o‘z kongnitiv uslublarini rivojlantirishlari mumkin.

4. **Keng qamrovli tadqiqotlar o‘tkazish:** O‘smirlarning kongnitiv uslublarini rivojlantirish va ularning ta'lim jarayoniga ta'siri bo‘yicha keng qamrovli psixologik tadqiqotlar olib borish zarur. Bu tadqiqotlar o‘smirlarning kongnitiv jarayonlarini yaxshilash, ta'lim tizimining samaradorligini oshirish va ularga moslashuvchan yondashuvlarni ishlab chiqish uchun muhimdir.

5. **Innovatsion ta'lim texnologiyalaridan foydalanish:** Zamonaviy ta'lim texnologiyalari, ayniqsa, onlayn platformalar va interaktiv vositalar o‘smirlarning kongnitiv rivojlanishini qo‘llab-quvvatlashda samarali vosita bo‘lishi mumkin. O‘smirlarning o‘z bilimlarini mustahkamlash, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish va yangi bilimlarni o‘zlashtirishda innovatsion texnologiyalardan foydalanish ta'lim tizimining samaradorligini oshiradi.

Umuman olganda, o‘smirlarda kongnitiv uslub rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash uchun ta'lim, psixologik yordam, oila va jamiyatning birgalikdagi sa'y-harakatlari zarur. Bu, o‘smirlarning aqliy va shaxsiy rivojlanishiga katta yordam beradi hamda ularning kelajakdagi ijtimoiy faoliyatlari va jamiyatga moslashishida mustahkam poydevor yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirzaeva, D. M. (2018). Psixologik rivojlanish va uning ijtimoiy ta'siri. Toshkent: O‘zbekiston Milliy universiteti nashriyoti.
2. Xudoyberganova, G. A. (2015). O‘smirlarning aqliy rivojlanishi va ta'lim jarayonidagi o‘rni. Tashkent: O‘zbekistonda pedagogik ta'lim nashriyoti.
3. Parker, S., & White, M. (2012). Cognitive Development in Adolescence: Processes and Influences. London: Psychology Press.
4. Kolesnikova, E. A. (2017). Psychology of adolescents: Cognitive and emotional development. Saint-Petersburg: Rech Publishing House.
5. Zohidov, T. (2020). O‘smirlar psixologiyasi va ta'lim: Kontekstual yondashuvlar. Toshkent: Ma'naviyat va ma'rifat nashriyoti.
6. Piaget, J. (2001). The Psychology of Intelligence. London: Routledge.
7. Vygotsky, L. S. (1997). Thought and Language. Cambridge: MIT Press.
8. Brown, S. W., & Park, H. S. (2016). Cognitive Development and Education in Adolescents. New York: Springer Publishing.
9. Shcherbakov, A. V. (2019). Adolescent cognitive processes: Psychological aspects. Moscow: VUZ Publishing.

YASHIL IQTISODIYOT: EKOLOGIK TANQISLIKNI KAMAYTIRISHGA QARATILGAN YONDASHUV

Xursandov Komiljon Maxmatkulovich
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
iqtisodiyot fanlari nomzodi v. b. dotsent, PhD

Annotatsiya: Yashil iqtisodiyot – bu barqaror rivojlanish tamoyillariga asoslangan iqtisodiy model bo‘lib, tabiiy resurslardan samarali foydalanish, atrof-muhit ifloslanishini kamaytirish va ekologik barqarorlikni ta’minlashga qaratilgan. Ushbu yondashuv ekologik tanqislikning oldini olish va iqlim o‘zgarishining salbiy ta’sirlarini kamaytirishga xizmat qiladi. Yashil iqtisodiyotning asosiy yo‘nalishlari orasida qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish, chiqindilarni qayta ishlash, past uglerodli texnologiyalarni joriy etish va ekologik innovatsiyalarni rivojlantirish muhim o‘rin tutadi. Shuningdek, yashil iqtisodiyot sanoat va qishloq xo‘jaligi sohalarida ekologik toza ishlab chiqarish usullarini kengaytirish orqali iqtisodiy samaradorlik va ijtimoiy farovonlikni oshirishga xizmat qiladi. Davlat siyosati va xalqaro hamkorlik orqali yashil iqtisodiyotni qo‘llab-quvvatlash, ekologik muammolarni hal qilish va tabiiy resurslardan oqilona foydalanishni ta’minlash imkonini beradi. Shu sababli, yashil iqtisodiyot global miqyosda barqaror rivojlanish va ekologik xavfsizlikning asosiy omillaridan biri hisoblanadi.

Kalit so‘zlar: yashil iqtisodiyot, ekologik tanqislik, barqaror rivojlanish, uglerod chiqindilari, qayta tiklanuvchi energiya, ekologik innovatsiyalar, ekologik texnologiyalar, chiqindilarni qayta ishlash.

Abstract: The green economy is an economic model based on the principles of sustainable development, aimed at efficient use of natural resources, reducing environmental pollution, and ensuring ecological sustainability. This approach helps prevent environmental degradation and mitigate the negative effects of climate change. Key areas of the green economy include the use of renewable energy sources, waste recycling, the introduction of low-carbon technologies, and the development of ecological innovations. Additionally, the green economy contributes to economic efficiency and social well-being by promoting environmentally friendly production methods in industry and agriculture. Supporting the green economy through

government policies and international cooperation enables addressing environmental issues and ensuring the rational use of natural resources. Therefore, the green economy is one of the key factors in achieving global sustainable development and environmental security.

Keywords: green economy, environmental scarcity, sustainable development, carbon emissions, renewable energy, ecological innovations, green technologies, waste recycling.

Аннотация: Зелёная экономика — это экономическая модель, основанная на принципах устойчивого развития, направленная на эффективное использование природных ресурсов, снижение загрязнения окружающей среды и обеспечение экологической устойчивости. Этот подход помогает предотвратить ухудшение экологической ситуации и смягчить негативные последствия изменения климата. Ключевые направления зелёной экономики включают использование возобновляемых источников энергии, переработку отходов, внедрение низкоуглеродных технологий и развитие экологических инноваций. Кроме того, зелёная экономика способствует экономической эффективности и социальному благополучию за счёт продвижения экологически чистых методов производства в промышленности и сельском хозяйстве. Поддержка зелёной экономики с помощью государственной политики и международного сотрудничества позволяет решать экологические проблемы и обеспечивать рациональное использование природных ресурсов. Таким образом, зелёная экономика является одним из ключевых факторов достижения глобального устойчивого развития и экологической безопасности.

Ключевые слова: зелёная экономика, экологический дефицит, устойчивое развитие, выбросы углерода, возобновляемая энергия, экологические инновации, зелёные технологии, переработка отходов.

Kirish

Zamonaviy dunyoda iqtisodiy o‘sish va rivojlanish jarayonida atrof-muhitga yetkazilayotgan zarar keskin ortib bormoqda. Tabiiy resurslarning cheksiz iste’moli, sanoat chiqindilarining ko‘payishi va havoga chiqarilayotgan uglerod chiqindilari ekologik tanqislikka sabab bo‘lmoqda. Ushbu muammolar global isish, iqlim o‘zgarishi, havo va suvning ifloslanishi kabi ekologik tahdidlarni yuzaga keltiradi. Shuning uchun ham bugungi kunda barqaror rivojlanish tamoyillariga asoslangan yangi

iqtisodiy model – yashil iqtisodiyot konsepsiyasi tobora dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Yashil iqtisodiyot – bu iqtisodiy rivojlanish va ekologik barqarorlikni uyg‘unlashtirgan holda resurslardan samarali foydalanish, chiqindilarni kamaytirish hamda qayta tiklanuvchi energiya manbalariga asoslangan tizimdir. Ushbu yondashuv nafaqat ekologik muammolarni hal qilish, balki uzoq muddatli iqtisodiy o‘sish va ijtimoiy farovonlikni ta’minlash imkonini beradi. Yashil iqtisodiyotning asosiy yo‘nalishlari energiya samaradorligini oshirish, ekologik toza texnologiyalarni rivojlantirish va tabiiy resurslardan oqilona foydalanishni o‘z ichiga oladi.

Hozirgi vaqtda dunyoning ko‘plab mamlakatlari yashil iqtisodiyot tamoyillarini milliy strategiyalariga kiritib, atrof-muhitni muhofaza qilish va barqaror rivojlanishga erishish yo‘lida muhim qadamlarni tashlamoqda. Ushbu maqolada yashil iqtisodiyotning mohiyati, ekologik tanqislikni kamaytirishdagi roli va uning iqtisodiy jihatlari kengroq yoritiladi.

Mavzuga oid dabiyotlar sharhi

Yashil iqtisodiyot va ekologik tanqislik mavzusi bo‘yicha turli manbalarda tadqiqotlar olib borilgan bo‘lib, bu sohada xalqaro tashkilotlarning hisobotlari, ilmiy maqolalar va iqtisodiy tadqiqotlar muhim manba hisoblanadi. Birlashgan Millatlar Tashkiloti Atrof-muhit dasturi (UNEP) tomonidan e’lon qilingan “Towards a Green Economy” (2011) hisobotida yashil iqtisodiyotning global miqyosdagi ahamiyati tahlil qilingan. Ushbu hujjatda barqaror iqtisodiy modelning afzalliklari, qayta tiklanuvchi energiya manbalari va past uglerodli texnologiyalarning rivojlanishi bo‘yicha tavsiyalar berilgan.

Xalqaro valyuta jamg‘armasi (IMF) va Jahon bankining hisobotlarida yashil iqtisodiyotning iqtisodiy jihatlari o‘rganilib, ekologik innovatsiyalar va yashil investitsiyalar muhim omil sifatida qayd etilgan. Xususan, Jahon bankining “Inclusive Green Growth” (2012) nomli hisobotida yashil iqtisodiyotning iqtisodiy o‘sishga ijobiy ta’siri tahlil qilinib, ekologik tanqislikni kamaytirish strategiyalari keltirilgan. Ilmiy adabiyotlar orasida Pearce, Markandya va Barbier tomonidan yozilgan “Blueprint for a Green Economy” (1989) kitobi yashil iqtisodiyot tamoyillarining ilmiy asoslarini tushuntirishda muhim o‘rin tutadi. Ushbu asarda ekologik muammolarni hal qilish uchun iqtisodiy mexanizmlar va hukumat siyosati muhim vosita sifatida e’tirof etilgan.

Mahalliy tadqiqotlar orasida O‘zbekiston Fanlar akademiyasining iqtisodiy tadqiqotlari va turli universitetlarning ilmiy maqolalari yashil iqtisodiyotning

O‘zbekistondagi rivojlanishi va milliy strategiyalarini tahlil qiladi. Ayniqsa, qayta tiklanuvchi energiya, ekologik toza texnologiyalar va yashil moliyalashtirish masalalari bo‘yicha olib borilgan tadqiqotlar dolzarb hisoblanadi. Umuman olganda, adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, yashil iqtisodiyotning rivojlanishi ekologik tanqislikni kamaytirish bilan birga iqtisodiy barqarorlik va innovatsion rivojlanish uchun ham muhim omildir.

Tadqiqot metadalogiyasi

Ushbu tadqiqot ishlarini amalga oshirishda ilmiy tadqiqot metodologiyasida keng qo'llaniladigan usullardan foydalanildi. Yashil iqtisodiyot: ekologik tanqislikni kamaytirishga qaratilgan

yondashuv o‘rganishda umumiylikdan individuallikka va aksincha tartibda deduksion yoki induksion usullardan foydalanish samara bersa, abstrakt-mantiqiy fikrlash usuli esa jarayonini tizimli tahlil qilishda ahamiyatlidir. Ilmiy tahlil jarayonida ana shu ilmiy tadqiqot usullaridan, xususan, kuzatish, umumlashtirish, solishtirish, tahlil qilishda esa sintez va tahlil usullaridan keng foydalanildi.

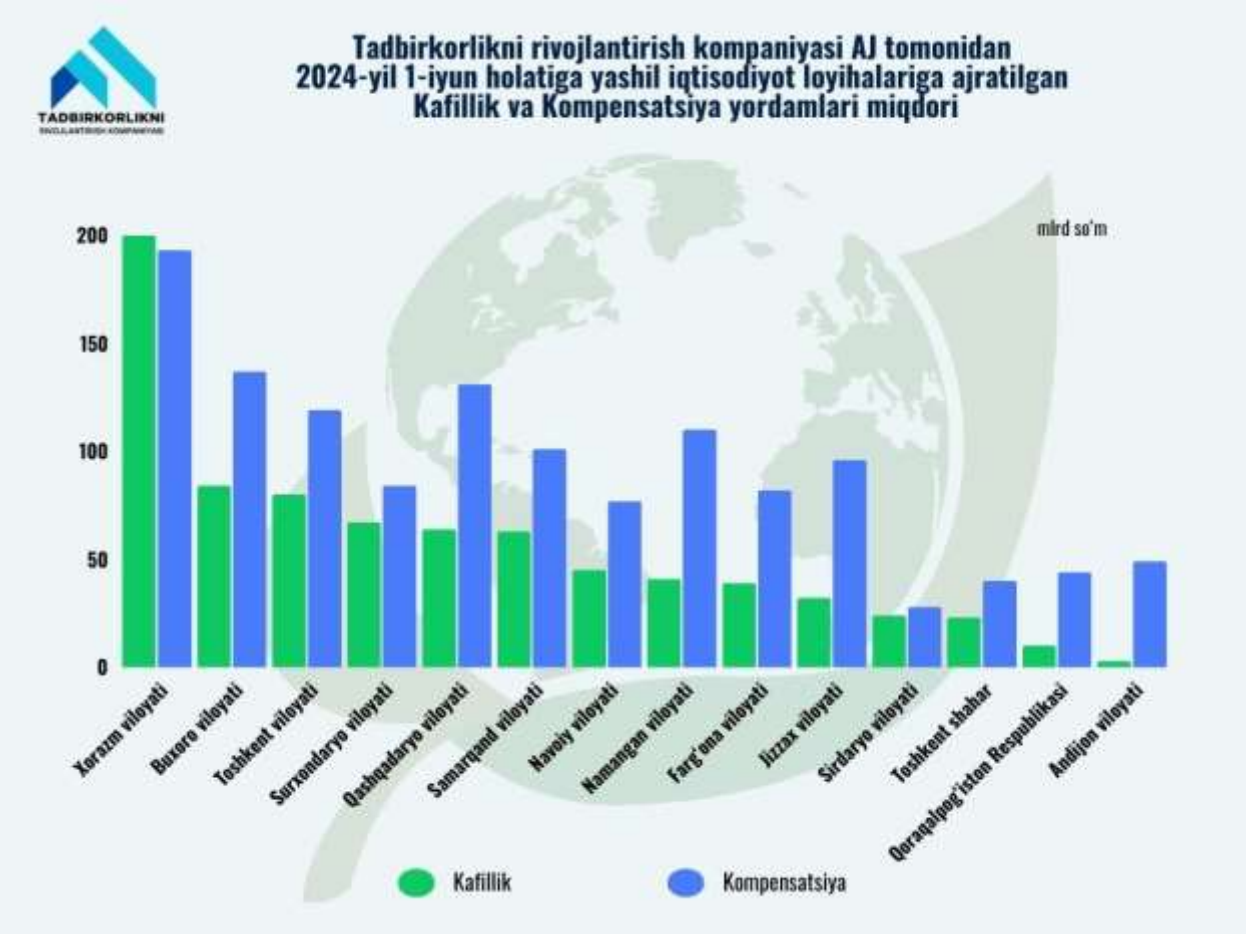
Tahlil va natijalar

Yashil iqtisodiyotning rivojlanishi ekologik tanqislikni kamaytirish va barqaror rivojlanishga erishishda muhim ahamiyat kasb etadi. Tahlil natijalariga ko‘ra, yashil iqtisodiyot iqtisodiy o‘sish va atrof-muhit muhofazasini uyg‘unlashtirishga qaratilgan yondashuv bo‘lib, uning asosiy yo‘nalishlari energiya samaradorligini oshirish, chiqindilarni qayta ishlash va uglerod chiqindilarini kamaytirishdan iborat.

Yashil iqtisodiyot tabiiy resurslardan samarali foydalanish va ekologik innovatsiyalarni rivojlantirish orqali iqtisodiy samaradorlikni oshiradi. Xususan, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish, past uglerodli texnologiyalarni joriy etish va ekologik toza ishlab chiqarish jarayonlarini kengaytirish yashil iqtisodiyotning asosiy tamoyillaridir. Ushbu yondashuv global miqyosda ekologik muammolarni hal qilish va iqtisodiy barqarorlikni ta’minlash uchun dolzarb hisoblanadi.

Dunyo miqyosida ko‘plab mamlakatlar yashil iqtisodiyotga o‘tish bo‘yicha dasturlar ishlab chiqmoqda. Masalan, Yevropa Ittifoqi uglerod neytrallikka erishish strategiyasini ishlab chiqgan bo‘lsa, Xitoy va AQSh ekologik texnologiyalar va yashil energiyaga katta mablag‘ ajratmoqda. O‘zbekistonda ham yashil iqtisodiyotga o‘tish bo‘yicha milliy strategiyalar ishlab chiqilgan bo‘lib, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish, chiqindilarni qayta ishlash va ekologik toza qishloq xo‘jaligini rivojlantirish choralari ko‘rilmoqda.

Tahlil shuni ko‘rsatadiki, yashil iqtisodiyot faqat ekologik barqarorlikni ta’minlash bilan cheklanmay, balki iqtisodiy o‘sish va ijtimoiy farovonlikni ham oshirishga xizmat qiladi. Lekin bu yo‘lda texnologik infratuzilma yetishmovchiligi va investitsiyalar hajmining kamligi kabi muammolar mavjud. Shu sababli, yashil iqtisodiyotni rivojlantirish uchun davlat siyosati, xalqaro hamkorlik va xususiy sektorning qo‘llab-quvvatlovi muhim ahamiyatga ega.

1-diogramma. Yashil iqtisodiyot loyihalari va yashil texnologiyalarni joriy qilish uchun 2,06 trln so‘m miqdorida yordam ko‘rsatildi

Yuqoridagi diagrammada “Tadbirkorlikni rivojlantirish kompaniyasi” tomonidan 2024-yilning 1-iyun holatiga ko‘ra yashil iqtisodiyot loyihalariga ajratilgan kafillik va kompensatsiya yordamlarining miqdorlari viloyatlar kesimida ko‘rsatilgan. Grafikda yashil chiziqlar kafillik miqdorini, ko‘k chiziqlar esa kompensatsiya miqdorini ifodalaydi, miqdor esa milliard so‘m bilan o‘lchanadi.

Tahlildan ko‘rinib turibdiki, Xorazm viloyati yashil iqtisodiyot loyihalariga eng ko‘p mablag‘ ajratilgan hudud hisoblanadi. Bu viloyatda kafillik va kompensatsiya

yordamlarining umumiy miqdori boshqa hududlarga qaraganda ancha yuqori. Shu bilan birga, Buxoro, Toshkent va Surxondaryo viloyatlari ham sezilarli darajada mablag‘ ajratilgan hududlar qatoriga kiradi. Qashqadaryo, Samarqand, Namangan va Farg‘ona viloyatlari o‘rtacha ko‘rsatkichga ega bo‘lib, ushbu hududlarda ajratilgan kafillik va kompensatsiya mablag‘lari bir-biriga yaqin ko‘rsatkichni tashkil etadi. Jizzax va Sirdaryo viloyatlarida esa mablag‘ ajratilishi nisbatan pastroq darajada bo‘lib, Toshkent shahri va Qoraqalpog‘iston Respublikasi ko‘rsatkichlari undan ham past ekanligi ko‘zga tashlanadi.

Eng kam ko‘rsatkich esa Andijon viloyatiga to‘g‘ri keladi, bu hudud yashil iqtisodiyotga yo‘naltirilgan loyihalar bo‘yicha moliyaviy ko‘mak olishda boshqa hududlardan orqada qolmoqda. Umuman olganda, diagramma yashil iqtisodiyot loyihalariga qaratilgan moliyaviy yordamlar hududlar kesimida notekis taqsimlanganini ko‘rsatadi. Yashil iqtisodiyotning rivojlanishi uchun ajratilgan mablag‘lar viloyatlarning iqtisodiy salohiyati, loyihalar soni va ekologik ehtiyojlariga bog‘liq bo‘lishi mumkin. Shu sababli, moliyalashtirishda muvozanat va samaradorlikni ta’minlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa va takliflar

Yashil iqtisodiyot – ekologik tanqislikni kamaytirishga qaratilgan yondashuv bo'lib, tabiat resurslarini tejash va atrof-muhitni muhofaza qilishga yo'naltirilgan. Ushbu modelda iqtisodiy o'sish atrof-muhitga zarar yetkazmasdan amalga oshirilishi kerak. Yashil iqtisodiyotning asosiy maqsadi, tabiiy resurslarning tugashini oldini olish, iqlim o'zgarishiga qarshi kurashish va ekologik muammolarni hal qilishdir. Bu yondashuv energiya samaradorligini oshirish, qayta tiklanuvchi energiya manbalarini (masalan, quyosh va shamol energiyasi) qo'llashni o'z ichiga oladi. Shuningdek, yashil iqtisodiyot chiqindilarni kamaytirish va tabiatga zarar etkazmaydigan texnologiyalarni rivojlantirishga e'tibor qaratadi. Bu model nafaqat ekologik salomatlikni yaxshilashga, balki iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga ham yordam beradi. Yashil iqtisodiyot, shuningdek, ijtimoiy adolatni ta'minlashga intiladi, ya'ni ekologik barqarorlik barcha qatlamlar uchun manfaatli bo'lishi kerak. Shunday qilib, yashil iqtisodiyot ekologik tanqislikni kamaytirish uchun samarali va zarur yondashuvdir.

Yashil iqtisodiyot ekologik tanqislikni kamaytirishga qaratilgan samarali yondashuvdir. Bu model tabiat resurslaridan tejash bilan birga, atrof-muhitni himoya qilishni ham o'z ichiga oladi. Yashil iqtisodiyotning asosiy maqsadi – tabiiy resurslarning tugashining oldini olish, iqlim o'zgarishiga qarshi kurashish va ekologik

muammolarni hal qilishdir. Shu sababli, energiya samaradorligini oshirish, qayta tiklanuvchi energiya manbalariga (quyosh, shamol, bioenergiya) o'tish va chiqindilarni kamaytirish zarur. Yashil iqtisodiyot yangi texnologiyalarni rivojlantirishga, barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashga va ekologik barqarorlikni saqlashga yordam beradi. Shuningdek, ijtimoiy adolatni ta'minlash va barcha qatlamlarga teng imkoniyatlar yaratish ham muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, yashil iqtisodiyot ekologik salomatlikni yaxshilash, atrof-muhitni saqlash va iqtisodiy o'sishni barqaror ravishda rivojlantirishga imkon yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati

1. "Yashil Iqtisodiyot" darsligi. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, 2022.
2. "Yashil Iqtisodiyot va Taraqqiyot" ilmiy jurnali, 2024-yil 7-avgust soni.
3. "O'zbekistonda 'Yashil' O'sish va Iqlim O'zgarishi bo'yicha Siyosiy Asoslar". Jahon banki hisobotlari, 2023.
4. "Milliy va Jahon Iqtisodiyoti". Renessans ta'lim universiteti, 2024.
5. "Mashinasozlik Ilmiy-Texnika Jurnali". Andijon mashinasozlik instituti, 2024.
6. "Mashinasozlik Ishlab Chiqarish Sanoatida Raqamlashtirish". Society jurnali, 2024.
7. "Yashil Iqtisodiyot va Taraqqiyot" ilmiy jurnali, 2024-yil soni.
8. "Maqolalar To'plami". Scienceweb, 2024.

Research Science and Innovation House

Maktabgacha ta’lim tashkiloti tarbiyalanuvchilarining ijodiy qobilyatlarini applikatsiya faoliyati jarayonida shakllantirish

Ortiqova Aziza
Jizzax shahar Maktabgacha va maktab ta’limi bo’limi tasarrufidagi 18-DMTT tarbiyachisi

Annotatsiya: Ushbu maqola maktabgacha ta’lim yo’nalishida tahsil olayotgan talabalari va MTT pedagoglari va ota-onalar uchun muhim tavfsiyalar bayon etilgan.

Kalit so’zlar; siluet .manotopiya dekorativ , applikatsiya mozayika ,naqsh ,syujet.

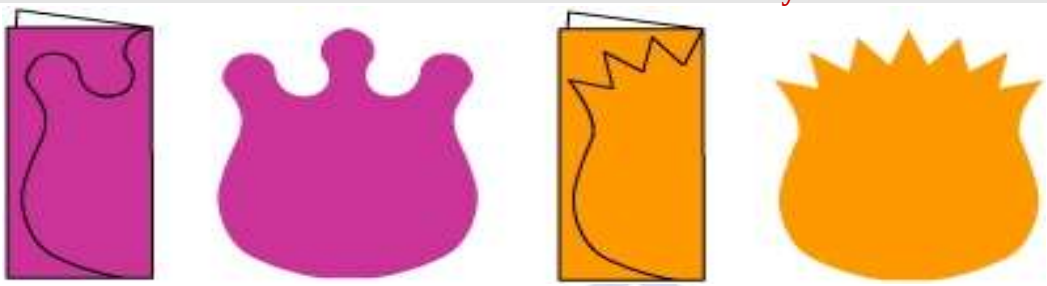
Maktabgacha ta’lim uzluksiz ta’lim tizimining boshlang’ich pog’onasi hamda jismoniy ma’naviy , ahloqiy va estetik jihatdan tarbiyalashning muhim jabhasi shuning bilan birgalikda 3-7 yoshdagi bolalarning ta’lim –tarbiyasini yuzaga chiqaradigan bo’g’indir. Bolalarning mehnat qilish orqali uning qiziqishini muhabbatini yuzaga chqarish muhim hisoblanadi.Ta’lim jarayonidagi mehnat turlarida ba’zi qobilyatlar kelajakdagi kasbining to’g’ri tanlanish bosqichining poydevorida zaruriy amaliyotdir. 2019 yil 16- dekabrda O‘zbekiston Respublikasining Prezidenti Sh. Mirziyoyev tomonidan ‘Maktabgacha ta’lim va tarbiya to’g’risida’gi qonuni tasdiqlanib, ushbu qonun **r**espublikamizda maktabgacha ta’lim sohasidagi innovatsion ta’lim-tarbiya jarayonini tashkil etish modelining yaqqol namunasi bo’ldi. Qabul qilinayotgan barcha chora tadbir va qarorlarlar munosabati bilan maktabgacha yoshidagi bolalarning aqliy intelektual salohiyati, ijodkorlik qobilyatini rivojlantirishning samarali mehanizmlari ishlab chiqildi va takomillashtirildi .Maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodiy-kreativ qobilyatini tarbiyalash orqali ularning, yangi g’oyalarni nomoyon etishga intiluvchanlik va turli vaziyatlarda to’g’ri qaror chiqara olishlari nazarda tutiladi. Olimlar va psixologlar tomonidan olib borilgan barcha tadqiqotlar , ijodiy qobilyatga ega b’lgan bolalarning yanada barqaror ruhga ega ekanligini ,ular bilan muloqot qilish va do’stona munosabatda bo’lishlarini isbotlaydi.

Bolalarning ijodiy qobilyatlarini ,tasavvurlarini rivojlantirishda applikatsiya mashg’ulotlarining imkoniyati cheksizdir. Pedagog tarbiyachi bolalar diqqatini jalb

qila olishi , bolalarda o’zlari yaratgan asarlarni emotsional ma’nosini anglashga intilishini vujudga keltirish , ularning olam haqidagi tushunchalarini muvaffaqiyatini ta’minlaydi. Bola yaratgan asariga qarab idrok qilar ekan unfda beixtiyor yaratuvchanlik va uni xis etish shakllanadi. Yangilikka intiluvchanlikda nomoyon bo’luvchi individual xususiyatlardan biri bo’lgan ijodiy qobilyat bola shaxsining kreativ yondashuvni tanlagan vaqtida nomoyon bo’ladi.Bu vaqt esa shubhasiz applikatsiya mashg’uloti jarayonida yuz beradi. Applikatsiya mashgulotlarini tashkil etishdagi vazifalar quyidagilardan iborat ; Bolalarni tasavvur qilish ,tafakkur qilish, go’zallikni xis qilish ,ijod qilish faoliyatlari davomida ijodiy qobilyatlarini shakllantirib borishdir .Bollaarga applikatsiya mashg’ulotlaridan zavq olishni shu asosda estetik did va badiiy fikr yuritishni rivojlantirishni ko’zda tutadi.

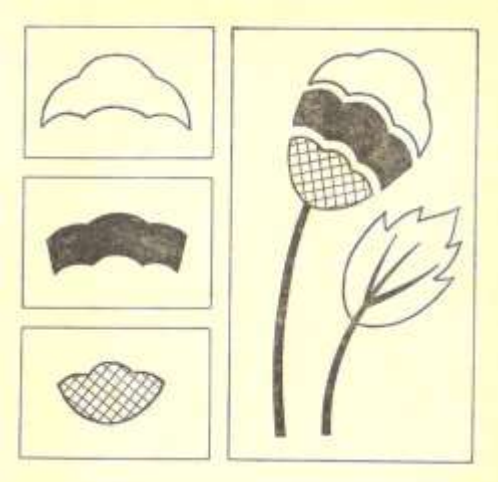
Applikatsiya (lot.Arnsayo –yopishtirish) gazlama qog’oz va boshqa materiallarga rang barang gazlama mato charm , qog’oz bo’laklarini tikish yoki yopishtirish yo’li bilan naqsh solish, ularni bezash .Shu usulda yasalgan gul tasvir xam applikatsiya deyiladi.Badiiy tasvirni applikatsiya tarzda yaratish uslubidir . Bunda shakllar boshqa bir materialga fonga qirqib yopishtiriladi. Tasvirlash texnikalaridan biri bo’lgan applikatsiya bolalarning eng sevimli faoliyatidir. Bunda bolalarni qog’ozning yorqin rangi , shakllarning ritmik ketma ketligi quvontiradi . Qirqish va yopishtirish usaullari ularda katta qiziqish uyg’otadi. Appikatsiya faoliyatida berilgan mavzu bo’yicha predmetning ongli ravishda tasviri paydo bo’lishi ijodiy qobilyatning rivojlanishidagi tasviriy davr hisoblanadi. Qog’ozdan applikatsiya nafaqat qiziqarli va mayda qo’l matorikasini rivojlantirishda xam ahamiyatlidir. Maktabgacha ta’lim tashkilotlarining tayyorlov guruhlarida applikatsiya mashg’ulotlarida siluet [1]qirqishga o’rgatiladi. Siluet tasvirlarni qirqish maktabgacha yoshdagi bolalar uchun qulay va oson usuldir .Bunda bolalar kontur chiziqlar orqali ob’ekt nisbarlarinig shakli qanchalik to’g’ri chizilganligini aniqlaydilar. Bunda bolalar predmetning obrazini doim yodda tutishlari yoki o’zlari yaratishlari va konstruksiyaning to’griligini nazorat qilishlari lozim. Applikatsiya mashg’uloti bolani ozini baholashni ,o’z imkoniyati va kuchiga ishonishni va ijod ranglarini idrok qilish malakalarini shakllantiradi.

[1] Siluet ikki tomoni bir xil qirqish usulidir,kontur chiziqlar orqali konstruksiyaning to’g’riligi

Applikatsiya badiiy asar yaratishning xam qiyin xam sodda usulidir.Applikatsiya usullaridan biri ‘Monotopiya’dir. Monotopiya bu qog’ozda plastmassa doskaga , oynaga moybo’yoqlarda chizilgan bo’lib, unda bo’yoq ranglarining soni istalgancha bo’ladi. Bunda bo’yoq ranglardan foydalanib dog’lar hosil qilinadi va surat noaniq bo’ladi .Bolalarning tasavvurlari va dunyoqarashlari fikrlashlariga qarab tasvir izohlanadi .Barcha bolalarning fikri bir xil chiqmasligi tabiiy .Ba’zida shtrix chiziqlar va rang dog’lari hosil bo’ladi. Monotopiya kam qo’llaniladigan usullardan biri bo’lib , bunday badiiy tehnika zamirida bolalarni qiziqtiradigan ko’p sirli va jozibali xolatlar mavjud.Applikatsiya mashg’ulotlarining ahamiyatlisi xam uning qiziqarli tashkil etilishiga bog’liq bo’lib ,bolalarning ijodiy shakllaniiga katta ta’sir ko’rsatadi.Bolaning kamol topishida qiziqishning ahamiyati shundaki, bola qiziqqan narsasini mumkin qadar chuqurrok, bilishga intiladi va uzoq vaqt davomida qiziqqan narsasi bilan shugullanishdan zerikmaydi. Bu esa o’z navbatida bolaning diqqati hamda irodasi kabi muhim xislatlarni o’stirishga va mustahkamlashiga yordam beradi.Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida bolalar applikatsiyaning barcha turlarini o’zlashtirib olishlari kerak Bu mashg’ulotlarga tayyorgarlik mashg’ulotlari sirasiga mozayika o’yinlari kiradi. Ular yordamida bolalar tayyor geometrik shakllarni yoyib , ularning o’ziga xosliklari rangi va joylashish uslubi naqsh yaratish prinsplari bilan tanishadilar. Ijodiy rivojlanishga samarali ravishda ta’sir ko’rsatadigan bu usul bolalarga yangi tasvir yoki yangi dizayindagi ko’rinish yaratish imkonini beradi. Applikatsiya mashg’ulotlari bolaalrda turli materiallar va ularning o;ziga xosliklari bilan tanishish , fantaziya tasavvur ijodiy qobilytalar rivojlanishi uchun katta imkoniyatlarga ega . Bunda naqshlar tayyor geometrik shakl yoki o’simlik shakllaridan tashkil qilish mumkin. Tayyor shakllarni dekorativ ishlarda qo’llash bollalarga naqsh elementlarni ritmik ketma-ketlikda bir –biriga mos ranglarni tanlashda, diqqatni jamlashda yordam beradi.

Maktabgacha yoshdagi bolalalrnuing applikatsiya mashg;ulotlarida olgan malakalari,ularning kelgusidagi konstruksiyalashda va o’yinchoqlar yasashda ,turli dekporativ bezaklarni yaratishda qo’l keladi.

Dekorativ [2] applikatsiyaning bolalarning ijodiy faolligini oshirishda vazifalari shuindan iboratki buna bolalar mavjud bo’lmagan shakllarni qo’shish ,ranglarni o’zgartirish imkoini beradi. ’Dekor bu buyumlarni bezash tizimi va predmetlarning ularning shakli rangi va boshqa xususiyatlarga ko’ra bezash vositasidir. Shu tarzda applikatsiya mashg ‘ulotali bir tomondan tasvirlashdagi faolligi shakllanishiga ,boshqa tomondan esa bolalarda ijodiy qobilyatlar shakllanishiga yordam beradi . **Dekorativ applikatsiya**- bu naqsh gullaridan tortib ,alohida alohida tasvirlar(barg shox, qo’ziqorin odam, mashina ,uy qush) dan tarkib topuvchi predmetli xodisa,xarakatlar uyg’unligini aks ettiruvchi syujetdan iborat bo’lishi mumkin.

Xulosa o’rnida aytish mumkinki Maktabgacha ta’lim muhim funksiyalari sifatida bolaning ijtimoiylashuv jarayoninini muayyan ilmiy metodik zaminga asoslangan holda amalga oshirish ,ularni va undagi voqealarni ilmiy asosda anglashga o’rgatish bosqichma –bosqich bolani maktab ta’limiga tayyorlashni ko’zda tutish lozim.

[2] Dekorativ lotincha décor ,decororis- go’zallik nafosat .ziynat uchun xizmat qiladigan ko’rkamlik go’zallikbaxsh etadigan bezak san’atidir

Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida olib borilayotgan ‘Tasviriy faoliyat ‘mashg’ulotlari tizimidagi applikatsiya faoliyati vazifalarida bolalarning iqtidorini aniqlash va ularga to’g’ri yonalish berish orqali ijodkorlik qobilyatlarini rivojlantirib borish ijtimoiy pedagogik ahamiyatga egadir. Applikatsiya mashg’ulotlarini tashkil etishdan maqsad eng avvalo bolalarning badiiy ijodkorlik qobilyatlarini ularni hayotga o’qishga ,mehnatga .turli xatti xarakat;arga go’zallik olib kirish va atrof-muhitdagi barcha narsalarga go’zallik kirita olishga o’rgatishdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalarning rivojlanishiga qo’yiladigan davlat talablari.2018 yil
2. ‘ILK QADAM’ o’quv dasturi 2018 yil
3. G.A.Amirova ,A.P.Suloymonova, B.P.Djo’raeva Maktabgacha ta’lim muassasalarida applikatsiya mashg’ulotlari. Toshkent : 2014 yil

Internet saytlari

www.lex.uz
www.ziyonet.uz
www.google.uz

Research Science and Innovation House

PSIXOLOGIYADA HISSIY INTELLEKTNING ROLI VA UNING SHAXSIYATGA TA'SIRI

Ergashev Oybek Qaxramon o’g’li
Qo’qon Universiteti, Ijtimoiy fanlar kafedrasi o’qituvchisi
xanbek853@gmail.com
telefon: +998 91 153 98 99

Annotatsiya

Mazkur tezisda psixologiyaning muhim tushunchalaridan biri bo‘lgan hissiy intellekt (EQ) va uning shaxsiyatga ta’siri o‘rganiladi. Hissiy intellekt, insonning o‘z his-tuyg‘ularini aniqlash, tushunish va boshqarish, shuningdek, boshqalarning hissiyotlarini tanib olish qobiliyatidan iborat bo‘lib, shaxsiy va ijtimoiy muvaffaqiyatlarga erishishda katta ahamiyatga ega. Tadqiqotda hissiy intellektning shaxsiyat shakllanishi, stressni boshqarish, qaror qabul qilish, ijtimoiy munosabatlar va jamoada ishlashdagi o‘rni keltiriladi. Xususan, yuqori darajadagi hissiy intellekt insonning ijtimoiy va emotsional farovonligini ta'minlashga yordam beradi, shuningdek, shaxsiyatning o‘zgarishiga ijobiy ta'sir ko‘rsatadi. Tezistagi maqsad – hissiy intellektning psixologik va shaxsiy rivojlanishdagi ahamiyatini tushuntirish, uning shaxsiyatga qanday ta’sir ko‘rsatishini yoritishdir.

Kalit so'zlar: Hissiy intellekt, shaxsiyat, emotsional farovonlik, psixologik adaptatsiya, ijtimoiy munosabatlar.

Psixologiya sohasida odamlarning hissiy holati, his-tuyg‘ulari va ularni boshqarish qobiliyati ko‘p yillardan beri o‘rganilmoqda. Hissiy intellekt (EQ) insonning o‘z his-tuyg‘ularini tushunishi, boshqalarning hissiyotlarini his qilish va ularga munosabatda bo‘lishdagi qobiliyatini anglatadi. O‘tkazilgan tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, hissiy intellektning yuqori darajasi nafaqat ijtimoiy muvaffaqiyatlarga, balki psixologik barqarorlikka ham olib keladi. Bu tezisda hissiy intellektning shaxsiyatga ta’siri va uning psixologik rivojlanishga qanday ta’sir ko‘rsatishi o‘rganiladi.

Annotation

This thesis explores one of the key concepts in psychology, emotional intelligence (EQ), and its impact on personality. Emotional intelligence involves the ability to

recognize, understand, and manage one's own emotions, as well as to identify the emotions of others. It plays a significant role in achieving both personal and social success. The research focuses on the role of emotional intelligence in personality development, stress management, decision-making, social relationships, and teamwork. Specifically, high levels of emotional intelligence contribute to emotional and social well-being and positively influence personality change. The goal of this thesis is to explain the importance of emotional intelligence in psychological and personal development and to illuminate how it affects personality.
Keywords: Emotional intelligence, personality, emotional well-being, psychological adaptation, social relationships.

In the field of psychology, the emotional state of individuals, their feelings, and their ability to manage them have been studied for many years. Emotional intelligence (EQ) refers to the ability to understand one's own emotions, sense the emotions of others, and interact accordingly. Research has shown that high emotional intelligence not only leads to social success but also contributes to psychological stability. This thesis examines the impact of emotional intelligence on personality and its influence on psychological development.

1. **Hissiy intellektning ta'rifi va komponentlari**

Hissiy intellektning psixologik asoslari, uning asosiy komponentlari, ya'ni o‘z hissiyotlarini tanib olish, ularni boshqarish, boshqalarning his-tuyg‘ularini anglash va ijtimoiy aloqalarni to‘g‘ri boshqarish haqida so‘z boradi. Goleman (1995) ta'kidlaganidek, hissiy intellekt IQdan farqli o‘laroq, insonning jismoniy va aqliy salomatligiga emas, balki uning ijtimoiy va emotsional muvaffaqiyatlariga ta’sir qiladi.

2. **Hissiy intellekt va shaxsiyat**

Hissiy intellekt shaxsiyatni shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. O‘z hissiyotlarini boshqarish va empatiya qobiliyati yuqori bo‘lgan shaxslar ijtimoiy muhitga tez moslashib, boshqalar bilan samarali ishlay oladi. Shuningdek, hissiy intellektning yuqori darajasi stressni boshqarish va ijtimoiy muammolarni hal qilishda ham yordam beradi.

3. **Hissiy intellektning psixologik farovonlikka ta’siri**

Hissiy intellektning shaxsiy rivojlanish va psixologik farovonlikka ta'siri haqida so‘z yuritiladi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, hissiy intellekt darajasi yuqori

bo‘lgan odamlar ko‘proq qoniqarli va baxtli hayot kechiradilar, chunki ular o‘z hissiyotlarini boshqarishda va ijtimoiy aloqalarda yanada muvaffaqiyatliroqdirlar.

4. **Hissiy intellekt va ijtimoiy munosabatlar**

Hissiy intellektning ijtimoiy munosabatlar, jamoada ishlash va liderlikdagi o‘rni alohida muhokama qilinadi. Yaxshi rivojlangan hissiy intellektga ega bo‘lgan shaxslar jamoada boshqalar bilan oson aloqada bo‘lib, liderlik qobiliyatlarini samarali namoyon eta oladilar.

Xulosa:

Hissiy intellektning shaxsiyatga ta'siri keng ko‘lamli bo‘lib, u insonning ijtimoiy va psixologik muvaffaqiyatlariga ta’sir qiladi. Psixologik farovonlik, shaxsiy rivojlanish, stressni boshqarish va ijtimoiy munosabatlar samaradorligi hissiy intellektga bog‘liq. Shunday qilib, hissiy intellektni rivojlantirish va uning tarkibiy qismlarini kuchaytirish, shaxsiy va professional muvaffaqiyatlarga erishishda muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Goleman, D. (1995). Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ. Bantam Books.
2. Mayer, J. D., Salovey, P., & Caruso, D. (2004). Emotional Intelligence: Theory, Findings, and Implications. Psychological Inquiry, 15(3), 197–215.
3. Bar-On, R. (2006). The Bar-On model of emotional-social intelligence (ESI). Psicothema, 18(Suppl.), 13–25.
4. Schutte, N. S., & Malouff, J. M. (2011). Emotional intelligence and interpersonal relations: A meta-analytic review. Personality and Individual Differences, 51(2), 158–164.
5. Salovey, P., & Mayer, J. D. (1990). Emotional intelligence. Imagination, Cognition and Personality, 9(3), 185–211.

Research Science and Innovation House

Ta’lim samaradorligini oshirish usullari va ularning ilmiy asosolari

Topvoldiyeva Hayotxon Xamdamjon qizi
Farg’ona davlat universiteti
Ahadjonova Shahzoda Sharofiddin qizi
Farg’ona davlat universiteti

Annotatsiya. Ushbu maqolada ta’lim samaradorligini oshirishning muhimligi, unga ta’sir etuvchi omillar, zamonaviy tendensiyalar va bu boradagi ilmiy asoslar o‘rganildi. Tadqiqot davomida ta’lim samaradorligi nafaqat bilim berish bilan cheklanmay, balki shaxsning har tomonlama rivojlanishi, ijtimoiy moslashuvi va hayotda muvaffaqiyatga erishishi uchun ham muhim ekanligi aniqlandi.

Kalit so’zlar: Ta’lim samaradorlik tushunchasi, ta’lim samaradorligiga ta’sir etuvchi omillar , tendensiyalar, o’qitishning interaktiv metodlari, zamonaviy ta’lim texnologiyalari, psixologik yondashuvlar, pedagogic yondashuvlar keng va to’liq yoritilgan.

Аннотация. В данной статье изучена важность повышения эффективности образования, факторы, влияющие на нее, современные тенденции и научная база в этом отношении. В ходе исследования было установлено, что эффективность образования не ограничивается только передачей знаний, но важна и для всестороннего развития личности, социальной адаптации и успеха в жизни.

Ключевые слова: Широко и полно освещены понятия эффективности образования, факторы, влияющие на эффективность образования, тенденции, интерактивные методы обучения, современные образовательные технологии, психологические подходы, педагогические подходы.

Abstract. In this article, the importance of increasing the effectiveness of education, the factors affecting it, modern trends and the scientific basis in this regard were studied. During the research, it was found that the effectiveness of education is not only limited to imparting knowledge, but also important for all-round development of a person, social adaptation and success in life.

Key words: The concept of educational efficiency, factors affecting educational efficiency, trends, interactive methods of teaching, modern educational technologies, psychological approaches, pedagogical approaches are widely and fully covered.

Kirish

Hozirgi kunda dunyo tez sur'atlar bilan o'zgarmoqda. Texnologiyalar rivojlanib, global raqobat kuchayib bormoqda. Bu esa ta'lim tizimiga yangi talablarni qo'ymoqda. Jamiyat oldida o'zgaruvchan dunyoga moslasha oladigan, malakali va raqobatbardosh shaxslarni tayyorlash vazifasi turibdi. Ta'lim tizimi shunchaki bilim berish bilan cheklanmasdan, shaxsning tanqidiy fikrlash, muammolarni yechish, innovatsion g'oyalarni yaratish va amalda qo'llash qobiliyatlarini rivojlantirishi kerak.

Zamonaviy texnologiyalar ta'lim jarayoniga katta ta'sir ko'rsatmoqda. Elektron ta'lim resurslari, masofaviy ta'lim platformalari, multimedia vositalari va boshqa texnologiyalar ta'limni yanada ochiqroq, qulayroq va samaraliroq qilmoqda. Ta'lim tizimi texnologiyalardan oqilona foydalanishi va o'quvchilarni zamonaviy dunyoga tayyorlashi kerak. Texnologiyalarni ta'limga integratsiya qilish, ularni o'quv jarayonida samarali qo'llash ta'lim samaradorligini oshirishda muhim rol o'ynaydi.

Ta'lim samaradorligini oshirish usullari sohasida doimiy ravishda ilmiy tadqiqotlar o'tkazish zarur. Bu tadqiqotlar ta'limning eng samarali usullarini aniqlash, o'quvchilarning individual ehtiyojlarini hisobga olish va ta'lim tizimini doimiy ravishda takomillashtirish imkonini beradi. Ta'lim psixologiyasi, pedagogika, neyrologiya va boshqa fanlar sohasidagi tadqiqotlar ta'lim jarayonini yaxshilash uchun muhim ma'lumotlar beradi.

Samarali ta'lim shaxsning bilim darajasini, tanqidiy fikrlash qobiliyatini, o'z-o'zini rivojlantirishga intilishini va shaxsiy imkoniyatlarini kengaytiradi. Sifatli ta'lim shaxsni muvaffaqiyatga erishishga, o'z orzularini ro'yobga chiqarishga va jamiyatda o'z o'rnini topishga yordam beradi.

Samarali ta'lim jamiyatning ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy taraqqiyotining asosi hisoblanadi. Sifatli ta'lim olgan fuqarolar ijtimoiy muammolarni hal qilish, demokratik jamiyat qurish va madaniy merosni saqlashda faol ishtirok etadilar. Samarali ta'lim iqtisodiy o'sishning muhim omilidir. Bilimli va malakali ishchi kuchi yanada samarali ishlab chiqarishga, innovatsiyalarni joriy etishga va yuqori texnologiyalarni rivojlantirishga yordam beradi. Ta'limga sarmoya kiritish jamiyatning kelajak farovonligiga sarmoya kiritish demakdir.

Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi ta'lim samaradorligini oshirishga qaratilgan mavjud usullarni chuqur o'rganish, tahlil qilish va ularning ilmiy asoslarini aniqlashdan iboratdir. Shuningdek, ta'lim jarayonida qo'llaniladigan turli xil metodlar, texnologiyalar va yondashuvlarning o'quvchilarning bilim olish sifati, shaxsiy rivojlanishi va amaliy ko'nikmalarni egallashiga ta'sirini baholash, ularni takomillashtirish va amaliyotga joriy etish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish ham tadqiqot maqsadiga kiradi.

Tadqiqotning maqsadini batafsilroq ochib beradigan asosiy yo'nalishlar: Ta'lim samaradorligi tushunchasini aniqlash va uning turli xil ta'riflarini tahlil qilish, ta'lim samaradorligiga ta'sir etuvchi omillarni (o'qituvchining mahorati, o'quvchining motivatsiyasi, o'qitish metodlari, ta'lim muhiti va h.k.) aniqlash va tasniflash, ta'lim sohasidagi zamonaviy tendensiyalarni (masofaviy ta'lim, raqamli ta'lim, inklyuziv ta'lim) o'rganish va ularning ta'lim samaradorligiga ta'sirini baholash.

Samarali usullarni aniqlash: O'qitishning interaktiv metodlarini (muammoli o'qitish, loyihali o'qitish, hamkorlikda o'qitish, munozarali o'qitish, o'yinli o'qitish) o'rganish va ularning samaradorligini baholash, zamonaviy ta'lim texnologiyalaridan (elektron ta'lim resurslari, masofaviy ta'lim platformalari, multimedia vositalari, virtual va qo'shimcha reallik texnologiyalari) foydalanish usullarini tahlil qilish va ularning ta'lim jarayoniga ta'sirini baholash, O'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda ta'lim berish usullarini (differensial yondashuv, individual yondashuv, rivojlantiruvchi ta'lim) o'rganish va ularning samaradorligini baholash, O'qituvchilarning kasbiy rivojlanishini ta'minlash usullarini (malaka oshirish kurslari, treninglar, tajriba almashish) tahlil qilish va ularning ta'lim sifatiga ta'sirini baholash.

Research Science and Innovation House

Ta’lim samaradorligi tushunchasi va uning omillari

Ta'lim samaradorligi - bu o'quv jarayonida qo'yilgan maqsadlarga erishish darajasi, ya'ni ta'lim natijalarining oldindan belgilangan maqsadlarga mos kelishini ifodalovchi tushunchadir. Boshqacha qilib aytganda, ta'lim samaradorligi ta'lim berish jarayonida o'quvchilar tomonidan o'zlashtirilgan bilim, ko'nikma, malaka va kompetensiyalarning qay darajada amaliyotda qo'llanilishini, shuningdek, shaxsiy rivojlanish va ijtimoiy moslashuvga erishilganlik darajasini o'lchaydi.

Ta'lim samaradorligining muhim jihatlari: O'quv dasturlarida belgilangan bilim, ko'nikma va malakalarning o'quvchilar tomonidan qay darajada o'zlashtirilganligini ko'rsatadi. Bu bilim darajasini tekshirish uchun turli nazorat ishlari, testlar va amaliy mashg'ulotlar o'tkaziladi. O'quvchilar tomonidan olingan bilimlarning amaliyotda, real hayotiy vaziyatlarda qo'llanilishini ifodalaydi. Amaliy ko'nikmalar - bu muammolarni yechish, tanqidiy fikrlash va yangi g'oyalarni yaratish qobiliyatlarini o'z ichiga oladi. Ta'lim jarayonining o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga (tanqidiy fikrlash, muammolarni yechish, kommunikatsiya ko'nikmalari, o'zini o'rganish va o'zini boshqarish qobiliyati) ta'sirini ifodalaydi. Ta'lim jarayonining o'quvchilarni jamiyatda muvaffaqiyatli faoliyat ko'rsatishga tayyorlash darajasini ifodalaydi. Bu o'z ichiga jamoada ishlash, etakchilik, tolerantlik, mas'uliyat va fuqarolik pozitsiyasi kabi ko'nikmalarni oladi. Ta'limning uzoq muddatli ta'siri, ya'ni bitiruvchilarning hayotda erishgan yutuqlari, ish bilan ta'minlanganligi, jamiyatga qo'shgan hissasi va boshqa ko'rsatkichlari bilan o'lchanadi.

Ta'lim samaradorligini belgilaydigan omillar: O'qituvchining bilim darajasi, metodik mahorati, pedagogik tajribasi va o'quvchilarga bo'lgan munosabati. O'quvchining o'qishga bo'lgan qiziqishi, intilishi, ichki motivatsiyasi va maqsadlari. O'quv dasturlarining zamonaviyligi, o'quvchilarning yoshiga va qobiliyatiga mosligi, amaliyot bilan bog'liqligi. zamonaviy texnologiyalar, individual yondashuv va boshqalar. o'quv materiallari, texnik vositalar, psixologik muhit, ota-onalarning ishtiroki.

Ta’lim samaradorligiga ta’sir etuvchi omillar.

Ta'lim samaradorligi murakkab va ko'p qirrali tushuncha bo'lib, unga turli xil omillar ta'sir ko'rsatadi. Bu omillarni bir necha guruhga bo'lish mumkin:

1. O'qituvchiga bog'liq omillar: o'qituvchining kasbiy mahorati, o'qituvchining o'z fani bo'yicha chuqur bilimga ega bo'lishi, o'quv materiallarini tushunarli, qiziqarli va samarali tarzda yetkazish usullarini bilishi, o'qituvchining o'quvchilar bilan ishlash

tajribasi, ularning individual xususiyatlarini hisobga olish va ta'lim jarayonini to'g'ri tashkil etish qobiliyati, turli xil o'qitish metodlarini samarali qo'llay olish. O'qituvchining o'z ishiga bo'lgan qiziqishi, o'quvchilarga yordam berishga intilishi. O'qituvchining o'quvchilarga hurmat bilan munosabatda bo'lishi, ularni qo'llab-quvvatlashi. o'quvchilar bilan samarali muloqot qilish, ularning savollariga ochiq va tushunarli javob berish. o'qituvchining dars jarayoniga yangiliklar kiritish, qiziqarli materiallar tayyorlash va o'quvchilarni rag'batlantirish qobiliyati. O'qituvchining o'z bilimini va mahoratini doimiy ravishda oshirib borishi.

2. O'quvchiga bog'liq omillar: O'quvchining o'qishga bo'lgan qiziqishi, bilim olishga intilishi. Ota-onalarning rag'batlantirishi, o'qituvchining maqtovi, yaxshi baholar olishga intilish. O'quvchining yangi bilimlarni tez va oson o'zlashtira olish qobiliyati. O'quvchining tanqidiy fikrlash, mantiqiy mulohaza yuritish va muammolarni yechish qobiliyati. O'quvchining ma'lumotlarni yodlab qolish qobiliyati. O'quvchining yoshi, jinsi, xarakteri, temperament, qiziqishlari va ehtiyojlari. O'quvchining maxsus ta'limga muhtojligi (ijtimoiy-psixologik yordam, inklyuziv ta'lim). O'quvchining oldin olgan bilimlari va tajribasi yangi mavzularni o'zlashtirishiga ta'sir qiladi. O'quvchining o'zini o'zi tashkil etish, vaqtni boshqarish, o'quv topshiriqlarini bajarish va mustaqil o'rganish qobiliyati.

3. O'quv dasturi va o'qitish materiallariga bog'liq omillar: O'quv dasturining zamonaviy bilimlar, yutuqlar va tendensiyalarga mosligi. O'quv dasturining o'quvchilarning yoshiga va qobiliyatiga mos kelishi. O'quv dasturining o'quvchilarga amaliy ko'nikmalar berishga qaratilganligi. O'quv dasturining mantiqiy tuzilganligi, oson tushunarliligi va o'quv yuklamasining to'g'ri taqsimlanishi. Darsliklar, qo'llanmalar, o'quv vositalari va ularning mazmuni, tili va dizayni. O'quv materiallarining o'quvchilarning yoshiga va qobiliyatiga mosligi, tushunarli va qiziqarli bo'lishi. O'quv materiallarida zamonaviy ma'lumotlar va misollar keltirilishi.

4. O'qitish metodlari va texnologiyalarga bog'liq omillar: O'qituvchining turli xil o'qitish metodlarini (interaktiv, muammoli o'qitish, loyihali o'qitish, hamkorlikda o'qitish) qo'llashi. Metodlarni tanlashda o'quvchilarning

individual xususiyatlarini hisobga olish. Elektron ta'lim resurslari, masofaviy ta'lim platformalari, multimedia vositalari va boshqa texnologiyalardan samarali foydalanish. Texnologiyalarni ta'lim jarayoniga integratsiya qilish.

5. Ta'lim muhitiga bog'liq omillar: Sinf xonalarining yorug'ligi, tozaligi, harorati va jihozlanishi. O'quv jihozlari, mebellar va boshqa resurslar bilan ta'minlanganligi. O'quvchilarda o'ziga ishonch hissi, o'zini qulay his qilish, xavfsizlik va qo'llab-quvvatlash muhitining mavjudligi. O'quvchilar va o'qituvchilar o'rtasida ijobiy munosabatlarning o'rnatilganligi. Ota-onalarning farzandlarining ta'limiga bo'lgan qiziqishi, ularga yordam berishga tayyorligi va o'qituvchilar bilan hamkorlik qilishi. Ota-onalarning ta'limga bo'lgan munosabati, ularning ma'lumot darajasi va ijtimoiy-iqtisodiy holati. Maktablarning kutubxonalar, laboratoriyalar, sport zallari, kompyuter xonalari va boshqa resurslar bilan ta'minlanganligi. Ta'lim muassasasining joylashuvi, xavfsizligi va transportga qulayligi.

Ta'lim samaradorligiga ta'sir etuvchi omillar juda ko'p va ularning har biri ta'lim jarayonida muhim rol o'ynaydi. Ta'lim samaradorligini oshirish uchun barcha omillarni hisobga olish, ularni tahlil qilish va takomillashtirish zarur. O'qituvchilarning mahoratini oshirish, o'quvchilarning motivatsiyasini kuchaytirish, zamonaviy metodlardan foydalanish, sifatli o'quv materiallari bilan ta'minlash, ta'lim muhitini yaxshilash va ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarni yaxshilash orqali ta'lim samaradorligini sezilarli darajada oshirish mumkin.

Ta’lim sohasidagi zamonaviy tendensiyalar va ularning samaradorlikka ta’siri

Hozirgi vaqtda ta'lim sohasida bir qancha muhim tendensiyalar kuzatilmoqda, ular ta'lim jarayonini o'zgartirib, uning samaradorligiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda.

1. Texnologiyalarning ta'limga integratsiyasi (Raqamli ta'lim): Elektron darsliklar, o'quv qo'llanmalari, interaktiv topshiriqlar, testlar va boshqa o'quv materiallaridan foydalanish. Masofaviy ta'lim platformalari (LMS): Moodle, Google Classroom, Zoom, Microsoft Teams kabi platformalar orqali onlayn darslar o'tkazish, o'quv materiallarini joylashtirish, topshiriqlarni tekshirish va o'quvchilar bilan o'zaro aloqada bo'lish. Multimedia vositalari: Videolar, animatsiyalar, grafikalar, audio materiallar va boshqa multimedia vositalaridan dars jarayonida foydalanish. Virtual va qo'shimcha reallik (VR/AR): O'quvchilarning o'rganish jarayonini yanada qiziqarli va interaktiv qilish uchun VR/AR texnologiyalaridan foydalanish. Sun'iy intellekt (AI): AIga asoslangan dasturlar va platformalar orqali individual o'qitish, avtomatlashtirilgan baholash, ta'lim materiallarini moslashtirish va boshqa vazifalarni bajarish.

2. Individual yondashuvga asoslangan ta'lim: O'quvchilarning individual qobiliyatlarini, qiziqishlarini va ehtiyojlarini hisobga olgan holda ta'lim berish. Har

bir o'quvchining o'ziga xos ta'lim yo'lini yaratish, o'z tezligi va uslubida o'qishga imkoniyat berish. Iqtidorli o'quvchilarga maxsus ta'lim dasturlari va imkoniyatlar yaratish. Inklyuziv ta'limni tashkil etish, ularga alohida yordam va qo'llab-quvvatlash ko'rsatish. O'quvchilarga o'z-o'zini baholash va o'zini o'zi boshqarish ko'nikmalarini rivojlantirish imkoniyatini berish.

3. O'quv jarayonining interaktiv va amaliy yo'naltirilganligi: O'quvchilarning real hayotiy muammolarni yechish orqali bilim olishiga yordam berish. O'quvchilarning o'z loyihalarini yaratish, amalga oshirish va natijalarini namoyish etish orqali bilim olishiga yordam berish. O'quvchilarning guruhlarda ishlash, o'zaro hamkorlik qilish va bilim almashish orqali o'rganishiga yordam berish. O'quvchilarning bahs-munozara orqali mavzuni chuqurroq tushunishiga, o'z fikrini erkin ifoda etishga o'rgatish. O'yin elementlaridan dars jarayonida foydalanish orqali o'quvchilarni rag'batlantirish va qiziqishini oshirish.

4. O'qituvchining roli va kasbiy rivojlanishi: O'qituvchining faqat bilim beruvchi emas, balki o'quvchilarga yo'l ko'rsatuvchi, motivatsiya beruvchi va fasilitator (yordamchi) rolini o'ynashi. O'qituvchilarning kasbiy rivojlanishiga katta e'tibor berish, malaka oshirish kurslari, treninglar va tajriba almashish imkoniyatlarini yaratish. O'qituvchilarga zamonaviy metodlar va texnologiyalardan foydalanish ko'nikmalarini o'rgatish.

5. Hayotiy ko'nikmalarga e'tibor: Ta'lim jarayonida o'quvchilarga hayotda kerak bo'ladigan ko'nikmalarni (tanqidiy fikrlash, muammolarni yechish, muloqot, hamkorlik, o'zini boshqarish, liderlik) rivojlantirishga e'tibor qaratish. O'quvchilarni jamiyatda o'z o'rnini topishga, moslashishga va faol ishtirok etishga tayyorlash. Kasbiy ta'lim va yo'naltirishga katta e'tibor berish.

Research Science and Innovation House

Ta’lim samaradorligini oshirish usullari.

O'qitishning interaktiv metodlari

Interaktiv metodlar - bu o'quv jarayonida o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasida faol o'zaro hamkorlikni ta'minlaydigan, o'quvchilarning bilim olish, fikrlash, muloqot qilish va amaliy ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan metodlardir. Interaktiv metodlar o'quvchilarni faol ishtirok etishga, o'z fikrlarini erkin ifodalashga, mustaqil o'rganishga va hamkorlikda ishlashga undaydi.

Interaktiv metodlarning asosiy xususiyatlari: O'qituvchi va o'quvchilar o'rtasida faol muloqot va hamkorlik mavjud bo'ladi. O'quvchilar dars jarayonida faol ishtirok etadilar, savollar beradilar, o'z fikrlarini bildiradi va amaliy topshiriqlarni bajaradilar. O'quvchilar guruhlarda ishlash, o'zaro yordam berish va bilim almashish orqali o'rganadilar. O'quvchilarga mustaqil o'rganish, ma'lumotlarni izlash, tahlil qilish va xulosa chiqarish ko'nikmalari rivojlantiriladi. O'quvchilarga tanqidiy fikrlash, muammolarni yechish va qaror qabul qilish qobiliyatlari rivojlantiriladi. O'quvchilarning o'zlashtirgan bilimlarni amalda qo'llashlari uchun sharoitlar yaratiladi.

O'qitishning eng ko'p qo'llaniladigan interaktiv metodlari:

1. Muammoli o'qitish (Problem-Based Learning - PBL): O'quvchilar real hayotiy muammolarni o'rganish va ularni yechish orqali bilim oladilar. O'qituvchi muammolarni shakllantiradi, o'quvchilar esa uni yechish uchun mustaqil ravishda ma'lumot izlaydilar, tahlil qiladilar va hamkorlikda ishlaydilar. O'quvchilarning tanqidiy fikrlash, muammolarni yechish, mustaqil o'rganish va jamoada ishlash qobiliyatlari rivojlanadi.

2. Loyihali o'qitish (Project-Based Learning - PBL): O'quvchilar o'zlari tanlagan mavzu bo'yicha loyihalar ishlab chiqadilar, uni amalga oshiradilar va natijalarini namoyish etadilar. O'qituvchi o'quvchilarga yo'l-yo'riq beradi, ularga yordam beradi va loyiha jarayonini boshqaradi. O'quvchilarning ijodkorlik, mustaqil fikrlash, rejalashtirish, tashkilotchilik, tadqiqotchilik, hamkorlikda ishlash va taqdimot qilish qobiliyatlari rivojlanadi.

3. Hamkorlikda o'qitish (Collaborative Learning): O'quvchilar guruhlarda ishlash, o'zaro hamkorlik qilish, bilim almashish va muammolarni birgalikda yechish orqali o'rganadilar. O'qituvchi o'quvchilarni guruhlarga ajratadi, topshiriqlar beradi, ularni kuzatadi va guruh ishlari samaradorligini baholaydi. O'quvchilarning muloqot, hamkorlik, jamoada ishlash, o'zaro yordam berish va tengdoshlari bilan o'rganish qobiliyatlari rivojlanadi.

4. Munozarali o'qitish (Debate-Based Learning): O'quvchilar munozaralar, bahslar va diskussiyalar orqali mavzuni chuqurroq tushunadilar, o'z fikrlarini erkin ifoda etishga, dalillar keltirishga va boshqalarning fikrlarini hurmat qilishga o'rganadilar. O'qituvchi munozara mavzusini tanlaydi, qoidalarni belgilaydi va munozarani boshqaradi. O'quvchilarning tanqidiy fikrlash, mantiqiy mulohaza yuritish, o'z fikrini himoya qilish va boshqalarning fikrlarini tinglash qobiliyatlari rivojlanadi.

5. O'yinli o'qitish (Gamification): O'yin elementlari (ballar, mukofotlar, musobaqalar, topshiriqlar) dars jarayonida foydalaniladi. O'yinlar o'quvchilarni rag'batlantiradi, qiziqishini oshiradi, darsni qiziqarli va interaktiv qiladi. O'qituvchi o'yinni tanlaydi, uni rejalashtiradi va boshqaradi. O'quvchilarning o'rganish motivatsiyasi, qiziqishi, diqqati va faolligi oshadi.

6. Aqliy hujum (Brainstorming): O'quvchilardan ma'lum bir muammo yoki mavzu bo'yicha tezda g'oyalar yig'ish. O'qituvchi savol beradi, o'quvchilar g'oyalarini aytishadi, muhokama qilishadi va eng yaxshi g'oyalarni tanlashadi. O'quvchilarning ijodkorlik, fikrlash, o'zaro fikr almashish va muammolarni yechish qobiliyatlari rivojlanadi.

7. Kichik guruhlarda ishlash (Small Group Work): O'quvchilar kichik guruhlarda ma'lum bir topshiriqni bajaradilar. O'qituvchi guruhlarga topshiriqlar beradi, ularni kuzatadi va guruh ishlarini baholaydi. O'quvchilarning hamkorlikda ishlash, o'zaro yordam berish, javobgarlikni his qilish va muloqot qobiliyatlari rivojlanadi.

8. Rollarni o'ynash (Role Playing): O'quvchilar real hayotiy vaziyatlarni o'yin shaklida o'ynaydilar. O'qituvchi vaziyatni yaratadi, rollarni taqsimlaydi va o'quvchilarga yo'l-yo'riq beradi. O'quvchilarning kommunikatsiya, muloqot, muammolarni yechish va o'zini boshqarish qobiliyatlari rivojlanadi.

Interaktiv metodlarning ta'lim samaradorligiga ta'siri: Interaktiv metodlar o'quvchilarga mavzuni chuqurroq tushunishga, bilimlarni amalda qo'llashga va o'z fikrlarini ifodalashga yordam beradi. Interaktiv darslar o'quvchilarni qiziqtiradi, ularning diqqatini tortadi va faol ishtirok etishga undaydi. Interaktiv metodlar o'quvchilarga tanqidiy fikrlash, muammolarni yechish va qaror qabul qilish qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi. O'quvchilar guruhlarda ishlash, o'zaro fikr almashish va muloqot qilish orqali ijtimoiy ko'nikmalarga ega bo'ladilar. Interaktiv metodlar o'quvchilarga nazariy bilimlarni amalda qo'llash va o'z tajribalarini orttirish imkoniyatini beradi. Interaktiv darslar o'quvchilarni mustaqil ravishda o'rganishga, ma'lumotlar izlashga va o'z-o'zini rivojlantirishga undaydi.

Interaktiv metodlar ta'lim jarayonida o'quvchilarning faolligini, qiziqishini va o'rganish sifatini oshirishga qaratilgan samarali metodlardir. Ushbu metodlar o'quvchilarga bilim olishdan tashqari, shaxsiy, ijtimoiy va amaliy ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi. Shuning uchun, ta'lim jarayonida interaktiv metodlardan oqilona foydalanish ta'lim samaradorligini oshirishning muhim omili hisoblanadi.

Zamonaviy ta'lim texnologiyalaridan foydalanish

Zamonaviy ta'lim texnologiyalari - bu ta'lim jarayonini takomillashtirish, o'quvchilarga bilim olish va o'zlashtirishda ko'maklashish, o'qituvchilarning ishini yengillashtirish va ta'lim samaradorligini oshirish uchun qo'llaniladigan turli xil texnik vositalar, dasturlar va platformalardir. Zamonaviy ta'lim texnologiyalari ta'limni yanada interaktiv, qiziqarli, moslashuvchan, ochiq va samarali qilishga qaratilgan.

Zamonaviy ta'lim texnologiyalarining asosiy turlari:

1. Elektron ta'lim resurslari (E-learning resources): An'anaviy darsliklarning elektron shakllari, interaktiv elementlar (videolar, animatsiyalar, testlar) bilan boyitilgan. Mavzularni tushuntirish, jarayonlarni ko'rsatish va o'quvchilarning qiziqishini oshirish uchun vizual materiallardan foydalanish. O'quvchilarning bilimlarini tekshirish va mustahkamlash uchun avtomatlashtirilgan topshiriqlar va testlar. O'quvchilarga ma'lumotlarni tez va oson izlash imkoniyatini berish. O'quvchilarga virtual muhitda amaliy tajribalar o'tkazish imkoniyatini berish. Bepul va ochiq foydalanishga mo'ljallangan o'quv materiallari.

2. Masofaviy ta'lim platformalari (Learning Management Systems - LMS): Moodle, Google Classroom, Canvas, Blackboard-o'quv jarayonini boshqarish, o'quv materiallarini joylashtirish, topshiriqlarni tekshirish, o'quvchilar bilan muloqot qilish va baholash uchun mo'ljallangan platformalar. Onlayn darslar o'tkazish vositalari (Zoom, Microsoft Teams, Google Meet)-video konferensiya, audio aloqa va o'zaro hamkorlik qilish imkoniyatini beradi. Interaktiv doska va taqdimot vositalari-onlayn darslar uchun o'qituvchiga o'z fikrlarini va materiallarini yetkazishda yordam beradi. O'quvchilarning faoliyatini kuzatish va tahlil qilish vositalari-o'quvchilarning o'zlashtirish darajasi, faolligi va topshiriqlarni bajarish sifatini kuzatish imkoniyatini beradi. Mobil ilovalar-ta'lim platformalariga kirish va o'quv materiallaridan foydalanish uchun mobil qurilmalarga mo'ljallangan ilovalar.

3. Multimedia vositalari: Kompyuterlar va noutbuklar, proyektorlar va ekranlar, interaktiv doskalar, mikrofonlar va dinamiklar, kamera va veb-kameralar

4. Virtual va qo'shimcha reallik (VR/AR) texnologiyalari: VR ko'zoynaklar va boshqa moslamalar, AR ilovalar, 3D modellar va simulyatsiyalar.

5. Sun'iy intellekt (AI) texnologiyalari: AIga asoslangan individual o'qitish tizimlari, testlar va topshiriqlarni avtomatik tekshirish, o'quvchilarning bilim darajasi va o'rganish uslubiga moslashtirilgan materiallar, o'quvchilarga savollarga javob berish va yordam ko'rsatish uchun.

Zamonaviy ta'lim texnologiyalaridan foydalanishning afzalliklari:

Texnologiyalar o'quvchilarga interaktiv, vizual va qiziqarli materiallar orqali bilim olish imkoniyatini beradi. Zamonaviy texnologiyalar ta'limni yanada qiziqarli va rag'batlantiruvchi qiladi. Texnologiyalar masofaviy ta'lim orqali ta'lim olish imkoniyati cheklangan hududlarda yashovchi o'quvchilarga ham sifatli ta'lim olish imkoniyatini beradi. Texnologiyalar o'qituvchilarga har bir o'quvchining ehtiyojlariga moslashtirilgan ta'lim dasturlarini yaratishga yordam beradi. Texnologiyalar o'qituvchilarga o'quv materiallarini tayyorlash, topshiriqlarni tekshirish va baholashda yordam beradi. Texnologiyalar vaqtni tejash, o'quv jarayonini tashkil etish va o'quvchilarning o'zlashtirishini kuzatish imkoniyatini beradi. Virtual laboratoriyalar, simulyatsiyalar va amaliy topshiriqlar o'quvchilarga bilimlarini amalda qo'llash imkoniyatini beradi. Texnologiyalar o'quvchilarni o'z-o'zini o'rganish, ma'lumot izlash va xulosa chiqarishga o'rgatadi. Texnologiyalar o'quvchilarga dunyoning turli burchaklaridagi insonlar bilan muloqot qilish, o'zaro hamkorlik qilish va global hamjamiyatning bir qismi ekanliklarini his qilish imkoniyatini beradi.

Zamonaviy ta'lim texnologiyalari ta'lim jarayonini o'zgartirish, uni yanada samarali, qiziqarli va moslashuvchan qilish uchun katta imkoniyatlar yaratadi. Ta'lim tizimida texnologiyalardan oqilona foydalanish o'quvchilarning bilim darajasini oshirishga, ularni kelajak hayotga tayyorlashga va jamiyatning rivojlanishiga hissa qo'shishga yordam beradi.

Ta'lim samaradorligini oshirish usullarining ilmiy asoslari

Psixologik yondashuvlar

Psixologiya ta'limning samarali tashkil etilishida muhim rol o'ynaydi. Psixologik yondashuvlar o'quvchilarning o'rganish jarayonini tushunishga, ularning individual xususiyatlarini hisobga olishga, motivatsiyasini oshirishga va o'quv materiallarini yaxshiroq o'zlashtirishlariga yordam beradi. Ta'limda qo'llaniladigan asosiy psixologik yondashuvlarni quyidagi guruhlarga bo'lish mumkin.

1. Behaviorizm.

Insonning xatti-harakatlari tashqi ta'sirlar (stimullar) natijasida shakllanadi va ularni kuzatish orqali o'rganish mumkin. O'qitish jarayonida rag'batlantirish (mukofot) va jazolash usullaridan foydalanish, aniq o'qitish maqsadlarini qo'yish, kichik qadamlar bilan o'qitish va xatti-harakatlarni shakllantirish. Ivan Pavlov (shartli reflekslar), B.F. Skinner (operant shartlanish), Edward Thorndike (bog'liqlik qonunlari). Aniqlik, tez natijaga erishish, o'quvchilarning xatti-harakatlarini boshqarish. O'quvchilarni passiv qabul qiluvchilar deb hisoblash, ichki motivatsiyani e'tiborsiz qoldirish, insonning murakkab psixologik jarayonlarini to'liq hisobga olmaslik.

2. Kognitivizm.

Insonning o'rganish jarayonida aqliy jarayonlar (diqqat, xotira, idrok, fikrlash, til, muammolarni yechish) muhim rol o'ynaydi. O'quvchilarga ma'lumotlarni tuzilishiga, kategoriyalashga, aloqalarni o'rnatishga va tushunchalarni shakllantirishga yordam berish, o'quvchilarning o'z-o'zini o'rganish, tanqidiy fikrlash va muammolarni yechish qobiliyatlarini rivojlantirish. Jean Piaget (kognitiv rivojlanish bosqichlari), Lev Vygotsky (ijtimoiy-madaniy rivojlanish), Jerome Bruner (konstruktivizm). O'quvchilarni faol ishtirokchilar deb bilish, o'rganishning aqliy jarayonlariga e'tibor berish, tushunchalarni chuqurroq o'zlashtirishga yordam berishi uning afzalligi hisoblanadi. O'quvchilarning his-tuyg'ularini e'tiborsiz qoldirish, o'rganishning ijtimoiy-madaniy jihatlariga yetarli e'tibor bermaslik kamchiligidir.

3. Konstruktivizm:

Insonlar bilimni tashqi ta'sirlar orqali passiv qabul qilmaydilar, balki o'z tajribalari asosida faol ravishda "quradilar". O'quvchilarga o'zlarini o'rganish imkoniyatini berish, o'z fikrlarini ifoda etishga, o'z g'oyalarini yaratishga va muammolarni yechishga undash, o'quvchilarni faol ishtirok etishga, o'zaro hamkorlik qilishga va mustaqil o'rganishga yo'naltirish. John Dewey, Jean Piaget, Lev Vygotsky,

Jerome Bruner. O'quvchilarni faol ishtirokchilar deb bilish, o'rganishni shaxsiy tajribaga asoslash, tanqidiy fikrlash, muammolarni yechish va ijodkorlik qobiliyatlarini rivojlantirish afzalliklaridir. O'quvchilarni to'liq mustaqil o'rganishga qo'yib berish xavfi, ba'zi o'quvchilar uchun tuzilmagan ta'lim jarayoniga moslashish qiyin bo'lishi mumkinligi kamchiliklaridir.

4. Humanistik psixologiya:

Inson - o'z imkoniyatlarini ro'yobga chiqarishga intiladigan erkin, o'ziga xos va ma'naviy mavjudot. O'quvchilarning o'zini hurmat qilishini, o'z-o'zini anglashini va o'z imkoniyatlarini ro'yobga chiqarishiga yordam berish, o'quv jarayonini insonparvarlik va demokratik tamoyillar asosida tashkil etish, o'quvchilarga o'z his-tuyg'ularini ifoda etish imkoniyatini berish. Abraham Maslow (ehtiyojlar ierarxiyasi), Carl Rogers (shaxsga yo'naltirilgan terapiya). O'quvchilarning individual ehtiyoj larini hisobga olish, ichki motivatsiyani rivojlantirish, o'quvchilarning o'zini hurmat qilishiga va o'ziga ishonishiga yordam berish afzalligi mavjud. O'quvchilarning hissiy va ma'naviy rivojlanishiga e'tibor berish orqali o'quv jarayonining boshqa jihatlarini e'tiborsiz qoldirish xavfi mavjud.

Psixologik yondashuvlar ta'lim jarayonining ilmiy asosidir. Ular o'quvchilarning o'rganish jarayonini tushunishga, ta'lim metodlarini optimallashtirishga va ta'lim samaradorligini oshirishga yordam beradi. Ta'lim tizimida psixologik yondashuvlardan oqilona foydalanish o'quvchilarni yanada bilimli, faol, ijodkor va muvaffaqiyatli bo'lishiga yordam beradi.

Pedagogik yondashuvlar

Pedagogika - bu ta'lim va tarbiya nazariyasi va amaliyotini o'rganadigan fan. Pedagogik yondashuvlar ta'lim jarayonini tashkil etish, o'quv materiallarini tanlash, o'qitish metodlarini qo'llash va o'quvchilarning rivojlanishini ta'minlash bilan bog'liqdir. Pedagogik yondashuvlar ta'lim jarayoniga ilmiy asoslar yaratadi va o'quvchilarning bilim olish, ko'nikma hosil qilish va shaxsiy rivojlanishiga yordam beradi.

Ta'limda qo'llaniladigan asosiy pedagogik yondashuvlar:

Didaktika - bu ta'lim nazariyasi bo'lib, ta'limning maqsadlari, vazifalari, prinsiplari va metodlarini o'rganadi.

Ta'limning maqsadlari aniq bo'lishi, o'quv materiallari o'quvchilarning yoshiga va qobiliyatiga mos bo'lishi, o'qitish metodlari o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlashi va bilim olish jarayonini optimallashtirishi kerak.

Didaktika prinsiplari mavjud: O'quv materiallari ilmiy asoslangan va ishonchli bo'lishi kerak. O'quv materiallari o'quvchilar uchun tushunarli va oson o'zlashtiriladigan bo'lishi kerak. O'quv materiallari va o'qitish metodlari o'quvchilarning yoshiga va psixologik xususiyatlariga mos bo'lishi kerak. O'quvchilar o'quv jarayonida faol ishtirok etishlari kerak. O'quv materiallari o'quvchilarning amaliyotda qo'llay olishlari uchun ularga hayotiy ko'nikmalar berishi kerak. O'quv materiallari mantiqiy ketma-ketlikda va tizimli ravishda taqdim etilishi kerak.

Didaktik metodlar: Og'zaki (suhbat, ma'ruza, hikoya), vizual (rasmlar, grafiklar, videofilmlar), amaliy (laboratoriya ishlari, amaliy mashg'ulotlar) va o'yinli metodlar.

Ta'lim metodikasi - bu ma'lum bir fan yoki o'quv predmeti bo'yicha o'qitish metodlari, usullari va vositalarini o'rganadigan fan.

Har bir fanning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda, o'quvchilarga bilim, ko'nikma va malakalarni yetkazish uchun eng samarali metodlarni tanlash va qo'llash kerak.

Ta'lim metodikasining vazifalari: O'quv materiallarini tanlash va tuzish, o'qitish metodlarini tanlash va qo'llash, o'quvchilarga individual yondashuvni ta'minlash, o'quv jarayonini rejalashtirish va tashkil etish, o'quvchilarning o'zlashtirishini nazorat qilish va baholash.

Ta'lim metodikalariga misollar: Matematika metodikasi, fizika metodikasi, ona tili metodikasi, chet tili metodikasi va boshqalar.

Ta'lim texnologiyalari - bu ta'lim maqsadlariga erishish uchun qo'llaniladigan barcha turdagi texnik vositalar, dasturlar va metodlarning majmuasi.

Ta'lim jarayonini takomillashtirish, o'quvchilarni faollashtirish, o'qitish samaradorligini oshirish va o'quv jarayonini zamonaviy axborot-kommunikatsiya vositalari bilan boyitish.

Ta'lim texnologiyalariga misollar: Kompyuterlar, noutbuklar, planshetlar, proyektorlar, interaktiv doskalar, multimedia vositalari, elektron ta'lim resurslari (elektron darsliklar, o'quv qo'llanmalari, interaktiv testlar), masofaviy ta'lim platformalari (LMS).

Ta'limda innovatsiyalarni joriy etish-ta'lim sohasida yangi metodlar, texnologiyalar va yondashuvlarni sinab ko'rish va joriy etish orqali ta'lim jarayonini takomillashtirish va o'quvchilarning bilim olish sifatini oshirish.

Ta'limdagi innovatsiyalarga misollar: Interaktiv ta'lim metodlaridan foydalanish (muammoli o'qitish, loyihali o'qitish, hamkorlikda o'qitish); zamonaviy ta'lim

texnologiyalarini qo'llash; individual yondashuvga asoslangan ta'lim tizimini yaratish; o'quv dasturlarini takomillashtirish; o'qituvchilarning malakasini oshirish.

Pedagogik yondashuvlarning ta'lim samaradorligiga ta'siri: Pedagogik yondashuvlar ta'limning maqsadlari, vazifalari, prinsiplari va metodlarini aniqlaydi va ta'lim jarayonining ilmiy asosini yaratadi. Pedagogik prinsiplar asosida o'quv materiallari o'quvchilarning yoshiga va qobiliyatiga mos ravishda tanlanadi va tuziladi. Pedagogik yondashuvlar turli xil o'qitish metodlarini qo'llashga yordam beradi va eng samarali metodlarni tanlashga ko'maklashadi. Pedagogik metodlar o'quvchilarga bilim, ko'nikma va malakalarni yaxshiroq o'zlashtirishga yordam beradi. Pedagogik yondashuvlar o'quvchilarni o'qishga rag'batlantiradi, ularning qiziqishini oshiradi va faol ishtirok etishga undaydi. Pedagogik metodlar o'quvchilarga tanqidiy fikrlash, muammolarni yechish, mustaqil o'rganish va muloqot qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Pedagogik yondashuvlar ta'lim jarayonini takomillashtirish, ta'lim metodlarini optimallashtirish va ta'lim sifatini oshirishga yordam beradi.

Pedagogik yondashuvlar ta'limning ilmiy asosidir. Ular ta'lim jarayonini tashkil etish, o'qitish metodlarini tanlash va o'quvchilarning rivojlanishiga yordam berishda muhim rol o'ynaydi. Ta'lim tizimida pedagogik yondashuvlardan oqilona foydalanish o'quvchilarning ta'lim sifatini oshirishga va ularning kelajak hayotida muvaffaqiyatga erishishiga yordam beradi.

Research Science and Innovation House

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Anderson, L. W., & Krathwohl, D. R. (Eds.). (2001). *A taxonomy for learning, teaching, and assessing: A revision of Bloom's taxonomy of educational objectives*. New York: Longman. (Bu kitob ta'lim maqsadlarini tasniflash va baholash uchun muhim manba hisoblanadi.)

2. Bruner, J. S. (1960). *The process of education*. Cambridge, MA: Harvard University Press. (Ta'lim jarayonida konstruktivizm g'oyalarini yoritib bergan kitob.)

3. Gagne, R. M. (1985). *The conditions of learning* (4th ed.). New York: Holt, Rinehart & Winston. (Ta'limning turli shartlari va ularning o'rganish jarayoniga ta'sirini yoritib bergan kitob.)

4. Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, × 50 ×(4), 370-396. (Inson motivatsiyasi va ehtiyojlar haqidagi klassik tadqiqot.)

5. Piaget, J. (1952). *The origins of intelligence in children*. New York: International Universities Press. (Kognitiv rivojlanish bosqichlari haqidagi muhim kitob.)

6. Rogers, C. R. (1969). *Freedom to learn*. Columbus, OH: Merrill. (Insonparvarlik psixologiyasi va shaxsga yo'naltirilgan ta'lim haqidagi kitob.)

7. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press. (Ijtimoiy-madaniy rivojlanish nazariyasining asosiy kitobi.)

8. Xo’jayev, B. X. (2003). *Pedagogika nazariyasi va amaliyoti*. Toshkent: «O‘qituvchi» nashriyoti. (O'zbek tilidagi pedagogika bo'yicha darslik.)

9. Tolipov, O'.Q., & Usmonboyeva, M. (2012). *Pedagogika nazariyasi*. Toshkent: «Fan». (O'zbek tilidagi pedagogika nazariyasiga oid kitob.)

Ilmiy maqolalar:

1. Hattie, J. (2008). *Visible learning: A synthesis of over 800 meta-analyses relating to achievement*. London: Routledge. (Ta'limda samaradorlikka ta'sir qiluvchi omillar bo'yicha meta-tahlil.)

2. Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The "what" and "why" of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, × 11 ×(4), 227-268. (O'z-o'zini belgilash nazariyasining asosiy maqolasi.)

3. Kirschner, P. A., Sweller, J., & Clark, R. E. (2006). Why minimal guidance during instruction does not work: An analysis of the failure of constructivist, discovery, problem-based, experiential, and inquiry-based teaching. *Educational Psychologist*, × 41 ×(2), 75-86. (Konstruktivistik va muammoli ta'lim metodlariga tanqidiy qarash.)

4. Slavin, R. E. (1995). Cooperative learning: Theory, research, and practice (2nd ed.). Boston: Allyn and Bacon. (Hamkorlikda o'qitish nazariyasi va amaliyoti haqidagi muhim maqola.)

5. Yusupov, D. X. (2018). Ta’lim sifatini oshirishda interaktiv metodlardan foydalanishning ahamiyati. *Zamonaviy ta’lim*, × 11 ×(1), 67-72. (Interaktiv metodlarning ahamiyati haqida o'zbek tilidagi maqola.)

Internet manbalari:

1. UNESCO - Education: https://en.unesco.org/themes/education (Ta'lim sohasidagi global tendensiyalar va ma'lumotlar.)

2. OECD - Education: https://www.oecd.org/education/ (Ta'lim sohasidagi tadqiqotlar, siyosatlar va statistikalar.)

3. Edutopia: https://www.edutopia.org/ (Ta'lim sohasidagi innovatsiyalar, metodlar va texnologiyalar haqida blog va resurslar.)

4. Khan Academy: https://www.khanacademy.org/ (Bepul onlayn ta'l

Research Science and Innovation House

MUNDARIJA

1.	Master is as great as your father Ismailova tozagul	6-14
2.	Maktabgacha yoshdagi bolalarda san’at markazlari orqali ijodkorlik qobiliyatlarini shakillantirish (katta guruhlar misolida) Xudoyberdiyeva Feruza Qulmurodova Zarnigor	15-20
3.	Maktabgacha ta’ lim tashkilotlarida raqamli texnologiyalardan foydalanib ta’lim tarbiya jarayonlarini tashkil etish Xazratova Tursinoy	21-26
4.	Maktabgacha yoshdagi bolalarni milliy o’yinlar orqali sog’lom qilib tarbiyalash Xamzayeva N	27-33
5.	Maktabgacha yoshdagi bolalarning matematik tasavvurlarini shakllantirishning zamonaviy texnologiyalari Xudoyberdiyeva Feruza G’anisher qizi	34-38
6.	Erkaklik va ayollik stereotiplarining shaxsning professionallik darajasiga ta’siri Kabulova Saboxat Saxadirovna Rustamova Sinara Sherzodovna	39-43
7.	Sharq mutafakkirlari asarlarida oilaviy shajara va kasb tanlash masalalari Kabulova Saboxat Baxadirovna Xudaynazarova Dilnura Sirojiddin qizi	44-46
8.	Mahalliy budjet daromadlarini kengaytirishning me’yoriy-huquqiy asoslari Zikirov Samandar Usmonovich	47-53
9.	Bo‘lg‘usi o’qituvchilar sotsial intellektini rivojlantirishning pedagogik-psixologik mehanizmi Xudaybergenova Nodira Ziyadullayevna	54-59
10.	Pedagogik jamoada shaxslararo munosabatlarning ijobiyligini ta'minlash shart-sharoitlari	60-67

	Jumanazarova Guli	
11.	Talabalar orasida shaxslararo munosabatlarni shakllantirishning pedagogik-psixologik jihatlari Masharipova Mexribon	68-76
12.	Talabalarda sog'lom turmush tarzi hayotiy ko'nikmalarini rivojlantirishning didaktik jihatlari Otanazarova Anora Og'abekovna	77-84
13.	O‘smirlarda ijobiy xulq-atvorni shakllantirishning psixologik xususiyatlarI Qurbonov Murodbek	85-89
14.	Ta’lim jarayonida pedagogik texnologiyalarni qo‘llash orqali kreativ yondashuvni rivojlantirish Allamova Shirinoy Qadamboyevna	90-93
15.	Loyiha materiallari bo‘yicha davolash-profilaktika muassasalarini gigiyenik baholash. Fayzullayeva Gulruh Ilhom qizi	94-113
16.	Kuzgi bug‘doy navlari donning sifat ko‘rsatkichlariga ekologik omillarning ta’siri Sh.sh.Raximov	114-118
17.	"The evolution of social media and its effects on society" Abduraimova Mukhlisa Abdusalim qizi Turaeva Umida Shukhratovna	119-121
18.	“Salomat avlod tarbiyasinda millatlararo bahamjihatlikning o'rni” Sadetova Ilmira Oralbaevna	122-127
19.	Shańaraq funkciyalarí, shańaraq tipleri hám rolleri A.Japparbergenova V.Mámbetyarova	128-130
20.	Xorazm viloyatida turizmi rivojlantirishning ahamiyati Hayitova Onaxon	131-135
21.	Otaning jamiyatdagi mavqeyi bolaga ta’sir qiluvchi omil sifatida Ismailova Mohinur Maqsud qizi	136-139

22.	Maktabgacha tayyorlov guruhi tarbiyalanuvchilarini savodxonlikka o‘rgatish talablari mazmuni Eshbekova G	140-145
23.	O‘zbekistonda iqtisodiy diplomatiyaning asosiy yo‘nalishlari Shirin Fatxullayevna Abbosxo‘jayeva	146-151
24.	Raqamli texnologiyalar va zamonaviy ta’lim Farxodova Dilnoza Qudrat qizi	152-160
25.	Ta’lim muassasalari rahbarlarining psixologik kompetensiyalarini rivojlantirishning dolzarbligi Nuriddinxo’jayeva Malikaxon Abror qizi	161-167
26.	Valyuta kursidagi o‘zgarishlar va ular bilan bog‘liq tavakkalchiliklarni boshqarish usullari Po'latov Sirojbek Mansurjon o'g'li	168-171
27.	Mamlakat eksport salohiyatini moliyaviy mexanizmlar orqali rivojlantirish yo'llari Jasurbek Suyarov	172-174
28.	Maktabgacha ta’limda ta’lim-tarbiya berish usullari va vositalari Xudoyberidyeva Feruza G’anisher qizi	175-178
29.	Multimedia xaritalarda animatsiya jarayonini ishlab chiqish uslublari Abdushkur Abdullayev Xamidovich Otabek Abdullayev Zoxidjon o‘g‘li Isroil Norqobilov Sherqul o‘g‘li	179-183
30.	Ayblanuvchining advokatni tanlash huquqiga asimmetrik ma’lumot nazariyasi yondashuvi Miraxmedova Fazilat Xokim qizi	184-185
31.	Methods for developing writing skills in english Jabborov Ilyosjon Abduraim o’g’li	186-189
32.	O'zbekistonda ingliz tilini rivojlantirish: muammolar va imkoniyatlar Hoshimova Zarinaxon Hasan qizi Baratova Gulhayo Farxod qizi	190-191
33.	Bo‘lajak o‘quvchilarning kreativ salohiyatini rivojlantirish jarayonini modelllashtirish	192-196

	Ravshanova Gulnoza Asqar qizi	
34.	Mustaqil fikrlashni rivojlantirish bo‘yicha psixologik tavsiyalar va metodik yondoshuvlar Tursunova Dilbar Zafarovna	197-202
35.	O‘smirlarda kongnitiv uslub rivojlanishining psixologik xususiyatlari Masharipova Farog‘at Matrasulovna	203-209
36.	Yashil iqtisodiyot: ekologik tanqislikni kamaytirishga qaratilgan yondashuv Xursandov Komiljon Maxmatkulovich	210--216
37.	Maktabgacha ta’lim tashkiloti tarbiyalanuvchilarining ijodiy qobilyatlarini applikatsiya faoliyati jarayonida shakllantirish Ortiqova Aziza	217-221
38.	Psixologiyada hissiy intellektning roli va uning shaxsiyatga ta'siri Ergashev Oybek Qaxramon o’g’li	222-224
39.	Ta’lim samaradorligini oshirish usullari va ularning ilmiy asosolari Topvoldiyeva Hayotxon Xamdamjon qizi Ahadjonova Shahzoda Sharofiddin qizi	225-241
40.	Mundarija	242-245

Research Science and Innovation House